



**T. C.  
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

# **TÜRKİYE VE RUSYA EKSENİNDE AVRASYACILIK**

**DOKTORA TEZİ**

**Meşdi İSMAYILOV**

**BURSA - 2011**



**T. C.  
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

# **TÜRKİYE VE RUSYA EKSENİNDE AVRASYACILIK**

**DOKTORA TEZİ**

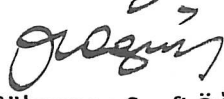
**Meşdi İSMAYILOV**

**Danışman  
Prof. Dr. Süleyman Seyfi ÖĞÜN**

**BURSA - 2011**

T. C.  
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Kamu Yönetimi Anabilim'nda 710515004 numaralı Meşdi İSMAYILOV'nun hazırladığı "Türkiye ve Rusya Ekseninde Avrasyacılık" konulu Doktora ile ilgili tez savunma sınavı, 24/06/2011 günü 13:00 – 15:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ..... ~~başarılı~~ ..... (başarılı/~~başarısız~~) olduğuna ..... ~~başarılı~~ ..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.



Prof. Dr. Süleyman Seyfi ÖĞÜN  
Maltepe Üniversitesi  
Üye

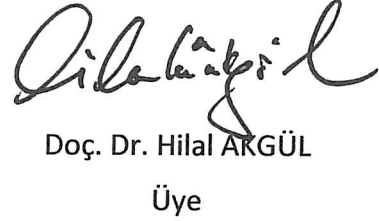
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)



Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY  
Uludağ Üniversitesi  
Üye



Prof. Dr. Hüsamettin ARSLAN  
Uludağ Üniversitesi  
Üye



Doç. Dr. Hilal ARGÜL  
Üye



Doç. Dr. Namık Sinan TURAN  
Üye

24/06/ 2011

## ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Meşdi İSMAYILOV  
Üniversite : Uludağ Üniversitesi  
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi  
Bilim Dalı :  
Tezin Niteliği : Doktora Tezi  
Sayfa Sayısı : ix + 264  
Mezuniyet Tarihi : .... / .... / 20.....  
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Süleyman Seyfi ÖĞÜN

### TÜRKÇE TEZ BAŞLIĞI Türkiye ve Rusya Ekseninde Avrasyacılık

En genel tanımlaması ile Avrasyacılık, Avrasya olarak görülen olguya (ki bundan ne kastedildiği farklılıklar göstermektedir) dair geliştirilen bir (Weltanschauung) dünyagörüşür. Avrasyacı dünyagörüş hem Rusya'daki hem de Türkiye'deki görüntüsü itibariyle Avrasya'ya dair büyük bir vizyon sunmaktadır. Bu çalışmadaki sorunsalımız, Avrasyacı metinlerde Avrasya'daki halkların ve devletlerin tutum, davranış ve duygularına yönelik geliştirilen değerlendirmelerde şekillenmektedir. Bu doğrultuda Rus Avrasyacılığına ilişkin olarak temel görüşümüz, Avrasya'nın mekânsal bütünlüğünün korunması adına imparatorluk oluşumunu organik bir yapı olarak görmesi ve etnik unsurları da bu bağlamda değerlendirmesidir. Çünkü Rus Avrasyacılığı imparatorluk olgusunun içsel çeşitliliğine vurgu yapmakta ve imparatorluğun bu özelliğini yüceltmektedir. Bu görüşe göre, emperyal bilinç farklı etnik unsurlara hoşgörülüdür ve beraber yaşamanın da uygun şartlarını oluşturmaktadır.

Türkiye ekseninde ise temel görüşümüz, Avrasyacı düşüncenin bütün çeşitlemelerine rağmen ulus-devleti varoluş nedeni olarak gördüğüdür. Bu bağlamda Rus ve Türk Avrasyacılıkları savundukları nihai tezler açısından birbiriyle çelişmektedirler. Nitekim Rus ve Türk Avrasyacılıklarında sıkça vurgu yapılan Avrasya'da bütünleşme arayışları düşünsel anlamda birbirine anti-tez olmaktadır.

Çalışmanın amacı Rus Avrasyacı düşünceyi Türk Avrasyacılığı ile bir diyalektik içerisinde analiz etmektir. Çünkü her iki düşünce akımı da hem tarihsel temelleri hem de Avrasyacı düşüncenin evrimi üzerinde etkili olan politik-kültürel olaylar bakımından benzerlikler göstermektedir. Bu doğrultuda, düşünce tarihi kapsamında ele alınacak olan Avrasyacı metinler, tarihsel arka planları göz önünde bulundurularak mukayeseli bir yöntemle çözümleneceklerdir. Kullanacağımız bir diğer yöntem ise içerdiği tematikler açısından Avrasyacı düşüncenin sosyal-siyasal teorisinin kavramları üzerinden bir değerlendirmesini yapmaktır. Bu kapsamda çalışmanın bir diğer amacı da günlük siyasete eklenen Avrasyacı kavramların ne tür bir yorumlanmaya tabi tutulduğunun açıklığa kavuşturulmasıdır.

#### Anahtar Sözcükler:

Türkiye

Rusya

Avrasyacılık

Milliyetçilik

## ABSTRACT

Name and Surname : Meşdi İSMAYILOV  
University : Uludağ University  
Institution : Social Science Institution  
Field : public administration  
Branch :  
Degree Awarded : PhD  
Page Number : ix + 264  
Degree Date : .... / .... / 20.....  
Supervisor (s) : Prof. Dr. Süleyman Seyfi ÖĞÜN

## İNGİLİZCE TEZ BAŞLIĞI EURASIANISM IN TURKEY AND RUSSIA

With its broadest definition, Eurasianism is a worldwide view that is developed in relation to the phenomenon of Eurasia and what is meant by the term of Eurasia is varied. Eurasianist Weltanschauung (worldview) conveys a significant vision pertaining to Eurasia both in Turkey and Russia. The issue in this present study is constructed by the evaluations that are developed in relation to the attitudes, behavior, and emotions of Eurasian peoples and states that are examined in the review of Eurasianist literature. In this respect, the main argument of this study is that Russian Eurasianists are required to take the imperialist entity as an organic phenomenon to protect the territorial unity of Eurasia and to evaluate ethnic issues with reference to the imperialist entity since Russian Eurasianism is both focused on the internal diversity of imperial phenomenon and appreciates this diversity. According to this view imperial consciousness has tolerance towards ethnic elements and provides the appropriate conditions for togetherness of various ethnic groups.

The main idea of this study in terms of Turkish Eurasianism is that almost all of the Turkish Eurasianists assume the concept of nation-state as the reason of existence in spite of all various Eurasianist views in Turkey. Within this frame, Russian and Turkish Eurasianisms contradict with each other in terms of the ultimate theses that they support because even though they compromise with the phenomenon of integration in Eurasia, they are theoretically anti-thesis of each other.

The purpose of this study is to analyze Russian and Turkish Eurasianism in a dialectic way since both of these movements have similarities in relation to their historical roots along with the political and cultural events which are influential on the Eurasianist concept. In this context, Eurasian literature, which is taken into consideration regarding to the history of political thought, is investigated with a comparative method. Another method used in this study is to make an evaluation of the themes of Eurasian thought through the concepts of social and political theory. Within this framework another aim of this study is to clarify how Eurasian concepts attached to political agenda are interpreted.

Keywords:

TURKEY

RUSSIA

EURASIANISM

NATIONALISM

## **ÖNSÖZ:**

Bazı konular vardır ki onlara kayıtsız kalmak mümkün değildir. Avrasyacılık tam da bu tarz özelliğe sahip olan bir düşünce akımıdır. Avrasyacılık, yaşadığımız coğrafyaya, kendimizi ait gördüğümüz tarihimize, bağlı olduğumuz kültürel değerlere ve içinde bulunduğumuz günlük politik olaylara dair bizlere bir şeyler anlatmaktadır. Bu yönüyle Avrasyacılık sadece akademik çevreler için değil, geniş bir kitleye hitap eden önemli bir konudur. Konunun aktüelliği bizde onun doktora tezi olarak incelenmesi cesareti ve gerekli motivasyonu sağlamıştır.

Dört yıllık bir araştırmanın sonucu olarak doğan bu çalışmanın şekillenmesinde bana gösterdiği eğiticilik ve yol göstericiliğinden dolayı değerli danışman Hocam Prof. Dr. Süleyman Seyfi ÖĞÜN'E ve bütün doktora eğitimim boyunca kendisinden çok şey öğrendiğim değerli Hocam Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY'A büyük bir minnettarlık ve şükran hissi içerisindeyim. Bu çalışmanın yazım aşamasında her zaman yanımda olan ve desteğini esirgemeyen değerli büyüğüm Doç. Dr. Barış ÖZDAL'a da ayrıca teşekkür ederim.

Ayrıca zor zamanlarda hep yanımda olan ve tezin yazılmasında bana maddi manevi-destek veren başta annem olmak üzere tüm aileme de sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Meşdi İSMAYILOV

Bursa / Görükle 2011

## İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ .....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ .....	1

## BİRİNCİ BÖLÜM

### AVRASYACI DÜŞÜNCENİN TARİHSEL ARKAPLANI

1. AVRASYACILIĞIN RUSYA’DA ŞEKİLLENİŞİ.....	4
1.1. Avrasyacılık ve Batıcılık.....	5
1.2. Panslavizm ve Avrasyacılık.....	13
1.2.1. Slavofil Düşünce.....	18
1.2.1.1. Rus Avrasyacılığının Tarih Anlayışı.....	19
1.2.2.2. Avrasya Anlayışı: Rusya – Avrasya Diyalektiği.....	29
1.2.2. Etnik Milliyetçiliğin Eleştirisi: Panslavist Düşünce.....	36
1.3. Avrasyacılığın Gözünde “Türk” Sorunu.....	46
1.3.1. Rus Kültüründe Turan Etkisi.....	49
1.3.2. Pantürkçülüğe Karşı Avrasyacı Milliyetçilik.....	57
2. AVRASYACILIĞIN OSMANLI’DAKİ KÖKLERİ.....	61
2.1. İsmail Gaspıralı’nın “Üç Dünya” Görüşü.....	62
2.2. Yusuf Akçura’da Avrasyacı Görüşler.....	66
3. 1917 ve 1923 DEVRİMLERİ ve AVRASYACILIĞIN ETKİNLİK KAYBI.....	70

**İKİNCİ BÖLÜM****SSCB SONRASINDA RUSYA’DA NEO-AVRASYACI DÜŞÜNCENİN  
CANLANMASI**

1. RUS NEO-AVRASYACI DÜŞÜNCEDEKİ SÜREKLİLİKLER.....	91
1.1. Tarih Algısındaki Süreklilikler.....	96
1.1.1. Neo-Avrasyacı Tarih Yazılımı: Etnogenezis Kuramı.....	97
1.1.2. Avrasya’da Etnoslar Arası Etkileşimler ve ‘Süper-etnos’ Anlayışı.....	103
1.2. Kültürel Algılamadaki Süreklilikler.....	108
1.2.1. Postmodern Paradigma Olarak ‘Avrasya’.....	111
1.2.2. Medeniyetler Jeopolitiği ve Avrasya.....	119
2. RUS NEO-AVRASYACI DÜŞÜNCEDEKİ KIRILMALAR.....	128
2.1. Epistemolojik Dönüşümler.....	132
2.1.1. ‘Muhafazakâr devrim’, Gelenekçilik ve Modernite Eleştirisi.....	133
2.1.2. Aryan Teosofisi ve Mistik Düşünce.....	141
2.2. Jeopolitik Algısındaki Dönüşümler.....	145
2.2.1. Avrasyacılık – Atlantikçilik Karşıtlığı.....	147
2.2.2. Genişlemeci Jeopolitik: Berlin – Tokyo – Moskova Ekseni.....	151
3. NEO-AVRASYACILIKTA “TÜRK” SORUNU.....	158
3.1. Türklüğün Tarihselleştirilmesi: Avrasya Etnogenezesinde Türkler.....	160
3.2. Oryantalist Bakış: ‘İç Doğu’ ve ‘Dış Doğu’ Kavramları.....	166
3.3. Jeopolitik Algılamada Pantürkçü Tehdit: Türkiye ve Türk Dünyası.....	170



**ÜÇÜNCÜ BÖLÜM****TÜRKİYE’DE NEO-AVRASYACILIK**

1. REEL EKONOMİ-POLİTİK DEĞİŞKEN OLARAK AVRASYACILIK.....	184
1.1. Jeopolitik ve Jeokültürel Değişkenler.....	185
1.1.1. Avrupa Birliği Karşıtlığı.....	194
1.1.2. Türkiye ve Türk Dünyası.....	199
1.2. Jeo-ekonomik Değişkenler.....	208
1.2.1. Bütünleşme Eksenini: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Ekonomik İşbirliği Örgütü.....	208
1.2.2. Karşı Kutup: Şanghay İşbirliği Örgütü ve Bağımsız Devletler Topluluğu.....	215
2. İDEOLOJİK DEĞİŞKEN: ULUSAL SOL VE AVRASYACILIK.....	221
2.1. İdeolojik Değişkenler.....	222
2.1.1. “Avrasya Birlikteliği” Düşüncesi.....	222
2.1.2. “Sultan Galiyev” Sembolleştirmesi.....	228
2.2. İdeolojik Bir Çatışma Alanı Olarak Avrasyacılık.....	235
<b>SONUÇ:</b> .....	241
<b>KAYNAKLAR</b> .....	246
<b>ÖZGEÇMİŞ</b> .....	264

**KISALTMALAR:**

<b>Kısaltma</b>	<b>Bibliyografik Bilgi</b>
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
ed.	Editör
EKİT-ECO	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
haz.	Hazırlayan
Ibid.	Bir önceki eser
KEİT	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
loc. cit.	Yazarın Adı Geçen Eserinin Aynı Sayfası
nu.	Numara
op. cit.	Yazarın Adı Geçen Eseri
p.	Page
passim	Eserin bütününe atıf
pp.	Page to Page
RF	Rusya Federasyonu
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	Şanghay İşbirliği Örgütü
ty.	Basım tarihi yok
v.d.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
Vol.	Volume
vs.	Vesaire
y.y.	Basım yeri yok
Yay.	Yayımları

## GİRİŞ:

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasından sonra üzerinde en çok tartışılan konulardan birisi “Avrasya” kavramı ve onun ideolojik formülasyonu olan “Avrasyacılık” olmuştur. Bu durumun en temel nedeni ise Avrasyacılığın yeni görünümü olan neo-Avrasyacılığın hem Rusya’da hem de Türkiye’de en önemli tartışma konularından ve fikir akımlarından biri olarak gündeme gelmesidir. Bugün her iki ülkede de “Avrasya” farklı çevrelerce geniş yelpazede ve değişik bağlamlarda kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrasyacılık ise esasen Rusya’ya ve Türkiye’ye özgün bir düşünce akımıdır. Bu akımın hem Rus hem de Türk düşünce tarihinde kökleri daha derinlerde bulunmaktadır. Ayrıca Avrasyacılığın her iki ülkede de diğer fikir akımları ile tarihsel bağlantıları da mevcuttur. Bu bağlamda, 1990’lardan itibaren yeniden güncellik kazanan, geçmişte etkili olan; bu etkiyi bugün de sürdüren Avrasyacı düşüncenin çeşitli boyutlarıyla ele alınması ve incelenmesi önem arz etmektedir.

Konunun akademik incelenmesi için kanaatimizce üç hususa dikkat edilmesi doğru olacaktır. Her şeyden önce Avrasyacı düşünce, Avrasyacı olarak nitelendirilen entelektüellerin belli başlı temel yapıtlarında şekillenmektedir. Bu doğrultuda hem Rusya’daki hem de Türkiye’deki Avrasyacılığın benzerlik ve farklılıklarının metinsel karşılıklarının irdelenmesi elzemdir.

Nitekim bu çalışmada ilk olarak gerek Rusya’daki gerekse Türkiye’deki Avrasyacılık bir bütünlük içerisinde ele alınmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, düşünce tarihi kapsamında ele alınacak olan Avrasyacı metinler, tarihsel arka planları göz önünde bulundurularak mukayeseli bir yöntemle çözümleneceklerdir. Bunu yaparken elbette ki Avrasyacı düşüncenin tematik dünyasını, sosyal-siyasal teorinin kavramlarına başvurarak ele alacağız.

Bu çerçevede, tezimizin ilk bölümünde Avrasyacılığın hem Rus hem de Türk düşüncesindeki metinsel kökleri ele alınacaktır. Bu da klasik Rus Avrasyacılığının, Batıcı ve yerlici hareketlerle (*Slavofilizm ve Panslavizm*) kıyaslanması, Avrasyacı tarih ve kültür felsefesi ele alınarak yapılacaktır. Klasik Rus Avrasyacılığı, Batı tarzı etnik milliyetçiliklere karşı bir reaksiyon olduğundan, bu tür milliyetçiliklere karşı geliştirilen tarih görüşünün incelenmesi, aynı zamanda bizi Avrasyacı doktrininin temel tezlerinden biri olan Rusya – Avrasya özdeşliğine götürecektir. Görüleceği gibi, Rus Avrasyacılığının

Türklük algısı da bu bağlamda işlevsellik kazanmaktadır. Avrasyacılığın bir düşünce olarak oluşmasında, Türk aydınlarının etkisi de bu bölümde irdelenecektir.

Metinler değerlendirildikten sonra bunların günlük siyasete eklemlenmesi sürecinde ya da tarihsel bağlamların değişimine dayalı olarak ne tür bir yorumlamaların konusu olduğu tartışılacaktır. Bundan amaçlanan, Avrasyacı fikriyatın dönemsel gelişmelerin (*süreklilik, kırılma ve dönüşümlerin*) tespit olunmasıdır. Çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümleri de bu çerçevede şekillenecektir. Bu bağlamda ilk olarak Rusya'daki neo-Avrasyacı gelişmelerin ortaya çıkmasının arkasındaki etkenlere, gelişim aşamalarına, bu düşüncenin sistematliğini yansıtan ve düşüncüyü bir bütünlük içerisinde anlamamızı sağlayan temel süreklilik ve dönüşümlere yer verilecektir. Ayrıca neo-Avrasyacı düşüncenin klasik tezlere getirdiği yeni anlam ve yorumların ışığında temel kavramsallaştırmaların mahiyeti ve bunların pratik açılımları analiz edilecektir. Modern Rus milliyetçiliği ile Avrasyacılık ideolojisi arasındaki etkileşim ve bağlantı neo-Avrasyacı düşüncenin “Türk” sorununa yaklaşımı üzerinden açıklığa kavuşturulacak; mukayeseli yöntemle başvurularak klasik Avrasyacılıktan neo-Avrasyacılığa doğru uzanan çizgide kritik bir değişken olarak Türklüğün hangi temelde ele alındığı tartışılacaktır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Avrasyacı düşüncenin Türkiye'deki izdüşümleri ayrıntılı bir şekilde tartışılacaktır. Türk Avrasyacılığının tarihsel derinliklerinden gelen sürekliliklerinin jeopolitik, ekonomik, kültürel faktörlerle etkileşimi de göz önünde bulundurularak düşüncenin geçirdiği evrim ve farklı çevrelerce nasıl anlaşıldığı üzerinde durulacaktır. Buradaki analiz kapsamında özellikle, Rus Avrasyacılığının Türklük değişkenine bakışının Türk Avrasyacılarınca yorumlanması temel planda tutulacaktır.

Tezimiz, üç bölümde ortaya çıkan hususların yoğunlaştırılmış değerlendirmesini içeren sonuç bölümü ile tamamlanmaktadır.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### AVRASYACI DÜŞÜNCENİN TARİHSEL ARKA PLANI

“Avrasyacılar”<sup>1</sup> olarak nitelendirilen düşünce çevresi, Ekim Devrimi’nin ardından yaşanan göç sonucunda Avrupa’nın değişik kentlerinde Batıya karşı sistematik bir düşünce okulunu kuran Rus entelektüelleridir. Avrasyacı hareketin kurucuları ve önemli şahsiyetleri şu şekilde sayılabilir:<sup>2</sup> Prens Nikolay S. Trubetskoy, Roman O. Yakobson, Petr N. Savitski, Petr P. Suvçinski, George V. Vernadski, Erjen Hara-Davan, N.N. Alekseyev, V.N. İlyin ve L.P. Karsavin, Konstantin A. Çkeidze ve Georgi V. Florovski.

Bu düşünürlerin Rus entelektüel ikliminde, Rus kimliği üzerine yaptıkları tartışmalarının en az iki yüzyıllık bir tarihi vardır. Zira tarihin derinliklerinde temellenen Rusya’nın Batıyla yüzleşmesi sorunu, özellikle entelektüel platformda, esasen 19. yüzyıl Slavofilleri ile Batıcıları arasında ateşli bir tartışma konusu olmuştur. Avrasyacılar bu tartışmalara hem yeni bir soluk getirmiş hem de yeni bir boyut kazandırmışlardır.

Genel olarak ele alındığında, Avrasyacılığın Rus düşünce sistemindeki yeri hakkında farklı değerlendirmelerden söz edebiliriz. Örneğin, 20. yüzyılın en önemli Rus düşünürlerinden olan kültür felsefecisi Nikolay Berdyaev, Avrasyacılıkta Slavofil ve Panslavist düşüncelerin taklitçiliğini görmüş ve bunu eleştirmiştir.<sup>3</sup> Diğer taraftan konuya oldukça hâkim bir uzman olan Rus kökenli Amerikan tarihçisi Nicholas Riasanovsky’ye göre ise Avrasyacı doktrin tam manasıyla devrim öncesinin hiçbir geleneğine dayandırılmaz çünkü Avrasyacıların ileri sürdüğü düşünceler dönemin devrimci niteliği

---

<sup>1</sup> “Avrasya” kavramı, Alman dilbilimci Aleksander Von Humboldt tarafından ortaya atılmıştır. Rusya’da ise ilk defa 1915’te, Rus jeolog V. Semyonov-Tian-Şanski tarafından “Rus Avrasya’sı” (Russkaya Evraziya) şeklinde Volga’dan Yenisey’e, kuzeyde Sibiryaya Arktığına, güneyde ise Türkistan’a kadar olan coğrafyayı tanımlamak için kullanılmıştır. Kısa bir süre sonra ise bütün kıtayı içerecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bkz, Vadim Tsymburskii, “Two Eurasias, Homonymy as a key to early Eurasianism”, **Eurasia, People and Myths**, ed., Sergey Panarin, Natalis, Moskova, 2003, içerisinde, pp. 26.

<sup>2</sup> Avrasyacı hareketin kurucularının ilgi alanları şu şekilde belirtilebilir, Dilbilimciler, Prens Nikolay P. Trubetskoy ve Roman O. Yakobson. Coğrafyacı ve İktisatçı Petr N. Savitski. Müzik ve edebiyat eleştirmeni Petr P. Suvçinski. Tarihçiler George V. Vernadski ve Erjen Hara-Davan. Hukukçu N.N. Alekseyev. Din bilimciler V.N. İlyin ve L.P. Karsavin. Jeopolitikçi Konstantin A. Çkeidze. Avrasyacı harekete bir dönem bağlı kalan kültür tarihçisi ve din bilimci Georgi V. Florovski.

<sup>3</sup> Nikolay Berdyaev, “Evraziici”, **Put**, No. 1, 1925, pp. 134–139.

ile tam uygunluk göstermiş ve Avrasyacılar bu doğrultuda (düşünsel alanda) hareket etmişlerdir.<sup>4</sup>

Avrasyacı entelektüeller ise kendilerini Devrim sonrasının yegâne orijinal Rus hareketi olarak görmüşlerdir.<sup>5</sup> Bununla birlikte Avrasyacılık, 19. yüzyıl Rus muhafazakâr-milliyetçi akımlarından tamamen kopuk bir düşünce akımı da değildir. Çünkü Avrasyacı entelijensiyanın Slavofil düşünceye ve diğer Rus milliyetçi akımlarına seçici ve eklektik yaklaşımı, temelde bir sürekliliği yansıtmaktadır. İleride de ayrıntılı olarak ele alacağımız gibi Avrasya ideasının kökleri, 19. yüzyılın Homiyakov, Kiriyeveski, Vladimir Solovyev, Dostoyevski, Leontyev ve Danilevski gibi önemli Rus düşünürlerinde aranmalıdır.

Bu bağlamda vurgulanması gereken bir diğer husus ise Avrasyacılık düşüncesinin en önemli kaynakları arasında Türkçü aydınların görüşlerinin de bulunmasıdır. Özellikle İsmail Gaspıralı Bey, Rus Avrasyacılarından tahmini olarak yarım yüzyıl önce Avrasyacılığı tartışmış ve temellendirmeye çalışmıştır. Bu görüşlerin gelişmesine katkı sağlayan bir diğer önemli Türkçü aydın ise Yusuf Akçura olmuştur.

Sonuç itibarıyla, Avrasyacılık Rusya'nın tarihsel ve düşünsel birikimi üzerinde Rus milliyetçiliğine yeni bir yorum getirmektedir. Anthony D. Smith'in kavramlarına başvurarak diyebiliriz ki Avrasyacılıkta, *etnik* temele dayalı ulus inşa etme sürecinin yerine *coğrafi* temelde bir ulus ikame ettirmenin entelektüel çabaları görülmektedir.<sup>6</sup> Avrasyacı entelijensiya, etnik unsurlar üzerinde yeni bir "politik kültür" yaratmayı kendisine başlıca amaç edinmiştir. Bu yapılırken de Batının ulus-devlet modeli yerine Çarlık Rusya'sının emperyal devletçilik geleneği esas alınmıştır.

## 1. AVRASYACILIĞIN RUSYA'DA ŞEKİLLENİŞİ

Tematik özellikleri bakımından Avrasyacı düşünce 19. yüzyıl Rus düşünce hayatını şekillendiren Batılılaşma ve yerlililik hareketleriyle doğrudan bir bağlamsal ilişkiselliğe

---

<sup>4</sup> Riasanovsky, Avrasyacılığın devrimci niteliğine vurgu yaparken esasen Avrasyacıların "*Avrupalılarca sömürülen halklar ve Ruslar bir birlik teşkil ediyorlar. Rusya'nın geleceği Avrupa tarzı devletin canlanmasında aranmalıdır. Rusya Avrupa'ya karşı tüm dünyanın başkaldırışının önderi olabilir.*" görüşlerini temel almaktadır. Bkz, Nicholas Riasanovsky, "**The Emergence of Eurasianism...**", op. cit., pp. 39-72.

<sup>5</sup> Bu konuda bkz, Leonid Lyuks, "Zametki o "Revolyuçionno-Tradiçionalistskoy" Kulturnoy Modeli 'Evraziyçev'", **Voprosi Filosofii**, No. 7, 2003, pp. 23-34.

<sup>6</sup> Anthony D. Smith'in bu kavramları tanımlaması için bkz, Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yay., İstanbul, 1994, ss. 133-134.

sahiptir. Rusya’da Batılılaşma hareketleri önemli ölçüde Petro dönemi reformları ile gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Toplumda yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilen Batılılaşma ve reform hareketleri zamanla düşünce alanında tepkisel nitelikteki iki ana akımın oluşmasına da sebebiyet vermiştir. Batıcılar olarak nitelendirilenler, Rusya’nın yeterince ve hızlı bir şekilde Batılılaştırılmamasını eleştirmişlerdir. Yine aynı platformda Rusya’nın Batılılaştırılmasına bir tepki olarak yerlililiği savunan Slavofil ve Panslavist düşünürler de Batıcıların karşısında yer almışlardır.

Hem Batıcı hem de yerlici hareketler homojen bir yapıya sahip olmamakla beraber, temel mesele olan Rus kimliğinin temellendirilmesinde Batıyı odak noktası olarak ele almışlardır. Batıyı eksen alarak yürütülen tartışmalar, Avrasyacı düşüncenin de temel özelliği niteliğindedir. Ancak ne var ki Avrasyacı dünyagörüşü savunanlar, Batıcılar ve yerliler arasına sıkışmış Rusya’nın tarihsel misyonu ve Rus kimliği üzerine olan tartışmalara “üçüncü yol” olarak gördükleri yeni bir yorumu da getirmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda, biz Avrasyacılığı, Rus düşüncesine şekil vermiş olan bu iki ana akımla mukayeseli olarak tartışacağız.

### 1.1. Avrasyacılık ve Batıcılık

Sergey Horujy’e göre, Rusya’da felsefi düşüncenin sistemli bir şekilde oluşması tedrici bir şekilde 17. ve özellikle de 18. yüzyıllarda yaygınlaşan Batı kültürü bağlamında mümkün olmuştur.<sup>7</sup> Bilindiği gibi özellikle Büyük Petro olarak bilinen Çar I. Petro (1672–1725) politik alanda gerçekleştirdiği reformlarla Rusya’da Batı kültürünün yerleşmesinin yolunu da açmıştır. Nitekim I. Petro ileride Batılılaşmak üzerine yürütülecek tartışmaların temel figürü ve bizatihi Batılılaşmanın sembolü olarak görülmüştür.

Andrzej Walicki, Rusya’da Batıya ve Batılı değerlere doğrudan veya dolaylı ilk belirgin vurguyu, despotizme karşı cumhuriyetçiliği savunan Aleksandr Radişçev’de tespit ettiğini belirtmektedir.<sup>8</sup> Fakat “Batı” sorununun tartışılması ilk defa kapsamlı bir şekilde Pyotr Çaadayev’in 1828-1830 yıllarda kaleme aldığı *Felsefi Mektuplar*’ından ilkinin 1836’da *Teleskop* dergisinde yayımlanması ile başlamıştır. Çaadayev’in burada genel

---

<sup>7</sup> Sergey Horujy, Slavophiles, Westernizers and the Birth of Russian Philosophical Humanism, **A History of Russian Philosophy 1830-1930, Faith, Reason and the Defense of Human Dignity**, ed., Gary M.Hamburg, Randall A. Poole, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, içerisinde, p. 30.

<sup>8</sup> Radişçev, İngiltere ve ABD’ni, vatandaşları için en geniş vatandaşlık ve politik hak ve özgürlükleri tanıdıkları için övmekteydi. Bkz, Andrzej Walicki, **Rus Siyasi Düşünce Tarihi 1760-1900, Aydınlanma’dan Marksizme**, çev. Alâeddin Şenel, V Yayınları, Ankara, 1987.

hatları ile çizdiği tarih görüşünün temelinde, bir çeşit din felsefesi bulunmaktadır. Somut olarak Çadayev, Hıristiyan dinini beşeri gelişmenin kaynağı, Batı Kilisesi'ni de beşeri birliğin cisimleşmiş şekli olarak görmektedir. Düşüncesine göre Bizans'ın temsil ettiği Ortodoksluk aslında “dinsel ayrılmışlığı” ifade etmektedir. Buna göre de Rusya'nın Hıristiyanlığı Bizans'tan tevarüs etmiş olması, kendisi adına bir şansıdır.<sup>9</sup> Bu bağlamda aşağıda aktardığımız cümleden de anlaşıldığı üzere Çadayev'in Rusya'ya bakışı oldukça eleştirel ve kötümserdir.<sup>10</sup>

*“Rusya, ne bir Doğu ne de bir Batı ülkesidir; tarihsel sürekliliği olmayan ve ‘moral kişilik’ten yoksun bir ülkedir.”*

Rus Batıcılarının diğer bir önemli ismi Vissarion Belinski, Batı ekseninde Rusya'nın fütüristik vizyonunu çizmiştir. Belinski, Slavofillerin ülküleştirdikleri geçmişe, Ortodoksluğa ve otarşiye karşı çıkarken Rusya'nın geleceğini Batıda görmüştür. Fakat Belinski'nin Çadayev'den farklılaştığı temel nokta Avrupa'nın muhafazakâr ve yerleşik monarşilerine taraftarlık yapmamasıdır. Belinski, ulusun entelektüel ve politik gelişimi açısından orta sınıfın yapıcı önemini vurgulamıştır. Fertlerin bireysel bağımsızlığı ve hakları, eğitim, bilime olan inanç, parlak geleceğe dair beklenti, sosyal reform ve kadın özgürlüğü gibi konular onun sürekli olarak yazılarında işlediği konulardır. Bu bağlamda bireysel hak ve özgürlüklere değer vermeyen bir Rusya'yı Avrupa'ya büyük bir tehdit olarak görmektedir. Belinski'ye göre, kader ve mistik unsurlara vurgu yapan “Eski Rusya”ya karşılık, yasalara ve bireysel haklara saygı duyulacak “Yeni Rusya” desteklenmelidir. Nihayetinde Belinski, Büyük Petro'nun başlattığı yolun devam ettirilmesi gerektiğini savunmuştur.<sup>11</sup>

Çadayev ve Belinski'nin düşüncelerinde ortaya çıkan farklılıkların da gösterdiği üzere Batıcılar kendi aralarında oldukça farklı düşünceleri savunmaktadır. Shlapentokh'a göre Rusya'nın geleceğini demokraside görmeleri Batıcıların felsefi görüşlerinin temelidir.

<sup>12</sup> Allensworth ise ilerlemeye olan inançlarının, bütün Batıcılar için kesin söylenebilecek

---

<sup>9</sup> Gary M. Hamburg, Randall A. Poole, **A History of Russian Philosophy 1830-1930, Faith, Reason and the Defense of Human Dignity**, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, p. 10.

<sup>10</sup> Walicki, op. cit., p. 78.

<sup>11</sup> Hans Kohn, **The Mind of Modern Russia, Historical and Political Thought of Russia's Great Age**, Harper & Brothers, New York, 1962, pp. 116-118.

<sup>12</sup> Dmitry V. Shlapentokh, **Russia Between East and West, Scholarly Debates on Eurasianism**, Leiden, Brill, 2007, p. 3.



tek ortak görüş olduğunu ifade etmektedir.<sup>13</sup> Bu bağlamda tüm Batıcılar için entelektüel anlamda ilham kaynağı Hegel'dir. Hegel'e göre, tarihin temel aktörleri uluslardır ve tarihin seyri “doğudan batıya yani Avrupa'ya doğru” gelişmekte olup, “Avrupa mutlak olarak tarihin sonu”dur.<sup>14</sup> Bu nedenle de Batılaştırıcılar gelişme modeli olarak yüzlerini Avrupa'ya doğru yöneltmişlerdir.

Zamanla Batıcıların düşüncelerinde radikaller olarak bilinen bir akım daha oluşmuştur. Seton-Watson'un da gösterdiği gibi radikalleri iki temel grupta sınıflandırmak mümkündür. Birinci grubun önde gelen ismi “Rus sosyalizminin” de yaratıcısı olan Aleksandr Herzen olmuştur. Diğer gruplar ise Marksist çevreler de dâhil olmak üzere popülizmi savunan çeşitli entelektüellerden oluşmuştur.<sup>15</sup>

Herzen'in sosyalizmi, kapitalizm öncesinin sosyal ve ekonomik ilişkilerini yüceltmiş ve bu bağlamda “demokrasi ve devrime olan rağbetini “kapitalizmin romantik ve özellikle de muhafazakâr eleştirisi” ile birleştirmiştir.<sup>16</sup> 1840'lı yıllarda kendisinin Avrupa'ya muhaceret etmiş olması ise düşüncelerinde köklü değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Liberal Batıcıları özellikle bu dönemde eleştirirken bir taraftan da Slavofillerden ödünç aldığı bazı kavramlarla Rus sosyalizmini temellendirmeye çalışmıştır. Örneğin, köy komününün Rus sosyalist toplumunun temeli olması düşüncesi, Slavofillerin köy komünü Rus toplumunun merkezi kurumu olarak gördükleri görüşün, yankılanmasıdır.<sup>17</sup>

Toparlayacak olursak Batıcılar, Rusya'yı bir Avrupa ülkesi olarak görmektedirler, çünkü tarihsel gelişmenin Batı modelinin evrensel kabul görme özelliğine sahip olduğuna inanmaktadırlar. Diğer bir ifade ile bu bakış açısı, beşer tarihinin evrenselliğine işaret etmektedir. Batıcılara göre, bütün uluslar ya bu yolu takip etmişlerdir ya da etmeleri gerekmektedir. Bu doğrultuda Rusya da Batı tarzı Avrupa çizgisinde bir gelişme

---

<sup>13</sup> Wayne Allensworth, **The Russian Question, Nationalism, Modernisation and the Post-Communist Russia**, Lanham, Rowman & Littlefield, 1998, p. 48.

<sup>14</sup> Zikreden Allensworth, op. cit., p. 49.

<sup>15</sup> Hugh Seton-Watson, **The Russian Empire, 1801-1917**, Oxford University Press, Oxford, 2004, pp. 256-266.

<sup>16</sup> Allensworth, op. cit., p. 49.

<sup>17</sup> Seton-Watson, op. cit., p. 259.

izlemelidir. Bu manada Çaadayev'in tarih görüşünde sunduğu evrensellik dinsel boyutu ve monarşi tutkusu dışlanarak genel bir kabul görmektedir.

Yukarıda söylenenler ışığında Avrasyacılar, Batıcıların görüşlerini genel olarak Avrupamerkezcilik olarak nitelendirilebilecek bir bakış açısına sahip oldukları için reddetmişlerdir. Bir dünyagörüş olarak Avrupamerkezcilik, Rus Batıcılarının çok daha öncesinde, daha doğrusu erken Ortaçağ dönemlerinden itibaren üzerinde yaşayan topluluğun zihniyetinde Avrupa'nın bir mekân olarak algılanmasıyla kendini hissettirmeye başlamıştır. İlk zamanlar Avrupa'daki topluluk kendisini daha genel bir tanımlama olan Hıristiyanlık âlemi şeklinde düşünmekteydi. Modern Avrupamerkezcilik ise 1492 tarihinden sonra (Amerika kıtasının Kristof Kolomb tarafından keşfi), özellikle 16. yüzyıldan itibaren Avrupalıların diğer kıtalarda karşılaştıkları ötekilerle mukayesede, kesinlikle kendilerinin üstün oldukları inancının yaygınlaşmaya başlamasıyla oluşmuştur. Bu durum, iki temel özelliği yansıtmaktadır: Avrupa'nın sömürgecilikteki başarılarıyla teyit olunan üstünlük hissi ve bu üstünlüğün sağladığı büyük kazançlar.<sup>18</sup>

Avrupamerkezci görüşün temelinde, Batı'nın hem geçmişte hem de günümüzde ilerlemeci dünya tarihinin merkezi olduğu fikri yatmaktadır.<sup>19</sup> Bu görüşe göre, Avrupa tarihi ilerlemeci zaman çizgisinde gösterilirken, Doğu durağan ve gerilemenin devirsel sürecinde tahayyül edilmektedir.<sup>20</sup> Bu bağlamda, “merkezde” olan Avrupa her zaman ilerlemeci ve her zaman üstündür. Avrupalı olmayan, ‘periferi’ ise her zaman gelişmemiştir. Sosyal gelişmede periferiyi marjinalleştiren Avrupa tarihçileri dünya ve Avrupa tarihini ‘tünel tarih’ terimi ile açıklamaya çalışmışlardır. Bu görüşe göre tarihçinin herhangi bir olgu veya süreci açıklarken sadece Avrupa dâhilindeki uygun olgu ve süreçlere başvurması yeterli olacaktır.<sup>21</sup> Bu görüşe katılan Avrupalı bilim adamlarının gözünde Doğu sadece zamanda değil mekân boyutunda da mevcuttur. Nitekim Hobson'un

---

<sup>18</sup> James Morris Blaut, **The Colonizer's Model of the World, Geographical Diffusionism and Eurocentric History**, Guilford Press, New York, 2000, p. 4.

<sup>19</sup> John M. Hobson, **The Eastern Origins of Western Civilisation**, University Press, Cambridge, 2004, p. 2

<sup>20</sup> Hobson, op. cit., p. 9.

<sup>21</sup> Blaut, op. cit., p. 6.

da ifade ettiği üzere Avrupamerkezciliğin ortaya koyduğu “Despotik Doğu” kuramı<sup>22</sup> ‘dinamik Batı’nın, ‘durağan Doğu’ya karşı ebedi karşıtlığı imajına dayanmaktadır.

Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda Avrasyacılığın en çok tartıştığı hususlardan biri de Avrupa kùltürel sömürgeciliğini eleştirmesidir. Trubetskoy, Savitski ve Suvçinski gibi yazarlar; Batıcıların dűnya tarihini genel Avrupamerkezci yorumlayışları çerçevesinde Rus tarihini yanlış izah ettikleri kanaatindedirler. Bu bağlamda Avrasyacılar epistemolojileri açaşından çok önemli olan iki konuda romantik bir ikilem içerisindedirler. Yani bir tarafta Avrupa’ya, dolayısıyla moderniteye karşı kùltürel farklılığı korumaya gayret etmekteyken, diğer tarafta ulusun bütünlüğünde ifadesini bulan belirli bir ortak kùltüre vurgu yapmaktadırlar.<sup>23</sup>

Avrasyacı dűřüncenin en önemli çizgisi Nikolay Trubetskoy’un “*Avrupa ve İnsanlık*” eserinde gör÷lmektedir.<sup>24</sup> Eserde Trubetskoy, Romen-Cermen Avrupa kùltürünü reddetmektedir. Burada ‘kùltürel üretim’, ‘gelişim’ ve ‘ilerleme’ gibi Rus Batıcılarının sık sık vurguladıkları kavramlar kesin bir dille eleştirilmektedir.

Trubetskoy’a göre, dűnyanın gelişimi üzerinde egemen olan evrensel tarihsel yasanın kabul edilmesi, tam da ilerlemenin en tepesine kendi varsayımsal konumunu yerleştiren ve gelişmenin aşamalarında da bunu güvenceye alan Avrupa uygarlığının evrensel tarihe dair geliştirilen idealleri ve bunun yanlış dayanaklarını kabul etmek anlamına gelmektedir.<sup>25</sup>

*“Evrim merdiveni”, “gelişim aşamaları” gibi tüm kavramlar derin egosantrik mahiyettedir. Bu kavramların temeli, insanlığın gelişmesini evrensel ilerleme adlandırdıkları yol olması ve bu yolun da kesin düz çizgisel olduğu dűřünceleridir. Güya insanlık bu çizgi boyunca ilerlemektedir, ancak belirli halklar bu çizgi üzerinde farklı noktalarda durmaktadır... Bazılarının çok uzaklara gittiği bu çizgide birileri ise oldukları yerde kalmaktadır... Oysa beşeri evrimin bütünü, insanlığın artık ayak bastığı her hangi bir özel noktada dahi her bir halkın nevi şahsına münhasır kalmasıdır... Çađdař insanlık bütün tamlığı ile bir çeşit açılmış*

---

<sup>22</sup> Batılı ve Batılı olmayan toplumların uygun olarak rasyonel ve irrasyonel kurumlara sahip olmalarına göre yapılan ayrıma dayanan Avrupamerkezci kuram için bkz, Hobson, op. cit., pp. 15–16.

<sup>23</sup> Bu dűřünceler zaman zaman Konstantin Leontyev gibi Rus dűřünürlerinin mirasından türetilmiştir. Leontyev, Orta çağ Avrupa’sında gör÷len kùltürel farklılıkları veyahut Osmanlı ve Romanovlar gibi emperyal devletlerin kùltürlerini birörnekleştiren modern Avrupa’nın dar kafalı burjuva ve mekanik uygarlığına karşı çıkmıştır. Bkz, Frederick Charles Copleston, **Philosophy in Russia**, Search Press, Notre Dame, 1986. pp. 188–190.

<sup>24</sup> Trubetskoy, “**Evropa i Çeloveçestvo...**”, op. cit., p. 17.

<sup>25</sup> Ibid.

*ve parçalarına ayrılmış film karelerini anımsatıyor ve değişik halkların kültürleri birbirinden ortak evrimin değişik aşamalarında olması ile ayırt ediliyor.”*

Aktardığımız bölümden de anlaşıldığı üzere Trubetskoy, Avrupalıların “egosantrik” psikolojileri dolayısıyla kendi konumlarını gelişim yolunun en üstüne yerleştirdiğini iddia eder. Bu durum, Avrupa’nın, gelişmenin hem başlangıcı hem de sonu olmasını ifade etmektedir.<sup>26</sup> Oysa Avrupalıların da uzak geçmişlerinde vahşiliklerini gösteren tarihsel gerçeklikler vardır. Ne yazık ki bunlar herhangi bir eleştirinin konusu değildir. ‘Vahşi Avrupalılar’ gerçeğinin de gösterdiği üzere, gelişimin evrensel prensipleri geçerli değildir. Ayrıca “vahşi kültür” kavramı herhangi bir anlamlı içerikten mahrumdur. Bugünkü Avrupalı bilim adamları onu hem kendi uzak geçmişleri hem de Eskimo ve Afrika gibi kültürlerle uygulamaktadırlar ki, bu kültürler arasında ortak bir noktanın olmadığı gün gibi açıktır. Bu bağlamda, onların “vahşi” olarak nitelendirilmesi yanlıştır. Sadece bu kültürler Avrupa uygarlığından farklıdırlar.

Avrupalı bilim adamlarının “vahşi” kültürlerin “durağan” olduğuna dair görüşleri onları bir görme bozukluğunun kurbanı yapmaktadır. Tarihin herhangi bir verili anında Avrupa uygarlığından farklı bir kültür, gerçekte neyse odur. Bu nedenle de ortak özellikler arayan Avrupalı bilimcinin “vahşi” kültürde herhangi bir dinamizm arayışı sonuçsuz kalacaktır. Avrupalılar için mevcutluk göstermeyen bu kültürlerin tarihi, onların kendi üyeleri için anlamlı olaylarla dolu bir dinamik süreçtir.<sup>27</sup>

Avrupalı olmayan halklar kendilerinin geriliği hissine kapılarak, kendi tam olamayışlarına göre, aşağılık kompleksine kapılmaktadırlar. ‘Gerilik’, bu halkları Avrupalılaştırma yoluna iten bir “meşum yasadır”.<sup>28</sup> Trubetskoy’u en çok rahatsız eden şeylerden biri de bu husustur: “Avrupalı olmayan halkların Avrupalılaştırma çabaları”. Bir halkın tamamen farklı bir kültürde asimile olmasını sorgulayan Trubetskoy, “asimilasyon sadece antropolojik birleşmede olanaklıdır” sonucuna ulaşır.<sup>29</sup> Yabancı bir kültürün kısmen asimile ettiği durumlar ise kültürel yabancılığa ve kısırlığa eşdeğerdir. Bu yüzden de

---

<sup>26</sup> “Nesnel olacakları yerde Avrupalılar kendilerini ve kültürlerini beşeri gelişimin tacı yaptılar.” Bkz, Ibid., p. 20.

<sup>27</sup> Ibid., pp. 33–35.

<sup>28</sup> Ibid., p. 24.

<sup>29</sup> N. P. Trubetskoy, “The Legacy of Genghis Khan, Anatoly Liberman”, **The Legacy of Genghis Khan and Other Essays on Russia's Identity**, ed., Ann Arbor, Slavic Publications, Michigan, 1991, p. 36, 44.

başka bir ulusun kültürünü kabul eden ulusun yaratıcı olamayacağını iddia etmektedir. Çünkü onun kültürü durgunlaşmakta, yozlaşmakta ve yok olmaktadır.

Trubetskoy'a göre, Romen-Cermen kültürü hiçbir şekilde diğer herhangi bir kültürden ne daha iyi ne de daha kötüdür. Başka bir ulusun kültürü ile rekabet etmek ise kesinlikle yanlıştır, çünkü bu yarışan ulusun yaratıcı potansiyeline engel teşkil edecektir.

Belirttiğimiz görüşlerden de anlaşılacağı üzere Trubetskoy, Avrupalılaşıma çabalarını kesinlikle küçümsemektedir. Avrupalılaşımanın en tahripkâr sonuçlarından birisi olarak gördüğü şey ise ulusal birliği yok etmesi yani halkların ulusal yapısını bozmasıdır.<sup>30</sup>

*“Avrupalılaşıma toplumda yukarıdan aşağıya doğru tezahür ediyor ki, ilk olarak da üst kesimleri kapsıyor, bu nedenle de Avrupalılaştırmış seçkinler ile Avrupalı olmayan halk arasında derin kültürel uçurum yaratmaktadır... Avrupalı olmayan bir halkın Avrupalılaşması kendisine olan saygısını kaybetmesine yol açar... Ulus kendi tarihini Avrupa'ya özgü bakış açısından değerlendirmeye başlamakta, bu yüzden de Avrupa kültürü ile çelişen her hangi özelliğini, kötülüğün ve geriliğin alameti olarak algulamaktadır.”*

Bu bağlamda önemle vurgulamak gerekmektedir ki yukarıda aktardığımız Trubetskoy'un Rusya'da yaşanan Batılılaşma çizgisi, Osmanlı'daki Avrupalılaşıma hareketleri ile birebir benzerlik göstermektedir. Tarık Zafer Tunaya'nın belirttiği üzere, Osmanlı'da Batılılaşmak amacıyla yürütülen reform hareketi Rusya'da olduğuna benzer bir şekilde toplumda yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilmiştir.<sup>31</sup>

Nitekim Avrasyacılar, Büyük Petro'nun reformları ile başlayan süreci Rusya'da baş gösteren kötülüklerin kaynağı olarak görmektedirler. Ayrıca bu kanı, Petro sonrası devam eden Batılılaşma hareketlerine karşı bir tepki olarak oluşan muhafazakâr aydınlarca da paylaşılmıştır. Trubetskoy'a göre, zamanla yönetici bürokrasi ile toplumun bazı muhalif eğilimli kesimleri arasında bölünme olduğu doğrudur. Fakat küçük Slavofil çevreler hariç, çatışmacı taraflardan hiçbiri Avrupalılaşmaya şüpheyle bakacak düşünceleri ortaya çıkarmamıştır.<sup>32</sup> Aksine muhalefet, iktidarı ülkeyi yeterince hızlı ve sürekli Avrupalılaşmama eleştiriyordu. Avrasyacılar Petro'ya yönelttikleri eleştirilerde

---

<sup>30</sup> Ibid., p. 49 ve 51.

<sup>31</sup> Oysa Tunaya'nın da ifade ettiği gibi Batıdaki ıslahat hareketleri halkın inisiyatifi ve katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Tunaya'ya göre Batının üstünlüğünün Rusya'da batıcılar, Osmanlı'da da Tanzimatçılar, daha sonra ise Genç Osmanlılarca kabul görmesi diğer bir ortak noktadır. Bu konuda bkz, Tarık Z. Tunaya, **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, Yedigün, İstanbul, 1960, ss. 63-67.

<sup>32</sup> N.P. Trubetskoy, “Mi i Drugie”, **Evraziyskiy Vremennik**, IV. Kitap, Berlin, 1925, içerisinde, pp. 67-81.

Slavofil düşünürlerden daha sert bir tutum sergilemektedirler. Çünkü Avrasyacılar göre, Petro, gerçekleştirdiği reformlarla Rusya'ya güç sağlayan temelleri tamamen ortadan kaldırmıştır. Örneğin, ilahiyatçı Georgi Florovski daha 1922 yılında Avrasyacı harekete bağlı olduğu dönemde I. Petro'nun halk için anlaşılabilir olan Avrupa başlangıcını kabul ettiğini yazmıştır. Florovski'ye göre gerçekleştirilen Ekim Devrimi'ni aslında Petro-sonrası Rusya'sının bir muhakemesi olarak görmemiz gerekmektedir.<sup>33</sup>

20. yüzyıl başlarında Oswald Spengler, Batıyı çöküş aşamasındaki bir uygarlık olarak adlandırmıştı. Ancak Trubetskoy onunla bu görüşü paylaşmamaktadır. Çünkü Trubetskoy'a göre, "Romen-Cermenlerin gaz, makine ve beton uygarlığı" her zaman pazarlar, ham maddeler ve ucuz işgücü için avlanan güçlü, korkutucu, saldırgan, yırtıcı bir güç olarak durmaktadır. Avrupa'nın evrensel insanlık tarihi kavramsallaştırmaları ise yaşlılığının işaretleri değil, sömürgeciliğinin kurnazca maskelenmesidir. Avrupalı olmayan entelijensiyanın görevi ise Avrupa'nın üstünlüğü ve onun gelişmenin önderi olması mitini yaygınlaştırmaktır. Entelijensiyanın propagandasını yaptığı "Avrupa kültürü", Avrupa sömürgeciliğinin ideolojik aracı olup, Avrupa'nın tüm insanlık üzerindeki üstünlüğünün propagandası yapmakta ve onun hayat tarzı dünya halklarına dikte etmektedir.

Trubetskoy'a göre, bu propagandanın başarısındaki saklı nedenler Avrupa'nın bilim ve kültüründe aranmalıdır. Çünkü her ikisine de hegemonya ve hiyerarşi derinden nüfuz etmiştir. Değişik bilim dallarında kodlaştırılmış hegemonya ve hiyerarşi unsurları Avrupa sömürgeci istismarını kolaylaştırma aracından başka bir anlam ifade etmemektedir:

*"Yargılayıcı değerlendirmeler ebediyen etnografya ve kültür tarihinden tasfiye olunmalıdır. Benzer şekilde tüm yargılayıcı değerlendirmeler her zaman egosantrizme dayandığından genel olarak tüm değer biçen disiplinler de tasfiye edilmelidir. Üst ve alt kültürler yoktur. Sadece benzer ve farklı olanlar vardır. Bizimkilere benzer olanların üst, farklı olanların ise alt olarak ilan edilmesi keyfi, bilim dışı, naive ve nihayet basitçe akıl karı değildir. Avrupa'nın yargılayıcı disiplinleri, özellikle etnografya, antropoloji ve kültür tarihi gerçek bilimsel disiplinler o zaman olacaklar ki bu derinlere nüfuz etmiş uydurmaların üstesinden gelecek ve bunun sonuçlarını tam da yöntem ve önermelerinden arıklayacaktır."*<sup>34</sup>

---

<sup>33</sup> Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Georgiy Florovski, **O Patriotizme Pravednom i Grexovnom**, Na Putyax, II. Kitap, Gelikon, Berlin, 1922, içerisinde, pp. 230–293.

<sup>34</sup> N. P. Trubetskoy, **Russkaya Problema**, Na Putyax, Gelikon, Berlin, 1922, içerisinde p. 314.

Trubetskoy'un Avrupa kozmopolitanizmi eleştirileri bize romantizmin her çeşit evrenselliğe karşı tutkulu protestolarını anımsatmaktadır.<sup>35</sup> Alman romantizminin en önde gelen isimlerinden Herder'e göre, eğer milletlerarası bir barışın kalıcı olması isteniyorsa, evrensellik iddialarından vazgeçilmelidir. Savaşların baş sebebi farklı milletlerin insanlarını standart bir insanlık potasında eritmek isteğinden kaynaklanmaktadır. Oysa Herder'e göre, dünya ideal topluma doğru ancak çok merkezli "Volk" birimler halinde ilerleyerek ulaşabilir.<sup>36</sup> Trubetskoy ise hümanizm ve kozmopolitanizm terimleri ile Avrupalıların "Avrupa halkları" ve "Avrupa Uygarlığı"ı ifade ettiklerini iddia etmektedir.<sup>37</sup> Trubetskoy'a göre, Avrupa kozmopolitanizmini değerlendirirken, "insanlık", "evrensel beşeri uygarlık" ve benzeri terimlerin alabildiğince yanlış kurgulandığı unutulmamalıdır çünkü bu terimler belirli etnografik kavramları maskeleymektedir. Avrupa kültürü tüm insanlık için geçerli olan bir kültür değil, özgül bir etnik grubun tarihsel ürünüdür. Kozmopolitan evrenselciliği "pan-Romen-Cermen şovenizmi" şeklinde tanımlayan Trubetskoy daha sonra "Romen-Cermenler'in her zaman "naive" bir şekilde sadece kendilerinin beşeri varlıklar olduklarına inandıklarını ifade etmektedir. Trubetskoy'a göre, Romen-Cermenler kendilerini 'insanlık', kültürlerini 'evrensel beşeri kültür' ve kendi şovenizmlerini ise 'kozmpolitanizm' olarak adlandırmaktadırlar."<sup>38</sup>

## 1.2. Panslavizm ve Avrasyacılık

Batıcılık akımında olduğu gibi Slavofilizmin ve daha sonraları onun saldırgan milliyetçiliğe dönüşmüş şekli olan Panslavizm'in tarih görüşünün odak noktası Rusya ile Batı Avrupa ilişkileridir. Hem Slavofiller hem de Panslavcılar Rusya ile Batı Avrupa arasında bazı temel farklılıklar görmekte olup, bu farklılıklar ekonomikten ziyade kültürel niteliktedir.

Panslavcılar, Slavofil düşünceden hareketle insanlığın geleceğini demokratik olmayan otoriter bir yapıda görmektedirler. Burada Slavofilizmin soyut ve bütünlükçü tarih vizyonu Panslavcılarının temel bakış açısını oluşturmaktadır. Slavofil öğretilerde, Batı

---

<sup>35</sup> Isaiah Berlin, **Romantikliğin Kökleri**, çev. Mete Tuncay, İstanbul, YKY, 2004, s. 86; Robin G. Collingwood, **Tarih Tasarımı**, çev. Kurtuluş Dinçer, Doğu Batı, Ankara, 2007, s. 26.

<sup>36</sup> Süleyman S. Öğün, **Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik**, Alfa Yay., İstanbul-Bursa, 2000, s. 16.

<sup>37</sup> Trubetskoy, "The Legacy of...", op.cit., pp. 1-64.

<sup>38</sup> Ibid., p. 7.

gelişimini moral olarak bozulmuş kaynaktan almaktadır. Homiyakov, Rusya Batı zıtlığında özellikle moral ölçütlere dayanarak Avrupa'nın tamamen olumsuz resmini çizmektedir. Ona göre Avrupa normları ve ilkeleri tamamen yapay ve biçimsel niteliklerdedir. Homiyakov'a göre örneğin, batılı hukuk anlayışı “negatif bağımsızlığa”, Rusya'daki karşılığı ise “pozitif bağımsızlığa” dayanmaktadır. Birincisi toplumda kendisini kavga ve ayırışmada ifade ederken, ikincisi uyum ve işbirliğini öne çıkarmaktadır.<sup>39</sup>

Avrasyacılar, Slavofil ve Panslavcı düşünürlerin (özellikle de Danilevski'nin) Avrupa eleştirilerini paylaşmaktadırlar. Onlara benzer bir şekilde bütünlükçü bir felsefeyle Avrupa bireyciliğini ve dünya tarihinin Avrupamerkezci yorumunu reddetmektedirler. Çünkü Avrasyacılar için, “Batı”nın belirlediği evrensel değerlerin arkasında herkese yönelik geçerliliği olan Roman-Cermen kültürü olduğundan, hegemonyası kabul edilemez. Bu aynı zamanda liberal demokrasinin batılı şeklinin ve onun hukuk devletinin, parlamentarizminin ve bireye yönelik insan haklarının da reddiyesidir.

Avrasyacılar, batılı değerlere yönelik karşı tezde kişi ve devletin organik birliğine, başka bir deyişle “senfonik kişilik” ve Rus Ortodoksluğunun cemaat ilkesi olan “*sobornost*”a dayanan güçlü otoriter bir devlet fikrini geliştirmektedirler.<sup>40</sup> Avrasyacıların devlete bakışı, Slavofil düşünceden farklı durdukları temel noktalardan biridir. Slavofiller devlete zorunlu şer olarak bakmaktayken, Avrasyacılar güçlü devlete güven duymaktadırlar. Bu bakımdan onlar Herder ve Fichte'den ziyade Hegelyen bakışa yakındırlar ve tasarladıkları Avrasya ulusunu, tıpkı Hobbes gibi devlet dışında düşünemezler.<sup>41</sup>

---

<sup>39</sup> Bu bağlamda Homiyakov, Batılı devlet anlayışını da eleştirmektedir. Batının bütün sosyal ve ahlaken durağanlığının nedenini Batılı devletin tamamen bürokratik bir mekanizma olarak merkezileşmesinde görür. Bu durum, ‘bölgesel çıkarların ve yerel hayatın’ gelişmesinin önünde en büyük engeli teşkil etmektedir. Bkz, Sergey Horujy, op. cit., p. 34.

<sup>40</sup> Christian F. Wehrschutz, “Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık”, **Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya**, der., Murat Yılmaz, Erol Göka, Der. Yay., İstanbul, 1998. içerisinde, s. 27.

<sup>41</sup> Etatizm tutkusu zaman zaman Bolşevizm'e benzetilmelerine neden olmuştur. Bu cenahtan kendilerine karşı gelen “Ortodoks Bolşevizm” eleştirilerini Bolşevizm'i Batı medeniyetinin en olumsuz sıfatı şeklinde betimleyerek geri çevirmektedirler. Trubetskoy'a göre Bolşevizm'in özü itibariyle anti-millî nitelikte olması ve buraya Komünizmin tanrısız, dolayısıyla yıkıcı, Avrasyacılığın ise dini, dolayısıyla yaratıcı akım olmasının eklenmesi onu Rus toplumuna yabancı kılmaktadır. Bkz, N.P. Trubetskoy, “Mi i Drugie”, **Osнови Evraziysvta**, ed., Aleksandr Dugin Arktogetya-Çentr, Moskova, 2002, içerisinde, pp.188–192.



Bilindiği gibi, komün hayatı ve Batı etkisi Slavofil kavramsallaştırmanın iki temel köşe taşı oluşturmaktadır.<sup>42</sup> Slavofillere göre eski Rus toplumunda ne özel mülkiyete dayanan toplumu çözücü bencillik, ne de toplumun kesin tabakalara ayrılması ve bundan doğan düşmanlıklar bilinmektedir. Toplumu birlik içinde tutan bağ, “moral bağlar ve ortak inanç” olmuştur. Köy komünü olan *obşçina* ve yaşlılar kurulu olan *mir* temel toplumsal birimlerdir.<sup>43</sup> Bu bağlamda Konstantin Aksakov’un Rusya – Batı karşıtlığında “içsel gerçek” – “dışsal gerçek” ayrımı, İvan Kiriyeovski’nin “rasyonalizm eleştirisi”, Homiyakov’un “konsilcilik”i Avrasyacı düşüncenin değişmez postülası olarak kabul edilmektedir.<sup>44</sup> Ayrıca Avrasyacılığın üzerinde çok durduğu “*sobornost*”luk ilkesi de hatırlanacağı üzere Slavofiller tarafından ülküleştirilmiştir.

Slavofil ve Panslavist düşüncelerde ‘organik görüş’ olarak nitelendirilebilecek bir bakış açısıyla sosyal hayat canlı bir organizma olarak algılanmaktadır. Burada her türlü dış etkinin, toplumun sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürmesine bir tehdit oluşturduğu ifade edilmektedir. Bu doğrultuda Petro öncesinin “eski” Rusya’sı ile Petro sonrasının “yeni” Rusya’sı arasında ayırım gözetilmektedir. “Eski” Rusya organik hayata tekabül etmektedir ve burada toplumsal birlik sağlanmış durumdadır. “Yeni” (modern) Rusya ise organik olmayan bir hayata sahiptir ve buna göre de parçalanmış ve durağandır.<sup>45</sup>

Avrasyacılar Slavofillerin Batı etkisi bakımından “eski” ve “yeni” Rusya ayrımını kabul etseler de bu görüşü kültürel anlamda mutlaklaştırmamaktadırlar. Çünkü kültürel yaratıcılığın yapay ve sentezsel oluşu Slavofiller ve özellikle de Panslavcılar açısından olumsuz ve kabul edilemezdir. Onlara göre, kültürler arası etkileşimler verimli olamaz, ancak burada Bizans’tan tevarüs olunan Ortodoksluk hesaba katılmamaktadır. Onlar için Rus olmak demek temelinde Ortodoksluğun ruh verdiği Rus kültürüne sahip olmak demektir. Ancak Avrasyacılar, çalışmanın sonraki kısımlarında belirteceğimiz üzere Ortodokslukla beraber Rus kültürünün oluşmasında Slav ve Turan unsurlarının birleşmesine de vurgu yapmaktadırlar.

---

<sup>42</sup> Horujy, op. cit., p. 35.

<sup>43</sup> Walicki, op. cit., s. 98; Dmitry V. Shlapentokh, “Eurasianism, Past and Present”, **Communist and Post-Communist Studies**, Vol. 30, No. 2, 1997, p. 131.

<sup>44</sup> Slavofillerin toplum felsefeleri için Bkz, Nemçev İ.A., **Slavyanofilstvo v İstorii Rossiyskovo Konservatizma XVIII – Naçala XX vv.**, 1998. passim.

<sup>45</sup> Horujy, op. cit., p. 35.

Bu tür kültür tanımlaması, Rus entelektüel tarihinde kesin bir kırılma noktası olmakta ve Avrasyacıları, tamamen ayrı bir konuma yerleştirmektedir. Oysa Büyük Petro döneminden itibaren Rusya, Batı ve Hıristiyan dünyasıyla tanımlanmıştır. Riasanovsky'nin vurguladığı üzere, “...hatta Batıya karşı çıkan Ruslar, örneğin resmi milliyetçiliğin taraftarları olan Slavofiller ve yahut aşırı muhafazakârlar, Batıya karşı kendi programlarını esasen kendi soydaşları ile girdikleri tartışmalarda formüle etmişlerdir”.<sup>46</sup> Herzen bu durumu, “iki düşman kardeşin”, çekişme ve zıtlaşmalarında, Rus ulusal bilincinin oluşumunu hazırlayan karmaşık bir süreç olarak tanımlamıştır.<sup>47</sup>

Görüldüğü üzere Avrasyacılar, Slav milliyetçilerinin Avrupa'nın Rusya üzerindeki olumsuz etkisini yorumlayışlarına kısmen katılmakla beraber, Rus kimliğinin sadece Slav unsurlardan oluştuğu fikrini reddetmektedirler. Onlar için kültürel değerler daha önemlidir. Nitekim ‘Slavlık’ kavramını daha az anlamlı bulunmaktadır, çünkü Lehler ve Çekler de Slav sayılmalarına rağmen kültürel olarak farklı bir dünyaya, yani Batı kültürüne dâhildirler.<sup>48</sup> Avrasyacıların anladığı anlamda Rusluk, Doğu-Slav ve Tatar-Moğol halklarının ve geleneklerinin karışımından oluşmaktadır. Çalışmamızın diğer başlıklarında da belirteceğimiz üzere, bu görüş Slavofil düşünceden farklı olarak Rus emperyalizminin çok uzun sürede oluşan geleneği ile de uyumaktadır.

Alman romantik milliyetçiliği, özellikle Herder, milleti ırksal ve biyolojik olmaktan ziyade kültürel bir varlık olarak tanımlamıştır. Burada “halk” (Volk) kavramının doğal ve somut sınırları ancak konuşulan ortak dildir. Dil birliği göstermeyen hiçbir topluluk, gerçek olamaz. Slavofillerin de ilham aldığı bu romantik Alman düşüncesi, Avrasyacı entelijensiyanın yorumunda yeni bir veçhe kazanmıştır. Avrasyacılar ise dil unsurunu ikinci planda görürlerken, daha ziyade coğrafyanın belirlediği ortak yaşam alanına dayanan tarihsel kader birliğini, toplulukların gerçek varlık nedeni kabul etmektedirler. Bu görüşe göre, Rusya'nın özgünlüğünü öncelikle ülkenin tabii coğrafi yapısı/konumu belirlemektedir. Tanıl Bora'nın da ifade ettiği gibi Avrasyacı tasarımın kalbinde, romantik Alman milliyetçiliğinin “kan ve toprak” şiarından farklı olarak “kandan

---

<sup>46</sup> Nicholas V. Riasanovsky, “The Emergence of Eurasia”, *California Slavic Studies*, No. 4, 1967, p. 63.

<sup>47</sup> Alexandre Koyré, **19. Yüzyıl Başlarında Rusya’da Batıcılık Ulusçuluk ve Felsefe**, çev, İzzet Tanju, Belge Yay., Ankara, 1994, s. 11.

<sup>48</sup> Wehrschutz, op. cit., p. 28.

önce toprak” ilkesi yatmaktadır. Toprağın, yani coğrafi alanın bütünlüğü, etnik ve millî kimliklerden daha belirleyici ve daha kutsaldır.<sup>49</sup>

Örneğin Savitski, Rusya'nın özgünlüğünden bahsederken “Avrupa–Asya” ayrımının yanlış olduğunu ifade etmiştir. 1925’de yazdığı bir makalesinde, Doğu Avrupa platosunun coğrafi olarak Batı Sibiry ve Türkistan’a, Batı Avrupa’dan daha yakın olduğunu belirtmiştir.<sup>50</sup> Bu özgün coğrafya, tarihsel süreçte kendine özgün kültürü de oluşturmuştur. Trubetskoy, Avrasya coğrafyasını Rus kimliğinin ve ulusal karakterinin belirleyicisi olarak tasarlamıştır. Ona göre, insanlar kendi varlıklarını folklorları (kültürleri) sayesinde – ki tamamen Rusların manevi varlıklarının tecessümüydü – anlamaktadırlar. Bu, kültürün en doğru kaynağıdır; çünkü mutluluk maddi kültürden değil, manevi hayatın tüm veçheleri ile uyumundan meydana gelmektedir. Bireyin kendisini ifadesinde ulusal kültür merkezi rol almaktadır. Birey de kendi varlığında ulusal kültürün parlak örneğini teşkil etmektedir. Bu sebeple, ortak coğrafyada ulusal karakterleri şekillenen halkların, kültürleri de benzer olacaktır. Evrensel insan (dünya) kültürü ise mümkün değildir. Çünkü “farklı ulusal karakterlerin ve psikolojik tiplerin çoğulluğunun göz önünde bulundurulmasıyla, “evrensel kültür”e vurgu yapılması ya manevi değerleri tamamen inkâr edilerek, sırf maddi ihtiyaçları tatmine yönelecek, ya da yalnız bir etnik grubun ulusal karakterini bir hayat şekli gibi tüm diğer insanlara kabule yöneltecektir.<sup>51</sup> Trubetskoy’a göre bu, politik düzeyde küçük etnik gruplar için Avrupa-tarzı milliyetçiliğin reddidir, çünkü bu tarz bir milliyetçilik derin bir öz-bilinci değil, Avrupa modernliğinin taklidini yansıtacaktır. Aynı nedenden dolayı Trubetskoy, erken Slavofillerin orijinal düşüncelerinin başlangıçta kendisinin “öz-bilinçlenme” “doğru” olarak tanımladığı milliyetçiliğe yakın olduğunu, fakat daha sonra (Panslavcı programlarla) Batı Avrupa milliyetçiliklerine daha çok benzemeye başlamakla “yanlış” milliyetçilik olarak yozlaştığını savunmaktadır.

Avrasyacıların Panslavcılardan (Slavofillerden) farklı olduğu diğer bir nokta da Batı eleştirilerinde sergiledikleri radikal duruşlarıdır. Trubetskoy, Savitski, Suvçinski gibi Avrasyacılar Slavofilleri, Rusların sadece Avrupa’da değil, Asya’da da yaşadıkları

---

<sup>49</sup> Tanıl Bora; “Rusya’da Radikal Sağ ve Avrasyacılık”, der., Murat Yılmaz, Erol Göka, **Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya**, Belge Yay., İstanbul, 1998, içerisinde s. 114.

<sup>50</sup> Savitskiy, op. cit., p. 27.

<sup>51</sup> Trubetskoy, “**Evropa i Çeloveçestvo...**”, op. cit., p. 78.

gerçekliğini kabul etmemelerinden dolayı eleştirmişlerdir.<sup>52</sup> Aleksey Homiyakov ve Dostoyevski'nin zaman zaman Batının kültürel değerlerinin hak ettiği saygı ve onun "kutsal taşları" hakkında söyledikleri, Avrasyacı söylemde düşünülemez ve kabul edilemezdir. Örneğin Homiyakov, Rusya'yı, Asya'nın (Tatar) Batıyı tehdidine karşı bir siperi olarak görürken<sup>53</sup> Dostoyevski de, "*Avrupa'da biz yersiz yurtsuz köleleriz, Asya'da ise hükmedeniz; Avrupa'da bizler Tatarlardık, Asya'da ise Avrupalıyız*"<sup>54</sup> sözleriyle Rusya'nın Asya'yı Avrupalılaştırması misyonundan bahsetmektedir.

### 1.2.1. Slavofil Düşünce

Gördüğümüz gibi Avrasyacılık epistemolojik düzlemde Rusya–Batı Avrupa ilişkilerini temel alırken 19. yüzyıl Rus düşüncesinin ana akımları olan Batıcı ve yerlici hareketlerle aynı çizgide durmaktadır. Fakat onları bütün diğer görüşlerden ayıran temel fark Rus tarihine getirdikleri farklı yorumlarıdır. Slavofil tarihçiliği ile önemli benzerliklerin olmasına rağmen Avrasyacılar tarih görüşlerinde, Rusya üzerindeki 13.–15. yüzyıllardaki Tatar–Moğol hâkimiyetini baskıcı bir boyunduruk olarak görmezler. Daha çok Tatar hâkimiyetinin pozitif, yapıcı yönleri vurgulanmaktadır. Hatta Rusya'nın özerk gelişiminin ancak Tatar etkisiyle mümkün olduğunu, birliği sağlanmış Moskova Devleti'nin temelini de bu süreçte atıldığı ifade etmektedirler.<sup>55</sup> Bu konuda Savitski şunları yazmaktadır<sup>56</sup>:

*"Tatar hâkimiyeti' olmasaydı Rus devleti de olmazdı. Rusya, Büyük Hanların takipçisidir. Cengiz Han'ın, Timur'un devamcisıdır. Asya'nın birleştiricisidir. Kendi içinde 'yerleşiklik' ve 'bozkır unsurlarını' birbirine bağlayan, çok derinlere giden bir geleneğin taşıyıcısıdır."*

Avrasyacıların tarih görüşü ile ortaya koydukları farklı bir Rus kimliği kavramsallaştırması beraberinde farklı bir mekân algısını da getirmektedir. Buradaki farklılıktan kastedilen, Rusya'nın Batıya karşı özgünlüğünü belirleyen kültürel olgulara mekân faktörünün de eklenmesi ile jeopolitik yönelimlere temel hazırlanmasıdır.

---

<sup>52</sup> Bkz, **İskhod k Vostoku**, Sofya, RBK, 1921, p. VII

<sup>53</sup> Aleksey Homiyakov, **İzbrannie Statyi i Pisma**, Gorodeç-Izdat, Moskova, 2004, p.453.

<sup>54</sup> Fyodr M. Dostoyevski, **Dnevnik Pisatelya za 1877 god**, 3. Cilt. Zaharov, Moskova,2005, p. 609.

<sup>55</sup> Wehrschutz, op. cit., p. 29.

<sup>56</sup> Pyotr Savitski, **Kontinent Evrazii**, Agraf, Moskova 1997, p. 29.

Böylece, Rusya'nın Avrasya ile diyalektik özdeşliği kurularak bunun Avrupa ile Asya arasında ayrı bir uygarlık olduğu düşüncesi ileri sürülmektedir.<sup>57</sup>

Nitekim aşağıdaki bölümlerde Avrasyacıları Slavofil düşünceden belirgin bir şekilde ayırt eden ve Avrasyacı dünyagörüşün temel postülalarını sunan tarih (zaman) ve coğrafya (mekân) algılamaları irdelenecektir.

### 1.2.1.1. Rus Avrasyacılığının Tarih Anlayışı

Yukarıda belirttiğimiz üzere Avrasyacılık, Avrupamerkezciliği reddetmekle kalmayıp onun yerine kendi tarih felsefesini ikame etmektedir. Avrasyacı entelijensiyaya göre kültürel birlik, coğrafi bütünlük ve etnografik tamlık olarak Avrasya'ya dair bütüncül bakış yeniden gözden geçirilmeli ve 'sistemli' bir proje olarak işlenmelidir.<sup>58</sup>

Gerçekten de Rusya İmparatorluğunun Avrasya olarak yeniden dönüşümünün sağlanmasını amaç edinen herhangi bir düşünsel projede tarih çok önemli bir yere sahip olacaktır. Çünkü tarihçi bir okula dayanmaksızın hiçbir milliyetçilik başarılamaz ve bir tarih kurgusuna oturmayan hiçbir millet yoktur. Milliyetçiler, milli tarihlerini milletlerinin varlık sebepleri olarak görürler. Bu bağlamda, sosyal teori, milliyetçi tarih bakışına eleştirel yaklaşmaktadır. Bunun en uç örneği, tarihin öznel amaçlarla kurgulanmasını tarihsicilik olarak adlandıran Karl Popper'da görülmektedir.<sup>59</sup> Ernest Gellner'de milliyetçi entelijensiyanın tarihçiliği "icat", Benedict Anderson'da ise "hayal etme" şeklinde ifade olunmuştur. Anthony D. Smith ise milliyetçiliğin karakterinde 'tarihsiciliğin' olduğunu onaylamakla beraber, bir dereceye kadar 'tarihsel' olduğunu da ifade etmektedir.<sup>60</sup> Kendisinin etno-sembolizm metodolojisine uygun olarak, 'etno-tarih' terimini kullanmaktadır. Smith'in etno-tarihten kastettiği, uzman tarihçilerin herhangi bir *nesnel*

---

<sup>57</sup> Oysa Slavofil düşünce, Batı ile olan tüm anlaşmazlıklara rağmen Rusya'yı esasen Avrupa bağlamında görmektedir. Bu düşünceye göre Ruslar; Avrupalı, Slav, Ortodoks Hıristiyan bir ulustur ve yalnızca üstlendiği uygarlaştırma misyonu için Asya'ya doğru genişlemişlerdir. Rusların Asya'daki misyonları üzerine düşünceler için bkz, Robert D. Crews, **For Prophet and Tsar, Islam and Empire in Russia and Central Asia**, University Press, Harvard, 2006, pp. 241–292.

<sup>58</sup> Avrasyacıların sistemli yaklaşımları için bakınız, Sergey Glebov, "A Life with Imperial Dreams, Petr Nikolaevich Savitsky, Eurasianism, and the Invention of "Structuralist" Geography", **Ab Imperio**, 3-2005, pp. 299–329;

<sup>59</sup> Ögün, op. cit., s. 25; Karl Popper, **Tarihsiciliğin Sefaleti**, Plato Film Yay., İstanbul, 2008; Andrew Vincent, "Popper and Nationalism", **Karl Popper, a century assessment, Popper's life and times metaphysics and epistemology**, ed., Ian Jarvie, Ashgate Publishing, Farnham, 2006. içerisinde, pp. 157–177.

<sup>60</sup> Anthony D. Smith, **Myths and Memories of the Nation**, University Press, Oxford, 1999, p. 29.

veya sakin çözümlenmelerinden ziyade, etnik üyelerin hatıraları ve kendi toplumsal geçmiş veya geçmişlerini anlamalarıdır. Bu tarz tarihsel söylemin üç boyutu vardır. Birincisi, bu çok taraflı ve tartışmalıdır. İkincisi, her zaman değişim konusudur ve nihayet küresel olarak eşitsizdir.<sup>61</sup> Geçmiş de bugün olduğu kadar çatışma sahası olduğu için verili herhangi bir tarihte çoğu kez rekabet eden veya çatışan iki ya da daha fazla çeşitlemeyle karşılaşmaktadır. Etno-tarihlerin çok taraflı ve tartışmalı olması ise milli kimliklerin mütemadiyen yeniden yorumlanması sürecine işaret etmektedir.<sup>62</sup>

Bu kapsamda, Rusya’da milli tarih anlatısı genel hatlarıyla 19. Yüzyılda, tarihçiler Karamzin ve Pogodin’inin başlattığı çizgide oluşturulmuştur. Bahsi geçen tarihçilerin ortak görüşüne göre Rusya, Rus unsuruyla tanımlanmaktadır. Yani, etnik kökeni itibarı ile Slav, kültürel olarak Avrupa’ya karşı mesafeli, Asya’ya ise tamamen yabancıdır.

Avrasyacı tarih görüşünde ise belli başlı iki temel tez öne çıkmaktadır. İlk olarak, Avrasyacılar bugünkü Rusya’nın tarihsel kökleri arasında Kiev Rus’unu görmemektedirler. Analiz edeceğimiz üzere, tarihsel süreci Avrasya’nın organik bütünlüğü şeklinde algılamak Kiev Devleti’nin bu süreçte bir rol almadığı kanaatine sahiptirler.

İkinci tez ise Rusya’nın kendine münhasır (*sui generis*) bir uygarlık olmasının Moğol dönemi ile ilişkilendirilmesidir. Bu görüşe göre Rusya bir çeşit Batı ve Doğu kültürlerinin birleşimi olup bu özgünlüğünü Cengiz Han döneminden itibaren Slav – Turan birleşiminden almıştır. Görüldüğü gibi temel farklılıklar “Kiev” ve “Moğol” meselelerinde ortaya çıkmaktadır ki bu durum tam da Smith’in ifade ettiği milli kimliklerin yeniden yorumlanması sürecine işaret etmektedir.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, resmi Rus ulusal tarih anlatısı çerçevesinde Rusya devletinin menşei, Varegler<sup>63</sup> tarafından temeli atılan, Ortaçağ Kiev Rus’una dayandırılmaktadır. Bu anlatıda Rus toprakları üzerinde iki yüzyıldan fazla hüküm sürmüş olan Moğollar çelişkili bir role sahiptir. Bir taraftan onların esasen Avrupalı Rus kültürü üzerinde hiçbir etkiye sahip olmadan (Batı Avrupa’ya kıyasla onun gelişmesini geciktirmesinden başka) kovulmaları, diğer taraftan ise vahşi dış güç olarak Rus devleti ve

---

<sup>61</sup> Smith’in ‘eşitsizlik’ten kastı etno-tarihte dayanılan tarihsel kaynak ve belgelerin niceliğidir. Örneğin, Rus etnosunun tarihine dair yazılı belgeler yeteri kadar değilken, Türk etnosunun ilk çağları ile ilgili aynı şey söylenemez.

<sup>62</sup> Ibid., pp. 16–17.

<sup>63</sup> İskandinav kökenli etnoslar.

halkının birleşmesini sağladıkları dile getirilmiştir. Nikolay Mihayloviç Karamzin, “Moskova’nın büyüklüğünü Hanlardan aldığı” onaylamış, ancak aynı zamanda Rusya’da Aydınlanma’nın yaşanmamasından sorumlu olarak “barbar Asyalıları” görmüştür.<sup>64</sup> 20 ciltlik Rusya tarihinin yazarı olan Sergey Mihayloviç Solovyev ise, tuhaf bir şekilde Rus tarihinde en az iki yüzyıllık bir yeri olan Moğol etkisini görmezden gelmiştir.<sup>65</sup> En nüfuzlu Rus tarihçilerinden biri olan Vasili Osipoviç Klyuçevskiy, Moğolları dönemin Avrupa’sı için en büyük tehdit olarak görmüştür. Klyuçevskiy’e göre, Rusya’nın tarihsel yazgısı Avrupa’yı Moğol saldırılarından korumaktan ibaret olmuş ve Avrupa’nın hiçbir zaman kabul etmediği bu hizmetin karşılığını Rusya onun gerisinde kalarak ödemiştir.<sup>66</sup> Önde gelen Rus tarihçilerinden Aleksandr Evgenyeviç Presniyakov ise 1917 yılında Kiev Rus’unun hangi halka (Ruslara mı yoksa Ukraynalılara mı) ait olduğunu belirlemedeki zorluktan yakınmıştır.<sup>67</sup>

Avrasyacı entelijensiyanın tarihe bakışı yukarıda bazı cihetlerini verdiğimiz önde gelen Rus tarihçilerinin oluşturdukları bu çizgiden oldukça farklıdır. Çünkü, Avrasyacıların yaptıkları bir bakıma geriye yönsemeci (*retrospektif*) analizle tarihin romantik ve nostaljik bir biçimde milliyetçi çizgide dile getirilmesi ile gerçekten ihmal olunmuş bir tarihin bilimsel incelenmesinin bir araya getirilmesidir. Peki, o zaman Avrasyacı tarih felsefesinde çok önemli bir yere sahip olan “Cengiz Han” efsanesinin bilimsel dayanağı nedir? Kanaatimizce bunu anlamamız için coğrafya ve tarih arasında kurdukları bağlantıya bakmamız faydalı olacaktır.

Örneğin Trubetskoy, Savitski’nin Avrasya coğrafyasına ilişkin varsayımlarına<sup>68</sup> dayanarak Avrasya’nın ‘tarihsel şemasını’, 1923’te Savitski’ye gönderdiği bir mektupta tartışmaya açmıştır:

---

<sup>64</sup> N. M. Karamzin, **İstoria Gosudarstva Rossiiskogo**, V. Cilt, 4. Baskı, Smardin, Sankt Petersburg, 1834, pp. 358 – 374.

<sup>65</sup> P. M. Solovyev, **İstoria Rossii s Drevneişikh Vremen**, I. Cilt, İzdatelstvo Soşialno-Ekonomicheskoy Literaturi, Moskova, 1962, pp. 57 – 58.

<sup>66</sup> V. O. Klyuçevskiy, **Kurs Russkoy İstorii**, II. Cilt, Moskova, Gosudarstvennoe Soşialno-Ekonomicheskoe İzdatelstvo, 1906, özellikle II Bölüm, pp. 44–45, 148.

<sup>67</sup> A. E. Presniyakov, “Mesto ‘Kievskogo perioda’ v obshechey sisteme ‘Russkoy istorii’”, A. E. Presniyakov, **Lekcii po Russkoy İstorii**, I. Cilt (Kievskiy Rus), Moskova, Gosudarstvennoe Soşialno-Ekonomicheskoe İzdatelstvo, 1938, içerisinde pp. 1–11.

<sup>68</sup> Savitski coğrafi kavramsallaştırmasını Trubetskoy’un 1921’de yayımlanan “Avrupa ve İnsanlık” kitabını değerlendirirken açıklamıştır. P.N. Savitskiy, “Po Povodu broşury N. P. Trubetskogo Evropa i Çelovechestvo”, **Russkaya Misl**, No. 1–2, 1921, pp. 119 – 138.

“Aşağıdaki antropolojik-coğrafi şemayı nasıl değerlendiriyorsunuz? Avrasya kıtasının ana eksenini nispeten ormanla kaplanmış topraklarla tamamen ormansız olan ovalar (ve yahut stepler) sisteminden ibarettir. Bu sistem, kesintisiz bir halka şeklinde doğudan batıya doğru uzamakta ve kuzeyde büyük orman kuşakları ile güneydeki dağ silsileleri sistemi ile çevrelenmektedir. Ne ormanlar ne de dağlar *Verkehrstrasse*<sup>69</sup> olarak gereksinimleri karşılayamazdı; Avrasya'nın doğusundan batısına tüm iletişim sadece stepler sistemi ile güvene alınabilirdi. Buna göre de doğudan batıya doğru burada sadece tek bir *Verkehrstrasse* olmuştur. Avrasya kıtasının tamamı enlemsel doğrultuda kuzeyden güneye doğru iletişimi emniyete alan birkaç nehir sistemi ile ayrılmıştır ki bu doğrultuda birkaç *Verkehrstrasse* bulunmaktadır. Bundan dolayı sonuç: stepler sistemini kontrol eden tüm kıta üzerinde de kontrolü sağlamış olur. Nehir sistemlerinden sadece birini kontrol eden kıtanın sadece sınırlı bir bölümüne sahip olur ve her zaman da zapt edilmek ve stepin yönetimi altına düşmek tehdidini taşımaktadır. İlk olarak, nehirlerle dayanan devletler sadece Avrasya'da mevcut olmuştur: Kiev-Novgorod devleti (“Yunanlılardan Vareglere giden yol”), Bulgar, Hazar, Uygur ve diğerleri. Hepsi de stepte hâkim olanlar tarafından zapt edilerek yok edilmiştir. Fakat stepte hâkim olanların kendileri de organize olamamış ve birleşememişler; step sisteminin sadece bir kısmında kontrol sağlamışlar. Cengiz Han tüm step sistemi üzerinde kontrolü sağlıyor ve nehirlerle dayalı devletler derhal birer birer düşüyor: Avrasya'nın birleşmesi tamamlanmıştır. Yine de, Cengiz Han'ın temel hatası (ve tüm diğer büyük Turan fatihlerinin) Avrasya'nın doğal sınırlarının dışına çıkması ve bir defasında çok fazlasını fethetmesidir. Avrasyalı olmayan (ya da sadece Asyalı olan) Çin, Hindistan, Pers ve aynı zamanda Avrupa ülkeleri çok kısa zamanda Moğolların birleştirici devletlerini terk etmişler. Ve bir kez daha bu devletin dâhilinde nehir ayrılıkçılığı baş göstermiştir (Kazan, Astarhan, Batı Sibirya, Türkistan Hanlıkları vs.). Rusya bu birleşmeyi yeniden sağlamıştır ancak bu defa dayanıklı bir biçimde, stepler sistemi ona [Rusya'ya] kendisinin iletişimdeki öneminin yanı sıra tarımsal bölge olarak yeni bir ekonomik anlam vermiştir. Bu doğru mudur?”<sup>70</sup>

Trubetskoy'un Kiev ile Moskova arasında ortak hiçbir şeyin bulunmadığına dair görüşü, bu tarihsel şemaya dayanmaktadır. Trubetskoy'a göre, Kiev Rus'unun sahip olduğu topraklar bir bütün olarak Rusya'nın sahip olduklarından farklıdır: “Kiev Rus'u adı altında bilinen devlet ya da daha ziyade az çok bağımsız prenslikler grubu hiçbir şekilde bugün anavatanımız olarak gördüğümüz Rus devletine uygun düşmemektedir.” Kiev Rus'u, Dinyeper nehri havzasındadır ve bu haliyle yenilgiye mahkûmdur. Çünkü aşağı Volga boyunda Hazarlar gibi daha güçlü ve ekonomik olarak da dayanıklı komşularla çevrelenmişti. Kiev Rus'u kendi topraklarını genişletmeye muktedir değildi ve stepten gelecek saldırılara da açık durumdaydı. Kiev'deki enerjilerin tek çıkış yolu iç çekişmelerdi. Nitekim Moğollar yaklaştıkları zaman kanıtlanmış oldu. Diğer taraftan Kiev devleti sosyal-ekonomik ve kültürel olarak da sonraki Moskova devletinden çok farklı olmuştur. Çünkü

<sup>69</sup> Türkçesi, Anayol.

<sup>70</sup> N. P. Trubetskoy'un P. N. Savitski'ye mektubu. 30 Aralık 1923. **BNF. DdM**. Katalog dışıdır.



“ziyadesiyle Batılı idi ve aynı zamanda Batının kenar eyaleti konumundaki 20. yüzyıl modern Rusya’sı ile de benzerlik teşkil ediyordu”.<sup>71</sup>

Trubetskoy anavatanı olarak gördüğü devletin tarihsel izlerini, Moğol imparatorluğu ve Altın Ordu devletinde sürmüş ve bu oluşumların Rus devletinin kurucu unsurları gibi görülmesi gerektiğini önermiştir. Onun işaret ettiği gibi, “tarih atlasına göz atmak bile bugünkü SSCB’nin Büyük Cengiz Han’ın temelini attığı Moğol İmparatorluğu’nun bir parçası olduğunu gösterecektir”.<sup>72</sup>

Bilindiği gibi Moğol imparatorluğu SSCB’ye dâhil olmayan daha geniş coğrafyayı, örneğin Çin’i de içermekteydi. Fakat daha önce de gördüğümüz gibi, Trubetskoy, Moğol hanı tarafından bu gibi yerlerin fethedilmesinin bir hata olduğu düşüncesindedir. Çünkü Moğol İmparatorluğu’nun çekirdeğini step ve nehirlerin coğrafi sistemi oluşturmaktaydı ve bu sistem Avrasya’yı kaplamıştı. Bu bölge Eski Dünya’nın anakarasında ayrı bir kıtaydı. Halkı ise daha doğuda Buryat-Moğol ırkından, Volga (İdil) havzasında Fin ve Türk kavimlerinden, batıda Slavlardan oluşmaktaydı. Trubetskoy’un bu geçişi betimlemek için kullandığı en dikkat çekici metaforu “gökkuşağı”dır. Etnografik gökkuşağının bütünlüğü coğrafi sistemin etkenlerince belirlenmişti ve Trubetskoy’un gösterdiği gibi “tam da doğası itibarıyla, Avrasya tarihsel olarak tek devlet oluşumunda birleşmeye mahkûmdur”.<sup>73</sup>

Avrasya tarihinde Cengiz Han’ın önemi Avrasya’nın birleştirilmesi zorunluluğunun farkında olmasında yatmaktadır. O zamandan itibaren Avrasya coğrafi, etnografik ve ekonomik olarak bütünleşmiş bir sistem olup, onun politik birliği tarihsel kaçınılmazlık olmuştur.<sup>74</sup> Bu nedenle, Trubetskoy için Cengiz Han çok büyük tarihsel öneme sahiptir. Çünkü onun eylemleri Avrasya kıtasını tek devlet şeklinde doğal sisteminin gerçekleştirilmesine yardımcı olmuştur.<sup>75</sup>

---

<sup>71</sup> Trubetskoy, “**The Legacy of...**”, op. cit., p. 161.

<sup>72</sup> Ibid., p. 163.

<sup>73</sup> Ibid., pp. 164 – 165.

<sup>74</sup> Ibid., p. 167

<sup>75</sup> Rus düşünce tarihinde Cengiz Han sembolü Avrasyacılaradan önce de dile getirilmiştir. Örneğin, Prens Esper Ukhtomsky 1891’de Çar II. Nikolay’a Panslavist teoriyi yeni bir biçimde sunmaktaydı, “Biz başka Ruslarız, biz daima Asya’nın bir parçasıyız, bizim coğrafi durumumuz, doğunun az gelişmiş ülkelerini korumak vazifesini bize vermiştir. İçinde bulunduğumuz büyük zamanı Ruslar iyi tanımalıdır. Onlar Cengiz Han ve Timurlenk’ten tevarüs ettikleri büyüklüğü idrak etmek mecburiyetindedirler”. Bkz, Hans Kohn, **Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., Ankara, 1991, s. 185.

Cengiz Han'ın bıraktığı mirasın en önemli etkilerinden birisi de (daha sonra Moskova devletinin gelişiminde de iz bırakan) Richard Hellie'nin "hizmet devleti" olarak adlandırdığı prensiptir.<sup>76</sup> Cengiz Han imparatorluğunda herkes etnik, dini ya da sosyal orijininin bağımsız olarak devlete sağladığı hizmet temelinde değerlendirilmiştir. Bu düşünce Çar Rusya'sında iyice olgunlaşmış ve Avrasyacı tarih tezinde yeniden yorumlanmış ve 'ideokrasi' kavramıyla ifade olunmuştur. Avrasyacıların ideokrasi ile kastettikleri kültür, bilim, din ve politika alanlarına özgü aşkın güçlü bir geleneğin egemenliğidir. Trubetskoy'a göre, Cengiz Han için bu tarz bir düşünce, kendisinin ve ülkesinin tabi olduğu, mutlak ve insanüstü bir yasadır. Cengiz Han, kendi arkadaşlarını bu büyük prensipleri anlayan ve onları kendi hayatından dahi üstün tutanlar arasından seçmiştir. Ayrıca, Cengiz Han yerleşik toplulukların temsilcilerini maddi çıkarların yozlaştırdığı insanlar olarak küçümsemiş, maddiyata daha az bağlılığı olan göçebeleri tercih etmiştir. Benzer bir şekilde Cengiz Han, dünyevi refahın çok az önem ifade ettiği dindar insanları da yüksek insanlar olarak değerlendirmiştir. İşte bu sebeplerden dolayı yöneticinin iktidarı bazı yönetici sınıfa, zümreye, ulusa ya da resmi dine değil, fakat özgün bir psikolojik niteliğe sahip olan insanlara dayanmalıdır yani Cengiz Han'ın devlet ideolojisine uygun olmalıdır.<sup>77</sup>

Trubetskoy'a göre zaman içinde Tatar "ideokrasi"si Rusya'ya giden yolu açmıştır. Moğol düşünceleri Ruslaştırılmış ve Moğol devletçilik düşüncesinin Ortodoks Rusya'ya dönüştürülmüş bir biçimi ortaya çıkmıştır. Ruslar bunu orijinal olarak özümseyemezlerdi çünkü ideokrasinin görkeminden etkilenmişlerdi. Bu sebeple Ruslar devletçilik düşüncesini, Ortodoks Bizans kültürünün terimlerine aktararak özümstediler.<sup>78</sup>

Trubetskoy'a göre, Rus tarihindeki dönüm noktası, ne Moğol-Tatar "boyunduruğunun kaldırılması" ne de Rusya'nın Altın Orda'dan ayrılmasıdır. Dönüm noktası; Moskova'nın gücünün daha önce Altın Orda'nın kontrolü altında olan bölgelerin büyük bir bölümüne yayılması yani Tatar Han'ının Moskova Çarı ile yer değiştirmesidir. Bu gelişme politik güç merkezinin ve ideokratik geleneğin Moskova'ya aktarılması

---

<sup>76</sup> Richard Hellie, "The Structure of Modern Russian History, Toward a Dynamic Model", **Russian History**, No. 4, 1977, pp. 1-22.

<sup>77</sup> Trubetskoy, "The Legacy of...", op. cit., p. 174.

<sup>78</sup> Ibid., p. 180.

anlamına da gelmektedir.<sup>79</sup> Böylece, Avrasyacılar için hayati önemi haiz bağlantı sağlanmış olmaktadır.

Üstelik burada gerekirci (determinist) bir yorum da söz konusudur. Avrasyacılar, Cengiz Han'ın kurduğu devletin halefleri arasında sadece Rusya'nın Altın Orda'nın gücüne ve Hanların mirasına erişebileceğini söylemektedirler. Çünkü Rus ulusal ve kültürel uyanışı, Moğolların göçebe hayat tarzlarını ve tüm erdemlerini yozlaştıran ideolojik gerileme sürecine karşıydı. Moğollar ise İslam'ı kabul etmişlerdi, ancak 'Halife'nin otoritesi altındaki evrensel Müslüman topluluğu' tasavvuru Moğol devletçilik düşüncesine yabancıydı. Rus dinselliğinin saf gücü ise Moskova'nın Altın Orda'nın devamcılarını tanımamasını ve saygı duymasını sağlamıştır.<sup>80</sup>

Trubetskoy'un Moğol etkisi ile Rusya'da yaşanan dinsel ve ulusal dönüşümde gördüğü, bir çeşit ideal ve neredeyse ütopyik devlet şeklinin ortaya çıkmasıdır. Bu devlette herkes aynı kültürü ve dünya görüşünü paylaşmaktadır. Bu devlette sınıflar arasındaki farklılıklar zenginlik ölçütüne göre ayırt edilmektedir. Yeni dünyagörüşünün merkezi unsuru Ortodoks dinidir. İnanç alanı ile günlük hayat alanı arasındaki sınırlar ortadan kalkmıştır: Ruslar "günlük hayatta günah çıkarmaktadırlar"; çünkü günlük hayat Ortodoks dünya görüşü ile önceden belirlenmiştir. Trubetskoy bu toplumun ayırt edici özelliğini "hayatın ve sanatın mekanizasyonu, insanların birbirinden yabancılaşması ve ulusal farklılıkların ve geleneklerin korkunç bir şekilde kaybolduğu toplum tipine doğrudan karşıt" olmasında görmektedir.<sup>81</sup> Bu aynı zamanda onun gelecekte Rus devleti ve toplumunda Komünizmin yerini Avrasyacılığın alacağı, "ideokrasi" olarak tanımladığı vizyondan ilham alan toplum tipidir.

Trubetskoy'un amacı, Avrasya'nın tarihini uzman bir tarihçinin kendisinin "tarihsel şeması" doğrultusunda incelemesi olmuştur. Çekincesi, görüşlerinin Aleksandr Kizevetter gibi Rus düşünce tarihine son derece hâkim olan hasımlarınca reddedileceğiydi. Bu

---

<sup>79</sup> Ibid., p. 183.

<sup>80</sup> Ibid., pp. 188–189.

<sup>81</sup> Ibid., p.190.

konudaki görüşlerini 1924 ilkbaharında Suvçinski'ye gönderdiği mektubunda aşağıdaki gibi dile getirmektedir:<sup>82</sup>

*“Orman ve step felsefesi adı altında” Petr Nikolayeviç [Savitski] “Avrasya kıtasının” tarihine ilişkin bazı kuramsal görüşleri ifade etmektedir. Ben ise bunları şematik bir şekilde izah ettim... Tarihsel yapımın merkezi konusu Moskova Çarlığı ile Moğol monarşisinin bağlantısının özel bir yorumudur. Ben düşüncemi aşağıdaki şekilde formüle ettim: gerçekte Tatar boyunduruğunun yıkılması değil, tatarşına'nın [Tatar dünyasının] Ruslaştırılması ve Ortodoksluğa dönüştürülmesi vardı. Bu, Hanların merkezinin Moskova'ya taşınması, Moğol Han'ının yerine Ortodoks Rus Çarı'nın geçmesi ve göçebe ülkesinin, yani stepin ekilebilir sahaya dönüştürülmesi olgusuna dayanıyor.*

*Ben uzmanlaşmış tarihsel araştırmaların sonuçları ile çelişmeyecek fakat aynı zamanda gerekli içerikle olguları aşılacak formülü bulamadım. Sonuç ise amatörlik ve kararsızlık, Kizevetter gibiler herhangi bir zorluk çekmeden tek bir dokunuşla onu yıkabilirler. Buna göre de, kanaatimce bu maceraya atılmamam lazım... Bu incelemelerin detaylandırılmasının uzman bir tarihçi tarafından yapılması gerekiyor”.*

Trubetskoy'un mektubunda bir daha kısaca ana şemasını tekrarladığı tarih tezi, yakın arkadaşı Pyotr Savitski'nin etkisi ile Avrasyacı harekete katılan tarihçi George Vernadski tarafından işlenmiştir. George Vernadski, Rus doğa bilimlerinin en önemli dehalarından biri olan Vladimir Vernadski'nin oğlu olup, Moskova Üniversitesi'nde V. Klyuçevskiy, A. Kizevetter ve R. Vipper'den iyi bir tarih eğitimi almıştır.

Vernadski'nin Avrasya tarihine ilişkin görüşleri bize milliyetçi tarihçiliğin erekselci (teleolojik) ve gerekirci (deterministik) yapısının tipik örneklerini sunmaktadır. Onun tarihçiliği gerekircidir; çünkü Avrasya'nın kendi doğal sınırları dâhilinde temsil ettiği coğrafi bölgenin, doğal tarihsel süreçte Rus halkı ile meskûnlaşmasını alinyazısı olarak kabul eden bir varsayımdan hareketle geliştirilmiştir.<sup>83</sup> Savitski'nin coğrafi çözümlmelerine dayanarak Vernadski, Avrasya'yı 4 büyük ova – Ak Deniz, Kafkasya, Batı Sibirya ve Türkistan – sistemi olarak belirlemektedir. Bu sistemlerden her biri tundra, orman, step ve çöl kuşaklarının yatay sistemi olarak birbirini izlemektedir. Kuşakların coğrafi dağılımı Avrasya'da stepin önemini şartlandırmış ve göçebe devletlerini gerekli kılmıştır. Avrasya stepinde tarımı geliştiren Rus halkının gelişi ile orman temelli tarımcılık, step göçebeliği üzerinde galebe çalmış ve 19. yüzyılın sonuna doğru Avrasya'yı

<sup>82</sup> N.P. Trubetskoy'dan P.P Suvçinski'ye, 7 Nisan, 1924. **N.P. Trubetskoy's Letters and Notes**, der, Roman Jakobson, The Hague, Mouton, 1975, içerisinde, p. 130.

<sup>83</sup> G. V. Vernadski, **Naçertanie Russkoy İstorii**, I. Bölüm, Prag, Evraziiskoe Knigoizdatelstvo, 1927, p. 6; Türkçedeki kaynak için bkz, George Vernadsky, **Ruslar ve Moğollar**, Selenge Yay., İstanbul, 2007.

birleştirmiştir. Vernadski, Rusların Avrasya'yı 19. yüzyılın sonuna doğru nihai olarak birleştirdiklerinden emindir. Buna uygun olarak da Rusya tarihinin Avrasya tarihinin bir bölümünü teşkil ettiğini ifade etmektedir. 19. yüzyılın son çeyreğinde ise Rusya tarihi ile Avrasya tarihi örtüşmüşlerdir bu sebeple bu dönemden itibaren Rusya ve Avrasya tarihi arasında temel bir farklılığın olmadığı düşünülebilir.<sup>84</sup>

Avrasyacıların genel tarih görüşleri doğrultusunda Vernadski'nin tarihçiliği amaçsaldır. Burada tarihin sürekli olarak zihinde tasarlanmış (hayali) bir coğrafi oluşum ile birleştirilmesi çabası vardır. Savitski'nin "tarihsel ritimler" kavramsallaştırmasına uygun olarak belirli bir hedefi olan devirsel bir tarih anlayışı söz konusudur. Çünkü tüm Avrasya tarihinin genel görüntüsü, ormanla step arasındaki mücadelenin seyri olarak tüm coğrafyaya sahip tek devletin yerini devletler sisteminin aldığı ve tersinin tekrarlandığı dört temel döneme ayrılmıştır. Ayrıca Rus tarihinde ilk defa olarak Vernadski'de, Slavlardan önce Güney Rusya'da meskûn olan İran dilli halkların tarihinin betimlenmesi girişimi ile karşılaşılmaktadır. Onun "ritmik" Avrasya tarihi dönemleştirmesi aşağıdaki gibidir:

#### **Birinci dönem**

- a) Tek devlet (İskitler)
- b) Devletler sistemi (Sarmatlar, Gotlar);

#### **İkinci dönem**

- a) Tek devlet (Hunların imparatorluğu)
- b) Devletler sistemi (Avarlar, Hazarlar, Volga Bulgarları, Ruslar, Kıpçaklar);

#### **Üçüncü dönem**

- a) Tek devlet (Moğol İmparatorluğu)
- b) Devletler sistemi – Moğol imparatorluğunun çözülüşünün ilk aşaması (Altın Orda, Pers, Çin)
- c) Devletler sistemi – Moğol imparatorluğunun çöküşünün ikinci aşaması (Letonya, Rus, Kazan Hanlığı, Kırgız, Özbek ve Oyrat-Moğol devletleri);

#### **Dördüncü dönem**

- a) Tek devlet – (Rusya İmparatorluğu – Sovyet Cumhuriyetleri Birliği).<sup>85</sup>

Son aşamayı izah ederken Vernadski büyük ölçüde Rus Mesihçiliğinden etkilenmiştir. SSCB'nin ulaştığı Avrasya birliği sürecinin mantıksal gidişatının yeni bir

---

<sup>84</sup> Vernadski, "Naçertanie Russkoy İstorii ...", op. cit., p. 6.

<sup>85</sup> Ibid., p. 16.

çözölmeye dönüŖmeyeceđi kanaatindedir.<sup>86</sup> Ancak yine de dikkatlidir: “[SSCB’nin ulaŖtıđı Avrasya birliğinin] dağılmasının önlenmesi için devlet yapısı esnek olmalıdır... Rus yahut Avrasyacı devletçiliğin, federalizmin bazı özel biçimlerini, birlik ve çoğulluğun birleŖtirici Ŗekillerini izlemesi zorunludur.”<sup>87</sup>

Vernadski’nin tarihçiliği bir taraftan Rus ulusal kimliğinin Avrupa-dıŖı kökenine iliŖkin Avrasyacı arzuyu yansıtmakta, diğer taraftan ise Avrasyacılığın anti-Avrupa dayanak noktası ile uyum gösteren Batıya karŖı Moğolların Moskova prensliklerine verdikleri desteği vurgulamaktadır. Ona göre, Moğol istilası zamanı Rus prensliklerinin önünde iki seçenek vardı. İlk seçenek Galiç Prensi Daniil Romanoviç’in Moğollara karŖı Latin Hıristiyan güçlerle oluŖturmaya çalıŖtıđı ittifak arayıŖlarıdır. İkinci seçenek ise; Novgorod ve Vladimir Prensi Aleksandr Yaroslaviç Nevski’nin Rus prensliklerini Kuzey-Batı istikametinde Töton Ŗövalyelerinden ve İsveçlilerin baskılarından korumak için Moğol önderliğini kabul ediŖi olmuŖtur.<sup>88</sup> Vernadski’ye göre, Galiç Prensi Daniil, Moğollara karŖı destek alacağı beklentisi içerisinde kral tacını Roma Papa’sından kabul ederken yanlıŖ tercihte bulunmuŖtur. Batıdan onun prensliğine hiçbir destekte bulunulmamıŖ ve Moğollara karŖı onun beyhude direncinin yegâne sonucu topraklarının Macar, Polonyalı ve Letonyalıların eline geçmesi olmuŖtur. Onun eylemleri Rus halkının kadim birliğinin yüzyıllarca kırılmasına sebebiyet vermiŖtir. Diğer tarafta, Aleksandr Nevski’nin kendi gururunu dizginleyen akıllıca kararı ve Moğollara itaati sadece Ortodoksluğu korumakla kalmamıŖ – ki Moğollar deđiŖik inançlara karŖı hoŖgörölüydüler – aynı zamanda Cermenlere ve İsveçlilere karŖı da Moğol desteğini sağlama almıŖtır.<sup>89</sup>

Vernadski’nin bir diğer temel tezi de Moskova’nın Moğol İmparatorluğu’nun üstesinden Ortodoks dinin yol gösterici rolü sayesinde gelebildiğiydi. Bu bağlamda Bizans Hıristiyanlığı’nın etkisini tartıŖmıŖ, Moğol ve Bizans etkilerini tek bir formölde

---

<sup>86</sup> Ibid.

<sup>87</sup> Vernadski, op. cit., p. 17.

<sup>88</sup> G. V. Vernadski, “Dva Podviga sv. Aleksandra Nevskogo”, **Evrasiiski Vremennik**, IV. Kitap, Izdanie Evraziyçev, Prag, 1925, içerisinde pp. 318 – 337.

<sup>89</sup> “Aleksandr [Nevsky] Moğolları, Rusya’nın özgünlüğünü Latin Batıdan koruyacak ve pekiŖtirecek dost kültürel güç olarak gördü”. Bkz, Vernadski, op. cit., p. 327.

birleştirmiştir. Vernadski'nin formülü şöyledir: “*Moğollar Rusya'nın vücudunu oluştururken, Bizans onun ruhunu vermiştir...*”<sup>90</sup>

Görüldüğü üzere Vernadski'nin temel görüşleri Avrasyacı çizgide olup, Dünya İmparatorluğunun kurucusu olarak Moğolların rolünün Roma İmparatorluğunun rolüne eşit olduğu ve onların Avrasya'yı Batıdan koruyarak Rusya'nın Batıya karşı olan kültürel farklılığını güvence altına aldığına ve de Moğolların dinsel hoşgörüsü sebebiyle Ortodoks Rusya'nın kurtulması ve selametinde büyük rol oynadığına dayanmaktadır.<sup>91</sup>

Nitekim Vernadski bir tarafta Turan halklarının Rusya'nın oluşumu sürecine olumlu etkisine vurgu yapmaktayken, diğer tarafta Rusya tarihini Rus halkının tüm Avrasya coğrafyasına yayılması ve egemenlik kurması süreci şeklinde anlatmaktadır. Gerçekten, Vernadski'nin Rus devletinin oluşumu ve gelişimine ilişkin tezleri, Avrasyacı görüşler doğrultusunda genişlettiğine kuşku yoktur ancak onun anlatısı heterojen değildir ve merkeze Rus tarihini almaktadır. Çünkü Rus olmayanlar bu yaklaşımda ulusal anlatıya uygun düşükleri ölçüde ele alınmaktadırlar.

Genel olarak bakıldığında Avrasyacıların tarih tezlerini çok detaylı bir şekilde çözümledikleri görülmektedir. Onların görüşlerinde dikkat çekici husus evrensel Avrupa kültürünün radikal eleştirisi ile Rus ulusal kimliğinin yeniden gözden geçirilmesi düşüncesinin eklettik bir birleşimidir. Gayeleri Avrasyacı düşünceleri jeopolitikte, etnografyada ve tarihte, politik ve ideolojik amaçlarla uzlaştırmaktır. Burada Rus tarihi ile Avrasya tarihi coğrafi ve etnografik bir bütünlük içerisinde uyumlulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda temel hareketlendirici saik ise Rusya'nın Romen-Cermen Avrupa uygarlığından farklı ve karşıt bir “Avrasya” devleti olarak betimleyen kuramsal temelin sağlanmasıdır.

### **1.2.1.2. Avrasya Anlayışı: Rusya – Avrasya Diyalektiği**

Moğol esareti kırıldıktan sonra Rusya devletinin temel saiklerinden biri beş yüzyıl boyunca tedrici bölgesel genişlemesi olmuştur. Bu durum her zaman gerek içeride gerekse dışarıda farklı algılamaları ve kavramaları de beraberinde getirmiştir. Ronald Hingley, *Rus*

---

<sup>90</sup> Vernadski, “*Naçertanie Russkoy İstorii...*”, op. cit., p.36.

<sup>91</sup> G. V. Vernadski, “*Mongolskoe İgo v Russkoi İstorii*”, *Ezraziiskiy Vremennik*, V. Kitap, Paris, 1927, pp. 153 – 164.

*Düşüncesi* adlı kitabında teritoryel alanın ülkenin gelişmesi ve ulusal psikoloji üzerindeki etkisine şöyle işaret etmektedir:

*“Coğrafi (mekânsal) ölçüleri yüzyıllar boyunca Rus düşüncesini etkilemiştir. Batı sınırları ile merkezi Sibiryâ'nın uzaktaki sıra dağları arasında dikkate değer doğal bariyerlerin ayırmadığı geniş düzlüklere sahip olması, ülkeyi uzunca bir dönem komşularıyla tuttuğu kavgalardan alıkoyacak doğal sınırlardan da yoksun bırakmıştır. Aynı zamanda güney-doğuda ve doğudaki mekânlar Rus köylüsünde göçebe psikolojisinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Coğrafi genişlik Rus karakterindeki anahtar olmakla beraber ülkenin gelişiminde de en önemli unsuru oluşturmuştur.”*<sup>92</sup>

Aktardığımız paragraftan da anlaşıldığı üzere, Rus düşünsel geleneğinde ülkenin mekânsal ölçüleri ve sınırları ile ilgili her zaman kutsal ve mistik fikirler olmuştur. Filozof İvan İlyin'e göre de Rusya, *“kendi doğası ve ruhu olan bir organizmadır”*. Diğer bir filozof Konstantin Leontyev'e göre ise Rusya, *“tarih tarafından, kendisine rağmen büyümeğe mahkûmdur”*. Bundan dolayı da geleneksel Rus düşüncesinde ülkenin coğrafi alanı *“ulusal ruhun yeryüzü habitata”* olarak algılanmaktadır.<sup>93</sup>

Rusya'da bütün toprak, milliyetçi imgelem içinde, halkın ve Rusya tarihinin eş haline gelmiştir. Huş ağacı, büyük nehir Volga, sınırsız ovalar, uzak bozkırlar, uzun ve şiddetli kış, tümü birden Rusların görünüşü ve kültürel ürünleri üzerinde izlerini bırakmıştır.<sup>94</sup> Anthony Smith'in *“hafızanın teritoryelleşmesi”* olarak adlandırdığı bütün faktörler kuşaktan kuşağa geleneklerle aktarılan belirli özgün alana ilişkin hafızalar bütünü oluşturmuştur.<sup>95</sup>

Avrasyacı düşünce bu geleneğe tamamen bağlıdır ama aynı zamanda ona yeni bir veçhe de vermiştir. Çünkü Rus düşünündeki Rusya'nın teritoryel algılaması, Avrasya imgelemi içerisinde yeniden sunulmuştur. Denebilir ki Avrasyacılığın kalbinde olan ve bütün klasik Rus Avrasyacılarının da kabul ettiği düşünce, Rusya'nın Avrasya olduğu nosyonudur. Bu konuda Trubetskoy , *“Cengiz Hanın Mirası”* adlı eserinde şunları yazmaktadır:

---

<sup>92</sup> Ronald Hingley, **The Russian Mind**, London, The Bodley Head, 1977, pp. 29–30.

<sup>93</sup> Aktaran, Dmitry Trenin, **The End of Eurasia, Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization**, Carnegie, Endowment, 2002, p. 29.

<sup>94</sup> Bu konuda bkz, Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, Dost Yay., Ankara, 2002, ss. 237–238.

<sup>95</sup> Anthony D. Smith, **Chosen Peoples, Sacred Sources of National Identity**, University Pres, Oxford, 2003, p. 134.



“Rusya mekânı, ayrı bir anakaradır... Onu Avrupa ve Asya’dan farklı bir şekilde Avrasya adlandırabiliriz... Avrasya hem coğrafi hem de antropolojik olarak önemli bir bütünselliği ifade etmektedir. Doğası itibariyle, tarihsel olarak Avrasya’nın tek bir devlette mevcudluğu alınyazısıdır. Avrasya’nın politik birleşmesi başlangıcından itibaren tarihsel kaçınılmazlıktır ve Avrasya’nın coğrafi yapısı buna ulaşmanın yollarını göstermektedir”.<sup>96</sup>

Avrasya’nın temel yapısına ilişkin Trubetskoy’un etnik – dilbilimsel yorumlarını Savitski, coğrafi ve iktisadi görüşleriyle tamamlamıştır. Savitski, Avrasya coğrafi kavramsallaştırmasını kendisinin de itiraf ettiği gibi entelektüel boşlukta değil önde gelen Rus doğa bilimcilerinden kimyacı D.I. Mendeleev ve yerbilimciler V.V. Dokuçayev ile V.I. Vernadski’nin etkisi altında geliştirmiştir. Onu etkileyen diğer bir önemli kaynak ise Friedrich Ratzel’in antropo-coğrafi öğretisi ile Alman doğa felsefesi geleneğinden gelen “teritoryel bütünlük”e dair bütüncül (*holistic*) düşüncedir.<sup>97</sup>

Bilindiği üzere Ratzel’in kuramı Rus coğrafyacısı ve jeologu Vasili Dokuçayev tarafından zenginleştirilmiş ve yeniden şekillendirilmiştir. Onun toprak bilimi alanındaki incelemeleri *jeolojik tabaka*’nın oluşumuna dair bütünlükçü bir yorumu ifade etmektedir. Genel hatlarıyla belirtirsek Dokuçayev, coğrafi tabakanın oluşmasına ilişkin yorumunda kimyanın, jeolojinin, iklim incelemelerinin, botanığın, zoolojinin ve antropolojinin sentezine yönelen “sistemli” kuramı oluşturmuştur. Bundan başka Dokuçayev, alanın (*rölyef*) oluşmasında iklim, toprak ve bitki örtüsünün karşılıklı bağımlılığını esas alan “doğal alanlar” kuramını da ileri sürmüştür.<sup>98</sup> Bu kavramsallaştırma Savitski tarafından geliştirilmiş ve hayal ettiği oluşum – Avrasya’nın mekânsal bütünlüğüne uygulanmıştır. Savitski’ye göre Avrupa, Asya’dan ayrı bir fiziki-coğrafi kıta olarak görülemez, çünkü her ikisi de daha büyük kıtasal kitlenin parçalarını oluşturmaktadır. Bu yüzden Avrupa ve Asya arasında herhangi bir coğrafi ve ya doğal bölünme söz konusu değildir. Bu gerçeklikten yola çıkarak Savitski, ayrıca Lamanski ve Danilevski’ni takip ederek Rusya’nın iki ayrı parçaya ayrılmasının ötesinde, ne Asya ne de Avrupa’ya ait olan “birleşik coğrafi dünya”yı oluşturduğunu ileri sürmüştür. Avrasyacılar göre, kelimenin

---

<sup>96</sup> Nikolay P. Trubetskoy, “Nasledie Chingiz-Hana. Vzgljad na Russkuyu İstoriyu ne s Zapada a s Vostoka”, **İstoriya. Kultura. Yazık**, ed., N.P. Trubetskoy, Progress, Moskova, 1995, içerisinde, pp. 211–266.

<sup>97</sup> Ratzel’in siyasal coğrafyası için bkz, James M. Hunter, **Perspective on Ratzel's Political Geography**, Lanham, University Press of America, MD, 1983; Mark Bassin, “Imperialism and the Nation State in Friedrich Ratzel's Political Geography”, **Progress in Human Geography**, Vol. 11, No. 4, 1987, pp. 473–495.

<sup>98</sup> Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Vasili V. Dokuçayev, **Uçenie o Zonakh Prirody**, Geografiz, Moskova, 1948. passim.

tam manasıyla onların ‘Avrasya’sını (*Eurasia sensu stricto*), A. Von Humboldt’un tüm kıtayı kapsayan eski ‘Avrasya’sından (*Eurasia sensu latiore*) ayrı tutmak lazımdır. ‘Eski Avrasya’, Avrupa ve Asya’nın toplamı – birleşimi anlamında kavranmıştır. Oysa Avrasyacılığın gözünde ‘Avrasya’, Avrupa ve Asya’dan farklı olarak ayrı bir ‘coğrafi dünya’dır.<sup>99</sup> Bu bağlamda epistemolojik olarak “kara parçası” (*çast sveta*) ile “coğrafi dünya”<sup>100</sup> (*geografiçeskiy mir*) arasında fark gözetmektedirler. ‘Kara parçası’ olarak gördükleri ‘Avrupa’ ve ‘Asya’nın toplamıdır. Bu devasa kara parçası ise ‘coğrafi dünyalara’ ayrılmaktadır: ‘Avrupa’, ‘Asya’ ve ‘Avrasya’. Ancak önemle belirtmek gerekir ki bu ‘coğrafi dünyalar’ sınır bölgelerinde etkileşimde olmalarına rağmen mahiyetçe birbirine benzememektedirler.<sup>101</sup>

Savitski’ye göre, Avrasya, fiziki-coğrafi etkenlerin yanı sıra bio-coğrafi olarak da bir bütünlük teşkil etmektedir. Burada dört enlemsel kuşağa işaret edilmektedir ki bunlar kuzeyden güneye tundra, ormanlar, step ve çöl şeklinde uzamaktadır. Her biri özgün iklim ve toprak şekillerine, bitki (flora) ve hayvan örüntüsüne (fauna) göre ayırt edilmektedir. Savitski, kendisinin bu dört kuşağın kuzey ve güney uçları arasında ‘simetri’ veya ‘coğrafi denge’ olarak adlandırdığı özgül bütünlük içerisinde birbirine kaynaştığını düşünmektedir. Böylece, Danilevski ve Lamanski’nin Rusya vizyonlarında ayrı bir coğrafi dünya olarak dışarıda tutulan Türkistan, bariz bir şekilde Rusya-Avrasya’nın temel, doğal ve tamamlayıcı ögesi olarak kabul edilmiştir.<sup>102</sup>

Belirttiğimiz görüşlerden de anlaşılacağı üzere 18. yüzyıldan itibaren emperyal Rusya’nın coğrafi ve kültürel olarak ikili yapıdaki algılanışı Ural Dağları’nın Rusya’yı batı ve doğu kısımlarına ve buna uygun olarak da Avrupa Rusya’sı ile Asya Rusya’sına ayırdığı görüşüne dayandırılmıştır. Avrasyacılar göre ise Ural dağları bu coğrafyayı ayırmamakta, aksine birleştirmektedir.<sup>103</sup> Savitski’ye göre Avrasya’yı Avrupa’dan ayıran asıl hat onun “*çernomorsko-baltiyskoe mejdumorye*” (Karadeniz ve Baltık Denizleri

---

<sup>99</sup> P. N. Savitski, **Geografiçeskie Osobennosti Rossii**, Prag, Evraziyskoe Knigoizdatelstvo, 1927, p. 8.

<sup>100</sup> Avrasyacılar “coğrafi dünya” terimi ile bugünün “Saharaaltı Afrika”sı veya “Latin Amerika”sı gibi “mega-bölge”leri tasvir etmek istemişlerdir.

<sup>101</sup> Trubetskoy, “**Nasledie Chingiz-Hana...**”, op. cit., pp. 224.

<sup>102</sup> Savitski, “**Geografiçeskiy Obzor Rossii – Evrazii**”, op. cit., pp.53–57

<sup>103</sup> Savitski, “Geografiçeskie i Geopolitiçeskoe Osnovi Evraziystva”, **Osnovi Evraziystva**, ed., Aleksandr G. Dugin, Arktogeya Çentr, Moskova, 2002, içerisinde, p. 302

arasında kalan bölge) olarak adlandırdığı bölgedir.<sup>104</sup> Bu doğrultuda *Karadeniz – Baltık* hattının meşru coğrafi ayırıcı çizgi olduğuna dair bir dizi ayrıntılı tez önermiştir.<sup>105</sup>

Bununla beraber Avrasyacılar arasında hiçbir zaman Avrasya'nın sınırlarını kesin olarak tanımlamak konusunda ortak bir fikir mevcut olmamış; daha ziyade farklı düzeylerde görüşler birbiriyle örtüşmüştür. Aralarındaki genel mutabakat; Avrasya olarak gördükleri toprakların kabaca 1914 öncesi Rusya İmparatorluğu'nun sınırları ile uyduğudur. Ancak arada çok önemli istisnalar da söz konusudur. Özellikle Savitski'nin coğrafi şemasının dikkatli incelenmesi 1914 öncesi Rus İmparatorluğu'nun ve Sovyetler Birliği'nin bazı bölümlerinin Rusya – Avrasya'nın dışında bırakıldığını gösterecektir. Dışarıda bırakılmış en büyük bölge Rus Uzak Doğu'sudur ya da daha sahil bir ifadeyle Lena nehrinden doğuda kalan topraklardır.<sup>106</sup> Diğer taraftan ise Rusya'nın politik sınırlarının dışında kalan bazı bölgeler, örneğin batı Çin'in büyük bir kısmı Avrasya'nın bir parçası olarak görülmüştür.<sup>107</sup> Onlara göre, buradaki temel nokta Urallar'dan geçen anlamlı ayırt edilebilir kopuş veya bölünmenin bulunmamasıdır. Çünkü dilsel, kültürel, ekonomik olarak batıdan doğuya doğru süreklilikler mevcuttur. Klasik Avrasyacılar göre, “Rusya – Avrasya” bir imparatorluk ya da birlik değil, tersine organik, çoğunlukla iç bütünlüğe sahip “coğrafi dünya”dır.

Avrasya'nın “coğrafi dünya” olarak “icadı” veyahut “hayal edilişindeki”<sup>108</sup> asıl amaç, onun hem Avrupa'dan hem de Asya'dan kültürel bağımsızlığına vurgu yapılmasıdır. Çünkü Rusya sadece coğrafi olarak değil, aynı zamanda etnografik, tarihsel, sosyal ve ekonomik olarak da Avrasyalıdır. Nitekim Avrasyacı entelijensiya, Rusya'yı Batı ve Merkezi Avrupa'dan ayırırken, aynı zamanda Hindistan, Çin ve ya Japonya gibi “Asyalı” kültürleri dışarıda bırakmıştır. Diğer tarafta Panславизmin “Slav dünyası” ile kurduğu

---

<sup>104</sup> Savitski, “Russkie Sredi Narodov Evrazii”, **Russkii uzal evraziizstva, Vostok v Russkoy mysli**, Belovodye, Moskova, 1997, içerisinde, pp. 403-405; Ayrıca bkz, Mark Bassin, “Russia between Europe and Asia, The Ideological Construction of Geographical Spaces”, **Slavic Review**, No. 50 1991, pp. 5–8.

<sup>105</sup> Savitski, **Geografiçeskie Osobennosti Rossii**, Prag, Evraziyskoe Knigoizdatelstvo, 1927, p. 8; P.N. Savitski, “Kontinent-Okean, Rossiia i Mirovoy Rinok”, **İshhod k Vostoku**, ed., Sofya, RBK, 1921, içerisinde, pp. 104–25.

<sup>106</sup> Savitski, “**Geografiçeskie Osobennosti Rossii...**”, op. cit., p. 51.

<sup>107</sup> Savitski, “**Kontinent-Okean, Rossiia i Mirovoy Rinok...**”, op. cit., p. 110.

<sup>108</sup> Burada “icat etme” ve “hayal etme” kavramlarını Ernest Gellner ve Benedict Anderson'dan mülhem, onların kullandığı anlamda kullanıyoruz. Bkz, Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, çev. Büsra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Hil yayımları, Adıyaman, 2008; Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, çev. İskender Savaşır, Metis, İstanbul, 2004.

bağlar da terk edilmiştir. Bunun yerine “büyük asimilasyon kazanı” (*assimiliaçionnyi kotyel*) şeklinde adlandırdıkları yerde Avrasya halklarının uzunca bir dönemde etkileşimlerinin sonucu olarak homojenleşme süreçlerine tekabül eden organik gelişmesine vurgu yapılmıştır.<sup>109</sup>

Aslında Avrasyacıların coğrafi bütünlükle ifade etmek istedikleri, Rusya – Avrasya diyalektiğidir. Nitekim Savitski'nin “gelişim yatağı”<sup>110</sup> (*mestorazvitiya*) kuramı coğrafi bütünlük olarak Avrasya görüşünü temellendirmeye hizmet etmiştir. Bu kuramda, tarihsel ilerlemenin temelinde doğal ve antropomorfik (insan tarafından oluşturulan) faktörlerin dinamik karşılıklı tesirlerinin olduğu varsayılmıştır. Vico'dan itibaren süregelen tabii çevrenin toplumsal gelişme üzerindeki etkisi düşüncesine burada rölyef ve iklim değişiklikleri dikkate alınarak yeni bir veçhe kazandırılmıştır. Yukarıda aktardığımız enlemsel alanlar ve özellikle step buradaki dinamizmin temel etkenleridir.

Savitski'nin ‘gelişim yatağı teorisi’ bir taraftan Rusya'nın *a priori* özgün bir kültürel dünya olduğunu göstermekte, ancak diğer bir taraftan da jeopolitik görüşlerin formülasyonunda anahtar kavram rolündedir. 1922’te kaleme aldığı “*Bozkır ve Yerleşiklik*” adlı yazısında, Trubetskoy'un Avrasya tarihi şemasını Savitski ilk defa olarak jeopolitik kavramlarına uygulamıştır. Savitski'nin kavramsallaştırmasına göre, Eski Dünya'nın tarihsel dinamiği sınır hatları ve deniz bölgeleri arasındaki karşıtlıkla belirlenmektedir (doğuda Çin, güneyde Hindistan ve İran, batıda ise Aralık Denizi ve Batı Avrupa).<sup>111</sup> Rusya – Avrasya ise Eski Dünya'nın merkezidir<sup>112</sup> ve bu merkezi dünya stepin göçebe halklarının esnek kitlesi ile doldurulmuştur.<sup>113</sup> Step kültürü yerleşik kültürlerin yaratıcılığı sayesinde Eski Dünya'ya yayılmış ve emilmiştir.<sup>114</sup> Böylece, Alfred Thayer Mahan'ın jeopolitik kuramında, okyanusların karşılığını Savitski'nin çözümlerinde step almıştır. Burada step, iletişimin temel damarıdır. Eski Dünyanın kalpgahında (*heartland*)

---

<sup>109</sup> Konstantin A. Çkeidze, **İz Oblasti Russkoy Geopolitiki**, Tridçatiye Godi, Paris, da Navarre, 1931, p. 113.

<sup>110</sup> Terimin Türkçe karşılığı olarak Aleksandr Dugin'in **Moskova-Ankara Eksen**i kitabında kullanılan çevirisi tercih edilmiştir.

<sup>111</sup> Petr N. Savitski, “Step i Osedlost”, **Na putyax, Utverjedenie Evraziycev**, Gelikon, Berlin, 1922, içerisinde, p. 340.

<sup>112</sup> Petr N. Savitski, “Geografiçeskie i Geopolitiçeskoe Osnovi Evraziystva”, der., **Osnovi Evraziystva**, Aleksandr G. Dugin, Arktogeya Çentr, Moskova, 2002, içerisinde, p. 298.

<sup>113</sup> Savitski, “**Step i Osedlost...**”, op. cit., p. 341.

<sup>114</sup> Ibid., p. 342.

konu olan bu mekân üzerinde kontrolü sağlayan devlet kıyaslanamaz güç kazanmaktadır. Bu bağlamda Mahan'ın geliştirdiği “deniz gücü” kavramını Savitski, Merkezi Avrasya'yı betimlemek için kullanmıştır.<sup>115</sup> Savitski'ye göre, Moğol ve Tatarlar, Rusya'ya sadece askeri ve devletçilik becerilerini vermemişlerdir. Aynı zamanda ilkinde step göçebelere, ikincisinde ise Avrasya topraklarının büyük sömürgeleştiricileri olarak Rusya ile “kıta hissini” paylaşmışlardır. Savitski'nin düşüncesindeki kıta duygusu Batı Avrupa'nın deniz duygusunun karşılığıdır.<sup>116</sup> “Rusya eşzamanlı olarak yerleşik ve göçebe dünyaların birleşik unsurlarından ibarettir”.<sup>117</sup>

Freidrich Ratzel ise *Siyasal Coğrafya* adlı eserinde Herbert Spencer'den mülhem olarak devleti biyolojik organizma olarak ele almış ve onun yaşamında kaynakların tükenirliği ile coğrafi genişlemeyi kaçınılmazlık olarak görmüştür. Burada devletin mevcudluğu genişlemekle eşanlamlıdır.<sup>118</sup> Çünkü ulus (Volk) aynı toprak parçası üzerinde kuşaklar boyunca hareketsiz kalmaz yani büyümesi için genişlemelidir.<sup>119</sup> Bu tarz Malthusvari ilkeleri arkasına almak suretiyle Ratzel, devletlerin mekânsal genişlemesinin doğal yasalarını açıklığa kavuşturduğuna inanmıştır. Burada emperyal tarih, var olmak uğruna verilen uzamsal mücadelenin mitolojisine dönüştürülmüştür.

Ratzel'in devleti, mekânsal genişlemeye ihtiyacı olan organizma olarak algılaması, modern gelişmiş devletlerin esinleneceği ideal olan, *Grossraum* (büyük alan) düşüncesine varmasına neden olmuştur.<sup>120</sup> Ratzel'e göre, Avrupa devletlerinin *Grossraum* ulaşması sadece denizaşırı toprakları ele geçirmesi ile mümkündür.<sup>121</sup> Ancak Ratzel'in bu düşünceleri Savitski'de düşünsel reaksiyona sebep olmuştur. Çünkü Avrupa devletleri büyük alanlara doğru yönelirken Rusya zaten buna fazlasıyla sahiptir ve Avrupa'nın görece küçük – 5 milyon km<sup>2</sup> topraklarında 400 milyon civarında insan meskûnlaşmışken,

---

<sup>115</sup> Savitski, “**Kontinent-Okean, Rossiia...**”, op. cit., pp. 104–125; Alfred Thayer Mahan'ın jeopolitik kuramı hakkında bkz. Jon Sumida, “Alfred Thayer Mahan – Geopolitician”, **Geopolitics, Geography, and Strategy**, ed., New Colin P. Gray, Geoffrey R. Sloan, Routledge, York, 1999, içerisinde, pp. 39–62.

<sup>116</sup> Savitski, “**Step i Osedlost...**”, op. cit., p. 345.

<sup>117</sup> Ibid., p. 346.

<sup>118</sup> David N. Livingstone, **The Geographical Tradition, Episodes in the History of a Contested Enterprise**, Blackwell Publishing, London, 1993, p. 200.

<sup>119</sup> Bassin, “**Imperialism and the...**”, op. cit., p. 473.

<sup>120</sup> Gearóid Ó Tuathail, **Critical Geopolitics, The Politics of Writing Global Space**, Routledge, New York, 1996, p. 29

<sup>121</sup> Livingstone, “**The Geographical Tradition...**”, op. cit., p. 201

Rusya'nın (onun zamanında artık SSCB'de) 20 milyon km<sup>2</sup>-lik devasa alanında 150 milyon insan yaşamaktadır. Üstelik Avrupa askeri ve teknik olarak da Rusya'nın ilerisindedir.<sup>122</sup> Ratzel'in *Lebensraum*'unun ve Malthuscu düşüncelerinin ölçüt alınması, Rusya'nın lehine olamaya bileceği için Savitski'nin 'gelişim yatağı' (*mestorazvitiye*) kavramsallaştırması tecritçiliği öngörmüştür. Bu bağlamda Savitski, coğrafi değişkenlerin önemi konusunda Ratzel'den daha fazla Vidal'e yaklaşmaktadır.<sup>123</sup>

Tabii ki hem Ratzel'in hem de Savitski'nin görüşleri emperyal düzenin bilimsel coğrafyanın diliyle haklı gösterilmesidir. Savitski'nin hedefi Rusya İmparatorluğu'nun Avrupa'daki kısmı ile (*Rossiya Douralskaya* – Ural'dan öndeki Rusya) Asya'daki karşılığını (*Rossiya Zauralskaya* – Ural'ın ötesindeki Rusya) coğrafi-kültürel bir mekânda birleştirmektir.<sup>124</sup> Bunun için Ruslar ve diğer Doğu Slav halkları Avrasya “coğrafi dünyasının” diğer halkları, özellikle Fin-Ugor, Türk ve Moğol *ethnieleri* ile birlikte tanımlanmıştır.

Daha önce de üzerinde durduğumuz gibi, Slavofiller ve Panslavistler'den farklı olarak Avrasyacılar, tarihsel süreçte Avrasya'daki etnik, kültürel ve dilsel karışımın Doğu Slavlarını – Ruslar, Ukraynalılar, Beyaz Rusları – batıdaki ve güneydeki diğer Slavlardan ayırdığını ve Avrasya “coğrafi dünyasını” paylaştıkları diğer etnik gruplara kaçınılmaz bir şekilde bağladığını ileri sürmüşler.<sup>125</sup>

### 1.2.2. Etnik Milliyetçiliğin Eleştirisi: Panslavist Düşünce

Rusya'da milliyetçiliğe dair ilk kıvılcımlar, Louis Snyder'in de gösterdiği gibi 1802 yılında tarihçi Nikolay Karamzin'in yazdıklarında gözlemlenmektedir.<sup>126</sup> Milliyetçilik özellikle Napolyon savaşlarının etkisiyle Rusya'da hızlı yayılırken, 19. yüzyılın başlarından itibaren romantik etkilerce beslenmiş ve başlangıcından itibaren iki ana çizgide

---

<sup>122</sup> Savitski, “*Geografiçeskie i Geopolitiçeskoe Osnovi ...*”, op. cit., p. 297.

<sup>123</sup> Savitski tüm içtenliğiyle ‘Alman coğrafi okul’una bağlıdır. Ancak kanaatimizce Rusya'yı kültürel-coğrafi olarak Avrupa'dan tecrit etmek için “gelişim yatağı” kavramını Vidal'in ‘bölge coğrafyası’ kavramsallaştırması doğrultusunda onun “yaşam tarzı” kavramından esinlenerek geliştirmiştir. Vidal de la Blanche konusunda bkz, Yves Lacoste, *Coğrafya Savaşmak İçindir*, çev. Aylın Ertan Doruk Yay., Ankara, 2004, ss. 45–49, 69.

<sup>124</sup> Savitski, “*Geografiçeskie Osobennosti Rossii...*”, op. cit., p. 5.

<sup>125</sup> Nikolay P. Trubetskoy, “*Verkhi i Nizi Russkoy Kulturi, Etnicheskoya Osnova Russkoy Kultury*”, *İshkod k Vostoku*, ed., Sofya, RBK, 1921, içerisinde pp. 86–103.

<sup>126</sup> Louis L. Snyder, *The New Nationalism*, Transaction, New Brunswick, 2003, p. 284.

gelişme göstermiştir. Çadayev ve Bakunin gibi evrensel çizgilere sadık olan Batıcılara karşılık Batılı ilkelere vurgu yapan Dekabristler hareketi ve Rus ulusal ruhuna inancı dolayısıyla Belinski gibi Batılılaşma taraftarı olan düşünürlerde milliyetçi temalar gözlemlenmektedir. İkinci safta yer alanlar milliyetçiliği, özellikle Batılılaşma üzerinden temellendirmeye çalışmışlardır.

Daha sertlik yanlısı olan Slav milliyetçiliği ise ikinci unsur olup Rusya'nın misyonunun dünyayı yönetmek olduğu inancı ile karakterize edilebilirler. Bu bağlamda Dekabristler hareketinin başarısızlığı da Slavofillerin zaferine işaret etmektedir. Çünkü erken Rus milliyetçiliğini biçimlendiren “Slavofilizm” teriminin kendisi bile açık bir şekilde Rus milliyetçiliği ile eşanlamlılığı ifade etmektedir.<sup>127</sup>

Slavofillerin, Hegel'den “ulusal kader” ya da dünya liderliği misyonu ile bağlantılı olarak ödünç aldığı tüm düşünceler, Ortodokslukla yoğrularak Hegel felsefesinin Ruslaştırılmış varyasyonu olarak yeniden sunulmuştur. Nitekim I. Nikolay'ın iktidarı döneminde (1825–1855) Slavofil milliyetçilik Mesihçi bir şekil almıştır.<sup>128</sup> Rusya'nın ihtişamı, Eğitim Bakanı Kont S.S. Uvorov'un ünlü formülleştirmesindeki yeni bir üçlemede ifade edilmiştir: “Ortodoksluk, Otokrasi ve Milliyetçilik (*Narodnost*).”<sup>129</sup> Riasanovsky'e göre, milliyetçilik hem o gün itibarıyla hem de daha sonra, bu resmi üçlünün en belirsiz, anlaşılmaz ve tartışmaya açık ögesi olarak kalmıştır.<sup>130</sup> Ancak, diğer taraftan Roshwald'ın da hatırlattığı gibi Rus milliyetçiliği (Ortodokslukla yakından bağlantılı olarak) Çarların politik hegemonyasını güçlendirmek ve devlete bağlılığı yükseltmek için kullanılmış, ama hiçbir zaman devletin yegâne *hikmet-i hükümeti* olmamıştır.<sup>131</sup>

Bu durum, örtülü olarak, Ortodoksluğun emperyal yönetimin çıkarları açısından hiçbir zaman Rus milliyetçileri için tek belirleyici unsur olmadığına da işaret etmektedir.

---

<sup>127</sup> Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz, Snyder, op. cit., p. 285; Kohn, “**The Mind of Modern...**”, op. cit., pp. 104–137; Susanna Rabow-Edling, **Slavophile Thought and the Politics of Cultural Nationalism**, SUNY, New York, 2006. passim.

<sup>128</sup> Peter J. P. Duncan, **Russian Messianism, Third Rome, Holy Revolution, Communism and After**, Routledge, London, 2000, pp. 18–29.

<sup>129</sup> Koyré, op. cit. ss.121–134.

<sup>130</sup> Zikreden Melisa Frazier, **Romantic Encounters**, 2nd Edition, University Pres, Stanford, 2007, p. 185.

<sup>131</sup> Aviel Roshwald, **Ethnic Nationalism and the Fall of Empires, Central Europe, Russia, and the Middle East, 1914–1923**, Routledge, London, 2001, p. 20.

Örneğin, Rus milliyetçiliğinin önemli simalarından Katkov, Belorus (Beyaz Rus) Katolikleri ile Ukrayna'nın batısındaki Unioncuların<sup>132</sup> da Rus olarak görülmesi gerektiğinde ısrar etmiştir.<sup>133</sup> Aslında Edward Thaden'in "cebri kültürel Ruslaştırma"<sup>134</sup> olarak adlandırdığı ve III. Aleksandr (1881–1894) döneminde en etkin biçimde uygulanan Rus dili ve Ortodoksluğun Rus olmayanlara dayatılması politikaları, 19. yüzyılın ikinci yarısında imparatorluğun dış kültürel etkilere karşı verdiği bir tepki olarak görülebilir.

Rus ulusunun etnik sınırları da bu bağlamda farklı yorumlanmıştır. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek Büyük Rusya (*Veliko Rus*) kavramının savunucuları İmparatorluğun çöküşüne kadar azlıkta kalmışlardır. Çünkü egemen düşünce, tüm Doğu Slavlarını birleştiren bütün Rusya ulusudur. Ancak Doğu Slavları etnisitesi de katı bir sınır işlevi görememiştir. Fin-Ugor gruplarının asimilasyonuna doğru eğilim gayet başarılı şekilde işlemiş ve Rus köylüleri ile seçkinleri arasında önemli sayıdaki Ruslaşmış ve Hıristiyanlaşmış Tatarlar da yadsınmamıştır. Görüldüğü üzere ulusun ırksal kavramsallaştırması Rusya'da 20. yüzyılın başlarında biraz önem kazanmış ancak hiçbir zaman komşu Almanya'daki kadar egemen olamamıştır.<sup>135</sup>

Rus milliyetçiliğinde Ortodoks dininin yanı sıra, dil ve kültür, ırk ya da kan zaman zaman Rusluğun belirleyici unsurları olarak kabul görse de pratik sonuçları göz önünde bulundurulduğunda bunlardan hiçbiri Rus devletinin temelindeki dinamizmin önüne geçememiştir. Rusya'da dönemsel olarak yönetimin benimsediği milliyetçilik şekilleri konjonktürel olarak bu unsurlardan birinin veya birkaçının rengine bürünse de aslında her zaman egemen olan ve milliyetçiliğin kendisinin de tabii olduğu düşünce Conrad'ın *imparatorluk sahibi olma*<sup>136</sup> olarak adlandırdığı bilinç ve buna dayanan kültür olmuştur. Çünkü Rusya'da geleneksel vurgu ulustan ziyade, devlete yapılmıştır. Tarihsel olarak ulus-oluşturma süreci, coğrafi genişlemeden sonra ikinci sırada (planda) yer aldığı için ulusal

---

<sup>132</sup> Unioncular, Katolik ve Ortodoks kiliselerinin birleştirilmesi taraftarlarıdır.

<sup>133</sup> Alexei Miller, **The Romanov Empire and Nationalism, Essays in the Methodology of Historical Research**, CEU Pres, Budapest, 2008, p. 52.

<sup>134</sup> Bu konuda bkz, Edward C. Thaden, Marianna F. Thaden, "Russification in Tsarist Russia", **Interpreting History, Collective Essays on Russia's Relations with Europe**, içerisinde, Boulder, New York, 1990, pp. 211–220; Ayrıca bkz, Michael David-Fox, Peter Holquist, Alexander Martin, **Orientalism and empire in Russia**, Kritika Historical Studies – 3, Bloomington, Slavica, 2006, p. 159

<sup>135</sup> Miller, op. cit., p. 57.

<sup>136</sup> Zikreden Said, "**Kültür ve Emperyalizm...**", op. cit., p. 47.



bilincin zayıf geliştiği yerde devletçilik (*gosudarstvennost*) anlayışı güçlenmiştir.<sup>137</sup> Ayrıca Moğollara karşı verilen mücadelenin odak noktasında olan güç de devlettir ve Moskova devleti etrafında “prensliklerin toplanması”, Çarlık sisteminin ulus-üstü temelde faaliyet göstermesine neden olmuştur. Bu yüzden de başlangıcından itibaren Çar ve yönetici elit, kendi topraklarına tek ve yarı-merkezileştirilmiş devletin parçaları şeklinde hükmedebilmiştir. Diğer bir ifade ile Rusya, yönetici eliti tarafından patrimonyal devlet olarak görülmüştür. Mark Bassin’in de belirttiği üzere bu gibi durumlarda emperyal bilinçle ulusal bilinci örtüşüren ve imparatorluğun halkıyla bir arada mevcudluğunu perçinleyen bir türlü “simbiyotik ilişki” sağlanmış olmaktadır.<sup>138</sup>

Rusya örneğinde, Rus kimliği ve Rus devleti, Rusya İmparatorluğu ideasında birleştirilmiştir. Sergey Witte, buna işaret ederken “*en azından Büyük Petro ve Büyük Katerina’dan beri Rusya diye bir şey yoktu, var olan Rus İmparatorluğu*” diye yazmaktadır.<sup>139</sup> Bu nedenle de Ekim Devrimi’nden önce Rusya’da yegâne siyasi meşruiyet kaynağı emperyal devlet ve onun monarkları olmuştur. İmparatorun devrilmesiyle de siyasal düzeyde devletin meşruluğunu sağlayan mitler arasında etnik olanlar ideokratik, dinsel ve hanedanlık olanlardan daha fazla rağbet görmeye başlamıştır.

I. Dünya Savaşı’nın doğurduğu zorluklar ve arkasından gelen iç savaşla beraber, ‘milletler meselesi’ Rusya’da bir kez daha en keskin şekliyle gündeme gelmiştir. ‘Kendi geleceğini tayin etme’ (self – determinasyon) prensibi artık toplumsal düzeyde olduğu kadar yönetim kademesinde de tartışmaya açılmıştır. Hatta Eyalet Hükümetinde temsil olunan en büyük iki parti, Kadetler ve Sosyalist Devrimciler, resmi programlarında, bu prensibe belirli ödümler vermek zorunda kalmışlardır.<sup>140</sup> Diğer taraftan ise, etnik köken olarak Rus olmayanların siyasal temsilindeki ideolojik eğilimlerinde sadece bölgesel ve etnik kimlikler yer almaya başlamıştı. Avrasyacıların meseleye yaklaşımı genel hatlarıyla bu doğrultudadır çünkü onlar için imparatorluğun etno-mekânsal devamlılığı her şeyin üzerinde olmuştur. Gayet açıktı ki coğrafi bütünlüğün sağlanması Rusya’nın çok-etnikli

---

<sup>137</sup> Richard Sakwa, “Nation and Nationalism in Russia”, Gerard Delanty, Krishan Kumar (der), **The SAGE Handbook of Nations and Nationalism**, SAGE, London, içerisinde, 2006, p. 410.

<sup>138</sup> Mark Bassin, **Imperial Visions, Nationalist Imagination and Geographical Expansion in the Russian Far East, 1840–1865**, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, p. 13.

<sup>139</sup> Aktaran, Richard Sakwa, **Russia Politics and Society**, Routledge, New York, 2008, p. 255.

<sup>140</sup> İktidara geldikten sonra Fin halkının “iç bağımsızlığı” tanınmış, Polonya’nın da kendisini iç meselelerde yönetebileceği resmen ilan olunmuştur. Bkz, Roshwald, op. cit., p. 93.

yapısının (Avrasyacı dilde Slav ve Türk halklarının birliği olarak adlandırılmıştır) korunması ile mümkündür. Ancak Birliğin korunmasına yönelik çözümlerle beraber, bunun tahribine sebebiyet veren etkenler de tartışılmıştır.

Avrasyacılar her şeyden evvel ilk eleştiri oklarını Rusya'nın Avrasyalı "özünü" tahrip ettiğini düşündükleri Petro ile başlayan reformlara ve Panslavist politikalara yöneltmişlerdir. Çünkü Avrasyacılara göre Moskova çarları, emperyal hükümetin aksine Ortodoksluğa katı bağlılıklarına rağmen, kendi dinini pagan olanlara ve Rus dilini de gayri-Ruslara dayatmamıştır. Oysa "yapay hükümetten esinlenen Ruslaştırma, Rusya-Avrasya'nın tarihsel özünün tamamen reddinin ve ulusal gelenekleri ile ruhunun unutulmasının sonucudur. Sonuç itibariyle bu milliyetçi politika, Rusya'nın tarihsel çıkarlarına büyük zarar vermiştir".<sup>141</sup> Zamanla Çarlık Rusya'sına dâhil diğer etniler arasında bu sürecin beraberinde getirdiği baskılar ve ilişkiler, merkezi devlet ya da Anthony D. Smith'in terimiyle '*aristokratik etnin*' kültürel homojenleştirme politikalarının niyetlerinden farklı ters bir etkinin oluşmasına sebep olmuştur.<sup>142</sup>

Milliyetçilik idealleri ve komşu ulusal mücadele örnekleri, İmparatorluğun etnik unsurları arasında etnik ayrılıkçılık bilincini teşvik etmiştir. 19. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak İsmail Gaspıralı Bey başta olmakla Ceditçilik hareketinin yükselişi; entelektüellerin tarih ve filoloji araştırmaları; sadeleştirilmiş ve birleştirilmiş ortak dil ve edebiyat yaratma çabaları özellikle İmparatorluğun Kırım, Kazan Tatarları ve Azerbaycan Türkleri arasında ulusal bilincin şekillenmesini hızlandırmaya başlatmıştır. Avrasyacı entelektüeller bu gidişatı devlet olma ve ulus olma mücadelelerinin temeli olarak algılamış ve karşı tezde Rusya'nın etnografik-mekânsal bütünlüğünü savunan doktrinini geliştirmiştir.

Büyük Petro'nun reformları ile başlayan emperyal hükümetin yanlışlarının uzun listesinde Ruslaştırma bu yanlışlardan sadece biridir. Listeye Kilise'nin baskı altına alınması ve yozlaştırılması, Rus ulusal geleneğinin küçük düşürölmesi, sömürgecilik ve emperyalizm gibi Avrupai politikaların taklit edilmesi, Polonya gibi "doğal" Avrasya toprakları olmayan mekânların imparatorluğa katılması da dâhil edilebilir. Ancak Avrasyacılara göre, bunlar arasında belki de en tehdit edici olanı, emperyal hükümetin Rus

---

<sup>141</sup> Trubetskoy, "**The Legacy of...**", op. cit., pp. 194 – 195.

<sup>142</sup> Smith, "**Ulusların Etnik ...**", op. cit., s. 186.

toplumunda yukarı ve aşağı katmanlar arasında yarattığı ve kurumsallaştırdığı kültürel ayrımlaşmadır.<sup>143</sup> Emperyal hükümet Rusya’da yaşayan nüfusların tamamını yersiz yurtsuzlaştırmada suçludur ve bundan dolayı da Trubetskoy için Petersburg dönemi Rusya’sı başına her an her türlü facianın gelebileceği travmatik, hasta bir ülkedir.<sup>144</sup>

Avrasyacılığın etnik milliyetçiliğe yönelttiği reddiyenin odak noktasında olan düşünceler daha açık bir şekilde eleştirilen Panslavizm ve daha sonra göreceğimiz gibi nispeten örtük bir şekilde eleştirilen Pantürkçülüktür.

Bilindiği gibi, Panslavizm Slavofil felsefenin özellikle Kırım Savaşı’nın yoğun etkisiyle saldırgan milliyetçi bir cereyana doğru evrim geçirmiş şeklidir. Bu bakımdan Panslavist hareketin temel görüşleri; Slavlık ve Batı Avrupa karşıtlığı, Avusturya’ya karşı saldırgan bir düşmanlık, Polonyalıların “Slavlıktan ayrılmış dönemler” olduğu suçlaması, “*Rus kartalının kanatları altında*” güçlü bir Slav uluslar federasyonunun kurulması isteği ve Konstantinopolis’in (İstanbul’un) fethedilmesi olarak tezahür etmiştir.<sup>145</sup>

Trubetskoy, Panslavizmi, “yanlış milliyetçilik” ve düpedüz 19. yüzyıl Pancermanizm’inin taklitçisi olarak değerlendirmektedir.<sup>146</sup> Buna göre, Panslavizmin alabildiğince saldırgan tavrının etkisine maruz kalan toplumlarda benzer ideolojik olgular oluşmuştur. Bu hususta Hans Kohn da Panturanizmi, Panslavizmin mirasçısı olarak değerlendirmiştir.<sup>147</sup> Böylece, Slavofilizmin heyecanlı ve mistik milliyetçiliği, Türklerde de benzer ve karşı akımların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda Avrasyacılar, Panslavizm’e karşı eleştirel bir tutum geliştiriyorlardı. Onu bir politik-ideolojik hareket olarak tamamen reddediyorlardı. Ancak kendi amaçları doğrultusunda Panslavist öğretiden bilinçli bir biçimde seçerek ve değiştirerek aldıkları düşünceleri farklı bir ideolojik çerçeveye içerisine de oturtabilmişlerdir.

Hiç kuşkusuz Avrasyacıların etkilendiği Panslavcı düşünürlerin başında Nikolay Danilevski ve Konstantin Leontyev gelmektedir. Danilevski, *Rusya ve Avrupa*’da Avrupa kültürünün evrenselliği tezini katı bir biçimde inkâr edip; kültürlerin, öncelikle de Slav

---

<sup>143</sup> Ibid., p. 207.

<sup>144</sup> Ibid., p. 204.

<sup>145</sup> G. V. Rokina, *Teoriya i Praktika Slavyanskoy Vzaimnosti v İstorii Slovačko-Russkix Svyazey XIX Vek*, Kazanskiy Universitet, Kazan, 2005, pp. 5-30.;

<sup>146</sup> Trubetskoy, “*Evropa i Çelovechestvo...*,” op. cit., p. 84.

<sup>147</sup> Kohn, “*Panslavizm ve Rus...*,” op. cit., s. 213.

kültürünün özgün değerine vurgu yapmıştır. Danilevski'ye göre, “evrensel uygarlık diye bir şey yoktur; olamaz da”.<sup>148</sup> Danilevski bu görüşünden de anlaşıldığı üzere “bütün insanlar için tek bir ideal olabileceği” fikrini reddederek, açık bir Herdercilik yapmaktadır.<sup>149</sup>

Oswald Spengler'in ve Arnold Toynbee'nin ileride öne sürecekleri kuramların habercisi olarak Danilevski insanlığı, “tarihsel-kültürel” tiplere ayırmaktadır. Bu görüşe göre tarihin doğal sistemi, gelişmenin kültürel tarihsel tipleri arasındaki çeşitlenmeye dayanmalıdır”.<sup>150</sup> Danilevski, on farklı tarihsel-kültürel tip ayırt etmiştir ve Rusya henüz bu listede yer almamaktadır. Onun da dâhil olduğu Slav kültürel tipi geleceğe ait bir olgu olarak görülmüştür.<sup>151</sup> Ruslar ve diğer Slav topluluklar, kendilerinin sadece ‘Ari ırkından bir kavim’ olmadıklarını fakat potansiyel tarihsel-kültürel tip olduklarını kanıtlamak zorundadırlar.<sup>152</sup> Bu yeni uygarlığın tohumları, ancak Konstantinopolis'in (İstanbul'un) fethedilmesiyle ve bu kentin, Rusya'nın özgürlüğüne kavuşturup geliştireceği bir Slav halklar imparatorluğunun başkenti yapılmasından sonra açılıp gelişmeye başlayacaktır.<sup>153</sup>

Evrensel kültürel modelin katı karşıtı olarak kültürel partikülarizmi savunan Avrasyacılar, Danilevski'nin bu tarz görüşlerini özümsemişlerdir. Onun tarihsel-kültürel yaklaşımı ise Avrasyacı kuramların temelinde olan görüştür. Savitski, Danilevski'nin ayırt ettiği kültürel tipolojiye (Mısır, Çin, eski Sami – Asur, Babil, Fenike, Hindu, İran, Yahudi, Eski Yunan, Roma, yeni Sami ve ya Arap uygarlığı, Romen-Cermen ve ya Avrupa) yeni bir kültürel tipi – Avrasya'yı dâhil etmiştir.<sup>154</sup>

Danilevski'ye göre her bir tarihsel-kültürel tipin gelişim ilkeleri, kültürel etkileşimlere sert sınırlamalar getirmektedir: Buna göre, “bir tarihsel-kültürel tipin uygarlık prensipleri başka bir tipin halklarına aktarılamaz”.<sup>155</sup> Danilevski'nin “aşılama”

---

<sup>148</sup> Nikolay Ya. Danilevski, **Rossia i Evropa**, 6. Baskı, St. Petersburg, İzdatelstvo Gogola i St. Peterburgskogo Universiteta, 1995, p. 104.

<sup>149</sup> Berlin, op. cit., s. 142; Robin G. Collingwood, **Tarih Tasarımı**, çev. Kurtuluş Dinçer, Doğu Batı, Ankara, 2007, s. 142.

<sup>150</sup> Ibid., s. 73.

<sup>151</sup> Ibid., s.105.

<sup>152</sup> Ibid., s. 97.

<sup>153</sup> Walicki, “**Rus Düşünce Tarihi...**”, op. cit., s. 260, 264.

<sup>154</sup> Savitski, “**Geograficeskii Obzor Rossii-Evrazii...**”, op. cit., pp. 30–39, 47–67.

<sup>155</sup> Danilevski, op. cit., p. 77.

olarak adlandırdığı sürecin başarısızlığa uğradığı durumlarda, kültürel etkileşim için yegâne mümkün yol sömürgeleştirmedi.<sup>156</sup> Bu görüş 19. yüzyıl Rus tarihçiliğine iyice yerleşmiştir. Avrasyacı tarih felsefesine büyük katkı sağlamış olan George Vernadski de bu tezlerle içtenlikle bağlı kalmıştır. Danilevski, Slavofillerin “devleti”, “dışsal gerçek” olarak gören bakışlarından tamamen uzaklaşmıştır. Bu görüş gördüğümüz gibi Avrasyacı programın Ortodokslukla beraber iki temel özelliğinden biri olmuştur.

Rus muhafazakârlığının ve Bizansçılık olarak bilinen akımın en önemli düşünürlerinden olan Konstantin Leontyev’in görüşleri Avrasyacılar için diğer bir önemli kaynak niteliğindedir. Vasili Zenkovskiy, “*Rus Düşünürler ve Avrupa*” adlı kitabında Leontyev’in Slavcılığa karşı septik (şüpheli) düşüncelerine dayanarak, onun Avrasyacılar için daha yakın olduğunu ifade etmektedir.<sup>157</sup> Leontyev, Rusya’nın Avrupa “tipi” içine girmediği görüşüne, yani Danilevski’ye katılmış ama “Rusluğun” kendine özgü doğasının ne olduğu noktasında, ondan farklı düşünceler ileri sürmüştür. Ona göre, Rusya saf bir Slav ülkesi değildir. Bizans’a atıfta bulunarak Rusya’nın Slav ırkına indirgenemeyeceğini savunur. Çünkü Slavlar olsa olsa bir dil ailesidir; bir kültür ailesi olmadıkları gibi, jeopolitik bir varlık ya da ulus-ötesi bir tarihsel topluluk da değillerdir. Leontyev’e göre, Rus kültürünün özgünlüğünü belirleyen etmenler arasında Slav öğeler kadar Asyalı öğeler de vardır. Leontyev, Avrasyacılar için son derece mühim olan Rus ulusal karakterindeki Asyalı “Turan” unsuruna şöyle işaret etmektedir.<sup>158</sup>

*“Avrupa’ya karşı manevi bağımsızlığa sahip olabilecek yegâne unsur, sadece Slav uluslar arasındaki Doğu kültürüne ait Turanlı unsurlar olabilir.”*

Leontyev, ileride Avrasyacıların yapacağı gibi Rus kültürünün özgüllüğünü Batının egemenliğinden korumak için Rusya’yı (geçilmez duvarlarla) Batıdan ayırmak istemektedir. Bu bağlamda söyledikleri, Avrasyacı tezler için önemlidir. Leontyev, Rus milliyetçilerinin Avrupa eleştirilerinde yine Avrupa tarzı milliyetçi söylem üzerinden bir düşünce geliştirdiğinin farkında olacaktır ki, genel olarak 19. yüzyıl milliyetçiliğine; özelde de Panславизм’e karşı olumsuz tutum takınmıştır. Örneğin, “*Dünya Devriminin Bir Aracı Olarak Ulusal Politika*” adlı denemesinde şöyle demektedir: “Çıplak” milliyetçilik,

---

<sup>156</sup> Ibid., p. 84.

<sup>157</sup> Vasili V. Zenkovskii, **Russian Thinkers and Europe**, 2. Baskı, Xerox University, Microfilms, 1975.

<sup>158</sup> Konstantin Leontyev, **Vostok, Rossia i Slavyanstvo**, Oko, Moskova, 2007, p. 285.

ya da “kabile” milliyetçiliği, hem kültürü hem de devleti yıkan bozucu bir güçtür. Sonuçta kozmopolitliğe varan [kültürleri] düzleştirip eşitleyen bir süreçtir. Milliyetçilik, aslında evrensel çözülme sürecinin tipik görünümü olan liberal ve eşitlikçi eğilimleri maskeleyenlerdir.”<sup>159</sup> Leontyev, “Panslavcılığı kesinlikle yıkıcı, hiç değilse son derece tehlikeli bir şey olarak görmeliyiz”<sup>160</sup> diye yazmaktadır. Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere, Leontyev’in de söylemi içerik olarak Danilevski’de olduğu kadar yayılmacıdır. Ama görüşlerinin jeopolitik formulasyonunda, Danilevski’nin dil ve ırka dayanan “etnisite” temelli uygarlığı yerine “Ortodoksluğa” dayalı, yani din temelli bir kültürü merkeze almayı tercih etmiştir.

Ancak diğer taraftan Avrasyacılarla Leontyev arasında önemli farklılıklar da bulunmaktadır. Çünkü Avrasyacıardan farklı olarak Leontyev, Batı kültürünü tamamen inkâr etmemiş, sadece Fransız devriminin yol açtığı Batı burjuvazisi ve demokrasisine karşı çıkmıştır. Avrupa’nın eski feodal-aristokratik düzeni ise Leontyev’e göre tamamen olumludur.

Sonuç itibariyle Avrasyacılığın Panslavizme karşı eleştirel ve seçici tutumundan ortaya çıkan, kendi Avrasyalılığının farkında olan “yeni Slavlık” şeklindeki Rus kimliği kavramsallaştırmasıdır. Bu yeni kimliğin en ilginç özelliği, Slavofilizmin/Panslavizmin hiçbir zaman göremediği ve kabul etmediği Rus ruhundaki tarihsel “Avrasyalı” özdür. Bu konuda Trubetskoy 1921’de şunları yazmıştır:

*“Bizans’tan inançla beraber daha eski tarihlerde özümsemişimiz ve yaratıcı bir şekilde geliştirdiğimiz birçok kültürel gelenekleri tevarüs ettik. Gönül ister ki bu doğrultudaki çalışmalar devam etsin. Ancak mesele bununla bitmiyor. Her şeyi Bizans çerçevesine yerleştirmek doğru değildir. Bizler Bizanslılar değil, Ruslarız, ona göre de Rus kültürünün tamamen “kendimizin” olması için onun Rus ulusal veçhesinin (oblik) psikolojik ve etnografik özgüllüğü ile ilişkilendirilmesi gereklidir. Burada, bu veçhenin özgül içeriğini mutlaka göz önünde bulundurmalıyız. Rusya’nın tarihsel misyonunun Slav “kardeşlerimizle” birleşmek olduğu konusunda çok şey söylenmiştir. Ancak bununla bağlantılı olarak unutulmamalıdır ki “kardeşlerimiz” sadece Slavlar değil, (inanç ve dilde değilse bile kan, karakter ve kültürde) aynı zamanda füilen artık Turan Doğusunun önemli bir kısmını devletçiliğimizin himayesi altında (pod sen’yu) birleştirdiğimiz Turanlılardır da.”<sup>161</sup>*

---

<sup>159</sup> Walicki, “Rus Düşünce Tarihi...”, op. cit., p. 268.

<sup>160</sup> Ibid., p. 269.

<sup>161</sup> Trubetskoy, “Verkhi i Nizi Russkoy Kulturi...”, op. cit., pp. 101–102.

Avrasyacıların ‘yeni Slavlık’ anlayışına en büyük eleştiri ise kültür felsefecisi ve önde gelen Rus din bilimcilerinden olan Nikolay Berdyaev’den şöyle gelmiştir:

*“Avrasyacılar Rus kültüründe Turan unsurunu seviyorlar. Bazen şu kanaate varmamak elde değildir ki onlar için Rusluktan daha çok ondaki Asyalı, Doğulu, Tatar ve Moğol olanlar önemlidir. Cengiz Han bariz bir şekilde Aziz Vladimir’e tercih edilmektedir. Onlar için Moskova Çarlığı Hıristiyanlaşmış Tatar Çarlığı, Moskova Çarı da Ortodokslaşmış Tatar hanıdır... Hıristiyanlık, Avrasyacıların Çarlığında tamamen galebe çalamamıştır. Avrasyacıların İslam’a olan sevgileri, Muhammediliğe eğilimleri çok büyüktür. Avrasyacı kalbe, Muhammediler Batılı Hıristiyanlardan daha yakındır. Avrasyacılar, Asyalı-Doğulu tüm Hıristiyan inancına sahip olmayanlarla Batının Hıristiyan inancına karşı vahit cephe almaya hazırlar.”<sup>162</sup>*

Berdyaev’in Ortodoksluğa sınımsız bağlılığı Avrasyacıları anlamasına engel olmuştur. O, daha çok tüm veçheleri ile genişlemeci Büyük Rus milliyetçiliğinden yanadır. Aslında Berdyaev de Rus “ruhunda” Avrupalı ve Doğulu (Asyalı) olanları birleştirmiş, ama bunu daha çok Rusya’nın evrensel Mesihçi rolünü işlevselleştirmekten yana yapmıştır. Onun ‘Rusluk’ kavramsallaştırmasında Ortodoksluğa atfedilen paha biçilmez değer hiçbir surette Avrasyacıların “simbiyotik” kavramsallaştırmaları ile uyuşmamaktadır. Çünkü Berdyaev’e göre, Homiyakov düşüncesindeki temel kavram olan ‘manevi bağımsızlık’ Avrasyacılar için yabancıdır. Bu Ortodoksluğun Avrasyacılar için her şeyden önce etnografik veri olduğu izlenimini vermektedir.<sup>163</sup>

Slavofiller’den başlayarak Ortodoksluk, Rus milliyetçiliğinde, özellikle Batıya karşı Rusya’nın özgünlüğünün savunulduğu anlamlar kümesini oluşturmuştur. Kökleri daha eski tarihlere uzanan Hıristiyanlığın mezhepler arası çekişmeleri, milliyetçilerce etnik bekanın yeniden tanımlanması ve yorumlanmasında en önemli kaynağı sağlamıştır. Örneğin Rus milliyetçiliğinin de tevarüs ettiği Rus dinsel mitolojisinde temel vurgu Ortodoksluğun diğer mezheplerden üstün olduğu inancına dayanmıştır. Nitekim Smith bunu şöyle ifade etmektedir:

*“...Katoliklik, hürriyeti birliğe feda etmekte ve bu tavır da despotizme götürmektedir. Protestanlık ise tersine birliği, ferdi hürriyete feda etmektedir. Bu tutum da anarşiye götürmektedir. Yalnızca Rus kilisesi birliği ve hürriyeti aynı zamanda elinde tutarak mükemmel bir cemiyet inşa etmektedir.”<sup>164</sup>*

---

<sup>162</sup> Berdyaev, “Evrasiyeci...”, op. cit., p. 138.

<sup>163</sup> Ibid., p.137.

<sup>164</sup> Aktaran Anthony D. Smith, “Chosen Peoples, ...”, op. cit., p. 186.

Avrasyacılar ise Berdyaev gibi Büyük Rus milliyetçiliğine bağlı olanların Rusya'nın karşı karşıya kaldığı tehlikeleri anlayamadıklarını savunmuşlardır. Çünkü Rus Slavlığının belirleyicisi sadece Ortodoks inancı değildir. Bu faktörden daha da önemlisi ortak tarihsel mekânın paylaşıldığı diğer halklarla olan kader birliğidir.

*“Eleştirmenlerine göre Avrasyacılar “döneklerdir”, çünkü “Rusya” anlayışını “Avrasya” anlayışı ile değiştirmişlerdir. Oysa farkına varamamaktadırlar ki bu değişikliği Avrasyacılık değil, hayatın kendisi kaçınılmaz kılmıştır. Anlayamamaktadırlar ki onların Büyük Rus milliyetçiliği modern şartlarda tam da Büyük Rus ayrılıkçılığı olacaktır. Çünkü tamamen etnik Ruslardan oluşacak olan Rusya – ki onların yeniden “canlandırmak” istedikleri budur – sadece bütün “kenarların” ayrılması durumunda gerçeklik kazanacaktır, yani Büyük Rusya'nın etnografik sınırları ile o zaman çakişacaktır.”<sup>165</sup>*

### **1.3. Avrasyacılığın Gözünde “Türk” Sorunu**

Şurası muhakkaktır ki Rus düşüncesinde milliyetçiliği savunan her akım için Türklük bir sorun teşkil etmiştir. Bu sebeple Türklüğün Rus entelektüel tasavvurundaki yerini doğru okumak adına Rus milliyetçilerinin Türklük sorunun uhdesinden gelmede kullandıkları bağlamsal ilişkiler iyi analiz edilmelidir. Çünkü Avrasyacılığa kadar olan milliyetçilik çağında Türklük, Slavofil ve Batılılaştırıcı çevrelerce esasen kültürel ve jeopolitik ölçütlere dayanılarak ele alınmıştır.

Kültürel ölçütlere göre Türklük, en genel şekliyle Asyalı ve Doğulu unsurlar bağlamında değerlendirilmiştir. Ancak ne var ki burada hem Slavofiller hem de Batıcılar için bağlamsal ilişki Rusya – Batı diyalektiğidir. Örneğin temel sorunsalı Rusya'nın Avrupa ve Asya ile ilişkileri olan Homiyakov'un yazdıkları, aslında “Rusya'nın Batılılar tarafından eşit kabul görmesi arzusunun” aşılmasıdır.<sup>166</sup> Şöyle ki Homiyakov'un Slavcılığı, Slavların “Avrupa'nın orijinal yerleşik sakinleri olduğu, sonradan Kelt ve Cermen savaşçılarınca doğu sınırlarına doğru sürüldükleri ve köleleştirildikleri” iddiasına dayanmaktadır.<sup>167</sup> Bundan dolayı, Slavofiller'in Slav ırkını yüceltmesi onların Slavları mükemmel Avrupalılar olarak kavramsallaştırmalarına dayanır. Slavlar, Romen-Cermen halklarından bile daha Avrupalıdır. Ancak Slavofiller, hiç kuşkusuz Slav ırkının bu mükemmelliğine Asya ve ya Doğu'nun Türk-Müslüman halkları ile olan bağlantılarına atıf

---

<sup>165</sup> Nikolay P. Trubetskoy, “Obşeevraziyskiy Naşionalizm”, **Evrasiyskoya Kronika**, 9. kitap, 1927, pp. 24–31.

<sup>166</sup> Boris Groys, “Poisk Russkoy Naşionalnoy İdentičnosti”, **Voprosi Filosofii**, No. 9, 1992, p. 52.

<sup>167</sup> Ibid., p. 54.



yapmamışlardır. Böylece, Slavofilizmin Rus kimliği kavramsallaştırmalarında Türk – Müslüman unsurların olumlu yer almadıkları görülmektedir.

Diğer taraftan Batılılaşma sürecinin ortaya çıkardığı elit kesim, süreç içerisinde doğal olarak Rus kültüründe “Doğulu” olarak gördüğü her şeye karşıt bir tutunum sergilemiştir. Bu bağlamda Petro-sonrası dönem aynı zamanda Rus İmparatorluğu’nun Türk-Müslüman halklarına karşı artan düşmanlığıyla nitelendirilebilir. Çünkü Batılılaşmış seçkinler bu unsurları, Rusya’nın Asyalı karakterinin işareti olarak görmüşler; bir Avrupa devleti oluşturma çabalarında Müslümanlardan utanç duymuşlardır.

Rusya’daki Batıcılar, Rus kültüründe Doğulu buldukları unsurları küçümsemiş ve ondan tiksinişken, Müslüman nüfusunu da Rusya’nın geri kalmışlığı ve Asyalı karakterinin kalıntısı olarak asimile veya tasfiye edilmesi gereken bir kültür şeklinde değerlendirmişlerdir. Tatar esaretinin yıkıcı etkisine sık sık yapılan atıflar da bu iddianın doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Örneğin yazdıklarıyla Rusya’da milliyetçi duyarlılığın ve bilincin oluşmasına büyük katkı sağlamış olan tarihçi Karamzin, Rusya’yı İspanya Krallığı ile beraber Avrupa’nın iki liderinden biri ve aynı zamanda da Avrupa uygarlığının sınırı olarak görmüştür. Bu sınırın hatları Rusya’nın Avrupa ve Asya steplerindeki Avrupalı olmayan vahşileri uygarlaştırmasındaki başarıları ile çizilmiştir.<sup>168</sup> Benzer şekilde Vladimir Solovyev de “*Rusya’nın tarihsel ve coğrafi kaderini Asya göçebeliğinin Avrupa’dan kovulmasında ve Avrupa ve Asya arasındaki geçişken step sahasının üstün, yerleşik Batı uygarlığı için fethedilmesinde görmüştür.*”<sup>169</sup> Orlov, Muravyev, Lunin gibi Dekabristler de Rusya’nın Doğu’nun esasen Türk-Müslüman vahşilerine, göçebelerine karşı uygarlaştırıcı misyonundan bahsetmişlerdir. Örneğin Lunin, “Rusya’nın bu bölgelerdeki yayılmacılığının Baltık kıyılarındaki yayılmadan daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Kafkasya’da yapılan savaşların uygarlığın yayılması yanı sıra, buradaki az gelişmiş halkların da yararına olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır.”<sup>170</sup>

---

<sup>168</sup> Samuel Becker, “Russia Between East and West, the Intelligentsia, Russian National Identity and the Asian Borderlands”, **Central Asian**, Survey 10, No. 4, 1991, p. 49.

<sup>169</sup> Ibid., p. 50.

<sup>170</sup> Ibid., p. 51.

Türklüğün jeopolitik ölçütlere göre değerlendirmesi ise belirgin bir şekilde Panslavist düşünce ve politikalarda görülmektedir. Dönemin Panslavist düşünürlerinde Rusya'nın tüm Slav halklarının bütünlük ve birliğini koruyan, onları kendine cezbeden doğal bir mıknatıs olduğu şeklinde hâkim kanı söz konusudur. Balkanlarda Osmanlı ile girilen çetin savaşlar da bu bağlamda değerlendirilmektedir. Örneğin, ünlü Rus düşünür Dostoyevski'ye göre Slav birliğinin sağlanması yolunda atılacak ilk kesin adım "Emperyal Kent" in (İstanbul'un) Türklerden kurtarılmasıdır.<sup>171</sup> İstanbul'a yönelik iddialar Rusya'nın 18 ve 19. yüzyıllarda Türklere karşı giriştiği savaşlarda periyodik olarak sıkça dile getirilmiştir.<sup>172</sup>

Genel hatlarıyla vurgulayacak olursak, bir taraftan hem Slavofiller hem de Batıcılar için Türkler, Rusya'nın Asya'daki misyonu çerçevesinde Doğulu "barbarlar" olarak aydınlatılması gereken göçebelere, diğer taraftan ise Türkler, Rusya'nın "kapıları" olarak görülen ve mutlak bir şekilde ilhak edilmesi gereken İstanbul'u ellerinde tutmaktadırlar. Eğer birincisinde emperyal milliyetçiliğin kültürel-asimile edici politikaları öne çıkarılıyorsa, ikincisinde Ortodoks Mesihçiliğinden ilham alan Rus pan-milliyetçiliğinin coğrafi-genişlemeci doktrini temellendirilmeye çalışılmıştır.

Ancak devrim sonrası, Avrupa muhaceretinde ortaya çıkan Avrasyacılık hareketinde konuya farklı bir biçimde yaklaşmıştır. Trubetskoy'un "Avrupa ve İnsanlık" eserindeki manifesto niteliğindeki aşağıdaki görüşü, Rus kimliğinin farklı bir algıya dayanılarak temellendirildiğinin ilk örneklerindedir.

*"Rus halkı ve Rus dünyasının" diğer halkları ne Avrupalı, ne de Asyalılardır...Biz Avrasyalı olduğumuzu kabullenmekten utanmamalıyız."*<sup>173</sup>

Bu düşünce, o zamanki Rus düşünce ikliminde çok önemli bir noktadır, çünkü ulus-oluşturma sürecinin entelektüel tabanında eski ile bir kopukluğu ifade etmektedir. Avrasyacı entelijensiya 19. yüzyıl Slavofil ve Panslavistlerinin bazı görüşlerinin izlerini sürse de radikal bir şekilde Rus ideasının kültürel ve antropolojik düzeyde sadece Slavik

---

<sup>171</sup> Zikreden Aleksandar V. Solovjev, **Holy Russia, The History of a Religious-social Idea**, The Hague, Mouton, 1959, p. 49. Slavofil düşünür İvan Voznenavizhtsev'in görüşleri için ayrıca bkz., Alicia Chudo, **And Quiet Flows the Vodka or When Pushkin Comes to Shove, The Curmudgeon's Guide to Russian Literature with the Devil's Dictionary of Received Ideas**, University Pres, Northwestern, 2000, p. 21.

<sup>172</sup> Sergej Utechin, **Russian Political Thought, A Concise History**, Praeger, Santa Barbara, 1964, p. 21.

<sup>173</sup> Nikolay P. Trubetskoy, **Evropa i Çeloveçestvo**, RBK., Sofya, 1920, p. VII.

değil, aynı zamanda Fin-Ugor<sup>174</sup> ve Türkik (bu iki etno-linguistik etki birlikte “Turancı” olarak algılanıyordu) menşelerine de vurgu yapmaktadır.

Göründüğü gibi aynı şekilde kültürel bir değerlendirme ama bu kez olumlu bir yönde yapılmaktadır. Türklüğün kendisi kültürel bir olgu olarak görülmekte ve Rus kültürüne olan katkısı vurgulanmaktadır. Ancak ne var ki Türklüğün politik boyutu da aynı ölçüde, etnik milliyetçiliğe yol gösterdiği ölçüde olumsuz değerlendirilmektedir. Daha doğrusu bundan sakınılmaya çalışılmaktadır. Burada jeopolitik ölçüt yine kendisini göstermektedir fakat bu kez farklı bir bağlamda. Çünkü Avrasyacıların dönemlerinde temel jeopolitik mesele boğazların kontrol altına alınması değil ama Rusya’nın bütünlüğünün korunmasıdır.

### **1.3.1. Rus Kültüründe Turan Etkisi**

Avrasyacı düşüncede temel vurgu ne Batıcıların Avrupa ideallerine ne de Slavofillerin Slavik değerlerine yapılmaktadır. Bu unsurların yerine, Rusya’nın özgünlüğünün temelinde Rus-Turan sentezinin olduğu ifade edilmektedir. Buradaki radikal etki kültürün yeni bir yoruma tabi tutulurken onun geleneksel düşüncelerle hep “öteki” olarak algılanma gelmiş unsurlarının “içerilmesidir”. Bu bağlamda Rus Avrasyacılarının “Turan” genel adlandırması altında yer verdikleri “Türkik” unsurlar, Rusya–Avrasya coğrafyasının, tarihinin ve kültürünün bütünlüklü bir bölümünü oluşturmuştur.

Trubetskoy’a göre Rusya açıkça Avrupalı değildir. Çünkü Rusya devletinin zapt ettiği geniş bir bölge onun Avrupa ve Asya arasında yer almasına rağmen, coğrafi olarak ve dolayısıyla da “nesnel” olarak, gerek Avrupa ile gerekse de Asya ile birebir özdeşleştirilemeyeceğini ileri sürer. Daha önce de gördüğümüz gibi bu coğrafya Avrasya olarak adlandırılmış ve Rusya ile özdeşleştirilmiştir. Avrasyacı iddiaya göre, tarihsel süreçte Avrasya anakarası, farklı bir uygarlık ve kültürün oluşması ve gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu medeniyet hem Avrupalı hem de Asyalı unsurları kendi bünyesine katarak ve karıştırarak onları herhangi bir halka (etnos) ait olmayacak şekilde sentezlemiştir. Bu geniş mekân üzerindeki Avrasya kültürü mahiyetini, çekirdeğinde Rusların, Ugor-Fin halkların ve Volga havzası, Sibiry ve Merkezi Asya’da ise Türklerin olduğu etnografik çeşitliliğin organik bütünlüğünde kazanmıştır.

---

<sup>174</sup> Fin-Ugor kavimleri veya halkları bugün Kuzeydoğu Avrupa’da yaşayan ve aynı dil ailesini oluşturan halklar topluluğudur. Bu topluluğun en çok bilinenleri Macarlar, Finliler ve Estonlar’dır.

Avrasya medeniyetinin geniş sahasındaki Rusya'nın coğrafi mevcudiyeti, Rus kültürünün hiç de azımsanmayacak derecede Asya'dan gelen etkilerce de şekillendiği anlamına gelmektedir. Trubetskoy bunun altını çizerek ve de önemini arttırarak Rusya'nın basitçe Avrupa'dan farklılığı sonucuna varmıştır. Rus kültüründeki çok sayıda kültürel yapılara – halk müziği, sanat, politika, din ve hatta dile başvurmuş; bunların bozkırlı ve üstün Doğulu niteliklerini göstermiştir. Trubetskoy'a göre 'Ruslar, Ugor-Finler ve Volga Türkleri', 'hem Slavlarla hem de 'Turancı Doğuyla' bağları olan birleşik bir kültürel alan oluşturmaktadır. Bunlardan hangi birisinin daha önemli olduğunu söylemek olanaksızdır'. Bu doğrultuda Trubetskoy, Rusya'nın Avrasyalı olduğunun ve dolayısıyla da Avrupalı (Slav) olmadığını sadece onun kültürel örneklerinin üstünlüğüne dayanmadığını aynı zamanda antropolojik-ırksal etmenlerce de ortaya konduğunu düşünmektedir.

*“Türk kanı Rusların damarlarında Ugor-Fin ve Slavlarınki ile karışmıştır” ve “genellikle unutuluyor ki ‘kardeşlerimiz’ (sadece dil ya da kader birliği itibariyle değil aynı zamanda kan, karakter ve kültür itibariyle de) sadece Slavlar değil Turanlılardır da...”<sup>175</sup>*

Rus etnikliğinin Asyalı kaynakları üzerindeki bu denli ısrarı – Trubetskoy'un Rusya'nın “*Avrupalı olmayan, yarı-Asyalı yüzü*” olarak adlandırdığı bu yapı, her tür bağlamda Rusya'yı Avrupa'dan ayıracak temel uçurum üzerinde hiçbir tereddüde yer bırakmamaktadır. Şöyle ki bu yapı herhangi bir şüpheye meyal bırakmadan tüm Avrasyacılığı en anlamlı kılan unsurdur. Çünkü:

*“...Tam da şimdi, Rusya-Avrasya'nın ulusal biricikliği, Avrupalı olmayan, yarı Asyalı yüzü her zaman olduğundan daha fazla görünür olmuştur. Bu kendisini her yerde göstermektedir... Biz icat olunmuş “Slavik” ve yahut “Slavik-Vareg” Rusya'yı değil, gerçek Rusya'yı, tarihsel Rusya'yı, Kadim Rusya'yı, Rus – Turan, Rusya – Avrasya'yı, Cengiz Han'ın büyük mirasını görebiliriz. Çeşitli Turan halkları – Tatarlar, Kırgızlar, Başkırlar, Çuvaşlar, Yakutlar, Buryat ve Moğollar – kendi dillerinde konuşmaya başlamışlardır (şimdi artık resmi diller olarak tanınmıştır) ve Ruslarla birlikte ortak devlet sisteminin inşasına eşit derecede katılmışlardır. Önceleri saf Slavik olarak görünen Rus physiognomies 'nde birileri artık Turanlı bir şeyleri fark etmeye başlamıştır. Rus dilinin kendisinde de birileri artık “barbar” ve Turanik olan yeni ses birleşmeleri duymaya başlamıştır. Görünen o ki bir daha 700 yıl önce olduğu gibi Rusya'nın her tarafında göçebe kampının – yanan hayvan gübresinin, at terinin ve devetüyünün – kokusu burunlarda tütmektedir...”<sup>176</sup>*

<sup>175</sup> Trubetskoy, “**Verkhi i Nizi Russkoy Kulturi...**”, op. cit., pp. 86–103.

<sup>176</sup> Trubetskoy, “**The Legacy of...**”, op. cit., p. 224.

Trubetskoy 1925'te kaleme aldığı “*Rus Kültüründeki Turan Unsuruna İlişkin*” başlıklı makalesinde “Turan” veya “Ural-Altay” genel adı altında 5 grup halktan bahsetmektedir. Bunlar sırasıyla Ugor-Finler, Samoedler (Nenesler), Türkler, Moğollar ve Mancurlardır. Trubetskoy’a göre, ortak antropolojik ve dilbilimsel niteliklerine rağmen tüm bu grupların genetik akrabalığı meselesi sorunlu kalmaktadır. Sadece Fin-Ugor dil grubu ile Samoedler arasında kesin bir akrabalıktan bahsedilebilir.<sup>177</sup> Ayrıca, Avrasya tarihinde Türkler, diğer Turan unsurlarından daha önemli bir role sahip olmuşlar ve bu yüzden de ilk olarak onların Rus tarihi ve kültüründeki rollerinin tetkiki elzemdir. Bu sebeple de Türklük Avrasyacılar için ilk planda, psikolojik yapısının teşhis edilmesi itibarıyla önemlidir. Bunu yaparken de fizyolojik ve politik kriterlerden daha çok dilbilimsel ve kültürel olanları yeğlemişlerdir. Bu bağlamda Trubetskoy tarafından Türk (Türklük) dilbilimsel-psikolojik temelde tanımlanmıştır. Turan folklorunu – Türk musikisi ve müzik aletlerini, edebiyatını ve dinsel düşüncelerini çözümleyerek, Türk halklarının sadece dil unsuruna göre değil, manevi-ruhsal bakımdan da birbirlerine benzediği sonucuna varmaktadır.

Turan psikolojik tipi kendisini en saf şekliyle Türklerde göstermektedir. Trubetskoy, Türk psikolojik yapısını Türk dili ve manevi kültürel yaratıcılığına bakarak izah etmektedir. Türk dilini gramer, leksikon ve semantik açılardan tahlil ettikten sonra bu dilin, sistemli kurallara, konunun genel bütünlüğüne tabi olan az sayıdaki sade ve aydın temel prensiplerin ardıl düzlemine sahip bir dil olduğu sonucuna varmaktadır. Türk dilinin temel özellikleri, bir taraftan konuşma materyalinin mukayese yetersizliği ve iptidailiği, diğer taraftan ise bütün konunun yine hem ses dizilişi hem de biçim (şekil) olarak sistemli kurallara tabi olmasıdır.<sup>178</sup>

Trubetskoy, Türklerin dilleri ile mukayesede müziklerinde daha az benzer özellikler görmektedir. Örneğin, Anadolu Türkçesindeki bir metni Başkır veya Kazan Türkü kolayca anlayabilmektedir. Ancak Osmanlı, Kazan ve ya Başkır müziğini dinleyen herhangi bir insan bunlar arasında ortak özellikler bulmakta zorlanmaktadır. Trubetskoy’a göre, bu durumun nedeni farklı kültürlerin Türk müziğine olan etkisidir. Osmanlı Türklerinin

---

<sup>177</sup> Nikolay P. Trubetskoy, “O Turanskom Elemente v Russkoy Kulture”, **K probleme Russkogo Samo Poznaniia**, ed., Paris, de Navarre, 1927, içerisinde, pp. 36–37.

<sup>178</sup> Ibid., p. 39.; karşılaştırmın Jean-Paul Roux, **Türklerin Tarihi**, çev. Lale Arslan Özcan, Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yay., İstanbul, 2007, ss. 27–28, 37.

müziği bir taraftan Arap, diğer taraftan ise Yunan müziğinin etkisi altında kalmıştır. Kırım ve Azerbaycan Türklerinde ise Arap–Fars müziğinin etkisi görülmektedir. Ural, Sibiry, Uygur ve Türkistan Türklerinin bir bölümünün müziğinde ise Hint–Çin ses birleşmelerinin tesiri görülmektedir. Aralarındaki bütün farklılıklara rağmen, sistemlilik, aydınlık ve sadeliğin hepsinin ortak özelliği olduğu kanaatindedir. Bu yüzden de Trubetskoy, Türk dili için geçerli gördüğü temel psikolojik özelliklerin Türk müziğinde de kendisini hissettirdiğini ifade etmektedir.<sup>179</sup>

Dil ve müzikteki kurallar folklor ve Türk şiiri için de geçerlidir. Ona göre, edebiyattaki Arap ve Fars örnekleri kaldırılırsa o zaman bütünlüklü bir Türk şiirinden bahsedilebilir. Türk dilini, musikisini ve şiirini analiz ettikten sonra Trubetskoy, aynı görüşlerin Türklerin dinsel inançlarına da uyarlanabileceğinin altını çizmektedir. Kadim tarihlerde bazı Türk kavimlerinin Budizm (Uygurlarda olduğu gibi) ve Yahudilik (Hazarlarda olduğu gibi) dinlerini benimsemesine rağmen, bugün Türkler büyük çoğunluğuyla İslam dininin mensubudur. Türk kadim inançlarını ise Altaylardaki küçük bir grup devam ettirmektedir. Trubetskoy, Türk psikolojik tipinin temel özellikleri olan sistemlilik ve sadeliğin inanç alanında da geçerli olduğu düşüncesindedir. Bu görüşünü aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

*“Türkün manevi dünyasına tek psikolojik özellik egemendir: inancına temel teşkil edecek bilginin son derece berrak sistemleştirilmesi ve diğer hiçbir görüşle mukayese edilmezliği.”<sup>180</sup>*

Trubetskoy, bütün Türk halklarını tek bir etno-psikolojik görüngü olarak kabul etmektedir. Ona göre, bütün Türklere has temel psikolojik özellikler – sistemli dakiklik, doğallık ve basitliktir. Bütün bu imperativ-psikolojik özellikler Türk halklarının bilinçaltında, günlük yaşantısında, zihniyeti ve dünya görüşünde gözlemlenebilmektedir. Örneğin:

*“Türk simetri, aydınlık ve sabit dengeden yanadır. Ancak tüm bunlara ulaşmayı değil, verilmesini ister. Düşünce ve hareketlerinin, hayat tarzının atalet kuvvetiyle belirlenmesini tercih eder... Bu yüzden ki Türkler her zaman, hazır yabancı şemaları içtenlikle kabul etmişler, diğerlerinin dinsel inançlarını almışlar. Ancak Türk için kuşkusuz hiç de herhangi bir yabancı görüş kabul edilir değildir. Bu görüşte mutlaka aydınlık, sadelik olması gerekir; en önemlisi ise o, her bir şeyin*

---

<sup>179</sup> Trubetskoy, “**O Turanskom Elemente...**”, op. cit., pp. 40–41.

<sup>180</sup> Ibid., p. 42.

*içerisine – tüm somutluğu ile bütün dünyanın – yerleştirilebileceği rahat bir şema olmak zorundadır. Bir defasında herhangi bir dünya görüşüne inanan, onu kendisinin tüm davranışlarını belirleyen bilinçaltı yasaya, evrensel şemaya dönüştüren Türk bununla sakinleşmekte ve dört elle bu inancına sarılmaktadır. Dünya görüşünü tam da spiritüel ve günlük hayattaki dengesinin sarsılmayan temeli olarak algılayan Türk, dünya görüşünde atalet ve inatçı muhafazakârlık sergiler. Türk muhitine dâhil olan inanç, mutlaka donmakta ve kristalleşmektedir, çünkü bu inanç burada sabit ağırlık merkezi – dayanıklı dengenin başlıca etmeni rolünü üstlenmek zorundadır.”<sup>181</sup>*

Türklerin psikolojik yapılarını, dünya bakışlarını, dolayısıyla zihinsel algılamalarını çözümlerken Trubetskoy’un en ilginç örneklerinden birisi Türk psikolojik tipini Sami psikolojik tipi ile mukayese etmesidir. Ona göre birbirine bu kadar zıt iki psikolojik tipi bulmak aşağıdaki örnekte de görüldüğü üzere çok zordur:

*“Etnografik veriler ile dil, müzik, şiir ve resimlere dayanarak denebilir ki Sami psikolojisi Türk’ünkine son derece karşıttır. Ancak diğer taraftan hiç de tesadüf değildir ki Türklerin çoğunluğu Müslüman’dır ve tarihte Yahudi olmayan ama Yahudiliği resmi devlet dini yapanlar da yine Türkler olmuştur. Çelişki arayışında olan ve bu çelişkilerin yüze çıkarılmasından özel bir memnunluk yaşayan ve de bunlara kazuistik çözümler getiren, çok zor dolaşık ve örülü ayrıntılarda kurcalanmayı seven Sami; dâhili çelişkinin uyandırdığı heyecan duygusundan ve bunun uhdesinden gelememeden nefret eden Türk – bu iki doğa, değilse benzer olmak tamamen birbirinin tersidir. Ancak bu çelişki aynı zamanda cezp etme sebebidir: Sami, Türkün kendisinin yapmaya muktedir olmadığı – çelişkinin uhdesinden gelmek ve Türk’e çelişkilerden uzak durmanın çözümünü (kazuistik olsa dahi) sunuyor. Bu yüzden de şaşırtıcı değildir ki, sarsılmaz denge arayan Türk her zaman Sami ruhunun bu tarz yaratıcılığında yararlanmaktadır. Yabancı ruhun meyvesini iktibas eden Türk hemen onu basitleştiriyor, onu statik olarak hazır bir şekilde algılıyor, kendisinin iç ve dış dünyasının muhkem temelinde dönüştürüyor, onun [öğretinin] dâhili gelişiminde herhangi bir yer almadan sonsuza kadar mumyalaştırıyor. Böylece, Türkler İslam’a herhangi bir şekilde büyük ilahiyatçı, hukukçu ve ya düşünür vermemişlerdir: İslam yetkin bir veri olarak kabul edilmiştir.”<sup>182</sup>*

Trubetskoy, bahsi geçen psikolojik niteliklerin tüm diğer “Turan” veya “Ural-Altay” unsurlarına da yaygınlaştırılabileceğini ifade etmektedir. Etnopsikolojik temelde Moğollar Türklerle aynı bütünlüğü oluşturmaktadırlar. Sadece Türklere kıyasla Moğollarda bu çizgiler daha keskindir. Bir diğer fark da İslam’ın Türkler için oynadığı rolü, Moğollar için Budizm oynamıştır.

Turan ailesinin bir diğer üyesi olan Fin-Ugorlar ise Moğollarla mukayesede karşıt kutupta yer almaktadırlar.

---

<sup>181</sup> Ibid., p. 44.

<sup>182</sup> Ibid., pp. 44-45.

“Nihayet Ugor-Fin dilini ve manevi hayatını Türklerinki ile kıyaslarken, Ugor-Finlerin psikolojik ve kültürel anlamda Türklerden daha edilgen olduğundan emin olmaktadır.”<sup>183</sup>

Onun Turan psikolojisini Rus psikolojisi ile ilişkilendirmesi de genel teolojik görüşleri çerçevesinde şu şekilde izah edilmektedir.

“Kuşkusuz Turan psikolojisinin müspet tarafları Rus tarihinde derin izler bırakmıştır. Özellikle bunlar Petro öncesi Moskova Rus’unda daha açık bir şekilde görülmektedir. Burada hayat tarzı – dinsel inanç ve günlük hayattaki davranışlar – bir bütünlükten teşekküldür. Yani devlet ideolojisi, sanat, din ve toplumsal hayatın tüm maddi ve manevi ilişkileri, bütün bir sistemin ayrılmayan parçalarıdır. Bu sistemin kendisi bilinçli bir şekilde veya teorik verilere dayanarak oluşturulmamasına rağmen, devletin her bir bireyinin bilinçaltına ulusal bütünlüğün vahit sistemliliği düşüncesini aşılaya bilmiştir. Herhangi bir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde, bu bütünlük (tek parçadan oluşmak) ve sistemlilik Turan psikolojisinden tevarüs edilmiştir.”<sup>184</sup>

Trubetskoy, kendisinin Turan psikolojisinden geldiğini düşündüğü *ulusal tamlık* ve *bütünlük* anlayışlarını tam da Kadim Rus’un [Petro-öncesi Moskova Rus’u] alâmetifarıkası olarak görmektedir. Bu özellikler, devletin sabitliği ve gücünün de kaynağıdır. Ona göre, bazı Batılı ve Batıcıların Antik Rus’ta halkın memurlar, memurların da Çarın karşısında mutlak köle olduğu şeklindeki gözlemleri hiç de gerçeği yansıtmamaktadır. Mutlak itaat, Turan devletinin *sine qua non*’udur. Ona göre, bu fikir Turan düşüncesinde derin bir anlamı haizdir. Bunun en tepesinde imparatorun dayandığı devlet hiyerarşisinin tümüne içkindir. İmparatorun kendisi bile bu *en âli değere* itaat etmektedir.<sup>185</sup> Kadim Rus’ta (*Drevniy Rus*) *en âli değer* Ortodoksluk inancı olmuştur. Ortodoksluk burada sadece din olarak değil, bütün devlet hiyerarşisinin kayıtsız şartsız teslimiyet içerisinde olduğu en yüce, pak ve ulvi değerler sistemi olarak götürülmektedir. Burada Ortodoksluk inancı, Kadim Rus anlayışında insanların hayat tarzının tamamı, devletin mevcudiyeti ve tüm makro kozmosun tekâmülü olarak algılanmaktadır. Onun buradaki Tanrı-merkezli (*teosofik*) devlet ve toplum anlayışı tamamen Slavofil düşüncenin etkisi altındadır. Bir bakıma buna sezaro-popizm de denilebilir.

Avrasyacıların, Batıcılar ve Slavcılarının oluşturduğu ve her biri kendi değerlendirmesine sahip “Rus İdea”sına yeni bir yorum getirmiş olduklarını söyleyebiliriz.

---

<sup>183</sup> Ibid., p. 40.

<sup>184</sup> Ibid., 48.

<sup>185</sup> Türklerde imparatorluk düşüncesine ilişkin bir karşılaştırma için, bkz, Roux, “**Türklerin Tarihi...**”, op. cit., ss. 41–42.



Yeni yorumuyla bu artık daha çok “Rus-Turan İdea”sıdır. Lord Shaftesbury’nin ‘milli deha’ olarak adlandırdığı ve bununla Britanya meziyetlerine ilişkin beslediği takdir hissinin<sup>186</sup> bir benzerini de Trubetskoy, Ortodoksluk ve Turan psikolojisinden geldiğini düşündüğü, kendisinin *en âli değer* adlandırdığı imparatorluk düşüncesinden duymaktadır.

*“Politik birleşme ilk kez Cengiz Han’ın timsalinde Turanlılarca gerçekleştirilmiştir; bu Turanlı göçebeler ortak Avrasya devlet sistemi ideasının ilk taşıyıcıları olmuştur. Sonra ortak Avrasya devleti ideası Turanlılardan Ruslara geçmiştir. Şimdi Rusya – Avrasya’nın kültürel, politik ve ekonomik bölge olarak kendine yeterli olması ve kendine özgün Avrasya kültürünü geliştirmesi olanağı mevcuttur... Cengiz Han’ın mirası Rusya’dan koparılamaz. Rusya’nın bunu isteyip istemediği bir tarafa ancak o, bu mirasın sonsuz koruyucusu olarak kalmaktadır. Hatta anti milli monarşi dönemi boyunca [Petro-sonrası dönem] Rusya sırf olayların doğuşunca Avrasya’nu tek devlette birleştiren tarihsel oluşumu – Cengiz Han’ın oluşumunu devam ettirmek zorunda kalmıştır. Kırım’ın, Kafkasların, Trans Hazar bölgesinin ve Türkistan’ın birleştirilmesi, parçalara ayrılmış Cengiz Han imparatorluğunun Avrasyacı ulus’unun yeniden birleştirilmesine giden yolda atılan adımlardır. Bozkırın kolinize edilerek geliştirilmesi... Avrasyacı devlet ideasının da Turanlılardan Ruslara transferini pekiştirmiştir.”<sup>187</sup>*

Aktardığımız paragraftan görüldüğü gibi Avrasyacılar göre, Moskova devleti Tatar esaretinin sonucunda yükselmiştir. “Tatar esaretinin devrilmesi” aslında Tatar Hanının Moskova Çarı ile yer değiştirmesi ve Hanlığın merkezinin de Moskova’ya göçürülmesi ile neticelenen tarihsel bir süreçtir. Burada iktidar yapılanması esasta değişmemiştir. Hatta Çarlık Rusya’sında aristokrasinin önemli bir bölümü ve devlet hizmetine alınanların büyük çoğunluğu da Tatar üst tabakasının üyeleri olmuştur. Trubetskoy’a göre, Rus devletçiliğinin en önemli kaynaklarından biri olan Tatar devletini görmezden gelen tarihçiler yanılmaktadırlar. Hatta Rus devletçiliğinde Tatar kaynaklarını inkâr etmek mümkün olsaydı bile, bu sadece Rus devletçiliğinin mahiyeti ve ideolojik yöneliminde kendisini en parlak şekliyle gösteren Ortodoksluk ve Bizans geleneğinin Tatar devletçiliğinin muadili olmamasındandır.<sup>188</sup>

*“Doğrudur, Ortodoksluk Turancılıktan, Turan psikolojisinden gelmemekte – ki bu acı hakikattir – Bizans’tan gelmektedir. Hatta o, Rus dehasında Turan’a karşı barbar-tatar [Tatarşına] olumsuz düşüncesini yaratmıştır, ama daha derinden bakılırsa görülecektir ki Büyük Rus ulusunun Ortodoks dini kavrayışında en âli*

<sup>186</sup> Lord Shaftesbury konusunda bkz. Friedrich Meinecke, **Historism, the rise of a new historical outlook**, Routledge, New York, 1972, pp. 5–14.

<sup>187</sup> Trubetskoy, “**The Legacy of...**”, op. cit., pp. 221–225.

<sup>188</sup> Trubetskoy, “**O Turanskom Elemente...**”, op. cit., p. 52.

*değere mutlak itaat prensibi tam da Turan'dan gelmektedir. Turan psikolojisinin bu özelliği sayesinde Rus halkı dinsel inançlarını varlığından ayırmamıştır.*<sup>189</sup>

Avrasyacılara göre Tatar esareti altındaki Rusya'da Ortodoks hissiyatında olağandışı bir canlanma yaşanmıştır. Avrasyacılar Moğol İmparatorluğu'ndan Moskova Çarlığına giden süreçte Ortodoks dininin taşıdığı paha biçilemez öneme dikkat çekmektedirler. Bu görüşe göre dinsel canlanma Eski Rus'ta, Tatar devletine kendisinin dinsel-etik karakterini vermiş ve onu özümsemiştir. Dinsel canlanma aynı zamanda Cengiz ulusunda (*tatarşina*) Ruslaştırma (*obruseniye*) ve Hıristiyanlaştırmanın (Ortodokslastırma) da temeli olmuştur. Tatar seçkinlerinin Ortodoksluğa kitlesel geçişi ve Moskova çarlarına hizmet etmeye başlamaları tam da bu Ruslaştırma ve Ortodokslastırma siyasetinden ileri gelmiştir. Böylelikle, Tatar devletçiliğini özümseyen Moskova çarları, diğer hanlıklar karşısında politik güçlerinin yanında dinsel olarak da bir çekim merkezi özelliği elde etmiştir.<sup>190</sup>

Araplardan daha inançlı olmalarına rağmen Türkler, büyük bir İslam düşünürü yetiştirememişlerdir. Aynı paralellikte Ruslar da Ortodoksluğun hem mevcudiyetlerinin hem de hayat tarzlarının temeli olmasına rağmen herhangi bir büyük Ortodoks aziz sunamamışlardır. Avrasyacılar, Türklerle Rusların dinsel-psikolojik özellikleri arasında önemli benzerlikler görmektedirler. Her iki dini gelenekte de felsefi derinlik yoktur. Metafizik soyutluk ile felsefi spekülasyonun yerini, günlük hayattaki kültürel değerler almıştır. Örneğin, Trubetskoy'a göre, bu bakımdan Ruslar, Ortodoks dindaşları Yunanlılardan daha çok Müslüman Türklere benzemektedirler.<sup>191</sup>

Avrasyacıların Türk-Müslüman grupları Rus kimliğinin temel bileşenlerinden biri olarak görmeleri aynı zamanda Rusya'yı Batı Avrupa'dan ayırmakta da işlevsel olmaktadır. Buna göre Ruslar, Slav ve Turan halklarının antropolojik-kültürel birleşmesinden oluşmuştur. Slavlar tamamen ne Slav, ne Hint-Avrupalı ve ne de Batılı olarak görülmelidirler. Burada Rus ulusunun karışık Slav-Türk soy kütüğü onu Romen-Cermenlerden ayırt eden en temel özelliklerden biridir. Doğu Slavları ile Türklerin ortak ürünü olan Rus kültürü de Romen-Cermenlerin kültürüne dayanan "Avrupa" uygarlığından

---

<sup>189</sup> Ibid., p. 52. "Gökte Allah, yerde de onun halefi olan yöneticiye mutlak itaat – düşüncesi sadece Doğudaki toplumlarda değil, Ortaçağ Batısında skolâstik felsefesinin de temel köşe taşlarından olmuştur".

<sup>190</sup> Ibid.

<sup>191</sup> Ibid., p. 53.

farklı olarak ayrı bir “Avrasya” uygarlığını teşkil etmektedir. Rus kültürünün bu temelde kavranılması suretiyle Avrasyacılar Pan-Avrasya (veya Avrasya) milliyetçiliğini savunmuşlardır. Onlara göre Pan-Avrasya milliyetçiliği sayesinde Slav, Türk, Moğol, İran ve diğer benzer Asyalı etnik gruplar, birbirleri ile olan ortak akrabalıklarını birleştirerek kendi ülkelerine “evrensel uygarlık” maskesi altında sızan Avrupa kültürüne karşı ortak bir tepki koyabileceklerdir.

### 1.3.2. Pantürkçülüğe Karşı Avrasyacı Milliyetçilik

Ernest Gellner’e göre milliyetçilik, politik ve ulusal birimlerin uyumlu olmasını öngören esasen politik bir ilkedir. Milliyetçi duyarlılık bu ilkenin bozulmasından kaynaklanan öfke yahut da gerçekleşmesinden duyulan memnuniyet (tatmin) hissidir. Milliyetçi hareket ise bu tarz bir duyarlılığın uyardığı harekettir.<sup>192</sup> Bu fikirden yola çıkan David Rowley, Rus milliyetçiliğine ilişkin şunları yazmaktadır: “Rus milliyetçiliğindeki tepkiler iki şekilde ifade edilebilir; ya Rus ulusu, sınırlarını Rus halkının yaşadığı bölgelere çekecek ve kendisini tüm Rus olmayan coğrafyalardan ayıracak ya da Rus devletinde yaşamakta olan tüm insanları Rus ulusunun üyelerine dönüştürmenin yollarını arayacaktır. İlk seçenek imparatorluğun dağılması ve Rusya’nı kendi halkı için yeniden inşası anlamına gelecektir. İkinci seçenek ise tüm halkların Rus etnikliği temelinde enkulturasyonu (yani Ruslaştırılması) anlamına gelecektir.<sup>193</sup>

Rusya’da emperyalizminin izlediği ikinci yol Benedict Anderson’un ‘resmi milliyetçilik’ olarak adlandırdığı kültürel homojenliğin yukarıdan, devletin girişimi aracılığıyla empoze edilmesini öngören stratejilerin gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Anderson’a göre, bu tarz milliyetçilikler popüler dilsel-milliyetçiliklerin ortaya çıkmasından önce tarihsel olarak “imkânsızdır”. Çünkü bunlar temelde popüler hayalin ürünü olan cemaatler tarafından dışlanma ya da marjinalleştirme tehdidi altındaki iktidar gruplarının verdiği karşılıklardır.<sup>194</sup> A.D. Smith ise tek taraflı bir tesirden ziyade etkileşmeye dikkat çeker: “...klasik etnik milliyetçilik, Habsburg, Romanov ve Osmanlı

---

<sup>192</sup> Ernest Gellner, **Nations and Nationalism**, 2nd edition, Blackwell, London, 2005, p. 1.; Gellner üzerine kuramsal tartışmalar için Hall ve Jarvie’deki O’leary, Smith ve Minogue’un yazılarına bkz., John A. Hall, Ian Charles Jarvie, **The Social Philosophy of Ernest Gellner**, Rodopi, Amsterdam, 1996.

<sup>193</sup> Miller, “**The Romanov Empire...**”, op. cit., p. 163.

<sup>194</sup> Anderson, “**Hayali Cemaatler...**”, op. cit., s. 126.

*İmparatorluklarında olduğu gibi hem egemen etninin yönetici seçkinlerinin “resmi” emperyal milliyetçilerinin bir tahrikçisi hem de onlara bir yanıtıdır”.*<sup>195</sup>

Çarlık yönetiminin son yüzyılında, gerek toplumsal ve siyasi kurumların (ekseriyetle kesintiye uğramış olan) modernleştirilme girişimlerine gerekse imparatorluk nüfusunun geniş kesimlerini Ruslaştırma ve Rus kültürü ile Ortodoksluğun dayatılması suretiyle özümsemek amacıyla resmi milliyetçiliğin kullanılmasına tanık olunmuştur.<sup>196</sup> Avrasyacıların buradaki kaygıları, “resmi” milliyetçiliğin Ruslaştırma politikaları sonucunda Rus coğrafyasında Rus olmayan unsurların artan politik ve kültürel bilinç ve hakları nedeniyle belirli şartlar altında ayrılıkçı eğilimler kazanacağı ve ülkeyi parçalanmaya götüreceğinden duyulan tedirginliktir. 1918 itibari ile başlayan sömürgelerin bağımsızlıklarını ilan ederek imparatorluktan ayrılma süreci, Avrasyacıların önüne milliyetçiliğin oluşturduğu teorik sorunları çıkarmıştır. Avrasyacılar ise bu sorunu fazla zorlanmadan, mekanik bir şekilde “doğru” ve “yanlış” milliyetçilik diye iki kategoriye ayırarak aşmaya çalışmışlardır. Trubetskoy’a göre, devrim öncesi Rus milliyetçiliği ve Panslavizm yanlış milliyetçiliklerdir. Kendisi, Panslavizmi, Batılılaşmış Rus entelektüellerinin Avrupa’nın şovenist milliyetçiliklerine öykümleri olarak görmektedir. Oysa ona göre, bunun Cengiz Han’ın zamanındaki Avrasyacı “hizmet devlet”inin tarihsel mirası itibariyle hiçbir yeri olamaz. Ayrıca Panslavizmi desteklemek, Rus halklarının birliğini yıkmakla eşdeğer olacaktır.

*“Aşırı Rus milliyetçisi, Ukraynalı, Gürcü, Azerbaycanlı yahut da her hangi bir etnik milliyetçiden hiçbir farkı olmayan bir milliyetçi olmaktadır.”<sup>197</sup> Bölgede meskûn olan halk, kendi sadakatini bu tarz bir milliyetçi partikularizme değil, “Avrasya’nın çok-etnikli senfonik birliğine” bağlamalıdır.”<sup>198</sup>*

Avrasyacıların “yanlış” milliyetçilikten anladıkları, “ödenen her türlü bedele rağmen ulusal bağımsızlığın kazanılmasına yönelik” “‘küçük’ ulusların” “ulusal mukadderatını belirleme” ideasına dayanan etnik milliyetçilikleri ile özellikle Türk

---

<sup>195</sup> Smith, “**Milli Kimlik...**”, op. cit., s. 192.

<sup>196</sup> Ibid., s. 162.

<sup>197</sup> Trubetskoy, “**Obşeevraziyskiy Naşionalizm...**”, op. cit., p. 29.

<sup>198</sup> Ibid., p. 30.

entelektüeller arasında yaygınlaşmaya başlayan “Pan” Türkçü idealar olmuştur.<sup>199</sup> Denebilir ki Avrasyacı entelijensiyanın ileri sürdüğü Avrasya milliyetçiliği, genelde etnik milliyetçiliklere, özelde de Türkçülüğe karşı düşünsel bir tepkidir. Türkçülüğün “etnik” temeldeki bütünleştiriciliğine Avrasyacılar “kita” temelli korumacılığı çıkarmışlardır. Pantürkçülüğün karşı koymasına onun iki temel unsurunu ele alıp, yeniden onlara farklı anlam yükleyerek cevap vermişlerdir. Cengiz Han’ın mirasının Rusya’ya ait olduğunu iddia etmekle hem bir taraftan Rusların, Fin-Ugorların ve Rusya Türklerinin bir devlette ortak tarihsel yazgılarına vurgu yapmışlar, hem de diğer taraftan Pantürkçü ideologların söylemindeki Cengiz Han kültürünün simgelediği bütünlüğü etkisizleştirmeye çalışmışlardır. Rus kültüründe Turan unsuruna atıfta bulunmakla eski Rus İmparatorluğunun Slav, Fin-Ugor ve Türk halkları arasındaki etnik sınırları silmeye yeltenmişlerdir. Böylece, Pan-Türkçü hareketi ve onun parçalayıcı potansiyelini ideolojik olarak etkisiz hale getirmeyi amaçlamışlardır.

Türk halklarının Turan orijinine atıfta bulunmak ve onların birleştiricisi olarak Cengiz Han simgesini idolleştirmek, Türklerin Ruslarla bir devlette beraber yaşamalarına engel teşkil etmeyecektir. Bu durum, eski Rus İmparatorluğu’nun Türk halk önderlerinin belirli bir halkın milliyetçiliğinin yerine kendilerini Pan-Avrasyacı milliyetçiliğin bir bölümü olarak düşünmeleri ve eylemlerini buna uygun yorumlamalarına inandırma girişimidir. Eğer Turancı-Türkçü idealarının güçlenmesi açık bir şekilde Rus İmparatorluğu’nun parçalanmasına neden olarsa Avrasyacıların savundukları milliyetçilik şekli bu coğrafyada mevcut olan tek devleti istikrara kavuşturacaktır. Bu sebeple de onlar için yegâne “doğru” milliyetçilik şekli Avrasyacılıktır. Diğer bir ifade ile belirtirsek, Avrasyacıların ahlaki ve mantıksal olarak haklı, doğru, gerçek milliyetçilik olarak tanımladıkları yegâne milliyetçilik türü, kökenleri biricik ulusal kültürde olan ve ya bu kültüre doğru yönelmiş olan milliyetçiliktir.”<sup>200</sup>

Avrasyacıların görüşüne göre, etnik kültürler ya da Karsavin’in terimiyle “kültürel dünyalar” arasındaki etkileşimler ve kültürel temaslar sonucu ayrı ayrı yerli kültürlerden

---

<sup>199</sup> Trubetskoy, Roman Yakobson’a yazdığı mektupta (7.03.1921), ‘ulusal mukadderatını belirleme prensibi’ne dayanan milliyetçilikleri yanlış milliyetçilik olarak tanımlamıştı. Bkz, N.P. Trubetskoy, ed., **N.P. Trubetskoy’s Letters and Notes**, R.O. Jakobson, Mouton, The Hague - Paris, 1975, p. 14.

<sup>200</sup> N.P. Trubetskoy, “Ob İstinnom i Lojnom Naçionalizme”, ed., **İskhod k Vostoku**, Sofya, RBK, 1921, içerisinde. p. 73.

daha büyük ve kapsamlı olan ortak ulusal Avrasya kültürü oluşmuştur.<sup>201</sup> Ortak Avrasya kültürü burada karmaşık bir hiyerarşik sistem olarak görülmekte ve aynı zamanda Avrasyacıların biricik ulusal kültür ve Pan-Avrasyacılık olarak adlandırdıkları yegâne “doğru” milliyetçilik şekline de dayanak teşkil etmektedir. Bu sisteme göre, bütünü oluşturan unsurlar arasında genetik nitelikte olmayan fakat farklı bir şekilde sık kültürel temaslar sonucu oluşan hatırı sayılır benzerlikler bulunmaktadır. Bu nedenle de Avrasyacı kavramsallaştırmada “Avrasya ulusu” tek bir ortak orijinden yoksundur. Bu doğrultuda hayal ettikleri milliyetçilik şekli de matrioşka-tarzı milliyetçiliktir:

*“Her bir milliyetçilik hem merkezci (birliğin onaylanması) hem de bölücü (özgünlüğün ve farklılığın onaylanması) unsurlar içermektedir. Etnik oluşumun ötekisini de içerdiği sürece... farklı milliyetçiliklerin olması muhtemeldir... bu milliyetçilikler birbirini merkezci çevreler şeklinde içermektedir... milliyetçiliğin sırf bölücü yapısı nedeni ile belirli etnik oluşumun bozulmaması için, daha geniş etnik oluşumun milliyetçiliği ile birleştirilmelidir. Avrasya bağlantılı olarak bu Avrasya'nın (modern SSCB'nin) her bir bireysel halkının milliyetçiliğinin Pan-Avrasyacı milliyetçiliğe ve yahut Avrasyacılığa birleştirilmesi anlamına gelmektedir.”<sup>202</sup>*

Daha farklı bir biçimde vurgularsak, Avrasyacıların ayrılıkçılık (seperatism) görüşünü etkisizleştirmeleri, eski Çarlık Rusya'sının mekânsal bütünlüğünü koruma isteğinden ireli gelmiştir. Tahmini olarak eski imparatorluğun hâkimiyet alanı ile örtüşen hayal ettikleri “Avrasya” devletinin en önemli birleştirici faktörü ise Pan-Avrasyacı milliyetçilik olacaktır. Bu milliyetçiliğin etkinliği için Avrasya halklarının öz-bilinçlenmesi güçlendirilmelidir. Çünkü çok-etnikli Avrasya ulusunun farkında olan bireylerin artık kendi inançlarını yaymaları gerekiyordu.<sup>203</sup>

*“Avrasyacılık, Ruslar için Panislavizmden, Avrasya Turanlıları için Panturanizm'den ya da Avrasya Müslümanları için Panislamizm'den daha önemli olmalı. Bu 'pan-izm'ler, belirli etnik milliyetçiliklerin merkezkaç enerjilerini yoğunlaştırmakla bahsi geçen halklarla diğer halklar arasında tek alamete dayanan tek-taraflı bağlantıyı vurgulamaktadır. Onlar herhangi gerçek, canlı ve çok-etnikli ulus oluşturmaya muktedir değildirler. Fakat Avrasyacı kardeşlikte, sadece bu ve ya diğer tek-taraflı ölçütlere göre değil ortak tarihsel yazgıları ile bir birlerine bağlanmışlardır. Avrasya coğrafi, ekonomik ve tarihsel bütünlükten oluşmaktadır. Yazgıları iç içe geçen Avrasya halkları hiçbir zaman çözülmeyecek büyük bir düğümle birbirlerine bağlanmışlardır. Herhangi bir halkın bu birlikten çıkarılması sadece doğaya karşı şiddet kullanmakla başarılabilir ki bu da*

<sup>201</sup> Karsavin L.P. **Fenomenologiya Revolyuçii**, Evraziyskiy Vremennik, 5. kitap, 1927. p.30,

<sup>202</sup> Trubetskoy, “**Obşevraziyskiy Naçionalizm...**”, op. cit., p. 29.

<sup>203</sup> Ibid., p. 30.

*beraberinde acı getirecektir. Bu birliktelik Panslavist, Panturanist ve Panislamist temelde oluşan etnik gruplara ait olunamaz: onlardan hiç birisi ortak tarihsel yazgı derecesinde birleşmemiştir... Pan-Avrasyacı milliyetçilik sadece pragmatik değere değil aynı zamanda hayati öneme sahiptir; sadece Avrasya ulusunun çok-etnikli birliğinin öz-bilinçlenmesindeki uyanışı Rusya – Avrasya devletçiliğinin etnik dayanağını sağlayabilir. Bunsuz onun, er ya da geç parçalara ayrılması, bütün bölümleri için büyük keder ve acıların yaşanması kaçınılmazdır.”<sup>204</sup>*

Göründüğü gibi Avrasyacılık, özellikle birliği tahrip ettiği düşünülen azınlıklar ve ideolojilere karşı Rusya'nın kültürel ve tarihsel birliğini yeniden teyit için güçlü bir 'bütünleyici milliyetçilik' olarak ortaya çıkmıştır. Uzun bir süre Rus toplumsal bilincinde negatif anlam yüklenen Cengiz Han, Timurlenk gibi popüler kült figürlerin ortaya atılması şaşırtıcı değildir. Avrasyacı milliyetçilik sadece basit bir şekilde, Avrupa'nın etnik milliyetçiliği karşısında, karşı devrimci, Ortodoksluktan derinden etkilenen bir otokrasi taraftarlığı değildir, aynı zamanda 'Rus' etnik unsuruyla tanımlana gelen 'Rusya'yı yeniden tanımlamaya çalışan popülist, emperyalizm taraftarı ve yerli bir etnik harekettir.

## **2. AVRASYACILIĞIN OSMANLI'DAKİ KÖKLERİ**

19. yüzyılın sonundan itibaren Rusya'da milliyetçi düşüncelerin oldukça yaygınlaşması ile entelijensiya arasında “Türk kimdir?” sorusuna yanıtlar aranmaya başlanmıştır. Verilen yanıtlar temelde birbirine karşıt iki çizgide olmuştur. Tüm 20. yüzyıl boyunca da sürdürülmüş olan bu sorgulamaya birinci saftakiler bütün Türk halklarının, vahit bir ulusun evlatları olduğu şeklinde yanıt vermişlerdir. Burada, *Patrie* büyük Turan olup konuşulan diller ise ayrı ayrı diller değil, tek bir dilin farklı lehçeleridir. Bu çizginin milliyetçi-ideolojik formulasyonu “Pantürkçülük” şeklinde adlandırılmıştır. İkinci grup milliyetçi entelijensiya ise yerlici motiflerle bezeli bir söylevi benimsemiş ve “Pantürkçülerin” karşısında yer almıştır. Bu gruba dâhil olanlar tarihte hiçbir zaman Türk milleti anlayışı olmadığını, aynı dili konuşmalarına rağmen farklı halklar olduğunu ispat etmeye çalışmışlardır. “Türk” kavramının kendisi ise tarihsel olarak bu halklardan sadece birine ait olmuştur. Dil benzerliği dışında bu halklar arasında hiçbir kök birliği mevcut değildir. Yine dillerindeki benzerliğe rağmen, onlar birbirlerinden zihniyet, kültür ve antropolojik olarak çok farklıdırlar. Bu bağlamda “otoktonculuk”<sup>205</sup> tamamen Pantürkçülüğün karşısında yer almış, hatta onun tamamen hayal ürünü olduğunu

---

<sup>204</sup> Ibid., p. 31

<sup>205</sup> Belli bir bölgede meskûn olan topluluğun, en kadim çağlardan itibaren o bölgenin yerli ahalisi olduğunu savunan bir görüş.

kanıtlamaya çalışmıştır.<sup>206</sup> Otokton tezlere karşı Pantürkçü entelektüeller karşı tezlerinde tarihteki büyük Türk imparatorluklarını esas alan bir söylev benimsemişlerdir.

Rus Avrasyacılarına göre, Türk halklarının birliğini savunanlarla (*Pantürkçüler*), yine aynı Türk halklarının yerliliğini savunanlar (*otoktoncular*) kendi aralarında her ne kadar farklı olsalar da temelde ortak oldukları bir nokta vardır ki bu da etnosantrizmdir. Onlara göre, Türk dünyasında Türk aydınları politik tasarımda ya Pantürkçülüğü ya da otoktonculuğu esas almaktadır.<sup>207</sup> Ancak özellikle Pantürkçülüğü ideolojik bir tasarım ve ya doktrin olarak tahayyül edecek olan bir entelektüelin Rus – Türk ilişkilerini ele almaması olanaksızdır, çünkü konunun ister istemez jeopolitik, kültürel, tarihsel ve sosyolojik boyutları ve perspektifleri mevcuttur. Bu bağlamda, Türkçüler olarak nitelendirilen entelektüeller arasında zaman zaman Avrasyacı motifleri görmek mümkündür.

### 2.1. İsmail Gaspıralı'nın “Üç Dünya” Görüşü

Kültürel özgünlüğü savunan ancak katı bir modernist ve ilerlemeci de olan Gaspıralı, Türk unsuruna yeni bir anlayış getirmiştir. Rus düşüncesinde, “dilde, fikirde ve işte birlik” diyen Gaspıralı'ya ortak bakış onun kültürel ve aydınlanma eğilimli Pantürkçülüğün babası olduğudur.<sup>208</sup> Gaspıralı'nın genelde Rus – Müslüman (Slav – Türk), özelde de Rus unsuruna bakışının tarihsel, kültürel – eğitimsel ve jeopolitik boyutlarını, kendisi tarafından yazılmış olan başta “*Bahçesaray Mektupları*” (1881), “*Rusya Müslümanları*” (1881), “*Rus – Doğu Anlaşması*” (1896) ve “*Şark-ı Ekber Meselesi*” (1908) adlı makalelerden ayırt edebiliriz.

Her şeyden önce Gaspıralı'nın Rus – Tatar ilişkilerinin tarihsel etkileşimine bakış açısı, Rus Avrasyacılarının, özellikle de George Vernadski'nin tarih tezleri ile örtüşmektedir:

---

<sup>206</sup> Benzer tartışmalar Türkiye’de Turancılarla Anadoluocular arasında sürdürülmüştür. Bu konuda bkz, Öğün, “**Mukayeseli Sosyal Teori...**”, op. cit., ss. 129–132.

<sup>207</sup> Bu konuda bkz, Sergey Klaştorniy, “Rossia i tyurkskie narodi, evraziyskaya perspektiva”, **Tatarskiy Mir**, No, 5, 2005.

<sup>208</sup> Svetlana M. Chervonnaya, “İsmail Gasprinskiy – vidayushiysya Krimsko-Tatarskiy prosvetitel i gumanist”, **Etnografiçeskoe Obozrenie**, No,1, 1992, p. 159. Daha geniş bir tartışma için bkz, Alexandre Bennigsen, **İsmail Gasprinski (Gaspraly) and the Origins of the Jadid Movement in Russia**, Society for Central Asian Studies, Oxford, 1985. p. 12.



*“Genelde, Tatar egemenliğinin Rusya için sayısız felaketlere sebep olduğunu, medeniyetin gelişmesini birkaç yüzyıl engellediğini söylüyorlar. Bu tamamen doğrudur; ama fikrimce, aynı kuvvette ve kudrette her hangi bir başka halkın Rusya üzerinde bu kadar uzun süre devam eden egemenliği, Rusya’yı büsbütün mahvedebilirdi. Slavlığın Batı uçlarında bunun örneklerini görüyoruz...”<sup>209</sup>*

*“Tatar egemenliğinden bahsederken bu egemenliğin Rusya’yı daha güçlü, ince hesaplı yabancı tesirlerden, belki de koruduğu hakkında ve kendine özgü karakteri ile ilk defa Kulikova meydanında gerçekleştirilen Rusya’nın birliği idealinin hazırlanmasına yardım ettiği konusunda düşünmek gerektiğini sanıyorum...”<sup>210</sup>*

Onun tarihe bakışı, Rusya’nın ulaşması gereken sınırlarına işaret ettiği paragrafta, Rus Avrasyacılarının “Batı ve Doğu arasında Rusya - Avrasya’nın kendine özgü üçüncü ayrı bir dünya” olduğu görüşü ile benzerlik göstermektedir.<sup>211</sup>

*“...Tatarların bir mirası olan Rus sınırları, eski Tatar meskenlerinin tarihi ve tabii hudutlarına ulaşmadıkça sağlam olamaz. Böylece, sanıyorum gelecekte, belki de yakın zamanda, Rusya’nın en önemli Müslüman ülkelerden biri olması mukadderdir ve fikrimce bu, onun büyük bir Hıristiyan devleti olmasının önemini azaltmayacaktır.”*

Devrinin gerçekliklerini göz önünde bulundurarak Gaspıralı’nın temel meselesi Türklerin (Müslümanlarının) Ruslarla ortak bir yaşam sürdürüp sürdüremeyeceklerini sorgulamasıdır. Gaspıralı’nın bu meseleye bakışı olumludur ve Ruslarla beraber yaşamının mümkünlüğünü Rus karakterine ve gördüğü müspet niteliklere bağlamaktadır.<sup>212</sup>

*“Gözlemlerim ve seyahatlerim, hiçbir halkın fethettikleri [yerlerde], umumiyetle yabancı kabilelere karşı, büyük kardeşimiz Rusların bizlerle insancıl ve açık yüreklilikle davrandıkları gibi davranmadığına beni inandırdı... Çeşitli Avrupa toplulukları ile tanışmak fırsatına sahip olan eğitilmiş Müslümanlar, en yakın, en samimi şekilde Ruslarla anlaşılıyorlar. Bu, Rus milli karakterinin hayal meyal hissedilen vasfının<sup>213</sup> sonucudur ve bunun Rusların ve onlarla beraber yaşayan halkların geleceği için çok önemli olduğuna inanıyorum...”*

Gaspıralı’nın Rus meziyetleri içerisinde en çok beğendiği şey Ruslarda gördüğü alçakgönüllülük ve diğer toplumlara karşı olan samimi ve insani münasebetleridir. Rus karakterinin bu belirtilen özellikleri, Gaspıralı’ya göre iki halkın birbirine yaklaşması için

---

<sup>209</sup> İsmail Gaspıralı, “Bahçesaray Mektupları”, İsmail Gaspıralı, **Seçilmiş Eserleri – 2 Fikri Eserleri**, Ötüken Yay., İstanbul, 2005, içerisinde, s. 73.

<sup>210</sup> İsmail Gaspıralı, “Rusya Müslümanları”, İsmail Gaspıralı, **Seçilmiş Eserleri – 2 Fikri Eserleri**, Ötüken Yay., İstanbul, 2005, içerisinde, s. 89.

<sup>211</sup> Ibid., s. 81.

<sup>212</sup> Gaspıralı, “Bahçesaray Mektupları...”, op. cit., s. 71.

<sup>213</sup> İtalik orijinal.

olağanüstü elverişli şartlar sağlamaktadır. Bu hususta Avrupalıları ve hatta Türkleri, Ruslarla kıyaslarken onların daha kibirli olduklarını ise şu şekilde ifade etmektedir:

*“İster basit tabakadan isterse aydın kesimden olsun bir Rus, basit kavmi bencillik duygusuna sahip olmadığından kendisiyle birlikte aynı kanun altında yaşayanlara kendisinden bir insanmış gibi bakar. Yüksek öğrenim görmüş Paris ve Londra sosyetesinde, onlara nazik davranılmasına rağmen – belki de sırf bunun için – Arap ve Hintlilerin, kendilerini nasıl mahcup hissettiklerine şahit oldum... Böyle soyuyla övünme ve kendini beğenmişlik hususiyetini ben, daha belirgin şekilde Avrupa nezaketi olmayan Türklere de müşahide etmişim.”<sup>214</sup>*

Ruslarla Müslümanların tarihsel etkileşimi ve bunun mahiyeti üzerinde dururken Gaspıralı'nın vurgulamak istediği her iki halk arasında ciddi bir sorunun bulunmadığıdır. Sorunlar varsa da sebebi büyük ölçüde Türk kavimlerinin eğitimsizliği ve cahilliğidir. Rusların “büyük kardeş” olarak hatası ise Türklere eğitim vermedeki isteksizlikleri ve başarısızlıklarıdır. Bu bağlamda Gaspıralı sorunu ve çözümü Rusya Müslümanlarının maariflendirilmesinde (*aydınlanmasında*) görmektedir ve en büyük derdi, Rusya egemenliğindeki Müslüman – Tatarların geri kalmışlığıdır:

*“Rusya egemenliğinin, Müslümanları medeniyete ve gelişmeye götürmediği; ceset gibi olan Rusya Tatarları bedenine yeni hayat, yeni fikir, yeni bir heves vererek onu canlandırmakta güçsüz olduğu, gerçekten üzüntü verici değil midir? Ben daha maddi cihetten işlenmiş cürümlerden bahsetmiyorum. Üstelik Rus egemenliği zamanında Tatarların kendi mektepleri ve kitapları vasıtasıyla ulaştıkları zihni gelişmenin biraz daha aşağı seviyeye düştüğünü üzüntüyle kaydetmek istiyorum.”<sup>215</sup>*

Gaspıralı, ileride Yusuf Akçura'da göreceğimiz gibi milliyetçi bir tarih tezi geliştirmekten ziyade, gerçekçi ve faydacı çizgide jeopolitik zorunlulukları da göz önünde bulundurarak kültürel – eğitimsel çözümler önermiştir. Bu hususta Gaspıralı'nın Rus – Müslüman birlikteliğinde oluşturduğu Avrasyacı görüşün mihenk taşı, Türk halklarının içinde buldukları politik durum ile eğitim seviyelerinin aşağı olması oluşturmaktadır. Bu tarz bir algılama onu, bir taraftan Usul-i Cedit esasında eğitim sisteminin zorunluluğunu, diğer taraftan da “üç dünya” (üç âlem) görüşünü temellendirmeye yönlendirmiştir. Gaspıralı “üç dünya” görüşünü şöyle açıklamaktadır:

*“Doğu yarım küresi haritasına göz attığımızda, Rusya'nın Müslüman ülkelerle muazzam boyutlarda sınırlara ve ortak denizlere (Hazar denizi ve Karadeniz)*

---

<sup>214</sup> Gaspıralı, “**Rusya Müslümanları...**”, op. cit., s. 87.

<sup>215</sup> Ibid., 86.

*sahip olduğunu görüyoruz. Rus – Müslüman dünyası bir tarafta, Kuzey Buz denizinden Ekvator ötesine; Afrika'nın derinliklerine; diğer tarafta ise Baltık ve Adriyatik sahillerinden Çin Seddi'ne ve Hint – Çin denizlerine kadar uzanmaktadır. Rusya ve Müslüman ülkelerinin doğusunda 500–600 milyonluk “Moğol dilli” bir âlem görülüyor, batısında ise 250 milyonluk Avrupalının kudretli hayatı fıkır fıkır kaynıyor. Böylece, Avrupa ve “Moğol âlemleri” arasında kalan Rus – Müslüman dünyası, yarım kürenin merkezinde, tüm yolların ve ticari, medeni, siyasi ve askeri ilişkilerin kavşağında yer almış bulunmaktadır.”<sup>216</sup>*

Yukarıdaki paragrafta belirttiğimiz görüşleri bağlamında Gaspıralı ayrıca, doğu yarım küresinin merkezi bölgelerinde yerleşmiş halklara, yani özellikle Ruslar ve Türklere karşı ne Avrupa, ne de Doğu'nun (“**Moğol dilli**” âlem) iyi duygular beslemediği görüşündedir. Bu sebeple “*her iki âlem, gerektiğinde etnografik, ekonomik ve politik olarak, merkezi Müslüman ve Rus topraklarına doğru adım adım, mil mil ilerlemeğe mecburdur*”.<sup>217</sup> Böylece Gaspıralı, kendisinin daha önceki “*Rusya'nın kendi selameti ve büyüklüğü için Müslümanları maariflendirmesi gerekir*” tezini, Avrasya coğrafyasını jeopolitik ve jeo-kültürel planda taksimini yaptığı bir diğer tezi ile güçlendirmektedir. “Ak âlem” yani Avrupa ile “Sarı âlem” yani Moğol, Çin, Kore, Japonya ve diğer Uzak Doğu halkları arasına yerleştirdiği Rusya ve Müslüman halklarını vahit bir “dünya” olarak algılamakta ve bunlar arasındaki işbirliğini zorunlu görmektedir. Bu tamamen Avrasyacı çizgidir ve Gaspıralı'nın bu görüşleri ile Avrasyacılığın da temelini attığını ileri sürebiliriz.

“*Şark-ı Ekber Meselesi*” başlıklı yazısında ise, Gaspıralı “3 dünya” görüşünü farklı bir biçimde formüle etmektedir. Buradaki fark barizdir ve bize göre, çok önemli bir hususa dikkat çekmektedir.

*“Eski âleme yani nısf-ı küre-i Şarkiyeye (Doğu küresinin yarısına) nazar-ı dikkat ile bakılırsa insanların üç büyük cemiyete münkasım buldukları (bölündükleri) görülür. Bunun biri Garp yani Avrupa akvamından ibaret “ak cemiyet”tir (beyaz ırk). Diğer-i aksa-yı şark (Uzak Doğu) Moğol akvamından (Moğol kavimlerinden) ibaret “sarı cemiyet”tir (sarı ırktır). Ve üçüncüsü ise iki arada (ikisi arasında) kalmış akvam-ı İslamiyeden ibaret olan “Yeşil âlem” yaki “Cemiyet-i Kübra”dır (İslam dünyası veya büyük cemiyettir). Bundan böyle İslam âlemi, bir taraftan Garp diğer taraftan Şark âlemleri arasında kalmış ve her ikisinin taarruz ve tecavüzüne duçar olacak (maruz kalacak) bir âlemdir.”<sup>218</sup>*

<sup>216</sup> İsmail Gaspıralı, “Rus – Doğu Anlaşması”, İsmail Gaspıralı, **Seçilmiş Eserleri – 2 Fikri Eserleri**, Ötüken Yay., İstanbul, 2005, içerisinde, s. 124.

<sup>217</sup> Ibid., s. 127.

<sup>218</sup> İsmail Gaspıralı, “Şark-ı Ekber Meselesi”, İsmail Gaspıralı, **Seçilmiş Eserleri – 2 Fikri Eserleri**, Ötüken Yay., İstanbul, 2005, içerisinde, s. 145.

Göründüğü gibi Gaspıralı'nın daha önce "Rus – Doğu Anlaşması"nda "orta dünya" olarak addettiği Rus-Müslüman birlikteliğini reformcu Müslümanlar olan Ceditçilerin, özellikle de Cemaleddin Afgani'nin görüşlerinin etkisiyle Türk – Müslüman sentezi şeklinde yeniden yorumlamıştır. Gaspıralı'nın "3 dünya" görüşünde çelişki olarak görülebilecek bu durumun sebebi, belki de Claude Levi-Strauss'un bahsettiği "*yakınlıktan ireli gelen çok önemli farklılıklara*" işaret etmek istemesidir. Diğer bir deyişle "farklı olma, kendisi olma" arzusudur.<sup>219</sup> Gaspıralı "Rus milleti şu üç âleme karşı müdafaa ile uğraşmaya mecburiyet gösterecek bir halde bulunmuyor mu?"<sup>220</sup> şeklinde bir soru yöneltirken de aslında farklılıkları daha net çizgilerle belirginleştirmektedir. Ancak, yine de farklılıkların yanında Rus Müslümanların öteki "*kimliklere*" karşılaştırıldığında benzerliklerinin de olduğundan emindir.

*"Genel bir bakışla Rus milliyetiyle İslam halklarının medeniyet seviyeleri pek o kadar farklı ve birbirine uzak değildir. Sıradan bir Rus, bir Türk veya Fars her cihetten İngiliz'den, Alman'dan çok yakındır."*<sup>221</sup>

Kanaatimizce, Gaspıralı'nın görüşlerinde bir tür tereddüt ve çelişki olarak görülebilecek durumun kaynağı "*politik gerçeklik*" ile "*kültürel özgünlük*" arasındaki dengeyi sağlama çabasıdır. Rusya Türklerinin kültürel özgünlüğünü temin etmenin büyük gayreti içerisinde olan Gaspıralı, diğer taraftan jeopolitik dengelerin ve politik güçsüzlüğün verdiği bir etki ile sivil temelde bir Avrasyacı görüş benimsemenin de gerekliliğini ifade etmeye çalışmıştır. Bu görüşlerini, aşağıdaki paragrafta görüleceği gibi net bir biçimde şöyle ifade etmektedir:

*"...sarı ve ak kavimler topladığı bu vakitte Müslümanlar da kendi istikbalini düşünüp ona göre bir yol izlemeğe mecbur bulunacaklar. Tek başlarına iş görmeye güçleri yetişmez ise, sarı ve ak âlemlerden birinin müttefiki olurlar. Müslümanların ittifakının ne kadar ehemmiyetli (önemli) olacağını tarife hacet yoktur. Müslümanlar hangi tarafı tutsalar öteki tarafın galebesine sebep olabilirler."*<sup>222</sup>

## **2.2. Yusuf Akçura'da Avrasyacı Görüşler**

Gaspıralı'da olduğu gibi Yusuf Akçura'da da Avrasyacı görüşler Türkçü görüşlerle iç içe geçmiş durumdadır. Akçura, Gaspıralı'nın kültürel ve Aydınlanma temayüllü

---

<sup>219</sup> Bu konuda bkz, Claude Lévi-Strauss, **İrk, Tarih ve Kültür**, 4. baskı, çev. Arzu Oyacıoğlu ve diğerleri, Metis Yay., İstanbul, 2007, s. 25.

<sup>220</sup> Ibid., s. 151.

<sup>221</sup> Ibid., s. 156.

<sup>222</sup> Ibid., s. 156.

Türkçülüğünü yeni bir dönemeçte politik bir cereyana dönüşmesi gereken tahayyül veya doktrin olarak görmüştür. François Georgeon'un da belirttiği gibi Akçura, Türk unsurunu ayırt etmek için geleneksel olarak Türkleri İslami Ümmet bütünüünün parçası olarak tanımlayan cins, kavim gibi terimlerin yerine ırk kavramını kullanmıştır. Akçura'nın kullandığı ırk kavramı "*ortak fiziksel ve fizyolojik özelliklere sahip insan topluluğu*"ndan çok modern antropologların, büyük ölçüde ortak bir kültürel mirasa sahip olmakla birlikte, mutlaka aynı siyasal yetke altında birleşmesi gerekmeyen halk ya da insan topluluğu olarak tanımladıkları budun kavramına tekabül etmektedir."<sup>223</sup> Bu bağlamda Türklüğü kültürel bir olgu ve bir bilinç meselesi olarak algılayan Akçura, Türk birliğini oluşturacak süreci iki alanlı ve dört aşamalı bir model biçiminde açıklamıştır. Bu modele göre ilk alan Osmanlı devletidir. Buradaki Türkler arasında ırksal bağların, aynen din duyguları gibi kuvvetleneceğini düşünmüştür. Sonra Türk olmakla beraber, bir dereceye kadar Türkleşmiş olan Osmanlı topluluklarının Türkleştirilmesine geçilecektir. En sonunda Türklükten etkilenmemiş, ulusal bilinçten yoksun, topluluklar Türkleştirilecektir. Osmanlı alanındaki Türkleşmeyi, ikinci alandaki bilinçlendirme izleyecektir. Fakat bu hem siyasal hem de kültürel yönden olacaktır. Yani Asya'nın büyük bir bölümünde ve Avrupa'nın doğusunda yayılmış olan Türkler, birleştirilecek ve bilinçlendirilecektir.<sup>224</sup>

Akçura'nın Avrasyacı görüşleri tam da ikinci alanın kendine özgü şartları ile bağlantılıdır. Yani Akçura burada Rusya mekânındaki Rus – Türk ilişkilerini, kendinden önce bu ilişki üzerine epeyce emek sarf eden İ. Gaspıralı'nın görüşlerine atıfta bulunarak ve onları yeniden yorumlayarak geliştirmiştir. Zira Akçura, temelde Gaspıralı'nın "*üç dünya*" görüşünü kabul etmekte, ancak Gaspıralı'nın orta dünya olarak zaman zaman "*Rus – Müslüman*" dünyası, bazen de "*Yeşil âlem*" olarak işaret ettiği "*İslam dünyası*" yerine "*Türk Dünyası*"nı ikame edilmesi gerektiğini, aşağıdaki paragrafta görüldüğü gibi açıklamaktadır:

*"Son olayların akla getirdiği uzunca bir gelecekte meydana gelecek beyazlar ve sarılar dünyaları arasında, bir Türklük dünyası yer alacak ve bu orta dünyada*

---

<sup>223</sup> Gregoire François Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876–1935)**, 3. baskı, çev. Alev Er, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999. ss. 39–40.; Ayrıca bkz, Yusuf Akçura, **Türkçülük**, 2. baskı, Toker Yay., İstanbul, 2006. ss.131–146.

<sup>224</sup> Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1976. s. 16

*Osmanlı Devleti, şimdi Japonların sarılar dünyasında yerine getirmek istediği görevi, üzerine alacaktır.*"<sup>225</sup>

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, Rusya'da 1905 devriminden sonra Svyatipolk-Mirski'nin temel istikametlerini belirlediği<sup>226</sup> reform görüşlerinin ışığında başlayan rejimin liberalleştirilmesi temayülleri, çok kısa dönemli olsa da Akçura'da, Gaspıralı çizgisinde bir Avrasyacı görüş ortaya çıkarmıştır. Akçura'nın "Avrupalıların ve Çinlilerin sömürsünden kurtulmanın mümkünlüğü Rus ve Türk halklarının beraber hareket etmeleridir" şeklindeki görüşü bu döneme isabet etmektedir. Fakat Rus hükümetinin 20 Şubat 1906 tarihinde yayımladığı bir beyanname Akçura'nın bu görüşünden vazgeçmesine neden olmuştur. Çünkü bu beyanname ile Rus kilise temsilcilerine Devlet Duması'na seçilme hakkı verilirken, Müslüman halkın dini temsilcilerine bu hak tanınmamıştır, yani eşitlik ilkesi ortadan kaldırılmıştır. Bunun üzerine Kazan Muhbiri gazetesindeki yazısı ile Akçura şu görüşlerini açıklamıştır: "20 Şubat Beyannamesi Rusya'da Ortodoks Hıristiyanlığı hâkim din olarak ilan ediyor. Müslümanlığı ve Müslüman halkları ise ikinci sınıf olarak gösteriyor. Bu, daha önce ileriye sürdüğüm 'Rus ve Türk halkları ortak düşmana karşı beraberce mücadele etmelidirler' tezimin yanlışlığını ortaya koyan bir devlet belgesidir. Bu yüzden, Rus halkıyla birlikte ortak düşmana karşı mücadele etme fikrimi geri alıyorum. Ruslar, Türk ve Müslüman halkları kendilerine eşit kabul edinceye kadar, bu fikrimde ısrarlı olacağım."<sup>227</sup>

Peterburg'daki İkinci Rusya Müslümanları Kongresi'nden sonra kaleme aldığı "*Peterburg'da dört gün*" yazısında ise Rusya Türklerinin imparatorlukta bölgesel özerkliğe taraftarlık yapan kesimlerle değil Kadetler partisi ile işbirliğinin daha doğru olacağı görüşünü ireli sürmüştür. Çünkü Tatarlar eski Kazan Hanlığı mekânın (Volga etrafı ve Güney Ural toprakları) toplam nüfusunun sadece çeyreğini teşkil ediyorlardı ki bu durum, Akçura'ya göre Tatarların kendi meselelerini halletmekteki etkisizliğinin de başlıca sebebinin oluşturmaktadır. Ayrıca özerkçiler Tatarların Müftülük kurumuna (dinsel özerklik) da karşıdırlar. İslam ise, Tatar toplumunun temel bağlayıcı unsurlarından biridir.

---

<sup>225</sup> Ibid., s. 16.

<sup>226</sup> "Otoritenin âdemi-merkezileştirilmesi", "basın özgürlüklerinin güçlendirilmesi" ve "milletler meselesi" bu reformların temel istikametlerini oluşturmuştur.

<sup>227</sup> Yusuf Akçura, **20 Fevral Manifesti**, Kazan Müxbire, 27 Şubat 1906.

Ne Çarizm özerkçilerin programlarını kabul ederdi, ne de onların kendi görüşlerini kabul ettirme güçleri mevcuttur.<sup>228</sup>

Bilindiği gibi, 9 Temmuz 1906 tarihinde Duma feshedilmiş ve mutlakiyet, Rusya’da 1905 devrimin etkilerini ortadan kaldırmak için karşı bir taarruz başlatmıştır. “Stolpinci reaksiyon” olarak da bilinen bu dönemde Rusya Müslümanlarının Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Ali Hüseyinzade gibi önde gelen isimleri ve I. Duma’nın Müslüman milletvekillerinden olan Said Giray Alkin, Absugut Ahtyamov, Selime Canturin, Alimerdan Topçubaşov ve diğerleri baskılara maruz kalmışlardır. Bir taraftan bu baskılar diğer taraftan da İttihat ve Terakki’nin hükümete gelmesi üzerine yeniden İstanbul’a yerleşen Akçura, bu dönemde Türkçülük görüşleri temelinde bir tarih tezi geliştirmiştir.

Akçura’nın tarih tezinde iki önemli husus ayırt edilebilir. İlki, birleştirici bir “Cengiz Han” sembolleştirmesine dayanan Pantürkçü dünyagörüşü ve buna dayanan politik bir doktrindir. Akçura, tarih tezinde Türk tarihinin yeni bir dönemleştirmesini önermiştir. Genel hatlarıyla belirtirsek; İlki, “eski dönem” adlandırdığı Türklerin Moğol istilalarına kadar olan kadim uygarlıklarını kapsamaktadır. İkincisi, “orta dönem”dir ki, bu dönemde Türkler Cengiz Han ve ardıllarının kurdukları imparatorlukta birleşmişlerdir. Üçüncüsü, Cengiz Han İmparatorluğu’nun dağılmasından sonra ortaya çıkan devletlerle başlayan “yeni dönem”dir. “Çağdaş dönem” olarak adlandırdığı son dönem ise Türklerin çağdaş uyanışını ifade etmektedir ve kültürel ve politik birleşmeyle sonuçlanacaktır.<sup>229</sup>

İkinci önemli husus ise, Pantürkçü bir dünyagörüş, geliştirmesini, Slav – Türk tarihsel ilişkileri eksenine oturtmasıdır. Tabii burada Pantürkçü görüşün ve özellikle de onun tarihe bakışının şekillenmesinde Panslavizmin uyandırdığı etkiyi göz önünde bulundurmanız gerekmektedir.<sup>230</sup> Akçura, Rus – Türk ilişkilerinin tarihsel seyrini Türklerle Slavlar arasında yüzyıllardan beri süregelen “ırklar” çatışması olarak görmüştür.<sup>231</sup> Akçura’ya göre, ilk dönemlerdeki Türklerin Slavlar üzerindeki egemenliği yapay bir egemenlik olup onlar için bu egemenliğe son vermek içten bile değildir. Aynı

---

<sup>228</sup> Yusuf Akçura, **Peterburgta Dört Kün (7–10 May)**, Kazan Müxbire, 17–22 Mayıs 1906.

<sup>229</sup> Georgeon, op. cit., p. 81.

<sup>230</sup> Bkz, Jacob M. Landau, **Exploring Ottoman and Turkish History**, C. Hurst & Co. Publishers, London, p. 32.

<sup>231</sup> Bkz, Yusuf Akçura, “Türkler ve İslavlar”, **Sırat-ı Müstakim**, Yıl. 1910, 4.c., Sayı, 104, ss. 453–456.

zamanda Türkler her tarafta Slavların dinine, geleneklerine ve toplumsal yaşamlarına saygı göstermişlerdir. Slavların Türk toplulukları üzerindeki egemenliği ise çok farklıdır:

*“Slavlar ise bilakis, Türkleri Hıristiyanlaştırmaya, İslavlaştırmaya, dağıtmaya, haslı yok etmeye çalışıyorlar”*dı; *“istilalarının derin ve müebbet olmasına çalışıyorlar”*dı.<sup>232</sup>

Akçura'ya göre, Rusya'nın Türk politikasından bahsetmek Rusya'nın tarihsel genişleme projesinden bahsetmeye eşdeğer olacaktır. Çünkü Akçura, tarihin ayrı ayrı dönemlerinde üç ayrı kanattan Türklere karşı başlatılan saldırıları Rusya'nın büyük jeopolitik “manevrası” olarak görmektedir. Bu bağlamda Akçura, Slav tehdidini ve onun özellikle Balkanlar'daki genişlemesinin ideolojik aracı haline getirdiği Panslavizm tehlikesini her fırsatta hatırlatmaktadır. Diğer bir deyişle Akçura, Panslavizmin veçhelerini ihya edebilecek herhangi bir ideolojiyi (Avrasyacılığı) önceden sezmiş ve bu şekil bir Avrasyacılığa karşı anti-Avrasyacılık da adlandırabileceğimiz Pantürkçülük görüşünü ileri sürmüştür.

### **3. 1917 ve 1923 DEVRİMLERİ VE AVRASYACILIĞIN ETKİNLİK KAYBI**

1917 Rus ve 1923 Türk Devrimleri Avrasyacı düşüncenin bizatihi şekillenmesi ve mevcudiyeti üzerinde etkili sonuçlar doğurmuştur. Rus Devrimi ile beraber iktidara gelen yeni rejim muhalif düşüncelere ülkede bulunma olanağı bırakmamıştır. Rus Avrasyacılığı tam da bu atmosferde Avrupa'ya göç etmek zorunda kalan entelektüellerin bilimsel çalışmaları ile oluşturulmuştur. Ne var ki aşağıda da belirteceğimiz gibi Rus devrimi bir taraftan Avrasyacıları göç etmeye zorlamakla düşüncenin doğmasında gösterdiği dolaylı etkiyi, düşüncenin sonraki aşamalarında da devam ettirmiştir. Türk devrimi de yeni bir toplum ve devlet şekillendirmesi doğrultusunda kendi vizyonunun karşısında yer alan dönemin Türkçü düşüncelerini tasfiye etme zorunluluğu hissetmiştir. Bu bağlamda aşağıda Rus ve Türk devrimlerinin yol açtığı gelişmeler ışığında Avrasyacı ve Türkçü düşüncelerin 2. Dünya Savaşı'na kadar olan serüvenleri gözden geçirilecektir.

Ekim Devriminden sonra çeşitli Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda kalan Rus entelektüeller farklı ideolojik gruplaşmalarda temsil edilmişlerdir. Bolşeviklerle ters düşen Menşevikler, muhafazakârlar, anayasa taraftarı olan monarşistler, Kadetler, liberaller, anarşistler ve Avrasyacılar bu muhacir kitlenin ne kadar politize olduğunu göstermektedir.

---

<sup>232</sup> Georgeon, op. cit., pp. 114–115.



Özellikle bu dönemde monarşist ve anayasacı çevreler arasında yoğun tartışmalar yaşanmaktadır.

Muhacir çevrelerde, Rusya’da yeni kurulmuş olan Sovyet rejimi esasen geçici bir durum olarak kabul etmişler ve bu bağlamda bazı çevreler Komünist rejimin kendiliğinden yıkılacağını, diğerleri ise bunun için dışarıdan bir müdahalenin gerçekleştirilmesini şart olarak görmüşlerdir.<sup>233</sup> Diğer taraftan bilindiği gibi Almanya’da Nasyonsosyalizm yani Nazizm yükselişe geçmiştir. Bu dönemde muhacir çevrelerde Sovyet rejimine karşı olan saflarda Nazizm, Komünist rejimden kurtulmanın bir aracı olarak değerlendirilmiştir. Dönemin entelektüel tartışmalarında faşizm, monarşizm ve sosyalizm arasında ideolojik tereddütler yaşanmıştır. Farklı çevreler “üçüncü yol” ilkesine dayalı olarak adlandırdıkları çeşitli ideolojik görüşler ortaya atmışlardır. Genel hatları ile bunlar hem Komünist hem de Batılı parlamenter rejimlerin inkâr edildiği Sovyet devrimciliğini faşist söylemlerle eklektik bir şekilde birleştiren düşünsel tepkiler olmuştur.<sup>234</sup>

Laruelle’nin de gösterdiği gibi 1920’ler boyunca Avrasyacı entelijansiya, sahip olduğu özellikler sayesinde Rus muhacir hayatında entelektüel tartışmaların odağında yer almıştır.<sup>235</sup> Bu bağlamda 1920’lerin ortalarına doğru Avrasyacı hareket akademik anlamda en verimli dönemini yaşamaktadır.<sup>236</sup> Bu dönem itibarıyla Paris, Brüksel, Belgrat ve Prag başta olmakla Avrasyacı hareket 100’ü aşkın faal üyeye sahiptir.

1926 senesinden itibaren ise Avrasyacı harekette önemli değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Bu tarihten itibaren Avrasyacılık gittikçe entelektüel önemini kaybetmeye başlamış, milliyetçiliğe ve totalitarizme olan vurgu güçlenmiştir. Bu durumun temel nedeni, bazı Avrasyacı entelektüellerde zamanla Sovyet rejimine olan bakışın değişmeye başlamış olmasıdır. Göreceğimiz gibi bu süreç ileride hareket içerisindeki parçalanmayı

---

<sup>233</sup> Avrasyacılar bu doğrultuda 1920’lerin başlarında TREST diye bilinen bir örgütle yakınlaşmışlardır. TREST, Rusya’daki yeni rejime karşıt, monarşi taraftarlığı yapan bir örgüttür. Avrasyacıların bu örgütle işbirliği 1926’ya doğru tamamen son bulmuştur. Bu konuda bkz, Shlapentokh, “**Eurasianism, Past and...**”, op. cit., p. 132.

<sup>234</sup> Marlene Laruelle, **Russian Eurasianism, An Ideology of Empire**, Woodrow Wilson Center Press, Washington, 2008, pp. 17-18.

<sup>235</sup> Örneğin, nüfuzlu Saint-Serge üniversitesi Avrasyacılarından Karsavin, Florovski ve İlyin’i Paris’e davet etmişti. Laruelle, “**Russian Eurasianism...**”, op. cit. p.17.

<sup>236</sup> Akademik anlamda Avrasyacılığın başarısını ortaya koyan yayımlar hakkında bakınız, Elena Chinyeva, **Russians Outside Russia, the Emigre Community in Czechoslovakia, 1918-1938**, Oldenbourg, München, 2001, p. 187.

büyütecek ve sonuç itibariyle de Avrasyacılığın kendisinin ortadan kalkması ile neticelenecektir.<sup>237</sup>

Avrasyacılığın iç çatışmalarının artması ve zamanla bunun hareketi parçalanmaya götürmesinin araştırmacılarca farklı nedenleri üzerinde durulmaktadır. Örneğin, Fransız araştırmacı Laruelle, hareketin iç bütünlüğünü kaybetmesinde Avrasyacı entelektüellerin farklı akademik yönelimlere sahip olmasını başlıca neden olarak görmektedir. Ona göre bir grup, daha çok felsefi ve dini konularla ilgilenirken, diğer grup dikkatini dönemin politik sorunlarına yöneltmiştir.<sup>238</sup> Bu manada “idealistler” olarak nitelendirilebilecek Avrasyacılar, Avrasyacılığı tamamen entelektüel bir zeminde tasavvur ederken, “realistler” ise daha çok kurumsallaşma ve ideolojik yaklaşım arayışında olmuşlardır. Nihayetinde bu tarz birbirine zıt yönelimler politik bölünmeyi de beraberinde getirmiştir.

Diğer taraftan Shlapentokh, Avrasyacılığın kendi içerisinde “sağ” ve “sol” olarak ayrışmasını Sovyet rejiminin gittikçe Marksist özelliğini kaybederek daha çok milliyetçi bir şekil almasına bağlamaktadır. Ona göre, bu tarz gelişmeleri gözlemleyen bazı Avrasyacılar, Sovyet rejiminin totaliter özelliklerini olumlu görmeye başlamışlardır. Diğer bir etmen ise ‘devrim sonrasında’ bazı milliyetçilerinin Komünist Parti’nin üst yöneticileri konumuna yükselmeleri bazı Avrasyacılar da herhangi bir dış müdahale olmadan da parti içerisinde iktidarın el değiştirmesi ile rejim değişikliğinin sağlanabileceği umudunu yaratmış olmasıdır.<sup>239</sup>

Kanaatimizce her iki görüş de doğru olmakla beraber, Avrasyacı düşüncenin iç bütünlüğünü kaybetmesindeki ve 1930’lı yıllarda tedricen ortadan kalkmasındaki belki de en önemli etken Rus Avrasyacılığının oluşmasına sebebiyet veren en temel saik olan Rusya’nın mekânsal bütünlüğünün korunması düşüncesinin, iktidara gelmiş bulunan komünistlerce gerçekleştirilmiş olmasıdır. Zira Avrasyacılar savundukları nihai tezlerin Bolşeviklerce başarılı bir şekilde gerçekleştirildiğini görmüşlerdir.

---

<sup>237</sup> Shlapentokh, “**Eurasianism, Past and ...**”, op. cit., p. 133.

<sup>238</sup> Laruelle, “**Russian Eurasianism...**”, op. cit., p. 22.

<sup>239</sup> Nitekim bu tarz görüşleri temel alan “solcu” Avrasyacılar Suvçinski’nin kontrolünde Nasyonel Bolşevik Nikolay Ustraylov ile irtibat halindedirler. Suvçinski, aynı zamanda Maksim Gorki ile de iyi ilişkilere sahiptir. Bkz, Shlapentokh, “**Eurasianism, Past and...**” op. cit., p. 133.; Laruelle, “**Russian Eurasianism...**”, op. cit., p. 22.

1928 yılı ise hareketin tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Çünkü Sol kanatın tamamen kristalize olması harekette belirgin ayrılaşmaların başlangıcını oluşturmuştur. Prag'da yaşayan ve hareketin kurucu babaları olan Savitski, Trubetskoy, Vernadski ve Alekseyev gibi isimler hiçbir zaman SSCB'ne olumlu bakmazken, Paris'te yaşayan Suvçinski, Karsavin, Svyatipolk-Mirskii gibi isimler Sovyet yetkililer ile iyice yakınlaşmaya başlamışlardır.<sup>240</sup>

Suvçinski, Dmitri Mirski, Sergey Yefron ve Konstantin Rodzeviç gibi solcu Avrasyacılar ise Kasım 1928'te Paris'te *Evrasiia* (Avrasya) dergisinin yayımlanmasına başlamışlardır.<sup>241</sup> Dergi, esasen *Pravda*'dan yaptığı alıntı yazılarla Marksist yayınlar gerçekleştirmiştir. Vernadski, Savitski, Alekseyev, İlyin ve Çkeidze gibi temel akımın öncü isimleri ise derginin ilk sayısını okuyarak eleştirmişler ve *Evrasiia* dergisinin Avrasyacılıkla artık herhangi bir ilgisi kalmadığını savunmuşlardır.

Solcular ayrıca Savitski başta olmakla temel akımın öncülerini milliyetçilik yapmakta suçlamışlardır. Solculara göre sağcı Avrasyacılar, harekete sağcı düşünce unsurlarını katarak onu tehlikeye sokmaktadırlar. Örneğin, sağcıların hem Ortodoksluğu hem de Moskova dönemini idealleştirerek yanlış yorumladıklarını ifade etmişler ve buna mukabil, Avrasyacılığın genelde devrimi, özelde de Rus Devrimi'ni temel alması gerektiği savunmuşlardır. Bu nedenle de Avrasyacılığın devrimci bir nitelik taşımasından yana olmuşlardır.<sup>242</sup> Bu bağlamda Suvçinski'nin aşağıdaki ifadesi “sol”da yer alan Avrasyacıların genel tutumunu yansıtmaktadır.

*“Enternasyonalizm bizim şarkımızdır, ancak arzumuz onu tinselleştirmek ve ona farklı bir anlam vermektir.”<sup>243</sup>*

Sahip olduğu kişisel ilişkileri, basım araçları ve maddi kaynakları kendi kontrolünde tutması Suvçinski'ye ayrılaşmada büyük manevra olanağı sunmuştur. Bu

---

<sup>240</sup> Suvçinski 1927 itibarıyla tamamen bir Marksist gibi faaliyet göstermektedir. Teorik görüşlerinde Marksizm ve 19. yüzyıl Rus düşüncesinin önemli isimlerinden Nikolay Federov'un (1828-1903) öğretilerini birleştirmeye çalışmıştır. Bkz, Laruelle, “**Russian Eurasianism...**”, op. cit., p. 21.

<sup>241</sup> Chinyaeva, **Russians Outside Russia...**, op. cit., p. 204.

<sup>242</sup> Laruelle, “**Russian Eurasianism...**”, op. cit., p. 23.

<sup>243</sup> Zikreden Shlapentokh, “**Eurasianism, Past and...**”, op. cit., p. 138.

doğrultuda, Suvçinski, bağımsızca kendi stratejisini izleye bilmiştir.<sup>244</sup> İdeolojik ayrılaşma ise özellikle Suvçinski ile Savitski arasındaki tartışmalarda yaşanmıştır. Nitekim Savitski, 17 Ocak 1929'ta büyük çaba harcayarak topladığı Konsey'de hareketin bütünlüğünü yeniden tesis etmek amacıyla sol kanat ile yüzleşmiştir. Sol Suvçinski ve "sağ kolu" olan Karsavin tarafından temsil olunurken, toplantıda açık bir şekilde sol Avrasyacıları eleştiren Savitski, toplantıdan sonra da soldaki çevrelerde Suvçinski'yi gözden düşürerek bozmaya çalışmıştır. Nitekim 1929 başlarında İngiliz sponsor H.N. Spalding *Evrasiia*'dan maddi desteğini geri çekerken, dergi de 1929 Ekim'inde yayımını durdurmak zorunda kalmıştır.<sup>245</sup>

1930'lu yıllara doğru Avrasyacıların Avrupa muhaceretinde tutunmalarına büyük katkı sağlamış olan sosyal ilişkileri de kaybolmuştur. Küçük Avrasyacı çevreler artık sadece Prag'da ve Paris'te mevcudiyetini korurlarken, Brüksel'deki Sovyet yanlısı küçük grup ise tamamen özerkleşerek hareketten ayrılmıştır.<sup>246</sup> Dolayısıyla 1920'lerdeki başarılı akademik yayım ve entelektüel tartışmaların yerini 1930'larda politik gerilimler almıştır.

Sovyet yanlısı hissiyatın güçlenmesi ve muhacerette bulunan Avrasyacıların yaşadıkları ekonomik ve politik zorluklar Avrasyacı hareketin ikinci defa ayrılaşmasına sebep olmuştur. Bu kez Paris'teki solcu grubun başında N.A. Klepinin bulunmaktadır. Diğer taraftan Suvçinski de yeni bir sol grup oluşturma gayretleri içerisinde. Bu gelişmelerin ışığında Savitski, etrafındakilerle birlikte 1931 yılında (1-5 Eylül) Avrasyacı Kongreyi ilk ve son defa toplamayı başarmıştır. Savitski bu kez sadece solcularla değil, aynı zamanda Avrupa'da tırmanışa geçen Faşizm bağlamında aşırı sağcılarca da baş etmek zorunda kalmıştır. Çünkü Sergey Dmitriyevski'nin başını çektiği radikal grup Faşizmi Komünist rejime alternatif olarak görmeye başlamıştır.<sup>247</sup>

1935'e ise doğru hareket iyice etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Vernadski'yi takiben<sup>248</sup> Yakobson ve Florovski de ABD'ne göç etmişlerdir. Marksist Avrasyacıların

---

<sup>244</sup> Bazı kaynaklarında belirttiği üzere, bu dönemde Suvçinski'nin Sovyet gizli servislerinden maddi destek görmesi de olanak dâhilindedir. Bkz, Shlapentokh, "**Eurasianism, Past and...**", op. cit. pp.137-138.

<sup>245</sup> Chinyaeva, "**Russians Outside Russia...**", op. cit., p. 204

<sup>246</sup> Ibid., p. 146.

<sup>247</sup> Shlapentokh, "**Eurasianism, Past and...**" op. cit., pp. 144-145.

<sup>248</sup> Vernadski, 1927 yılında ABD'ne yerleşmiş ve 2. Dünya Savaşı'ndan sonra da Avrasyacı çizgide yazılar yayımlatmaya devam etmiştir.

çoğu ise SSCB'ne dönmüştür.<sup>249</sup> Sadece Savitski, Prag'da tamamen tecrit olunmuş bir durumda bulunmaktadır.<sup>250</sup> 2. Dünya Savaşı'nın yaklaşması ve Trubetskoy'un 1938'teki ölümü Avrasyacı hareketin de sonuna işaret etmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Türk entelektüeller arasında Avrasyacı düşünceler Türkçü düşüncelerden filizlenmiştir. Türkçülük hareketi ise 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişme gösterirken hep Pantürkçü nüveleri de içinde barındırmıştır.<sup>251</sup> Ancak bununla beraber çalışmamızın ilk bölümünde de vurguladığımız gibi özellikle İsmail Gaspiralı'nın “*üç dünya*” görüşünde Türkçü ve Avrasyacı görüşler iç içedir. Osmanlı kökenli Türkçülerde ise bu tarz görüşlere rastlanmaz, çünkü politik gayeleri Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtarılması olan Osmanlı Türkçülerinde Türklük, esasen romantik-kültürel yoğunlukta algılanmıştır. Ancak özellikle Türklüğün Rusya boyutunda politik hassasiyetlerden ileri gelen nedenlerden dolayı zaman zaman Avrasyacı (Rus-Türk birlikteliği) görüşler de dillendirilmiştir. Bu ayrımın somut şekli kendisini Rusya göçmeni Türkçülerle, Osmanlı Türkçülerinin temel amaçları arasındaki farklılıkta görülmektedir.<sup>252</sup> Ortak noktaları ise Turan'a olan bağlılıklarıdır. Onlar için 'Turan' ortak vatana, kültüre, tarihe ve hatta ortak bir mukadderata işaret etmektedir. Bu nedendir ki bazı farklılıklara rağmen Türkçülük yaygın olarak Turancılık şeklinde de adlandırılmıştır.

İlk Türkçülerin anlayışlarında Turan coğrafi anlamından daha ziyade etnik bir tonlamada anlamlandırılmaktadır. Diğer bir deyişle Turan coğrafi bir anlam ifade

---

<sup>249</sup> Solcu kampın bazı üyeleri zamanla Sovyetlere dönerek edebi çevrelerde önemli postlar edinmişlerdir. Fakat 1930'ların sonunda koruyucuları olan Maksim Gorki'nin ölmesi ile acı akıbetlerle yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Nitekim A.Duryni ve Svyatipolk-Mirskii gibi eski Avrasyacılar Sovyetlerde sürgün kamplarında veya kurşuna dizilerek öldürülmüşlerdir. Ayrıca dönemin muhacir basınında Avrasyacıların NKVD'nin düzenlediği bazı olaylara karıştıkları şeklinde haberler de yer almaktadır. Zikreden, Chinyaeva, “**Russians Outside Russia...**”, op. cit., p. 188.

<sup>250</sup> Savitski, savaş yıllarını Prag'da yerel okullarda ders vererek ve arşiv çalışmaları yürüterek geçirmiştir. 1945'te Sovyet ordusunun Prag'a girmesiyle Savitski tutuklanarak Mordovya'da ki işçi kampına gönderilmiştir. Birkaç yılını işçi kampında geçirdikten sonra serbest bırakılması üzerine yeniden Prag'a yerleşmiştir. Fakat Sovyet yetkilileri ile yaşadığı uyuşmazlık yüzünden bir süreliğine daha hapsolünmüştür. Ayrıca Savitski'nin işçi kampında SSCB'nde tutuklanarak kampa gönderilmiş olan geleceğin Avrasyacısı Lev Gumilev'le tanıştığı da ifade olunmaktadır. Bkz, Shlapentokh, “**Eurasianism, Past and Present...**”, op. cit., p. 148.

<sup>251</sup> Nizam Önen, **İki Turan, Macaristan ve Türkiye'de Turancılık**, İletişim Yay., İstanbul, 2005, s. 107.

<sup>252</sup> Georgeon bu ayrıma şöyle işaret etmektedir, “*Rusya göçmeni Türkçülerin temel gayelerinden biri Rusya Türklerinin Rusya'nın baskısı karşısında varlıklarını devam ettirmelerini hatta giderek bağımsızlıklarını sağlamaya dönük bir hareketin doğmasını sağlamaktır. Osmanlı Türkçülerinin temel amacı ise Devlet-i Aliye'yi kurtarmaktır. Bununla birlikte Rusya göçmeni Türkçüler, özellikle Yusuf Akçura, merkezine Osmanlı Devleti'ni yerleştirerek pantürkçülüğü, Osmanlı Türkçülerinin amaçlarına da hizmet eder hale getirmişlerdir.*”, Bkz, Georgeon'dan aktaran Önen, “**İki Turan...**”, op. cit., s. 107.

etmesinin yanı sıra etnik boyutu daha belirgindir. Friedrich Max Müller'den itibaren Turan–Türk etnikliğinin belirleyicisi olarak dil unsuru ön plana çıkmıştır. Örneğin, Ağaoğlu Ahmed, Turan halklarını dil unsuru üzerinden biçimlendirmektedir. Bu anlayışa göre Türk, Tunguz, Moğol, Finova, Samoyed Turan halklarını oluşturan beş zümredir.<sup>253</sup> Önen'in de işaret ettiği gibi Osmanlı'daki Türkçüler, 'Turan' kavramı ile kültürel ya da siyasal birlikten söz ettiklerinde bununla yalnızca Türklerin birlikteliği kastedilmektedir.<sup>254</sup> Nitekim Türkçülerin algılamasında Türk olmak ortak kültür, dil, tarih ve bazen de dine (Akçura, Gökalp, Hüseyinzade Ali, Ahmed Ağaoğlu) dayandırılmıştır.

Türkçülerin paylaştıkları bir diğer ortak kanı Türklüğün irki temalardan arındırılmış olmasıdır. Kavmiyet (ırk) Türkçüler tarafından antropolojik anlamında kullanılmamıştır.<sup>255</sup> Dönemin Türkçülerinin hemen hepsinde ırk sözcüğü ile anlatılmak istenen, dilsel yakınlık olmuştur.<sup>256</sup>

Bu dönemde Gaspıralı'nın açtığı çizgide sadeleştirilmiş Türkçenin hem kültürel birliğin hem de ulusal bilinçlenmenin temeli olduğu görüşü hâkimdir. Turancılığın politik-doktriner şekil almaya başlaması ise özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın yoğun etkisiyle gündeme gelmiştir. Ancak savaşın sonucu olarak Osmanlı'nın tasfiye olunması, bu tasfiye sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Türkçü düşünce de dönüşüm geçirmek zorunda kalmıştır. Ögün'ün belirttiği gibi bu yapılanmanın erken ideolojik düzeylerinde politik Turancılık kesin olarak tasfiye edilmiş ve Anadolu temelli bir milliyetçilik yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ve onun resmi ideolojisi olan Kemalizm'de ifadesini

---

<sup>253</sup> Ibid., s. 114. Nikolay Trubetskoy'un daha sonralar (1923) Turan halklarının dil unsuruna dayanarak yaptığı tasnifle Ahmet Ağaoğlu'nun tipolojisi ilginç benzerlikler göstermektedir.

<sup>254</sup> Ibid., s. 112. Örneğin Ahmed Ağaoğlu, Türk âleminin nihai sınırlarından bahsederken “*Biz bugünkü Türk âleminin hududunu; yalnız Türk unsurunu havi, Türk medeniyeti, Türk hayatı, Türk tarz-ı maişeti ile geçinen memalik dairesinde arayacağız*” demektedir. Aktaran Ibid., s. 114.

<sup>255</sup> Akçura'da ırk antropolojik bir unsur olarak değerlendirilmekten çok, kültürel ve etnik mirası vurgulamak için yeğlenen bir sözcüktür. (Georgeon'dan aktaran Ibid., 119). Akçura'ya göre milliyet, ırk, dil ve gelenek ile tanımlanmıştır. (Ibid., s. 120); Ziya Gökalp'in millet anlayışında da antropolojik anlamda ırk kavramına yer yoktur. Ona göre, hiçbir millet, ırk yönünden türdeş olmadığından, milletin tanımında ırk ayırt edici bir kategori değildir. (Heyd'den aktaran Ibid., s.120). Ahmed Ağaoğlu'nun kavmiyeti (ırkı) tanımı de antropolojik anlamda ırkı dışlar. Ona göre, kavmiyet dil, din ve adetler ile müşterek vatan, müşterek mukadderattır. (Ibid., s. 120). Ömer Seyfettin'de de “*kan*” ırkçılığı yoktur. “... Biz de ‘Türk’ derken ırk ve kan cihetlerini derin derin araştırmamalıyız...” (aktaran Ibid., s. 120); Tekin Alp'e göre de ırk, Türklerin ideali olamaz. (Ibid., s. 120).

<sup>256</sup> Ibid., s. 120.

bulmuştur.<sup>257</sup> Turan'ın Anadolu ile ikame olunması yanında Türklük de etnik içeriklerinden arındırılmıştır. Türk olmak belirli bir etnik değeri değil, politik toplumu ve onun mensupları olan yurttaşları tanımlayan bir kimlik olarak düşünülmüştür.<sup>258</sup> Türkçülerin çoğunluğu da zaten bu dönemde etkin bir şekilde cumhuriyetin kuruluşu çalışmalarına katkıda bulunmuşlardır.

1930-1940'lı yıllarda Türkçülük ideolojik muhalefet akımı olarak kendisini konumlandırmıştır. Özellikle dönemin yükselişte olan ırkçı konularını benimseyen Türkçüler, Almanya'da tırmanışta olan Nasyonsosyalizmin de etkisiyle iyice faşizan çizgiye yönelmişlerdir. 1940'lı yılların sonlarına doğru ırkçı-faşizan Türkçüler tamamen tasfiye olunmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkçülük yeni bir aşamada bu kez genel bir Soğuk Savaş ikliminde kendisini tamamen anti-komünist ve anti-sosyalist düşünce-akım olarak tanımlamıştır.

---

<sup>257</sup> Ögün, "**Mukayeseli Sosyal Teori...**", op. cit., p. 127.

<sup>258</sup> Ibid, s. 134.

## İKİNCİ BÖLÜM

### SSCB SONRASINDA RUS NEO-AVRASYACI DÜŞÜNCENİN CANLANMASI

Avrasyacı düşünce bir dünyagörüş ve ideoloji olarak 1990'lardan itibaren yeniden canlanmaya ve gündeme gelmeye başlamıştır. Hatırlanacağı üzere klasik Avrasyacılık, Rusya'nın mekânsal bütünlüğüne karşı en büyük tehlikeyi Avrupa tarzı etnik milliyetçiliklerde görüyordu. Buna karşı da Rus fikriyatına haiz mekânsal vurguyu kültürel özgünlük, devletçilik, imparatorluk ve Mesihçilik gibi düşüncelerle harmanlayarak, Rus–Türk (Turan–Slav) sentezini farklı bir bağlamda ileri sürmekteydi. Klasik okulun Rus–Türk sentezine dair görüşü, Sovyet döneminde Lev Gumilev tarafından tarihsel çalışmalarda işlenmiş, geliştirilmiş ve neo-Avrasyacılık için bir bakıma zemin hazırlanmıştır. SSCB'nin ve Komünist ideolojinin çökmesi ile de Avrasyacılık aktif bir şekilde yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Klasiklerin salt entelektüel tartışmalarından farklı olarak neo-Avrasyacılık kısa bir süre içinde akademik, toplumsal ve politik hüviyet kazanmıştır. Hem klasik hem de neo-Avrasyacı düşüncelerin kısa bir süre içerisinde yaranması sebepleri arasında önemli benzerlikler söz konusudur. Her şeyden önce temel saik ve çıkış noktası aynıdır. SSCB'nin dağılması ile Rusya bir kez daha toprak kaybı yaşamış ve belirsiz bir sürece girmiştir. Ancak neo-Avrasyacı düşünce üzerinde önemli bir bağlam değişikliği de söz konusudur. Günümüzde milliyetçi tehditle eşanlı olarak globalleşme de bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Çünkü küresel kapitalizmin mantığından ileri gelen ve tüm toplumları az veya çok derecede etkileyen dinamikler, Rus toplumunun Sovyet ve belki de ondan da önceki dönemlerden tevarüs ettiği iç çelişkilerin Rusya'nın liberalleşme ve küreselleşme sürecine eklenmesi ile etkisini artan bir şiddetle devam ettirmektedir. Bu bağlamda, neo-Avrasyacı entelektüeller, Sovyet sonrası dönemde karşı karşıya kalınan duruma ilişkin Rusya'nın iki seçeneği olduğu hususunda hemfikirdirler. Onlara göre Rusya, ya ülkeyi güçlendirmek için otoriter (totaliter) yapısını güçlendirecek ya da Rusya'yı tamamen mahvolmaya götüren ve değişik isimler altında zuhur edecek olan Amerikan tipli liberal seçeneği kabul edecektir. Anlaşılabileceği üzere neo-Avrasyacılığın Türklük algısı da bu bağlamda işlevsellik kazanmaktadır.

Genel hatları ile neo-Avrasyacı düşüncenin şekillenmesinde iç ve dış etkenler olarak iki düzlem belirlenebilir. Her şeyden önce neo-Avrasyacılığın üzerindeki en büyük



dış etken küresel paradigmadır. Küresel paradigmadan kastettiğimiz globalleşme ve onun çekirdeği olan modernite olgusudur.<sup>1</sup> Modernitenin veçheleri ile Rusya'nın karşılaşması ilk defa 17. yüzyılda Büyük Petro'nun reformları ile gerçekleşmiştir. Fakat Rusya'nın toplumsal güçleri reformlara karşı direnmiş, özellikle entelektüel kesimlerden yoğun eleştiriler gelmiştir. Rus entelektüalizminde yaşanan ayrımlaşma sonucu Rusya'nın Batılılaşması taraftarı olan aydınlar, Rusya'nın uygar dünya tarafından kabul görmesi ve onun bir parçası olması isteğini dile getirirken, Rusya'nın kendi değerlerine sadık kalmasından yana olan muhafazakârlar ise Rusya'nın Batı'dan ayrı ve özgün bir medeniyet olduğu hususuna vurgu yapmışlardır. Sonuç itibarıyla bu dönemde yönetici elitin büyük çabalarına rağmen Batı Avrupa'da olduğu gibi gerçek bir "Rus Aydınlanması" gerçekleştirilememiş ve Rusya sadece kısmen modernleşmeyi başarabilmiştir.

17. yüzyılda başlayan modernleşme süreci, özellikle 20. yüzyılda büyük bir hız kazanmıştır. Özellikle teknolojik ilerleme olarak 1920 ve 1930'lardaki Stalin'le başlayan modernleşme, aynı zamanda "Sovyet tarzı modernleşmeyi" ortaya çıkarmıştır. Batıda yoğun bir demokratikleşme ve kapitalistleşme yaşanırken Rusya planlı ekonomi tatbik etmiş ve totaliter yapısını güçlendirmiştir. Mihail Gorbaçov döneminde glasnost ve perestroyka politikaları doğrultusunda SSCB kendisini yeniden globalleşen dünyaya ve Batıya uyarlamaya çalışsa da bunlar başarısızlıkla sonuçlanmış ve İmparatorluğun dağılması sürecini hızlandırmıştır. Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile Rusya bir kez daha Batı tarzı modernleşme ile karşı karşıya kalmıştır. Bugün hala Rusya'nın Batıya mı yoksa Doğuya mı ait olduğu tartışmaları yeniden yürütülmektedir. Burada değişen belki de sadece Rusya'nın tarihsel beklentilerinin, çelişkilerinin ve tutkularının globalleşme üzerine yapılan tartışmalara eklenmiş olmasıdır. Bu durum aynı zamanda Rus milliyetçiliğinin kendisini globalleşen dünyanın koşullarına uyarlaması anlamına da gelmektedir.

Bugün globalleşmeden bahsetmek bir yerde küresel kapitalizmden bahsetmektir. Çünkü globalleşme kapitalizmin yerküreselleşmesidir. Öznesinin kapitalizm olduğu bir süreç olarak globalleşme, 'Global Toplum' oluşumu sayesinde, kapitalist modernitenin hemen her alanda ve toplumda kazandığı dinamik bir sıçrayış ve yaygınlaşmadır.<sup>2</sup> Bu doğrultuda bir dünya sistemi olarak kapitalizmin yerküreselleşmesi bütün ülkeleri bu veya

---

<sup>1</sup> Ali Yaşar Sarıbay, **Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme**, Everest Yay., İstanbul, 2004, s. 11.

<sup>2</sup> Ibid., s. 5.

diğer derecede etkisi altına almaktadır. Bu durumu sosyolog Ulrich Beck ‘globalizm’ olarak adlandırmaktadır. Globalizm, liberal demokrasi, piyasa ekonomisi ve hukuk devleti gibi değerlerin evrenselleşmesine işaret etmektedir.<sup>3</sup> Bu bağlamda globalleşme olgusunun farklı boyutlarına ve niteliklerine dikkat çekilmektedir. Bir kere artık modernleşmekten bahsetmek Batılılaşmaktan ve özellikle de Amerikanlaşmaktan bahsetmektir.<sup>4</sup> İkincisi globalleşme karşı konulamaz veya geridöndürülemez bir süreç şeklinde işlemektedir. Anthony Giddens’in gösterdiği gibi “globalleşme, modern toplumun, politikanın ve ekonominin tüm boyutlarını dönüştüren karşı konulmaz bir güçtür”.<sup>5</sup> Bu tespitten hareketle sosyolog Malcolm Waters’in yaptığı gibi modern globalleşmenin ekonomik, politik ve kültürel boyutlarını ayırt edebilir ve bunların genelde Rusya, özelde de Neo-Avrasyacı düşünce üzerindeki etkilerini analiz edebiliriz.

Sovyet-sonrası dönemde Rusya globalleşmenin her üç veçhesini farklı biçimlerde ve derecelerde yansıtmaktadır. Globalleşme söz konusu olunca Rusya’da özellikle iki temel faktör etkili olmaktadır, bunlar ‘dönüşüm’ ve ‘gelenek’tir. Dönüşüm bir şekilde komünist sistemin çöküşü ile kaçınılmaz olmuştur. Çünkü mevcut sistemin çökmesi ile yaşanan belirsizlik ortamında özellikle ekonomik alanda globalleşme olgusunun öne çıkardığı değerlerin bir yol gösterici ve model olarak alınması, kabul edilir bir şey olarak görülmüştür. Bu doğrultuda 1992’ten itibaren RF ekonomik alanda sancılı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Rus toplumunun tüm katmanları kapitalizmin küreselleştirici güçlerinin etkisine açık bir hale gelmiştir ve bu etkiye de en çok maruz kalan Rus halkı olmuştur. Ekonomik dönüşüm sürecinde iki temel dinamik dikkat çekmektedir: Bir tarafta yüksek işsizlik oranları ve ödenemeyen maaşlar, diğer tarafta ise Rus tarzı kapitalistleşme olarak da nitelendirilen hızlı bir oligarklaşma sürecinin doğal sonucu olarak toplumda tırmanan aşırı bir zıtlaşma.<sup>6</sup> Chomsky’nin dikkat çektiği gibi, globalleşmenin yol açtığı hızlı büyüme

---

<sup>3</sup> Ulrich Beck, **What is Globalization?** Polity, Cambridge, 2003, p. 9. Özellikle bkz., 4. Bölüm, pp. 117–128.

<sup>4</sup> Birçok sosyolog globalleşme ile beraber Batılaşma olgusunun gerçekte Amerikanlaşma olduğunda hemfikirdirler. Bkz, George Ritzer, Todd Stillman, “Assessing McDonaldization, Americanization and Globalization”, ed. Ulrich Beck, Natan Sznajder, Rainer Winter, **Global America? The Cultural Consequences of Globalization**, Liverpool University Press, Liverpool, 2003, içerisinde, pp. 30–48.

<sup>5</sup> Aktaran, Martin Wolf, **Why Globalization Works?**, Yale University Prepp, New Haven, 2005, p.14.

<sup>6</sup> Frank Cibulka, “Nationalism and Globalization in the Russian Federation at the Millennium”, ed., **Nationalism And Globalization, East And West**, Leo Suryadinata, Institute of Southeast Aian Studies, Pasir Panyang, 2000, içerisinde, pp. 336–337.

ve refahın doğal sonucu daima büyüyen bir eşitsizliktir.<sup>7</sup> Bu bağlamda bugün, Rusya’da Sovyetlerden miras alınan eşitlikçi kültür, globalleştirici kültürün bir kırılma etkisi ile karşı karşıyadır. Mahiyet itibariyle kültürün sürekliliği yansıtması, yaşanan bu gerginliği topluma aktarmaktadır. Sonuç olarak Rusya’da son derece akışkan ve “yağmacı” bir kapitalizm oluşmuş ve ülkenin dünya ekonomisi ile bütünleşmesi bu şartlar altında gerçekleşmiştir. Denebilir ki ekonomik globalleşme süreci, farklı nedenlerden dolayı Rusya’da çoğunlukla negatif bir etki uyandırmıştır.

Politik globalleşme boyutunda ise ulus-devletin krizde olduğu ve küresel güçlerle çatışması politik incelemelerde araştırmacıların üzerinde durduğu en önemli husustur. Her şeyden önce globalleşme, ulus-devletin üstünlüğünü sarsmıştır. Ulus-devlet, globalleşme ile yetki ve otoritesini uluslararası ve ulusaşırı kuruluşlara devretmeye başlamıştır. Uluslararası siyasal ve ekonomik aktörler devlet egemenliğine ortak olmuş; ülkeler, ulusal ve uluslararası politika uygulamalarında dış dünyayı dikkate almak durumunda kalmışlardır. Giddens’in vurguladığı gibi giderek ulus-devletlerin, kendi içişleri üzerindeki kontrolleri açısından eskisinden daha az egemen olduklarına inanılmaktadır.<sup>8</sup> Ulus-devletin küresel güçlerle girdiği etkileşim içerisinde yaşadığı gerilimle ilgili olarak meşruluk meselesi de yeniden gündeme gelmektedir. Kimlik politikaları yeniden ama farklı bir boyutta önem kazanmıştır. Farklılaştırıcı özelliği sayesinde globalleşme kimlik meselelerinde birleştirdiğinden daha fazla ayrımlaştırmaktadır ki bu durum da Rusya’da istenilir bir şey değildir. Bu süreçle eşanlı olarak politik boyutta, globalleşmenin öne çıkardığı diğer olgular ise demokratikleşme ve neo-liberal reformlar doğrultusunda devletin küçültülmesidir. Bu bağlamda Rusya globalleşme sürecine etkin bir şekilde eklemlendikçe, kendisinin otoriter ve kolektivist politik kültürü ve etatist geleneklerinin güçlü unsurları küresel unsurlarla bir çatışma yaşamaktadır. Bilindiği gibi hem Rus İmparatorluğu hem de SSCB, evrenselci ve Mesihçi yönelimlerine rağmen son derece tecritçi otarşik politik kültürüne sahip olmuşlardır. Bu bağlamda yukarıda da vurgulandığı gibi gelenek, Rusya’da globalleşme süreçlerini etkileyen bir diğer önemli faktör kisvesine bürünmektedir.

---

<sup>7</sup> Naom Chomsky, **11 Eylül ve Sonrası, Dünya Nereye Gidiyor**, çev. Taylan Doğan, Nuri Ersoy, Mehmet Kara, Ali Kerem, Aram Yay., İstanbul, 2002. s. 88

<sup>8</sup> Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2004, s. 70.

Globalleşmenin Rusya üzerindeki etkisine milliyetçilik açısından baktığımızda da en büyük etkiye sahip olan globalleşmenin kültürel görüngüsüdür. Kültürel bir olgu olarak globalleşme hem türdeşleştirici hem de farklılaştırıcı etkiler yapmaktadır. Globalleşme kendisinin kabul göreceği bir türdeş kültür oluşturma ihtiyacındadır. Kültürel bir olgu olarak globalleşmeyi türdeşleştirici süreç şeklinde görenler dünya ölçeğinde tek tip bir kültürün dayatıldığını, dayatılan bu kültürün de esasen Batı toplumlarının ortak kültürü olduğunu ileri sürmektedirler. Buna karşılık kültür aracılığıyla kabul görme, globalleşmenin öncü toplumlarının dışındaki toplumların kendi kabul görme mücadeleleri için de bir yol olduğundan, “kültürler arası farklılaşmalara”, “parçalanmalara”, “kutuplaşmalara”, hatta “çatışmalara” da yol açtığı ileri sürülmektedir.<sup>9</sup> Globalleşme açık uçlu bir süreç olduğundan bir taraftan ulusal ve etnik kimlikleri gerçekleştirme olanağı sunarken diğer taraftan da onun bu kimlikler üzerindeki tehdit ve tehlikesine de vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda kültürel bir olgu olarak globalleşmenin etnik (ulusal) kimlik üzerinde genellikle üç olası etkide bulunduğu dikkat çekilmektedir. İlki büyüyen kültürel türdeşleştirme süreçlerinin sonucu olarak ulusal kimliklerin aşınmasıdır. İkincisi, globalleşmeye bir karşı koyma veya reaksiyon olarak ulusal veya yerel kimliklerin güçlenmesidir. Üçüncüsü ise yeni hibrid (melez) kimliklerin oluşmasına eşlik eden süreçte ulusal kimliklerin gerilemesidir. Bu sonuncusu “*creolization*” olarak adlanan süreci ifade etmektedir. Bu kavram itibarıyla tarihsel kökleri olmayan ama global temasların sonucu oluşan yeni kültürel oluşumların ortaya çıkmasına işaret edilmektedir.<sup>10</sup> Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde belirttiğimiz gibi Aleksandr Panarin’in Konfüçyüs ve diğer Doğulu kimlikleri rehabilite ederek, bunlarla Rus (Ortodoks) kimliği arasında bir ittifak tesis etme düşüncesi aslında bu duruma örnek teşkil etmektedir.

İlk seçenek Rus Batılılaşma taraftarı entelektüellerin kültürel geleneği doğrultusunda Yeltsin döneminde etkin bir şekilde ulusal politikalara yansıtılmıştır. Özellikle milliyetçi kesimler, Yeltsin dönemi politikalarını başarısız bulmaktadır. Milliyetçilere göre, Batılılaşma ve globalleşme taraftarı naif politikacıların ve onların destekçisi aydınların sandığının aksine Rusya’da globalleşmenin ilerlemesi ülkeyi küresel piyasalara ve kaynaklara erişmekten ziyade, ekonomik çelişkiler, politik zorluklar ve

---

<sup>9</sup> Sarıbay, “**Modernitenin İronisi Olarak...**”, op. cit., s. 40.

<sup>10</sup> Ibid., s. 42.

jeopolitik zıtlıklarla yüz yüze bırakmıştır.<sup>11</sup> Ayrıca vurgulandığı gibi globalleşmenin en ayırt edici özelliği farklı ülkelerin tek bir global kapitalist pazarda bütünleşmesidir. Bu durum globalleşme tarafından herhangi bir ülkede piyasa ekonomisinin “altyapısal” olarak oturmasını ve “üst yapı” olarak da o ülkenin politik ve kültürel hayatını etkileme düzeyinde global bir etkileşim ağı şeklinde işlevsellik kazanmıştır. Oluşan bu yapı, global ağa eklenmiş her bir toplumda yabancı sermayenin, ürünlerin ve hatta yabancı düşüncelerin serbestçe hareket etmesi anlamına gelmektedir. Globalleşmenin bu kapsayıcılığına işaret eden Mikhail Molchanov, globalleşmeyi, araçsal rasyonalitenin zaferi olarak görmektedir. Molchanov’a göre, globalleşme, sembolik olarak sadece politik sınırları ve bağları değil, kültürel olanları da siler. Evrensel piyasanın oluşumu sayesinde globalleşme, piyasa mantığından ve şartlarından, yani klasik liberalizmden kökenlenen etik söylevi ve ayrılcılıkları kiteselleştirmektedir. Molchanov’ göre liberal etik, bir tarafta bireye totalitenin farklı biçimlerinden kurtulma olanağı sağlamaktaysa, diğer tarafta da bireyi özeleştiren ve kendi çıkarları haricinde kişisel gelişmesinin diğer dinamiklerinden yoksun bırakmaktadır. Kanaatine, Rusların globalleşme karşısında en çok kaygı duydukları boyut, tam da etiğin toplumsal sorumluluklardan arındırılarak aşırı derecede bireyselleştirilmesidir. Bu şekliyle liberal etik, toplumsal nitelikteki değer ve kimliklere karşı yıkıcı bir etki göstermektedir. Özellikle Sovyet deneyimi ve Rus politik kültürü açısından bakıldığı zaman, bu durum toplumsal etik açısından sürekliliğin bir anda kırılması anlamına gelmektedir.<sup>12</sup>

Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere yapısı itibarıyla neo-Avrasyacılık, globalleşmenin sosyo-politik bağlamına ilişkin F. Fukuyama’nın ‘Tarihin Sonu’ ve S. Huntington’un ‘Medeniyetler Çatışması’ gibi tezleri ile aynı ilişkisellikte yer almaktadır. Çünkü hem Fukuyama’nın hem de Huntington’un tezleri gibi, Avrasyacı tez de Sovyet-sonrası ve globalleşen dünyanın dinamikleri ile bağlantılıdır. Globalleşmeyi ilerleme olarak görenlerin aksine Avrasyacılık, global rekabette Rusya’nın çok şey kaybederek geride olacağını, dolayısıyla da onun “geriliğini” kuvvetlendirecek birçok küresel nedenin olduğuna vurgu yapmaktadır. Diğer bir yaygın kanıya göre perspektifsel olarak, gelecekte ekonomik ilerleme globalleşme açısından Rusya’nın tek kazancı olarak görülebilir. Ancak

---

<sup>11</sup> Rus milliyetçi politikacı ve entelektüellerinin globalleşme olgusuna dair eleştirileri konusunda bakınız, Mikhail A. Molchanov, “Globalization and Russia”, ed. **Globalization and Political Ethics**, Richard D. Day, Joseph Masciulli, Brill, Leiden, 2007, içerisinde, pp. 167–170.

<sup>12</sup> Ibid., p. 163.

Avrasyacılar global şartlarda Rusya'nın, AB ve ABD gibi devletler bir yana, Hindistan'la bile teknik rekabeti yürütecek düzeyde olmadığını düşünmektedirler.

Globalizmin, dünya toplumu/devleti inşa etme gayesi, uluslararası literatürde milliyetçiliğin yeni bir formu olarak tanımlanmaktadır. Sarıbay'ın belirttiği gibi dünya devletini toplumunu inşaya yönelmiş bir milliyetçilik ancak "pan" milliyetçilik olabilir ki doğuracağı sonuç, ister istemez diğer pan milliyetçiliklerin kışkırtılmasıdır.<sup>13</sup> Bize göre Avrasyacılık bu tarz bir "karşı pan-milliyetçiliğin" tüm özelliklerini yansıtmaktadır. Örneğin, Avrasyacı düşünürlerden Aleksandr Panarin'in modernizm karşıtlığında "alternatif modernizm" (postmodernizm) söylemi, Aleksandr Dugin'in globalleşme karşıtlığında "karşı-globalleşme" (antiglobalizm) söylemi, reaksiyoner nitelikteki "pan" milliyetçiliklere birer örnek teşkil etmektedirler.

Neo-Avrasyacılık, globalleşme olgusunun inkârından daha ziyade ona mümkün alternatifler sunmaya çalışmaktadır. Yani Avrasyacılığın temelde karşı olduğu globalleşmenin kendisi değil, onun Amerikanlaştırıcı (Batılaştırıcı) etkisidir. Bu doğrultuda örneğin Neo-Avrasyacı Aleksandr Dugin "gerçek globalleşme"den bahseder.<sup>14</sup> Burada kastedilen aslında globalleşme sürecinde global olanla yerli olan arasında yaşanan gerilimdir. Ayrıca Dugin, bu tarz globalleşmenin "tek kutuplu globalleşme" olarak da adlandırılabilirliğini ileri sürmektedir. Çünkü böyle bir modelde, uluslararası hukuktan vazgeçilmesi ve BM, NATO ve benzeri kurumların işlevselliğinin ortadan kaldırılması öngörülmektedir. Dugin'e göre bu tarz bir globalleşmeye karşı "potansiyel globalleşme" olarak da adlandırılabilir, kültürlerin ve medeniyetlerin karşılıklı diyalogu düşüncesini esas alan hümanist globalleşme desteklenmelidir.<sup>15</sup> Avrasyacılığın globalleşmeye karşı sunmaya çalıştığı "çok kutuplu globalleşme" seçeneği, aslında globalleşme karşısında kötürüm durumuna düşen toplumların aydınlarından gelen bir tepkidir. Bu nedenle Dugin'in kendisinin de itiraf ettiği gibi bu, saf bir kuramsal modeldir.<sup>16</sup>

---

<sup>13</sup> Sarıbay, "Global Toplumda Din...", op. cit., ss. 39–40.

<sup>14</sup> Dugin, **Moskova-Ankara Ekseni "Avrasyacı Hareket" in Temel Görüşleri**, çev. Leonid Bahrevski, Kaynak Yay., İstanbul, 2007, s. 161.

<sup>15</sup> Dugin, hümanist globalleşmeyi "sosyal-siyasi ve ekonomik sistemlerin çeşitliliğini kabul eden, pasifist ideolojiyi savunan, ABD başta olmakla bütün ülkelerin silahsızlandırılmasını ve özellikle de atom bombalarının yok edilmesini savunan veya bir aşama olarak birbirini sınırlayan birkaç nükleer kutbun oluşturulması" şeklinde tanımlamaktadır. Dugin, bu özelliklerinden dolayı hümanist globalleşmeyi çok kutuplu globalleşme olarak görmektedir. Bkz, Ibid., s. 163.

<sup>16</sup> Ibid.

Sonuç olarak neo-Avrasyacılık, bir fenomen olarak globalleşmeye karşı olmaktan ziyade onun politik-ideolojik formülasyonu olan globalizme karşıttır. Bir diğer ifade ile bu globalleşmenin farklı bir bağlamda, yani ‘antiglobalizm’ şeklinde yeniden tanımlanmasıdır. Avrasyacılığın antiglobalizmi, Ulrich Beck’in ‘negatif’ globalizm olarak gördüğüyle aynı şey değildir. Avrasyacıların antiglobalizmle ifade etmek istedikleri, globalleşme süreçlerinin nesnellliğini, kaçınılmazlığını ve olumlu muhteviyatını inkâr eden görüşler sistemidir.<sup>17</sup> Bu, tek kutuplu dünyanın inşasına, liberal değerlerin yerküreselleşmesine ve Amerikan hegemonyasının dünyaya kabul ettirilmesine karşıtlıktır.

Neo-Avrasyacı düşüncenin oluşmasında tesiri olan iç etkenlerin iki temel düzlemi belirlenebilir. İlki bugünkü RF’nun demografik şartlarının belirlediği durumla ilişkili iken, diğeri Rusya-içi farklı etnik unsurlar arasındaki ideolojik farklılaşmalarla bağlantılıdır.

RF 1990’lardan itibaren tabiri caizse demografik bir çöküş yaşamaktadır. Örneğin, SSCB dağılmadan önce 290 milyonluk bir nüfusu olup, 100 ayrı halktan müteşekkil bu karmaşık yapının her birinin en az 1 milyon nüfusu olan 22 temel ulusu vardır. SSCB nüfusunun yaklaşık olarak yarısı etnik Ruslardır. Bir önceki Rusya İmparatorluğu’nda bu oran % 45’tir.<sup>18</sup> 1992’te ise 148,4 milyonluk toplam RF nüfusunun % 81,5’ni etnik Ruslar oluşturmaktadır.<sup>19</sup> Bu oranlardan da anlaşıldığı üzere nüfus küçülmüş olmasına rağmen Rusya hala birçok etnik unsuru bünyesinde barındırmaktadır.

Ancak günümüzde RF’nun Rus-olmayan etnik yapısında yaşanan demografik artışın tam tersine, etnik Rusların demografik gerilemesi gözlemlenmektedir. RF’nun 23 büyük etnik unsurundan sadece 10’nun (ki bunların çoğunluğunu teşkil eden Almanlar, Yahudiler, Ukraynalıların göç etmeleri söz konusudur) demografik artım temposu etnik Ruslarınkinden daha azdır.<sup>20</sup>

Demografik sorunlar, bir şekilde RF’nun dünyadaki konumunu da etkilemektedir. Zira, yarım yüzyıldan fazla bir süre SSCB dünyanın nüfus olarak üçüncü büyük ülkesi olurken, RF ise 1990’da Çin, Hindistan ve ABD’nin ardından dördüncü durumdadır. 2000 yılında ise, Endonezya ve Brezilya’yı takiben altıncı pozisyona gerilemiştir. 2010 yılında

---

<sup>17</sup> Ibid., s, 164.

<sup>18</sup> Cibulka, “**Nationalism and Globalization...**”, op. cit., p. 323.

<sup>19</sup> Julie DaVanzo, Clifford Grammich, **Dire Demographics, Population Trends In The Russian Federation**, RAND, Pittsburgh, 2001, p. 9.

<sup>20</sup> Ibid., p. 2.

bu gerilemenin devam edeceği ve Pakistan, Bangladeş ve Nijerya'nın arkasından RF'nun dokuzuncu büyük ülke olacağı öngörülmektedir. Amerikalı uzmanların hesaplamalarına göre RF'nun demografik gerileme eğilimleri devam edecek ve uzun vadede (2040'ta) on üçüncülüğe itecektir.<sup>21</sup> Bu durumun en temel sonucu ise Sovyetler Birliği'nin politik ve ekonomik büyüklüğü karşısında RF'nun “zayıf” görüntüsünün, onun milliyetçi çevrelerinde hayal kırıklığı yaşatması ve tehlike çanlarının çalmasına sebebiyet vermesi olmuştur.

Diğer taraftan yine istatistikî verilere dönecek olursak SSCB'nin son döneminde imparatorlukta 50 milyonluk bir Müslüman nüfusun yaşadığı görülmektedir. Günümüzde ise RF'da bu rakam 18 milyon olarak açıklanmaktadır.<sup>22</sup> Etnik huzursuzluklar da çoğunluğun Müslüman olduğu bölgelerde (Kuzey Kafkasya ve Orta Volga) yaşanmaktadır. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, SSCB'nin ayrımlaşma sürecini takiben iki etnik unsur (Çeçenler ve Tatarlar) bağımsızlıklarını elde etmeye çalışmışlardır. Yaklaşık 1 milyonluk, milliyetçi ve homojen bir topluluk olan Çeçenler, 1991 Kasımında politik istikrarsızlıktan da kaynaklanan bir belirsizlik ortamında bağımsızlık ilanında bulunmuşlardı. Çeçenistan olayları zaten iyi olmayan Rus ekonomisini daha da zor duruma sokmuş, ülke içerisinde politik dengelerin değişmesinde ve özellikle de Vladimir Putin'in iktidara gelmesindeki belirleyici faktörlerden biri olmuştur.

Konuya hukuksal açıdan bakıldığında ise Rus Federal Anayasa'sının etnik unsurlara ayrılma hakkı tanımadığı saptanmaktadır. Bu kapsamda, Tataristan'a verilen ayrıcalıklar da daha sonra yapılan değişikliklerle anayasadan kaldırılmıştır. 5,5 milyonluk nüfusuyla RF'nun toplam nüfusunun % 3,8'ni oluşturan Tatarlar ülkedeki azınlıklar içerisinde en büyüğüdür. Tatarları, 4,4 milyonluk nüfusla Ukraynalılar takip etmektedir ki bu, toplam nüfusun da % 3'nü oluşturmaktadır. Rus milliyetçileri Ukraynalıları zararsız bir grup olarak görmektedirler. Ayrıca bağımsız bir Ukrayna devletinin varlığı RF içerisindeki Ukraynalılara diaspora özelliği vermektedir. Diğer taraftan dikkat çeken etnik azınlıklardan Orta Volga Çuvaşları, Başkurlar, Mordavyalılar ve Dağıstanlılar<sup>23</sup>, in her biri yaklaşık 1–2 milyonluk bir nüfusa sahipler.

---

<sup>21</sup> Ibid., pp. 4–5.

<sup>22</sup> Cibulka, “**Nationalism and Globalization...**”, op. cit., p. 330.

<sup>23</sup> Heterojen bir yapıya sahip olan Dağıstan, 34 etnik unsurun bir arada yaşadığı ve yaklaşık olarak 2.2 milyonluk nüfusa sahip bir bölgedir.



Azınlıkların sahip oldukları Özerk Cumhuriyetler, RF mekânı boyunca, arktik Yakutistan ve Komi Cumhuriyetleri'nden, güneyde Moğolistan'a komşu olan Budist Tuva Cumhuriyeti'ne kadar yayılmıştır. Cumhuriyetlerden birçoğu, örneğin doğal kaynak zengini Yakutistan Cumhuriyeti gibi önemli ekonomik özerklikler elde etmişlerdir. Tataristan da oldukça önemli petrol kaynaklarına sahiptir.<sup>24</sup> Ancak tarihsel olarak Tataristan ve Tuva Cumhuriyetlerinden başka hiçbir büyük etnik unsurun geçmişinde bağımsız devleti olmamıştır.

Şüphesiz Rusya'nın mekânsal bütünlüğüne en büyük tehdit olarak, Rus olmayan etnik unsurların yeniden uyanan milliyetçilikleri görülmektedir. Bu bölgelerde radikal grupların etnomilliyetçi seferberliğinin hazır bir vaziyette oluşu Rus milliyetçi çevrelerinde büyük tedirginlik uyandırmaktadır. Rus milliyetçilerine göre, etnik azınlıkların etno-milliyetçiliğinde Rusya, basitçe Rus/Sovyet sömürgeci imparatorluklarının küçülmüş bir devamı olarak görülmektedir.

Bizce bu durumun temel nedeni, Rusya'da özellikle tüm farklı bakışların üstünde kapsayıcı bir ideolojinin mevcut olmamasıdır. Örneğin, SSCB'de etnik unsurları birbirine bağlayan Marksist-Leninist ideolojik bağken (ve aynı zamanda komünist cennete dair fütüristik vizyonken), günümüzde Rus devletinde ayrılmış ulusları birbirine bağlayacak ortak bir bağ bulunmamaktadır. Aynı zamanda RF farklı etnik grupların kültürel özgüllüğünü ve ebedi mevcudluğunu kabul ederken, SSCB, üstü kapalı bir şekilde onları ölüme ve birleşmeye tahakküm etmiştir. Çünkü Marksist bakışta, ulus, kapitalizmin zorunlulukları doğrultusunda oluşan özgün tarihsel bir kategoridir ve uzun vadede bu geçici olgu, yerini tekbir kültürü ve dili olacak dünya toplumuna bırakacaktır.

Miroslav Hroch'u aktararak diyebiliriz ki milliyetçilik, *“dağılan bir toplumda bütünleşme faktörlerini ikame eden bir özelliktir. Toplum başarısız kalınca, nihai güvence olarak ortaya millet çıkar.”*<sup>25</sup> Benzer bir tutumla Neo-Avrasyacı ideoloji entelektüel bir “pan” kurgu olarak, bir taraftan Rusya'nın mekânsal bütünlüğünü, devletçi ve emperyal geleneğini sürdürmek, diğer taraftan ise diğer unsurların Ruslarla bir arada olmasının yollarını bulmaya çalışmaktadır. Ancak Avrasyacılık entelektüel bir tasarım olarak gerçek politik olaylardan bağımsız bir soyut düşünce değildir. Aksine Avrasyacı

<sup>24</sup> 1989 verilerine göre Tataristan nüfusunun % 49'u Tatar, % 43,5'i ise Ruslardan oluşmaktadır. Bkz, Cibulka, *“Nationalism and Globalization...”*, op. cit., pp. 330–331.

<sup>25</sup> Aktaran, Hobsbawm, *“Milletler ve Milliyetçilik...”*, op. cit., p. 206.

düşüncenin, aktif politikaların gerçekleştirilmesine uyarlanabilme kapasitesine sahip olduğu da bilinmektedir. Örneğin Dmitri Trenin, *Avrasya'nın Sonu* başlıklı eserinde 'neden Rusların Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde Sırpların Yugoslavya örneğinde olduğu gibi katı bir milliyetçi tutum sergileyerek çözülme sürecini önlemeye kalkışmadıkları?' sorusunu tartışmaya açmaktadır.<sup>26</sup> Soruya Avrasyacılığın penceresinden bir bakışla yanıt getirilebilir. Ancak önce bir tespitte bulunmamız ve iki önemli faktörün altını çizmemiz gerekmektedir; Avrasyacılık ideolojisi A. Dugin gibi yazarlarca oldukça erken sayılacak bir dönemde, yani 1980'lerin sonu, 1990'ların başlarından itibaren hemen gündeme getirilmeye ve savunulmaya başlanmıştır. Faktörlerden biri ideolojik, diğer ise ekonomiktir. SSCB ile beraber çöken Marksist-Leninist ideolojinin yerini alabilecek, emperyal (pan-milliyetçi) bir ideoloji ise o dönemde mevcut değildir. Ancak bilindiği üzere, çevrelerde çok güçlü merkezkaç eğilimler doğrultusunda tamamen seferber olmuş etno-milliyetçi hareketler başlamıştır. İkinci olarak da Sovyetlerin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar dağılmayı önlemek bir tarafa, çok daha büyük itkilerle bu süreci hızlandırabilecek boyuttadır. Bu doğrultuda günümüze değin geçen süreç, özellikle Avrasyacılık açısından bakıldığında zaman Rusların sanki bilinçli bir şekilde çözülme sürecini sancısız ve olabildiğince hızlı bir şekilde atlama istediği gözleminde bulunmamızı olanaklı kılmaktadır. Zira SSCB'nin dağılması kaçınılmaz olunca yapılabilecek tek şey gidişatın kendisi değil, yönünün değiştirilmesi olabilirdi. Avrasyacı Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği* kitabında Rusya'nın "yakın çevresi" olarak nitelendirilen ve SSCB'nin çözülmesi ile bağımsızlıklarına kavuşmuş olan ülkelere ilişkin aşağıdaki önemli satırlara yer vermektedir;

*"Büyük çoğunluğu az da olsa bir devlete ve milli geleneğe sahip olmayan ve organik toplumların etnik, sosyo-ekonomik ve dini alanları ile örtüşmeyen tamamen keyfi sınırlar çerçevesinde teşekkül etmiş bu devletsiz yapılar, muhakkak derin iç ve dış krizlerin girdabına sürüklenecekler. **Stratejik imkânları, dış yardıma başvurmadan kendi bağımsızlıklarını savunmaya imkân vermediğinden, bunlar prensipte herhangi bir gerçek egemenlik edinemezler. Siyasi, sosyal ve iktisadi sistemlerinin çöküşü kaçınılmazdır. Doğal olarak bu, gerek Rus (veya Rus yanlısı nüfusa), gerekse Rusya'ya karşı ilişkilere tesir edecektir.**"<sup>27</sup>*

---

<sup>26</sup> Trenin, "End of Eurasia...", op. cit., pp. 77–89.

<sup>27</sup> Vurgu orijinaldir. Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, çev. Vügar İmanov, İstanbul, Küre Yay., 5.baskı, 2005, s. 269.

Yüzyıllardır süregelen emperyalist devletçi gelenek bahsi geçen iki faktörle birleşince ortaya şöyle bir strateji çıkmış olabilir; SSCB'nin dağılmasına müsaade edilecek ancak bunun olabildiğince Rusya'ya daha fazla zarar vermesinden kaçınılacaktır. Ayrışma ve bağımsızlıklar sonrasında Rusya ekonomik ve politik olarak toparlanma ve güçlenme sürecine girecektir. Aynı zamanda “yakın çevre”de bir taraftan istikrarsızlıklar teşvik edilecek, diğer taraftan ise belirli düzeyde kontrol mekanizmaları açık tutulacaktır. Çünkü düzensizliğin var olması düzenin sağlanması gereksinimini de elzem kılacak ve eğer bu içeriden başarılamazsa dışarıdan ithaline de olanak tanınacaktır. Böylece Rusya'daki “olumluluklar” ve çevredeki “olumsuzluklar” sayesinde Rusya'nın yeniden politik–ekonomik cazibe kaynağı olması sağlanacak ve merkezci eğilimler yeniden tahsis edilecektir. Bu sürecin en önemli halkası ise kültürel faktörleri de kullanarak yeniden bir araya gelmenin ideolojik altyapısının işlenip hazırlanması olacaktır. Tam da bu noktada neo-Avrasyacılık, Rus politik ve entelektüel çevrelerince oldukça işlevsel bir ideoloji olarak görülmüş ve kabul edilmiştir.

Neo-Avrasyacı düşüncenin literatürde birçok sınıflandırması yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar genel olarak sağ–sol, ilerici–gerici, yayılmacı–korumacı gibi ikili ölçütlere dayandırılarak (indirgenerek) yapılmaktadır. Kanaatimizce bu tarz sınıflandırmalar çok da doğru olamayabilir. Çünkü yukarıda da bahsettiğimiz gibi neo-Avrasyacılık olgusunun küresel parametrede doğru bağlamı kapitalizmin ulaştığı global momentte, onun kültürel zihniyet şeklini yansıtan postmodern durumdur. Sosyolog Zygmunt Bauman'ın *Liquid Modernity* başlıklı yapıtında resmettiği gibi ‘katı’ kapitalizmin yerini alan ‘hafif’ kapitalizm dünyasında en katı ideolojik değerlendirmeler bile anın şartlarına tabi tutulmaktadır.<sup>28</sup> Bauman'ın bu tespitinden hareketle ‘sağ’ ve ya ‘sol’ Avrasyacılık gibi konjonktürel olarak kolayca iç içe ve birbirinin yerine geçebilecek nitelermeler yerine Avrasyacı düşüncüyü ayakta tutan entelektüellerin temel yönelimleri ölçüt alınarak tarihselci, kültürelci ve jeopolitikçi çizgilerin saptanması ile yapılacak bir sınıflandırmanın daha yerinde olacağını düşünüyoruz.

Bu bağlamda Neo-Avrasyacı akımın önde gelen üç ismi Lev Gumilev, Aleksandr Panarin ve Aleksandr Dugin'in düşünceleri temelinde üçlü bir tasnif yapabiliriz. Her bir

---

<sup>28</sup> Zygmunt Bauman, **Liquid Modernity**, Polity Press, Cambridge, 2004, pp. 54–68.

düşünürün temel çizgisini esas alarak Neo-Avrasyacılık dâhilinde çok da katı olmayan aşağıdaki üç temel akımdan bahsetmek doğru olacaktır.

1- **Etnolojik Akım:** Lev Gumilev'in başını çektiği bu akımın diğer önemli tarihçi-etnografları M.İ. Artamanov, A.P. Novoselçev, B.N. Zahoder, A. Kestler, P.K. Kokovçev, O.G. Bolşakov, V.A. Belyavskiy'dir.

2- **Kültürel Akım:** Gerçek anlamda klasik Rus Avrasyacı düşüncesini temsil eden bu akımın en önemli ismi Aleksandr Panarin'dir. Bu akımın bir diğer öncü ismi kültürolog Boris Erasov'dur.<sup>29</sup> Panarin'in yapıtları yabancı dillere hiç çevrilmediği için Rusya dışında hemen hemen bilinmemektedir. Ancak görüşleri Rusya'da büyük ilgi ve saygı görmektedir. Uzun yıllar Moskova Devlet Üniversitesi'nin siyasi felsefe kürsüsünün başkanlığını yapmıştır. Rusya'da modernleşme–postmodernleşme–globalleşme'ye ilişkin konuların en önemli kuramcılarında biri olarak görülmektedir. *Tarihin Rövanşı* ve *Globalizmin Baştan Çıkartması* eserleri Rusya'nın en önemli akademik ödülü olan Soljenitsin Mükâfatını kazanmıştır.

3- **Jeopolitik Akım:** Aleksandr Dugin'in temsil ettiği [milliyetçi - vatansever çizgide olan Rus entelijensiyasınının diğer önemli isimleri Aleksandr Prokhanov, Vadim Kojinov, Şamil Sultanov, Vadim Ştepa, Anatoli Glavikovski esasen “*Den*” (“Gün”) gazetesi ve “*Elementi*” (“Unsurlar”), daha sonralar ise “*Zavtra*” (“Yarın”) düşünce dergisi çevresinde toplanmıştır] jeopolitik boyut neo-Avrasyacılığın nispeten daha fazla bilinen tarafıdır. Ayrıca A. Dugin artık beynelmilel bir şekil almış Uluslararası Avrasyacı Hareket'in de başkanlığını yürütmektedir.<sup>30</sup>

---

<sup>29</sup> Erasov konusunda bakınız, Vügar İmanov, **Avrasyacılık, Rusya'nın Kimlik Arayışı**, Küre Yay., İstanbul, 2008, ss. 219–223.

<sup>30</sup> Dugin'in görüşleri yıllar boyunca evrim geçirmiştir. 1985–1991 yıllarında belirgin bir şekilde radikal Rus Avrasyacılığını övmüştür. Bu dönemde muhafazakâr, hatta monarşist çevrelere yakın olmuştur. 1990–1991 yıllarında ileride görüşlerinin yayılmasında önemli bir rolü olacak Akrtoğa adlı kendi yayınevini kurmuştur. 1991–1993 döneminde Dugin, Komünist Parti'ye yakınlaşarak, *Den* ve *Zavtra* gibi milliyetçi dergilerde yazılar yayımlamıştır. 1994'ten itibaren gerçek Avrasyacılık olarak nitelediği teorik çerçeveyi oluşturmaya ve çok sayıda ezoterik yazılar yazmaya başlamıştır. Ancak 1995 Duma seçimlerinde Dugin'e yakın olan hareketler – Ulusal-Bolşevik Cephe ile Muhafazakâr Devrim Harekâtı çok büyük bir başarısızlık yaşamıştır. 1998–2001 yılları arasında ise geleneksel muhalefet partilerinden daha da uzaklaşmış ve bu dönem itibarı ile Dugin siyasal merkeze yaklaşarak Başbakan Evgeniy Primakov tarafından desteklenmiştir. Diğer taraftan kurumlarla olan bağlantısı bir hayli belirsizdir. Bunlar arasında daha çok RF-nu Silahlı Kuvvetleri'nin Genel Heyet Akademisi ile olan ilişkileri dikkat çekmektedir. 1998'te Duma Başkanı Gennadi Seleznyov'un danışmanlığını yürütmeye başlamış ve 1999'dan itibaren ulusal egemenlik sorunlarına ilişkin danışma komisyonunun jeopolitik bölümünün başkanlığını yürütmüştür. 2000 Martında V. Putin'in Cumhurbaşkanı seçilmesi Dugin'in politik pozisyonunda önemli bir değişikliğe yol açmıştır. Dugin,

Bu söylenenler doğrultusunda, biz, aşağıda neo-Avrasyacı düşüncenin üç önemli düşünürü olan Lev Gumlev'in, Aleksandr Panarin'in ve Aleksandr Dugin'in görüşlerine süreklilikler ve dönüşümler üzerinden mukayeseli bir bakış açısıyla bakmaya çalışacağız.

## 1. RUS NEO-AVRASYACI DÜŞÜNCEDEKİ SÜREKLİLİKLER

Klasik ve neo-Avrasyacılık aynı soruna farklı çözümler getirmektedir. Çalışmamızın buraya kadarki kısımlarında gördüğümüz gibi hem klasik hem de çağdaş Avrasyacılığın temel çabası, Rusya'nın mekânsal bütünlüğünü savunacak görüşler sistemini sağlamaktır. Diğer bir ifade ile Avrasya mekânının organik bütünlüğünün ontolojik bir gerçeklik olarak kabul görmesi şeklindeki klasik Avrasyacı tez, Neo-Avrasyacılıkta da kabul görmektedir. Bu temel hedef doğrultusunda klasik Avrasyacılıktan neo-Avrasyacılığa uzanan çizgide ana süreklilik de sağlanmış olmaktadır.

Hem klasik hem de neo-Avrasyacı düşünce ortak bir medeniyete vurgu yapmaktadır. Avrasyacılara göre Rusya'nın geniş anakarası üzerinde meskûn olan farklı halkları çevreleyen tek ve bütünlükçü bir medeniyet vardır. Bu 'Avrasya medeniyeti' halkların yüzyıllarca süren beraber yaşamının ve etkileşiminin sonucudur. Aynı zamanda Avrasya medeniyeti, Avrupa ve Asya'dan gelen sosyal, politik ve kültürel güçlere karşı Rusya'nın özgüllüğünü de belirleyen en önemli unsurdur.

Klasik Avrasyacılar, bu ortak Avrasya medeniyeti bağlamında "pan-Avrasyacı" bir milliyetçilikten bahsetmektedirler. Bunun belirleyici unsuru Slavofil milliyetçilikten tevarüs edilen Rus kimliğinin esasen "Batı" karşıtlığında tanımlanmasıdır. Neo-Avrasyacılık, Slavofil milliyetçilikten gelen bu geleneği içtenlikle devam ettirmektedir. Burada "Batı" ve "Avrasya" hiçbir surette bir araya gelemeyecek ayrı dünyalar şeklinde görülmektedir. Buna göre Batı tarafından tarihsel olarak her zaman Rusya-Avrasya'nın

---

anlaşmazlıklar zemininde Eduard Limonov'un Ulusal-Bolşevik Partisi'nden ayrılmıştır. Yeltsin'in Batılılaşmasına karşı kendisini "disident" olarak takdim eden Dugin, ülkenin yeni liderini bulması ile bu tartışmasına son vermiştir. 2001 Nisanında Dugin, "Avrasya" olarak adlandırılan yeni bir toplumsal hareket kurmuştur. Amacı politik iktidarı elde etmek değil fakat ona etki göstermektir. Kuruluş kongresinde, Cumhurbaşkanı Putin desteklenmiştir. Avrasya hareketi sadece bir büyük güç olarak Rusya'yı sembolize etmemekte, aynı zamanda RF'nun iç gerilimlerine ve sorunlarına da bir çözüm olarak görülmektedir. Bu bağlamda kurulduğu andan itibaren farklı etnik ve dini grupların nüfuzlu üyeleri Avrasya Hareketi'nin saflarına alınmıştır. Bir yıl sonra ise Dugin, Avrasya toplumsal hareketini "radikal-merkez" olarak adlandırdığı "Avrasya" siyasi partisine dönüştürmüştür. Ancak parti olarak faaliyet uzun sürmemiş ve 2003 yılında parti kendisini feshederek Uluslararası Avrasya Hareketi olarak çalışmalarını yürütmeye devam etmiştir. Dugin kendisi de daha sonraları yazılarında siyasi parti olarak örgütlenmelerinin doğru olmadığını ve Avrasyacılığın bir dünya görüşü olarak toplumsal hareket biçiminde mevcudluğunu sürdürmesinin yerinde olacağını söylemiştir. Bugün Uluslararası Avrasya Hareketi varlığını etkin bir şekilde sürdürmektedir ve RF haricinde de birçok ülkede şubeleri bulunmaktadır.

ulusal bütünlüğü ve jeopolitik birliği yıkılmaya çalışılmaktadır. Klasik Avrasyacılık belirgin bir şekilde Batının bitmeyen kötü niyetliliği ve düşmanlığına vurgu yapmıştır. Neo-Avrasyacılar, klasik Avrasyacıların bu söylemini devam ettirmekte ve onu Rus Mesihçiliği ile eklemlenmektedirler. Neo-Avrasyacıların inancına göre Batı gelecekte de Rusya–Avrasya’ya karşı koymayı ve tehdit etmeyi sürdürecektir. Ayrıca onlar eskatolojik bir ruhla kurtuluşun sadece Avrasya’dan geleceği düşüncesindedirler.

Klasik Avrasyacıların Panslavist milliyetçiliğine yönelttikleri en büyük eleştiri onun etno-merkezci mahiyetiydi. Bu bağlamda klasikler Rus kimliğinin “sentezsel” özüne vurgu yaparak Panslavist tezlerden farklılaşmaktadırlar. Ancak hatırlanacağı üzere her ne kadar Savitski ve Trubetskoy ana şemayı Rus-Türk sentezi şeklinde belirlemişse de diğer çalışmalarda, örneğin Vernadski’nin tarih tezinde etno-merkezilik içkindir. Neo-Avrasyacılık Rus kimliğinin çok katmanlılığını kabul etmektedir. Özellikle Gumilev, aşağıda detaylı bir şekilde üzerinde duracağımız gibi, bu tezi açık bir şekilde desteklemektedir. Ancak öbür taraftan diğer neo-Avrasyacılar için bu tez daha çok söylemsel düzeyde işlevsel bulunmaktadır. Örneğin Dugin, bir taraftan jeopolitik görüşleri doğrultusunda Rusya’yı ormanın ve bozkırın sentezi olarak görmekte ve bu iki unsurun<sup>31</sup> müşterekliğini Rus tarzının özgüllüğünün temelinde yatan faktör şeklinde değerlendirmektedir.<sup>32</sup> Görüldüğü gibi bu bir klasik Avrasyacı teze çok yakın bir düşüncedir. Diğer taraftan ise Dugin’e göre “*etnik açıdan İmparatorluğun aşağı yukarı eşit birkaç bileşenlerinden biri olan Ruslar, jeopolitik olarak tüm siyasal süreçlerin merkezinde bulunacakları için imtiyazlı bir yere sahip olacaklardır.*”<sup>33</sup> Dugin’in bu bakış açısı, düşüncedeki jeopolitik dönüşümü de simgelemektedir ki bu bölümün ikinci kısmında çözümlemeye çalışacağız.

Trubetskoy’a göre “üst düzeyde” geçerli kabul görebilecek yegâne kimlik, Avrasya kimliğiydi. Ancak alt düzeylerde ise yerli kimliklerin karmaşık mozağından bahsedilebilirdi.<sup>34</sup> Klasik Avrasyacılar için kimliklerin “alt düzey” ve “üst düzey” şeklindeki ayrımı sadece nicel değil nitel bir sonuç da doğurmaktadır. Çünkü alt

---

<sup>31</sup> Dugin’e göre bunların her biri kendine göre bir tarihi-jeopolitik geleneği yansıtmaktadır.

<sup>32</sup> Dugin, “**Rus Jeopolitiği Avrasyacı...**”, op. cit., s. 130.

<sup>33</sup> Yine aynı eserinde bir başka yerde Dugin şunları yazmaktadır, “*Rus halkına mensup olma olgusu, bir seçilmişlik, inanılmaz bir yaşam lüksü, yüksek bir antropolojik meziyet olarak yaşanmalıdır.*” Bkz, Ibid., s. 87, 91.

<sup>34</sup> Trubetskoy, “**Verkhi i nizy...**”, op. cit., pp. 126–140.

düzeylede grup kimlikleri daha çok etno-millî eğilimlerin sonucu olarak görülürken, üst düzeyde, yani Rusya'nın (Avrasya'nın) kendisi açısından bu bağların medeniyetsel olduğu ifade edilmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu medeniyetin kendisi ise Avrasyacılara göre ortak tarihsel deneyimlerin, etnoslar arası tamamlayıcılıkların ve karşılıklı jeopolitik faydaların ürünüdür. Görüldüğü gibi klasik Avrasyacılar merkezi ve kapsayıcı bir Avrasya kimliğinin altında etnik kimlikleri kabul etmektedirler. Ancak onlara göre bu kimlikler bir tek şartla meşru görülebilirler ki Avrasyacı devlet kapsamında değerlendirilsinler. Bu çok önemli husustur ve Avrasyacı milliyetçiliğin devlet-medeniyet bağlantısında üstünlüğü devlete vermesinin bir göstergesidir. Çünkü burada medeniyet ile devlet arasında bir diyalektik kurulmakta ve biri diğerinin tezahürü olarak görülmektedir. Örneğin, Dugin için Slav ve Türk unsurlarının birleşimine dayanan Velikorus halkı *heartland*'la (Rusya–Avrasya) özdeşleşen “kıtasal devlet”in ekseni haline gelmiştir.<sup>35</sup> Bu nedenle de adı geçen her iki halk, devletle olan özdeşliği dışında düşünülemezler. Bir bakıma Avrasyacıların devlete yükledikleri anlam medeniyetin aynısıdır ve tüm diğer ikincil kimliklerin de belirleyicisi konumundadır.

Ayrıca hatırlanacağı üzere Avrasyacılığın jeopolitik görüşü, medeniyetsel kimliğin jeopolitik terimlerle inşasıdır. Ancak burada da medeniyetsel jeopolitiğin en temel aktörü ve belki de kendisi yine devlettir. Çünkü Avrasyacılık kültürlerin karşıtlığı imajının jeopolitik somutlaştırılmasını klasik Alman jeopolitiğinden tevarüs etmiştir. Örneğin Karl Haushofer, yaşam için yetersiz mekânın devletin uç noktalarını savaş cephesine dönüştürdüğünü yazmaktadır. Aynı çizgiyi “devletin çatışan medeniyetlerin en önemli aracı olduğu” görüşünde olan Huntington'da da görmekteyiz.<sup>36</sup> Bunun tek istisnası Gumilev'dir. O, tıpkı Arnold Toynbee gibi medeniyetin devletten daha uzun ömürlü ve ondan bağımsız olabileceğini düşünmektedir. Bu bağlamda hem klasik hem de neo-Avrasyacı düşünceler için kültürün, politiğin temeli olması olgusu karakteristiktir.

Neo-Avrasyacıların ideolojik görüşleri klasik Avrasyacılarınkî ile benzerlik teşkil etmektedir. Her iki grup da kültürel partikularizmin tutucu taraftarı olup, tüm evrensel idealara ise radikal karşıtlık sergilemektedirler. Sürekliliği yansıtan diğer bir ortak nokta hem klasik hem de çağdaş Avrasyacı düşüncelerin dışsal şartlara bir reaksiyon olarak

---

<sup>35</sup> Dugin, “**Rus Jeopolitiği Avrasyacı...**”, op. cit., s. 158.

<sup>36</sup> Oskar Krejčí, **Geopolitics of the Central European Region, The View From Prague and Bratislava**, The Institute of Political Sciences, Bratislava, 2005, p. 377.

oluşmasıdır. Bu, mevcut devlet yapısının ortadan kalkmasıyla Avrasyacılığın temel ontolojik sorunsalı olan jeopolitik bütünlüğün dağılması sonucu mekân üzerinde bağımsız oluşumların ortaya çıkmasına bir reaksiyondur. Bu doğrultuda Neo-Avrasyacı düşünce felsefi temellerini klasik Avrasyacılıktan almakta ve onu daha da geliştirmektedir. Elbette ki terminolojide bazı değişiklikler mevcuttur. Klasik Avrasyacıların eleştirdiği Roma-Cermen medeniyetinin yerini Panarin ve Dugin’de göreceğimiz gibi ABD ve Büyük Britanya’nın oluşturduğu Atlantik medeniyeti almıştır. Panarin ve Dugin globalizm, yeni dünya düzeni ve küresel liberalizm gibi kavramları eleştirirken klasik Avrasyacıların Batı eleştirilerinde önemsedikleri ticaretçilik, bireycilik gibi olguları tüketim olgusu ile harmanlamaktadırlar. Gumilev tarih tezinde mekânsal düşünceye ağırlık verirken, klasikler gibi Avrupamerkezciliği ve evrenselcilik anlayışlarını reddetmektedir. Rusya tarihi sadece medeniyetin geliştiği bir mekân olarak değil, geçici Batı medeniyetine karşı öncü bir mekân sistemi olarak görülmektedir. Bu doğrultuda Gumilev ve Panarin’in klasik tezleri dönemsel şartlara uygun bir şekilde geliştirerek düşünceye yeni kavramsal açılımlar kazandırdıkları söylenebilir.

İlk bölümden de hatırlanacağı üzere klasik Avrasyacıların oluşturmaya çalıştıkları tarih felsefesinde Kiev Devleti pek önemsenmez. Çünkü onlara göre, bu dönem, Avrasya açısından kendisinin coğrafi-tarihsel yasalarına uygun bir gelişme göstermediğinden üzerinde de çok fazla durmaya gerek yoktur. Gumilev, onlardan farklı olarak Rus tarihçiliğinde ve aynı zamanda geleneksel Rus milliyetçiliğinde önemli bir yere sahip olan Kiev Devleti’ni gerçek anlamda bir Avrasyacı devletin oluşumunun başlangıcı olarak kabul etmektedir. Ancak bunu yaparken de döneminin Sovyet tarihçiliğinden de uzaklaşmaktadır. Çünkü Gumilev, Kiev Devleti’ni salt bir Slav (Rus) devleti olarak görmemektedir. Bu bağlamda, Slav olmayan unsurların Kiev Devleti’nin oluşumunda iştirak etmesi görüşü Sovyet döneminde aykırı bir görüştür ve Gumilev’in hocası Artamanov’un çalışmasında üstü kapalı bir şekilde ortaya konmuştur.<sup>37</sup> Gumilev’e göre, Rus-Türk etkileşiminin kökleri Kiev dönemine rastlamaktadır. Onun buradaki saptamasına göre hatta Kiev Devleti tam da bu tarz bir etkileşimin ürünü olarak tarihte yerini almıştır. Görüldüğü gibi klasiklerin Avrasya halklarını birbirine kenetlediğini düşündükleri

---

<sup>37</sup> David Christian, “The Kaghanate of the Rus’, Non-Slavic Sources of Russian Statehood”, ed., **Challenging Traditional Views of Russian History**, Stephen G. Wheatcroft, Palgrave Macmillan, New York, 2002, içerisinde p. 7.



simbiyotik (birleştirici) temaslar, Gumilev'in çalışmalarında Moğol Döneminden Kiev Dönemi'ne doğru aktarılmaktadır. Bize göre Gumilev'in bu düşüncesi, nihayetinde onun klasik Avrasyacılığın tarih tezinden kopmasını ifade etmez. Çünkü ana tez, yani Rus ve Türk unsurların birleşmesi düşüncesi devam ettirilmektedir. Sadece tarihsel saptama daha erken döneme alınmakta ve böylece, Rus tarihçiliğinde çok önemli bir yere sahip olan Kiev Devleti'nin itibarı kendisine iade edilmektedir.

Ancak diğer taraftan Panarin, klasik Avrasyacılara benzer bir şekilde Kiev Devleti'nin kalıtımını kabul etmemekte ve bu devleti Avrasyacı olmaktan ziyade Avrupalı şeklinde değerlendirmektedir. Buradaki sürekliliği korumakla beraber Panarin, Moğol Dönemi'nin de Rusya açısından önemine vurgu yapmaktadır. 'Moğol-Tatar "boyunduruğunun" Rusya'nın imparatorluğa dönüşmesine katkı sağlaması' şeklindeki klasik Avrasyacı tarih görüşü Panarin'de de tekrarlanmaktadır. Geleneksel Rus tarihçiliğinde bir zulüm, mezalim olarak görülen Moğol-Tatar dönemi, Avrasyacı tezlerde Rusya açısından bir kazanç olarak görülmektedir. Çünkü Avrasyacılara göre, bu durum 'ormanın' 'bozkır' üzerinde kendi egemenliğini sağlamasının da yolunu açmıştır.

Panarin'e göre gerçek Rusya, Moskova dönemlerinde Ortodokslukla Moğol Devleti prensiplerinin birleşmesinin ve Ruslarla Tatarlar arasındaki karışımın eseridir. Modern Rusya, devletçi geleneğini Moğol İmparatorluğu'ndan almıştır ve onun özgün mirasını devam ettirmektedir. Böylece Rus (*Avrasya*) kültüründe iki temel değer olarak ayırt edilen 'Ortodoksluk' ve 'devletçilik' unsurları Avrasyacıların geliştirdikleri iki tarih tezi ile desteklenmiştir. Bizans'tan tevarüs edilen Ortodoksluk, Moskova'nın Üçüncü Roma olduğu düşüncesinin; Moğollardan tevarüs olunan devletçilik ise Rusya'nın Doğuya doğru genişlemesi olgusunun tarihsel-erekselci (*teleolojik*) sonuçları olarak görülmüş ve bunlar arasında düşünsel sentez kurulmuştur.

Nihayetinde hem klasik hem de neo-Avrasyacı dşünrlr geleneksel Slavofil düşüncelyi yenileyerek Rusya'nın medeniyetsel özgünlüğüne ve imparatorluk olgusunun organik niteliğine vurgu yapmaktadırlar. Bu bağlamda hem klasik hem de ağdaş Avrasyacılığı etnik milliyetçiliğe karşı emperyal ve devletçi milliyetçiliğin ifadesi olarak görmek doğru olacaktır. Genel hatları ile ifade etmeye çalıştığımız sürekliliklerin Gumilev'in timsalinde tarihsel, Panarin'in timsalinde ise kültürel boyutlarını aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde irdelemeye çalışacağız.

### 1.1. Tarih Algısındaki Süreklilikler

Tarih algısındaki en büyük sürekliliği, klasik Avrasyacıardan George Vernadski'nin "Avrasya ritimleri" isimli tarih kuramını kendisinin "etnogenezis" kuramı ile çeşitlendiren ve daha da zenginleştiren Lev Gumilev'in tarihsel çalışmaları yansıtmaktadır. Fakat Gumilev bunu yaparken hem kendine özgün bir yöntem kullanmakta hem de söyleminde yeni bir terminoloji geliştirmektedir.

Gumilev'in sık sık tekrarladığı ve Rus bilim adamı İvan Boltin'e ait olan "coğrafya bilmeyen tarihçi tökezler" yorumu aslında Gumilev'i anlamanın da önemli ipuçlarını vermektedir.<sup>38</sup> Şöyle ki Gumilev tarihi coğrafya üzerinden okur, ancak bu basit bir "coğrafi determinizm" in ötesinde onun tarih, ekoloji, kültür, biyosfer ve hatta astronomi gibi anlayışları aynı anda ve etkileşim içerisinde incelemesinden ileri gelmektedir. Bu nedenle de Gumilev, bir yerde beşeri bilimlerin doğa bilimleri ile sentezinin zaruriliğini hissetmiş ve kendi kuramında bunu örneklendirmeye çalışmıştır.

Gumilev'in temel tarih tezleri Avrasyacı çizgidedir, zaten kendisinin 'sonuncu Avrasyacı' olarak adlandırılmasına da itiraz etmemiştir. "*Tatar mezalimi*"nin Tatar ve Rusların ortak düşmanlarına karşı askeri bir ittifakı olarak görülmesi; Cengiz Han'a karşı olan hayranlığı; göçebe Tatarlar ile Ruslar arasında olan çıkar benzerliğine vurgusu Gumilev'in başlıca tarih tezlerini oluşturmaktadır. En önemlisi ise Gumilev'in göçebe halkları ve onların kültürlerini yüceltmesidir. Bir bakıma Gumilev'in 'tarihi', göçebelerin vahşi ve barbar olduklarına dair "kara mitoloji"sine karşı açılmış entelektüel bir savaştır. Bu bağlamda onların barışçıl olduklarına dair inancı sonsuzdur.

Epistemik düzlemde ise klasik okulun tarih çalışmaları ile Gumilev'in tarih çalışmaları arasındaki en temel ortak nokta her iki söylemin de merkezi kavramının "*etnisite*" olmasıdır. Hem klasik hem de neo-Avrasyacı tarih tezlerinde "*etnisite*" ve "*ulus*" kavramlarının ayırımının önemine vurgu yapılmaktadır. Buna göre ulus, özellikle Rus İmparatorluğu'nda çok daha geç aşamalarda kültürel, dinsel ve dilsel olarak farklı menşelere sahip etnoslardan (halklardan) ortaya çıkmıştır. Onlara göre Rusya – Avrasya'da meydana gelmiş olan bu karmaşık yapıyı, "*çok etnikli ulus*" olarak kabul etmek gerekmektedir.

---

<sup>38</sup> Lev Gumilev, **Etnogenez Halkların Şekillenışı Yükseliş ve Düşüşleri**, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul, 2004, s. 65.

Diyebiliriz ki Gumilev, klasik Rus Avrasyacı düşüncenin tarih felsefesini en yüksek noktaya çıkarmıştır. Onun buradaki önemi, Avrasyacı tezlerini belli başlı bir tarih kuramı temelinde ele almış olmasıdır. Diğer taraftan ise Gumilev'in bu veya diğer şekilde etkilemediği hiçbir neo-Avrasyacı yoktur. Özellikle Gumilevci leksikona sık sık başvurulmaktadır. Bu bakımdan Gumilev, klasik ve neo-Avrasyacı düşünceler arasında bir "köprü" niteliğindedir, ancak yazdıklarının kazandığı etkinliğin şartları göz önüne alınırsa neo-Avrasyacılık bağlamında değerlendirilmesi daha doğru olacaktır.

### 1.1.1. Neo-Avrasyacı Tarih Yazılımı: Etnogenezis Kuramı

SSCB döneminde sisteme karşıt ve aykırı görülen görüşlerinden dolayı haksızlıklara uğrayan Lev Gumilev, devletin çökmesi ile de Rusya'da büyük üne kavuşmuştur. Bugün Rusya'da Gumilev, Herder, Spengler ve Toynbee'ye muadil en önemli tarih felsefecilerinden biri olarak görülmektedir. Gerçekte onun tarih kuramı Rus ve Alman doğa bilimleri geleneğinden beslenmesine rağmen özgündür ve birçok yeni kavramsal açılımı da beraberinde getirmiştir.

Gumilev'in tarih kavramsallaştırması çok karmaşık olmakla beraber temelde iki ana düşünceye dayanmaktadır. Birincisi, Gumilev'e göre beşer tarihinin temel yapısal unsuru *etnos*'dur. Etnos (*etnisite*) doğası itibariyle esasen biyolojik olsa da beşeri türler arasında kendine özgün bir yapıya sahiptir. Burada önemli olan etnos'un sosyal varlık olmasının ötesinde Gumilev'in onu doğal bir gerçeklik olarak düşünmesidir. Bu yüzden etnoslar tamamen doğa yasalarına ve doğal süreçlere uygun bir şekilde izah olunabilir.<sup>39</sup> Doğal organizmaların bir çeşidi olan etnoslar, zorunlu bir şekilde gençlik, olgunluk ve gerileme gibi genel evrelerden geçmektedir. Gumilev, bu yaşam sürecini '*etnogenezis*' olarak adlandırmaktadır.<sup>40</sup> Bu bağlamda onun tarihe bakışı temel kültürel birim olan etnos'un (ve insan birliği tarafından oluşturulan diğer beşeri birimlerin) doğal çevre ile etkileşiminden ileri gelen etnogenezis sürecinin çözümlemesidir. Gumilev'e göre etnogenezis, şuan için tamamen açıklanamaz doğal olayların sonucunda ortaya çıkar ve önce bölgeyi genişlettikten sonra ilk 'etki' – 'dürtü' gücünü yavaş yavaş yitirerek hareketli denge

---

<sup>39</sup> Lev Gumilev, "Ya, russkiy chelovek, vsyu jizn' zaşışayuşayu tatar ot kleveti", Chernaya Legenda, **Druzya i nedruzya Velikoy stepi**, Ekopros, Moskova, 1994, p. 271.

<sup>40</sup> Lev Gumilev, **Etnogenez i Biosfera Zemli**, İzdatelstvo Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1989, p. 250–289.

(*homeostaz*) içerisinde, çevre ile kaynaşarak bir termodinamik sistem gibi hareket eder.<sup>41</sup> Görüldüğü gibi, Gumilev, etnos – çevre etkileşiminde sürecin (*etnogenezinin*) ilerlemesinde “dürtü” olarak adlandırdığı önemli bir etmeden bahsetmektedir. Bu, onun tarih kavramsallaştırmasının ikinci önemli düşüncesini teşkil eder. Gumilev, bu etkiyi ‘pasionerlik’<sup>42</sup> (*passionarstvo*) şeklinde adlandırmaktadır. Pasionerlik; kültürde, doğuştan gelen genişleme, yaratma, kendini kopyalama dürtüsüdür.<sup>43</sup> Gumilev, pasionerliği ideal olan uğruna kendini feda etmeye (kurban vermeye) olanak sağlayan, bireylerin aşırı biyokimyasal enerjisinin oluşturduğu etki olarak görmektedir. Bu şekliyle pasionerlik insanın kendini koruma (hayatta kalma) içgüdüsüne karşı ters bir etkiye sahiptir.<sup>44</sup> Bununla Gumilev, Avrasyacılığın birey karşısında toplumun belirleyiciliği düşüncesini destekleyen bir yaklaşım sergilemektedir. Hatırlanacağı üzere, klasik Avrasyacılığın topluma (*kollektiviteye*) olan vurgusu Batı liberal değerlerinin bireye olan vurgusuyla taban tabana zıtlık teşkil etmekteydi.

Gumilev en temel beşeri birim olarak gördüğü etnos’un çözümlemesinde, özellikle iki nokta üzerinde odaklanmaktadır. Bunlardan birincisi, etnos–çevre etkileşimini, yani etnogenezin sürecinin işleyişini kuramlaştırmaya çalışmak; ikincisi, teorik olarak etnosun nasıl belirlenebileceğini tespit etmektir.

Gumilev, en genel şekliyle etnosu, biyosferin bir parçası olarak görmemiz gerektiğini söylemektedir. Ancak etnosun sadece coğrafi şartların etkisinde olmadığını

---

<sup>41</sup> Gumilev, “**Etnogenezin Halkların Şekillenmesi...**” op. cit., ss. 160–177; Gumilev’in kuramsallaştırmasına yöneltilen eleştiriler konusunda bakınız, Vladimir Korenyako, “Etnoçevre, kvaziistoriografiya i akademicheskaya nauka”, **Realnost Etnicheskix Mifov**, ed., M.B. Olcott, A. Malaşenko, Gendalf, Moskova, 2000, içerisinde, pp. 34–52; İmanov, op. cit., ss. 189- 192; Peter Turchin, **Historical Dynamics, Why States Rise and Fall**, Princeton University Press, Princeton, 2003, pp. 40–42.

<sup>42</sup> Etimolojik olarak Latincedeki *passion*’dan türetilen “pasionerlik” kelimesini Türkçeye ‘tutku’ şeklinde çevirmek doğru olmakla beraber Gumilev’in kelimeye yüklediği anlamı tam olarak ifade etmemektedir. Belki burada ‘dürtü’ kelimesi daha uygun bir seçim olarak görülebilir, çünkü Gumilev “pasionerliği”, tutkunun ‘bir şeye bağlanmak’ anlamından ziyade, dürtünün ‘bir şeyi harekete geçirmek’ manasında kullanmaktadır.

<sup>43</sup> Yeri gelmişken Gumilev’in etnosla pasionerlik arasındaki ilişkiyi Herderci bir çizgide ele aldığını ifade etmek doğru olacaktır. Herder, gerçekliği açıklama birimleri olarak mekan ve zaman birimleri yanında ‘Kraft’ adlandırdığı (Almanca, kuvvet) üçüncü bir kategoriden de bahsetmekteydi. Örneğin, Kraft, kendisini beşeri eylem veya ifade şekilleri gibi organik yapılarda göstermektedir. Gumilev burada Herder gibi metafizik bir tutumla etnik yaşamla etnisitenin doğuştan getirdiğine inandığı yaşam enerjisi ve dürtüsü arasında ilişki kurmaktadır. Herder konusunda bakınız, Robert Edward Norton, **Herder’s Aesthetics and the European Enlightenment**, Cornell University, New York, 1991, pp. 141–145.

<sup>44</sup> Gumilev, “**Etnogenezin Halkların Şekillenmesi...**”, op. cit., ss. 353–354.

söylemekle de indirgemecilik eleştirilerden kurtulmaya çalışmıştır.<sup>45</sup> Biyosferin bir alt sistemi olan antroposfer'in (kültürel dünya) çok sayıda etnoslardan ibaret olduğu kanaatinde. Bu bağlamda en temel yapıtı olan *Etnogenezis ve Yerin Biyosferi*'nde<sup>46</sup> hiçbir müphemliğe yer bırakmayacak şekilde etnosu biyosferin bir bileşeni olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Burada Gumilev, etnosun doğal âlemle ilişkisini 'etnosun ekolojisi' olarak adlandırdığı bir kavramsallaştırma çerçevesinde açıklamaya çalışır. Bu istikamette iki temel düzlem belirler; ilkinde etnik hayatı, biyosferin 'canlı maddesi' (*живое вещество*) şeklinde görür. Ona göre bu 'canlı madde' periyodik olarak galaksiden gelen kozmik enerjinin etkisine maruz kalmaktadır. İkinci düzlemde etnos, kendisinin de ait olduğu doğal âlemle ilişkisini '*coğrafi landschaft*'la olan organik etkileşimi sayesinde sağlamaktadır. Bu bakımdan Gumilev, Savitski'yi hatırlatmakta ve onun gibi Dokuçayev'in '*doğal sahalar*' kavramsallaştırmasından etkilenmektedir.<sup>47</sup>

İkinci husus, belirttiğimiz gibi etnogenezis sürecinin temel çekirdeği olan etnosun doğasına ilişkin düşünceleridir. Gumilev'e göre "etnos, ortak içyapıya ve kendine özgü davranış kalıplarına sahip bireyler topluluğudur".<sup>48</sup> Görüldüğü gibi Gumilev, 'ortak içyapı' ve 'davranış kalıpları' (stereotipleri) gibi dinamik niteliklere haiz iki temel belirleyici unsur (*komponent*) tespit etmektedir. Ona göre dil, ırk, köken, toprak, adetler, maddi kültür ve ideoloji kimi durumlarda etnik kimliğin belirleyicisi olabilirler. Ancak bunları mutlak belirleyici faktörler olarak göremeyiz. Gumilev'e göre, en temel etnik işaret ise "davranış kalıpları"dır. Gumilev, davranış kalıbı derken, insanların uzun bir müddet beraber yaşamaları (*bu ulus, klan, kabile ittifakı olabilir*) sonucu oluşan "yaşam tarzı, davranış biçimleri, gelenekler, zevkler, bakış açıları ve sosyal ilişkiler" bütününe kastetmektedir. Her bir davranışın stereotipi ve ya davranış şekli bir tek gruba özgündür ve

---

<sup>45</sup> Gumilev, "*Etnogenez i Biosfera Zemli...*", op. cit., p. 37.

<sup>46</sup> Eser Türkçeye, "Etnogenez Halkların Şekillenışı Yükseliş ve Düşüşleri" şeklinde çevrilmiştir, Gumilev, "*Etnogenez Halkların Şekillenışı...*", passim.

<sup>47</sup> Dokuçayev'in terminolojisi zamanla Alman Landschaften ve kavramın Rusça karşılığı olan Landschaft'la yer değiştirmiştir. Bu konuda bir tartışma için bakınız, Mark Bassin, "Lev Gumilev and Russian National Identity During and After the Soviet Era", **Nationalism and Ethnosymbolism, History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations**, ed. Athena P. Leoussi, Steven Grosby, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007, içerisinde, pp. 143–160.

<sup>48</sup> Gumilev, "*Etnogenez Halkların Şekillenışı...*", op. cit., s. 88.

onun biçimlendirdiği etnik kimlik de değiştirilemezdir. Stereotipin kendisi bile etnik yaşam sürecinde (*çikl*) büyük ölçüde değişmez kalır ve isteğe bağlı olarak da düzenlenemez.<sup>49</sup>

Gumilev, Benedict Anderson'un düşündüğü anlamda etnosu, "hayali bir cemaat" olarak görmez. Çünkü Gumilev'e göre etnik mensubiyetin insan bilincinde yeri olsa da bu, bilincin kendi ürünü değildir."<sup>50</sup> Diğer taraftan Gumilev, Hobsbawm'la aynı görüştedir ki etnos söz konusu olduğu zaman etnik grubun birliği için önemli olan "kan değil inanç"tır.<sup>51</sup> Ancak bu noktadan hareketle Gumilev ve Hobsbawm farklı sonuçlara varmaktadırlar. Hobsbawm'da etnik kimlik de ulus gibi sosyal bir inşadır. Gumilev ise etnogenezisi yapısı itibariyle sadece sosyal bir olgu olarak görmez. Düşüncesine göre etnos, eylemler ve beşeri varlıklar arasındaki etkileşimlerde ortaya çıkmaktadır. Gumilev, bu etkileşimdeki temel bağlantıyı *etnos* ve *landschaft* arasındaki ilişkide görmektedir. Sunduğu birçok tarihsel örneklerle kanıtlamaya çalışmaktadır ki etnogenez, en az iki veya daha fazla *landschaft* çeşidinin birleştiği noktada baş gösterir.<sup>52</sup> Bundan başka, etnogenezin oluşumu için bir diğer temel şart da temasta olan iki ve ya daha fazla etnosun mevcut olmasıdır.<sup>53</sup> Denebilir ki Gumilev, etnogenezisi iki veya daha artık değişik coğrafi koşulların kesiştiği noktada farklı etnosların karşılaşmasından (*temasından*) ortaya çıkan bir kombinasyon süreci şeklinde görmektedir. Dolayısıyla, burada bir etnosun oluşumu için bir diğer etnosun varlığı da şarttır. Oluştugu andan itibaren etnoslar, karşılaştıkları coğrafi koşullara uyarlanmaya zorlanmaktadırlar. Bunun en büyük kanıtı etnosun kendi davranış stereotipleridir. Dış çevresel etkenlerin biçimlendirdiği bu durumu, "adaptasyonun en yüksek şekli" biçiminde tanımlamaktadır. "Yalnızca davranış stereotiplerince belirlenen etnoslar arasındaki farklılıklar onun [*etnosun*] coğrafyaya etkin adaptasyonun en yüksek şeklidir."<sup>54</sup> Fakat Gumilev, coğrafyanın hangi mekanizmalarla davranış stereotiplerini şekillendirdiğine değinmemiştir. Gumilev'in tezine göre *landschaft*, üzerinde ikamet edenlerin ekonomik faaliyetini; ekonomik faaliyet ise moral kodları ve davranış stereotiplerini belirlemektedir.

---

<sup>49</sup> Gumilev, "Etnogenez i Biosfera Zemli...", op. cit., p. 93.

<sup>50</sup> İmanov, "Avrasyacılık, Rusya'nın Kimlik...", op. cit., s. 173.

<sup>51</sup> Gumilev, "Etnogenez i Biosfera Zemli...", op. cit., p. 41 ve 58; Hobsbawm, "1870'den Günümüze Milletler...", op. cit., s. 65.

<sup>52</sup> Gumilev, "Etnogenez i Biosfera Zemli...", op. cit., p. 254.

<sup>53</sup> Ibid., p. 147.

<sup>54</sup> Ibid., p. 42.

*“Günlük hayattaki alışkanlıklar, düşünme tarzı, sanatsal objelerin algılanışı ve cinsiyetler arasındaki ilişkiler – tüm bunlar şartlı refleksler olup [coğrafi] muhite en optimal adaptasyonu (prispoooblenie) olanaklı kalmaktadır...<sup>55</sup> Coğrafi muhit hatta estetik ve moral değerleri de şekillendirmektedir.”<sup>56</sup>*

Bilindiği üzere, sosyal teori çalışmalarında ulusların şekillenışı sürecinde ‘etnos’ kavramı üzerine odaklanan önemli sosyal bilimcilerden biri Anthony D. Smith’dir. Burada Smith’in kullandığı etni<sup>57</sup> kavramı ile Gumilev’in etnosu arasında önemli farklılıklar söz konusudur. Smith’e göre etnileri, “ortak soy mitleri ve tarihsel anılara, paylaşılan bir kültürün unsurlarına, tarihi bir toprak parçasıyla bazı bağlara ve en azından kendi elitleri arasında belirli bir dayanışmaya sahip, isimlendirilmiş insan birimleri” şeklinde tanımlayabiliriz.<sup>58</sup> Smith, etnik topluluğun veya etninin ayırt edici özelliklerini aşağıdaki gibi sıralar,<sup>59</sup>

- “Tanımlayıcı bir “izm” veya sembol;
- Ortak atalara ilişkin bir mit;
- Paylaşılan tarihsel bellek ve gelenekler;
- Ortak kültürün bir veya daha fazla unsuru;
- Tarihsel bir toprak veya “yurtla” olan bağlantı;
- En azından elit kesim arasında bir dayanışma oranı.”

Görüldüğü gibi Smith, etnik topluluğun (aynı zamanda ulusların da) ayırt edici unsurlarının ve sürekliliklerinin kültürel ve sembolik nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Ancak Gumilev, etnosu sürekli olarak coğrafi koşulların etkisine maruz kalan biyolojik bir oluşum şeklinde görmektedir. Gumilev, etnosu doğal-organik bir çerçevede incelerken hiç de kültürel etkenleri küçümsememektedir. Çünkü onun etnosunun “*differentia specific*”ı olan davranış stereotipleri, biyolojik kalıtım yolundan ziyade, etnosun “bebeklik” ve “erken çocukluk” dönemlerinde edinimleri ile oluşmaktadır. “Davranış stereotipleri, bir kez özüksendi mi artık bireyin etnik karakterinde varoluşsal parametre olarak

---

<sup>55</sup> Lev Gumilev, “Etnogenez i Etnosfera”, **Priroda**, No. 1, 1970, pp. 50–51.

<sup>56</sup> Gumilev, “**Ya, ruskiy chelovek...**”, op. cit., p. 254.

<sup>57</sup> Anthony D. Smith, “etnos” kavramının Fransızca karşılığı olan “ethnie” (etni) kullanmayı tercih etmektedir.

<sup>58</sup> Anthony D. Smith, **Küresel Çağda Milletler ve Milliyetçilik**, çev. Derya Kömürcü, Everest Yay., İstanbul, 2002, s. 60; Ayrıca bkz, Anthony D, Smith, “**Ulusların Etnik Kökeni...**”, op. cit., ss. 48–51.

<sup>59</sup> Smith, “**Myths and Memories...**”, op. cit., p. 13.

işlevselleşmektedir.”<sup>60</sup> Gumilev’in öne çıkardığı bir diğer kültürel etken ise etnosa bağlılık hissini perçinleyen ve her zaman mücadele içinde olduğu bir “öteki”nin mevcutluğudur.

Gumilev’in etnos kavramsallaştırmasında bir diğer önemli husus, etnosu, sosyal-tarihsel bir kategori olarak görmemesidir. Böylece Gumilev, “ulus” düşüncesini söyleminin dışında tutmaktadır. Ona göre ulus, etnosun birçok belirtisinden sadece biri olabilir. Buradaki mesele Hobsbawm’ın gösterdiği gibi, “problem, gözlemcimize bir kuşu nasıl tanıyacağını ya da bir fareyi kertenkeleden nasıl ayıracağını anlatabilmemiz gibi, bir milleti diğer birimlerden *a priori* nasıl ayıracağını anlatmanın bir yolunun var olmamasıdır”.<sup>61</sup> Gumilev, etnos anlayışını, naturalist bir çerçeveye oturtmakla onu, “klan – kabile – halk – ulus” hiyerarşisinden uzaklaştırmıştır.<sup>62</sup> Örneğin, ortak yurttaşlık hakları ve ekonomik olgular gibi modern ulus düşüncesinin temelinde olan etkenler Gumilev’in etnosu için herhangi bir faktör teşkil etmez. İster ulus-devletin yurttaşı, ister feodal düzende tebaa, isterse de bozkır göçebesi olsun bunlar arasında hiçbir fark bulunmamaktadır, onlar hala doğal sistemin bir parçası olan etnos üyeleridir. Toplumlar feodalden kapitaliste kadar farklılık gösterebildiği halde etnoslar böyle bir değişim göstermemektedir.<sup>63</sup>

“Ulus” kavramını etnik belirtilerden biri olarak gören Gumilev, “devlet” kavramına da farklı bir düzeyde yaklaşmaktadır. Hatırlanacağı üzere klasik Avrasyacılar kültürel özgünlüğe vurgu yapmaktadırlar. Gumilev, bu geleneği sürdürerek “devlet” kavramına da buradan bakmaktadır. Gumilev’e göre tarih boyunca değişik kültürler birbirinden farklılık gösteren devlet anlayışları ortaya çıkarmışlardır. Buna göre Çin’in ‘*go*’ ideası hiç de “İngiliz ‘*state*’i ve ya Fransız ‘*etat*’ı, hatta Latin ‘*imperium*’ veya ‘*respublica*’sı ile uygunluk göstermemektedir. Aynı şekilde içerik olarak İran *şahlık*’ı ve yahut da Moğol *horda*’sı da farklı anlayışlardır.<sup>64</sup>

Toparlayacak olursak, Gumilev’in temel birimi etnos’dur. Etnos, insanların dinamik bir sistemidir; faaliyetlerinin, geleneklerinin, jeopolitik çevrelerinin,

---

<sup>60</sup> Lev Gumilev, “Etno-Landşaftniye Regioni Evrazii Za İstoricheskii Period”, Ritmi Evrazii, **Epokhi i Çivilizaçii**, Ekopros, Moskova, 1993, içerisinde, pp. 252–270.

<sup>61</sup> Hobsbawm, “1870’den Günümüze...”, op. cit., s. 19.

<sup>62</sup> Gumilev, “Etnogenez i Biosfera Zemli...”, op. cit., p. 78.

<sup>63</sup> Ibid., p. 47.

<sup>64</sup> Ibid., p. 62.



çevrelerindeki etnoslarla ilişkilerinin ve “sistemin gelişiminde kesin belirleyici eğilimlerin”, yani pasioner etkilerin bir ürünüdür.<sup>65</sup> Pasionerlik tarihi harekete geçiren doğrusu doğanın gizemli ve anlaşılmaz güçleri ile ilişkilendirmektedir. Buna göre, pasionerliğin mistik dalgaları, etnogenezis sürecini çeşitli aşamalardan geçirmektedir.

Pasioner etki sayesinde insanlar ile coğrafya arasında etkileyici bir mistik bağlantı kurulmaktadır. Bu doğrultuda etnos kökenini coğrafyadan almaktadır. Etnik gruplar arasındaki farklılıklar da onların landschaftla olan ekolojik bağımlılıklarına göre izah edilmektedir. Bu bağlamda küresel ölçekte landschaftların doğal karakteristik özellikleri açısından büyük farklılıklar söz konusu olduğuna göre etnik adaptasyonun da değişik modelleri ortaya çıkmış bulunmaktadır.<sup>66</sup>

Etnisitenin temel belirleyicisi olarak ‘davranış kalıpları’ını gördüğünden Gumilev’in etnisite analizi bir bakıma sosyo-psikolojik bir çözümlenmedir. Sonuç itibarıyla da kültürel bir çözümlenmedir. Bu hususta Gumilev, Max Weber’in din-iş etiği ilişkiselliğine dayalı sosyolojik çözümlenmelerine benzer bir çözümlenmeyi tarih ve etnisite olgularına uyarlamıştır diyebiliriz. Dinin kendisi ise Gumilev’in kuramında etnosun belirli davranış kalıplarını güçlendirici bir etken olarak görülmektedir.

### **1.1.2. Avrasya’da Etnoslar Arası Etkileşimler ve “Süper-Etnos” Anlayışı**

Gumilev, etnogenezis kuramında yukarıda bahsi geçen etno-ekolojik prensipler temelinde, etnoslar arası etkileşim ve temasların modelini hazırlamıştır. Gumilev’e göre, temel özellikleri ve karşılıklı uyumsuzlukları nedeniyle değişik etnik gruplar ne bahasına olursa olsun birbirine karışmaktan çekinmektedirler. Bu bağlamda etnik bütünlüğün ve uyumun devamı için endogami veya etnik grup dâhili evlilikleri, etnik bir strateji olarak değerlendirmiştir. *“Her şeyden önce biz, kendi etnik topluluğumuzun geleneksel mekânsal sınırlarını göz önünde bulundurmaktayız. Bu sınırlar kendi grubumuzun üyelerini herhangi bir diğerinden kesin bir şekilde ayırmaktadır: (gde svoyi, a gde chujıye)”*.<sup>67</sup> Aktardığımız bu cümleden de anlaşıldığı üzere Gumilev, etnosun kendi doğduğu bölgenin sınırları içinde kalması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda “ekolojik niş” kavramını geliştirmiştir. Gumilev, bu kavram ile etnik kökeni, coğrafyaya (landschaft) bağlamaktadır. Zira, etnosun

---

<sup>65</sup> Ibid., p. 100.

<sup>66</sup> Lev Gumilev, “Etnogenez, Prirodniy Proçess”, **Priroda**, No. 2, 1971, p. 82.

<sup>67</sup> Lev Gumilev, “Menya Nazıvayut Evraziyçem”, **Naş Sovremennik**, No. 1, 1991, p. 141.

özgül bir coğrafi bölgeyle olan organik bağlılığı, mevcudiyetinin devamlılığı için zaruri olan en temel şartları da sunmaktadır. Burada etnosun normal ve sağlıklı bir tarzda varlığını sürdürmesi için ait olduğu coğrafi ortam ve onun biyosenozu (canlı âlem) ile tamamen bütünleşmiş olması elzemdir. Etnosun davranış kalıpları, maddi kültürü, ekonomik faaliyeti, *genre de vie*<sup>68</sup> ve spiritüel hayatı zorunlu bir şekilde etnosun kendi ekolojik nişinin doğal-çevresel şartlarına bağlıdır. Gumilev'e göre, etnosun bu şekilde bir doğal-ekolojik konumlanışı grup psikolojisinin düzeyi ile daha da güçlendirilmiştir.<sup>69</sup>

Diğer bir ifade ile belirtirsek Gumilev, her bir etnosun kendi ekolojik nişine sahip olduğunu söylemektedir. Bu görüş, bir bakıma vatan (*rodina*) anlayışının naturalistik ruhta temellenişidir. Etnik vatan, etnosun yeni bir sistem olarak teşekkül ettiği karmaşık landschaft bölgesidir. Tüm etnoslar köken itibari ile belirli özgül bir bölgeye bağlıdır ve o bölgenin, coğrafi koşullarının biricik kombinasyonu ile tanımlanmaktadır.<sup>70</sup> Gumilev'e göre, etnos, hem ekolojik olarak hem de manevi yönleriyle kendi coğrafyasına (ana yurduna) bağlıdır. Bu nedenle de etnosun kendi bölgesinin dışında uzun bir dönem yaşaması düşünülemez.<sup>71</sup> Bu kapsamda en önemli hususlardan biri, normal şartlarda verili bir landschaftın sadece bir tek etnos için ekolojik niş fonksiyonunu gerçekleştirebildiğidir. Zira, her bir etnosu çevreleyen landschaft kendine özgü olduğundan etnik yaşam da farklı tarihsel deneyimler yaşanmaktadır.<sup>72</sup> Gumilev'e göre, bölgenin coğrafi koşulları değişikliğe uğradıkça etnik grubun üyeleri de üç seçenekte karşı karşıya kalmaktadırlar. Etnik grup üyeleri ya kendisini yeni koşullara uyarlamaya çalışacak ya yok olacak ya da o bölgeden göç etmeye zorlanacaktır. Göç eden etnoslar, genel olarak geride bıraktıkları coğrafyanın landschaft özelliklerine benzer yerler bulmaya çalışmaktadırlar. Gumilev, etnosun maruz kaldığı bu yeni durumda üç seçenek daha ayırt etmektedir. İlkinde etnik çaba başarısızlıkla sonuçlanmakta ve etnos yok olmaktadır. Diğer seçenek, yeni coğrafi koşulların dönüştürme etkisi sebebiyle etnos yeni bir etnik gruba dönüşmektedir. Bu süreçte genelde birkaç göçmen etnik grup birleşmektedir. Gumilev, bu duruma örnek

---

<sup>68</sup> Hayat tarzı.

<sup>69</sup> Mark Bassin, "Lev Gumilev and Russian...", op. cit., pp. 154–155.

<sup>70</sup> Gumilev, "Etnogenez i Biosfera Zemli...", op. cit., p. 180.

<sup>71</sup> L. N. Gumilev, K. P. İvanov, "Etnicheskie Proçessi, dva Podkhoda k Izucheniyu", **Soçialogicheskie İssledovaniya**, No. 1, 1992, pp. 54–55.

<sup>72</sup> Lev Gumilev, "İstoriko-filosofskie trudi kniyaza N. P. Trubetskogo (zametki poslednogo evraziica)", N. P. Trubetskoy, **İstoriya, Kultura, Yazık**, Progress, Moskova, içerisinde, 1995, p. 36.

olarak antik Roma'yı göstermektedir. Son olasılıkta ise göçmen etnos, kendi ekolojik nişinden tamamen kopmadan etnik yaşantısını sürdürmektedir. Gumilev, bu durumun etnik karakterde önemli tahribatlara sebep olduğu kanaatindedir.<sup>73</sup>

Gumilev'in inancına göre etnoslar arası etkileşimler her zaman kaçınılmaz bir çatışmayı zorunlu kılmamaktadır. Bu bağlamda Gumilev, etnik temasın üç şeklini ayırt etmektedir. İlkinde "misafir", "ev sahibi"nin landschaftında kendisini evindeki gibi hesap etmektedir. "Misafir", kendi ekolojik nişine bağlı kalmakla "ev sahibi"nin davranış stereotipine herhangi bir etkide bulunmamaktadır. Burada etnik temasın sakin ve barışçıl şekli hâkimdir. Gumilev, bu tarz etnik teması 'kseniya' (*xenia*) olarak adlandırmaktadır.

Etnik temasın ikinci şekli, 'simbiyoz'dur. Burada kendi ekolojik nişine bağlılığını sürdüren iki farklı etnos, birbiriyle uyum içerisinde aynı coğrafi bölgeyi paylaşmaktadır. Gumilev, etnik temasın üçüncü şeklini, 'kimera' adlandırmaktadır. 'Kimera'da "misafir" etnosun davranış stereotipi, "ev sahibi" etnosun davranış stereotipi üzerinde zararlı (ölümcül) etki yaratmaktadır.<sup>74</sup>

Etnik temasların bu farklı şekilleri bağlamında Gumilev, 'tamamlayıcılık' ilkesini geliştirmiştir. Bu ilkeye göre, birbirleri ile temas halinde olan etnoslar doğal yapıları gereği "nötr", "pozitif" veya "negatif" olmaktadır.<sup>75</sup> Örneğin, simbiyotik ilişkide, etnik temas pozitif tamamlayıcılık ilkesi temelinde gerçekleşirken, kimerada etnoslar birbirinin negatif tamamlayıcısıdır. Kimeralar genel olarak yabancıların etnik bütünlüğe sızdığı dönemlerde oluşmaktadır. Tüm kötülüklerin kaynağı farklı bölgelerden gelen göçmenlerdir ve kendilerini "ev sahibi"nin davranış stereotipilerine uyarlamaya muktedir değildirler. Bu bağlamda yabancı ve göçmenlerin komple asimilasyonu bile yerli etnosu, kimeraların potansiyel tehdidinden koruyamaz. Kimera tüm gelenekleri inkâr etmekte ve bunun yerine daima yeniden üretilen "yeniliği" (modernliği) ikame ettirmektedir. Kimeraların vatani yoktur, çünkü Gumilev, kendi ekolojik nişini kaybeden kimeraları anti-etnos olarak görmektedir.<sup>76</sup>

---

<sup>73</sup> Gumilev, "Etnogenez i Biosfera Zemli", op. cit., p. 132, 167.

<sup>74</sup> Gumilev, "İstoriko-filosofskie trudi kniyaza N. P. Trubetskogo...", op. cit., pp. 49–50.

<sup>75</sup> Lev Gumilev, *Tisyachaletie Vokrug Kaspiya*, Mişel i K, Mosova, 1993, p. 41.

<sup>76</sup> Gumilev, "yabancı"nın negatif bir kavramsallaştırmasını yapmıştır. Kimeraların oluşmasının temel sorumlusu olarak görülen yabancılar Gumilev'in yapıtlarında "parazit", "insan kanı içen vampir" gibi sıfatlarla nitelendirilmiştir. Bkz, Ibid., p. 41.

Aktardığımız bu bilgiden de anlaşıldığı üzere Gumilev, etnosu sistem, kimerayı da anti-etnos şeklinde tanımlarken, devreye diğer bir önemli kavramsallaştırması olan ‘anti-sistem’i sokmaktadır. Anti-sistem, kimeranın kendi yıkıcı potansiyelini gerçekleştirme yeteneğinden ileri gelen mekanizmadır. Sistem (etnos) ve anti-sistem (anti-etnos) düalizmi aynı zamanda Gumilev’in tarih felsefesinin de mihenk taşıını teşkil eder. Çünkü bu düalizme iyi ve kötü, yaşam ve ölüm gibi ikili değer yükleyen Gumilev tarihsel olguları da bu doğrultuda değerlendirmektedir.

Etnik hareketliliğe yönelik çözümlerinde çıkış noktası olarak ele aldığı ‘simbiyotik’ ya da ‘kimera’ biçimindeki tarihsel olgular (etnoslar arası temaslar) Gumilev’in bir diğer önemli kavramsallaştırması olan ‘süper-etnos’a inhisar eder. Gumilevci kuramda ‘süper-etnos’, bir bütün halinde insanlıktan (antroposfer) sonraki en büyük birimdir. Süper-etnos, etnoslardan; etnoslar ise süb-etnoslardan oluşmaktadır. Süper-etnos’un tarifi şöyledir:

*“Süper-etnos, belirli bir bölgede aynı anda ortaya çıkan ve kendisini etnoslardan oluşmuş mozaik bir bütünlük olarak tarih sahnesine takdim eden etnoslar grubudur. Bu mozaik bütünlüğü oluşturan etnoslar ekonomik, ideolojik ve siyasi temaslarla karşılıklı ilişki içerisindeyler.”<sup>77</sup>*

Görüldüğü gibi süper-etnos olgusu kendisinde simbiyotik bir ilişkiyi içerirler. Biçimsel olarak Gumilev’in süper-etnosları, Arnold Toynbee’nin bahsettiği medeniyetlere benzemektedir. Gumilev’e göre, Toynbee, her türlü tabii etkiyi – coğrafı ve biyolojik – reddederek, kendine özgü şu görüşü ileri sürmektedir: “İnsan uygarlığı, sahip olduğu yüksek biyolojik kabiliyeti (kalıtım), coğrafi çevre sayesinde değil, öncekinden daha fazla enerji harcamasını gerektirecek özel bir güçlüğün kendine yönelttiği meydan okumaya verdiği cevap orantısında elde eder.”<sup>78</sup> Böylece yetenek ve yaratıcı kapasite, organizmanın dışarıdan gelecek bir uyarıcıya (stimülasyona)<sup>79</sup> karşı reaktif durumu olarak görülmektedir. Gumilev’in süper-etnosu ise genişleme döneminin (pasionerliğin) sonucudur. Toynbee’nin insanlık tarihinde işaret ettiği 21 medeniyete (bunlardan beşi – Batı, Ortodoks Hıristiyan, İslam, Hindu ve Uzak Doğu – hala varlığını sürdürmektedir) benzer şekilde Gumilev’e göre “etnik tarihçilikte, tarihi zaman içerisinde kaybolan ve artık yerini başkalarına

---

<sup>77</sup> Gumilev, “Etnogenez Halkların Şekillenışı...”, op. cit., s.141 ve 151.

<sup>78</sup> Gumilev’in Arnold Toynbee’nin tarih görüşünde dair eleştirileri için bakınız, Ibid., pp. 201–203.

<sup>79</sup> Gumilev, stimülasyonu burada etnik yapıyı tıpkı bir organizma olarak harekete geçiren dış uyarıcı anlamında kullanmaktadır.

bırakmış bulunan yirmiden fazla süper-etnosun adı sayılabilir.”<sup>80</sup> Buna göre Yunan-Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Osmanlılar, Batı Avrupalılar, Çinliler, Eski Türkler, Moğollar ve Büyük Ruslar her biri süper-etnos’tur.

Gumilev’e göre, etnik düzeydeki temaslar süper-etnoslar arasında da mevcuttur. Ancak iki farklı süper-etnos üyelerinin tek bir toplumda birleşmiş şekli kimera sisteminin oluşumuna yol açar. Bu ise çok tehlikeli ve kırılabilir bir durum olarak görülmektedir. Bir bakıma Gumilev’in buradaki teorik açıklaması ile vardığı durum, Samuel Huntington’un “medeniyetler çatışması” tezi ile ortaya koyduğu tabloyu çağrıştırmaktadır. Bilindiği gibi Huntington, dünyayı, sahip oldukları kültürel değerlerin zıtlaşmasına göre medeniyetlerin çatışması olarak görmektedir.<sup>81</sup> Gumilev ise daha geniş anlamda dünyamızı doğal sistem ve tabiat olguları bağlamında etnos ve süper-etnosların etkileşimi olarak algılamaktadır.

Nihayetinde Gumilev için etnik temas, yani farklı etnosların karşımı açık uçlu bir süreçtir. Çünkü bu süreç, tarihsel olarak bazen sağlam ve yeni bir yapı ortaya çıkarmışken, bazen de soysuzlaşmaya yol açmıştır. Birincisine ilişkin Gumilev’in sunduğu en iyi örnek, VII. ve X. yüzyıllarda Kiev Rus’unun oluşumuna yol açan Avrasya bozkırında farklı etnik sistemlerin karşılaşmasıdır. Burada Slav, Ugor, Alan ve Türklerin birbirleriyle kaynaşması Velikorusları doğurmuştur. İkincisine ise verilebilecek iyi bir örnek, iki bin yıllık zaman diliminde Çin Seddi boyunca Moğol-Çin, Mancur-Çin melezlerinin oluşturdukları toplumlardır. Bunlar kalıcı olamadıkları gibi bağımsız bir etnik birim olarak da varlıklarını sürdürememişler.<sup>82</sup>

Gumilev, Rusya’yı ‘Avrasya süper-etnosu’ şeklinde tanımlarken onu, kendinden önceki büyük Hun, Türk ve Moğal İmparatorluklarını ortaya çıkaran dürtünün (imperativ) dördüncü canlanması olarak görmüştür.<sup>83</sup> Yukarıda da aktardığımız gibi Gumilev, süper-etnos’ta iç etnik ilişkileri olanaklı gördüğü halde süper-etnoslar arasındaki temasları tehlikeli olarak nitelendirmektedir. Ancak buna rağmen Büyük Rusların yükselişinin nedeni bir taraftan Bizans süper-etnos’unun mirasçısı olmaları diğer taraftan ise bozkır

---

<sup>80</sup> Ibid., s. 160.

<sup>81</sup> Huntington’un çözümlemesinde esas ölçüt dindir. Din temelli kültürlerin uyumsuzluğu bağlamında Huntington, çatışma halinde olan yedi medeniyet tipi belirlemiştir. Bkz., Samuel P. Huntington, “Medeniyetler Çatışması mı?”, *Medeniyetler Çatışması*, ed. Murat Yılmaz, Vadi Yay., Ankara, 2005, içerisinde, ss. 22-49.

<sup>82</sup> Gumilev, “Etnogenez Halkların Şekillenmesi...”, op. cit., s. 91

<sup>83</sup> Bkz.; Lev Gumilev, *Ritmi Evrazii, epokhi i çivilizaçii*, Ekopros, Moskova, 1993. passim.

göçebeleri ile süren uzun bir simbiyotik ilişkiden dolayı Batı Avrupa süper-etnosuna karşı koyabilme yetenekleri olmuştur.

Sonuç itibariyle Gumilev'e göre Avrasya sadece devasa bir kıta değil, eş zamanlı merkezinde aynı adı taşıyan süper-etnos'u barındıran özgün bir dünyadır. Eğer bu, üçayaklı bir sehpa olarak düşünülecek olursa o zaman Avrasya, güneyde Müslüman dünyası ve batıda Cermen-Latin dünyası ile birlikte onun bir bileşenini oluşturacaktır. Avrasya ideasının gösterdiği gibi *“Eğer Rusya kendi kültürel mirasını korumak istiyorsa kültürel olarak tehditkâr olmayan Türk halkları ile ittifakını sürdürmelidir ya da Batının kendisini maruz bırakacağı kültürel yok olmayla yüzleşmek zorundadır... Devlet taraftarlığı yapan çok sayıdaki kimselerin de söylediği gibi Ruslar, Rus devletinden bağımsız Rus olarak mevcut olamayacaklarına göre Avrasya üzerinde çokuluslu Rus devletinin teşekkül etmesi Rusların da bir halk olarak mevcutluğunu sürdürmelerinde hayati bir önem ifade edecektir.”*<sup>84</sup>

## 1.2. Kültürel Algılamadaki Süreklilikler

Klasik Avrasyacıların coğrafi sınırları net bir şekilde belirleme istekleri başka bir meseleye vurgu yapmak istemelerinden kaynaklanmaktaydı. Bu coğrafi sınırlar meselesi aslında kültürel sınırların bir izdüşümüdür. Klasikler, Avrasya'dan entegral bir mekân olarak bahsederken ve buna uygun Avrasya kültürüne vurgu yaparken genellikle Slav ve Turan unsurlarının ikamet ettikleri coğrafi alana işaret etmişlerdir. Hatta Trubetskoy, Savitski'ye gönderdiği bir mektubunda Cengiz Han'ın tek hatasının Çin'i istila etmek olduğunu ve böylece Avrasya'nın doğal sınırlarının (burada kültürel sınırlar kastediliyor) dışına çıktığını ifade etmiştir.<sup>85</sup> Avrasya'nın aynı kültürel sınırlarını Lev Gumilev de çalışmalarında korumuştur. Gumilev, *“Hunlar, Türkler ve Moğollar kendi aralarında çok farklıydılar, ama hepsi de Çin'i Büyük Bozkır sınırında tutan bir set durumundaydılar”*<sup>86</sup> derken yine aynı kültürel sınırlara göndermede bulunmaktadır. Bu bağlamda Gumilev de

---

<sup>84</sup> Aktaran, Ray Taras, “The Nationalities Question and Soviet Collapse, Weakness in State Socialism or Path-Dependent Breakdown?”, **The Legacy of State Socialism and the Future of Transformation**, ed. David Lane, Rowman & Littlefield, Lanham, 2002, içerisinde, p. 185.

<sup>85</sup> N.P. Trubetskoy'un P.N. Savitski'ye mektubu, 30 Aralık 1923. BNF. DdM. Kataloga dâhil edilmemiştir.

<sup>86</sup> Gumilev, **“Avrasyadan makaleler...”**, op. cit., p. 75.

klasik Avrasyacılar gibi etnosun kendi kültürü ve geleneklerine uygun kalmasının önemine vurgu yapmıştır.<sup>87</sup>

Kültürel planda klasik Avrasyacılar için mühim meselelerden biri Rus kültüründe Batı etkisinin inkâr olunması ve Rusya'nın kültürel özgünlüğünün savunulmasıydı. Bu bağlamda Panarin'in görüşleri klasiklerinki ile aynı doğrultudadır. Tıpkı Trubetskoy gibi Panarin için de öncelikli konu Avrupa'nın kültürel hegemonyası ve bunun sonucu olarak görülen Avrupamerkezci bakıştan kurtulmaktır.

Panarin'e göre, Avrupa evrenselliği özgül bir kültürel hegemonyanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa diğer uygarlıkları içeriden sömürgeleştirmektedir. Onların özgün ve kopyalanması mümkün olmayan Avrupa modelini takip etmemeleri lazımdır. Aynı şekilde Avrupamerkezilik de halkların moral sağlığı için tehlikeli görülmektedir. Çünkü Avrupamerkezilik diğerlerine (Avrupalı-olmayanlara) sürekli olarak yetkin olmadıklarını hatırlatmakta ve bu sebeple de onları kendi değerlerini minimize etmeye sürüklemektedir.<sup>88</sup> Görüldüğü gibi Panarin, Rusya'nın Batıya karşı mesafeli durması gerektiğini söylerken klasik Avrasyacılarından farklı bir şey söylememektedir. Ancak onun bu tespitten çıkardığı sonuç tamamen farklıdır. Panarin'e göre, Rusya tam da Batının kültürel hegemonyasına karşı Avrasya emperyalizmi olarak adlandırılan Russosantirk (Rusmerkezci) eğilimini geliştirmelidir. Bu, klasiklerin "pan-Avrasyacı" milliyetçiliği temelinde etnik olanın mekânsal olana karşı yeniden yorumlanmasıdır. Klasik Avrasyacılar Slavofil milliyetçiliği, Avrasyacı tezlere uyarlamaya çalışmışlardır. Panarin'de bir bakıma Slavofil milliyetçiliyi ile klasik Avrasyacı tez yeniden sentez edilmekte ve Rus milliyetçiliği şekillendirilmektedir.

Panarin, klasik Avrasyacı düşünceye yakın durmaya gayret etmektedir. Klasik Avrasyacılar da olduğu gibi onun da görüşlerinin kökleri politik felsefedir. Tıpkı klasikler gibi tarihe dair eskatolojik vizyonu ("postmodern asketizm" nosyonuyla) sürdürmektedir. Aynı kültüralist söylem Batı kültürüne karşı "Doğulu" ve "barbar" olanların yeniden

---

<sup>87</sup> Bu hususta Gumilev şunları yazmaktadır, "*Tarihin gösterdiği gibi, her bir halk (narod) kendi kimliğini koruyabildiği durumda birleşik Avrasya başarılı bir şekilde Batı Avrupa'nın, Çin'in ve Müslümanların şiddetli saldırısına karşı koyabilecektir. Ne yazık ki 20. yüzyılda biz ülkemizin bu makul (mantıklı) ve geleneksel siyasetinden Avrupa prensipleri namına vazgeçtik.*" Bkz, Lev Gumilev, **Ot Rusi do Rossii**, ACT, Moskova, 2002, p. 292.

<sup>88</sup> Aleksandr Panarin, "Slavyano-tyurkskoe Edinstvo. Nesuşchaia Konstrukciya Rossiyskoy Gosudarstvennosti", **Rossiya i Musulmanskiy Mir**, No, 1, 1996, p. 59.

yüceltilmesi ile desteklenmektedir. Panarin, burada klasik Avrasyacıların nadiren vurgu yaptıkları unsurlara yeniden itibar kazandırma çabasıdır. Örneğin, İslam gibi Budizm de Avrasyacı din olarak görülmekte, Kazaklar Rusya'nın göçebe kimliğinin reenkarnasyonu şeklinde değerlendirilmekte, Sibiryaya ise emperyal fetihlerin "doğallığını" ve Rusya'nın Avrasya'ya dönüşümünü sembolize etmektedir. Panarin'in görüşleri erken Avrasyacılığın temelindeki aynı çelişkiyi de (bir taraftan Avrupa'ya kıyasla Rusya'nın indirgenemez partikularizmini, diğer taraftan ise Doğuya karşı Rusya'nın evrenselciliğini aynı anda onaylamayı denemek) sürdürmektedir.

Klasik Avrasyacılar için ortak Avrasya kültürü uzun bir süre kıtada beraber yaşamış toplumların, özellikle de Slav ve Turan unsurların etkileşiminden doğan kültürel bir birlikteliktir. Gumilev, bu düşünceyi kendi tarihselci perspektifinden yeniden yorumlamış ve 'Avrasya süper-etnosu' kavramını aynı görüşü desteklemek için kullanmıştır. Panarin, klasik Avrasyacıların ve Gumilev'in görüşlerini Toynbee ve Spenglervari düşünceyle harmanlayarak "Avrasya Uygarlığı"ndan bahsetmektedir. Panarin'in medeniyet görüşünde Ortodoksluk yeniden yorumlanmaktadır. Burada Panarin, klasik Avrasyacılar da temel eleştirisini yöneltmektedir. Panarin'e göre klasik Avrasyacı sistemde Ortodoksluk estetik ve moral düşünceleri değil, genel putperest güç anlayışını temel almaktadır. Bu doğrultuda Panarin, Hıristiyan (Ortodoks) felsefeyi merkeze alan bir görüş geliştirmekten yanadır. Rus-Türk sentezine dair Avrasyacı tezi de aynı bakış açısıyla değerlendirmektedir. Panarin'e göre, klasik Avrasyacıların formüle ettikleri Rus-Türk birlikteliği tek bir yaşam mekânına dayanmaktadır. Bahsettiğimiz Ortodoks ahlakı açısından değerlendirdiği bu durumu, maddi birliktelik olarak görmüştür. Ona göre önemli olan ise tinsel birlikteliktir. Ancak bunun nasıl sağlanacağına ve hangi değerlerin temel alınacağına dair tutumu müphemdir. Anlaşılan Panarin, Rus-Türk birlikteliğinde genel bir yurtseverlik ruhu aramaktadır.<sup>89</sup> Nihayetinde Ortodoksluk, Panarin'in 'Avrasya medeniyeti'nde merkezi konumunu korumaktadır, çünkü Batı evrenselciliği ile olan mücadelede "moral enerji" kaynağı yine Ortodoks değerler olacaktır.

Panarin'in Avrasyacı görüşleri, postmodernite üzerinden moderniteye dair geliştirdiği eleştirel söylemle iç içe geçmiş vaziyettedir. Burada Avrasyacılık doğrultusunda ileri sürülen görüşlere postmodern bağlamda işlevsellik kazandırılmaktadır.

---

<sup>89</sup> Açık bir şekilde ifade etmese de Panarin'in Ortodoks ruhu sık sık vurgulaması, onun Ortodoksluğu Rus-Türk birlikteliğinin temel tinsel çatısı olarak gördüğünü söylememize imkân vermektedir.



Yani Panarin, klasik Avrasyacı tezleri genel bir süreklilik içerisinde modernite eleştirisi üzerine kurulu postmodern söylemi çerçevesinde yeniden şekillendirmektedir.

Klasik okulla neo-Avrasyacılık arasında kültürel sürekliliği yansıtan diğer bir düzlem Panarin'in jeopolitik görüşleridir. Panarin'in burada Dugin'den farklılaştığı nokta jeopolitiği tamamen kültürel bir olgu olarak görmesidir. Doğrudur jeopolitiğin temel biçimsel görüntüsü olan kara ve deniz arasındaki mücadele burada da geçerlidir. Ancak ileride Dugin'de göreceğimiz devletleri ve mekânı temel alan jeopolitikten ötede Panarin için jeopolitik, her şeyden önce medeniyetlerin jeopolitiğidir. Yani Panarin için jeopolitik, varoluşsal bir anlam ifade etmenin ötesinde kültürel çözümler açısından işlevsel olan önermeler kümesidir. Burada 'kıtasal' olarak nitelendirilenin soyut içerimlerinden ziyade jeopolitik Ortodoksluk ve "Avrasyacı milliyetçilik" şeklinde yeniden yorumlanmaktadır. Çünkü Panarin, jeopolitiği Batılaştırıcı globalizasyon güç bağlamında değerlendirmektedir. Bir bakıma Panarin'in jeopolitik faktörleri başlangıç noktası olarak alternatif postmodernlik olarak aradığı şey, klasik Avrasyacıların alternatif modernlik olarak ilgilendikleri şeyin aynısı olarak yeniden karşımıza çıkmaktadır.

### **1.2.1. Postmodern Paradigma Olarak "Avrasya"**

Arjun Appadurai, global toplumda Aydınlanma kökenli ideoloji ve düşüncelerden (özgürlük, refah, insan hakları, egemenlik, temsil ve demokrasi) müteşekkil bir fikri-mekanın oluştuğundan bahsetmektedir.<sup>90</sup> Bu, öyle bir toplum şekline tekabül eder ki burada hemen her alandaki etkileşimler, tarihsel bir zeminde kökleşmiş mekânlar içinde değil, bir akışlar mekânının sınırları dâhilinde cereyan eder.<sup>91</sup> Panarin'e göre bu durum, global bir medeniyetin oluşturulmasına götüren mekanın Batıcı evrenselleşmesi ile "tarihin sonu" nosyonunda ifadesini bulan zamanın evrenselleşmesi gibi iki temel eğilimi öne çekmiştir. Ona göre her iki eğilim de mahiyetçe temel felsefi fenomenin işaretleri olan nominalizm ve idealizm arasındaki çekişmeyi yansıtmaktadır. Bu dikotomiğin temelinde evrenbilimsel (kozmojik) bir başlangıç olduğu görüşündedir. Bu kolayca Ying ve Yang sembolleri ile örneklendirilebilir. Muhtemelen beşeri tarihin sosyo-kültürel dinamizminde anti-entropik etkisi olan bu iki temel prensip arasında dönemsel güç mücadelesi mevcuttur. Panarin modernliğin ulaştığı global momentte, Batının üstünlüğünü aynı zamanda

---

<sup>90</sup> Aktaran Sarıbay, "Modernitenin İronisi Olarak...", op. cit., s. 43.

<sup>91</sup> Ibid., s. 8.

nominalizmin (adçılık) zaferi olarak görmektedir. Buna göre, ‘asıl’ (gerçek) demokrasinin, nominalist ilkenin zayıflatılmadan olanaksız olduğuna inanmaktadır.<sup>92</sup> ‘Gerçek olmayan’ demokrasiden kastı, temsili demokrasidir. Nominalizmin toplumsal modeli olan temsili demokrasi, özellikle Lockçu “doğal durum” düşüncesinin mantıksal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda temsili demokrasi ile katılımcı demokrasi arasındaki farkın altını çizmektedir.

Nominalist yolun ortaya çıkardığı bir diğer çelişki, büyüme ile ilgilidir. Modern toplumlar kalkınmanın sürdürülebilirliği saplantısı hastalığından muzdariptirler. Bu hastalığın nedeni, kalkınmanın sürdürülebilirliği ile doğal kaynaklar arasındaki bağlantının görmezden gelinmesidir. Panarin’e göre, bu diyalektik iyi okunursa, burada ilerlemeci güdünün iki soruna yol açtığı görülecektir. Birincisi, farklılığı ortadan kaldırarak medeniyeti evrenselleştirme ve rasyonelleştirme eğilimindedir. İkincisi, Roma Kulübü’nün de uyardığı gibi “gelişmenin sınırlarını” kale almamaktadır. Çünkü “altın milyanın” refahı uğruna Batı medeniyeti kendi sınırlarını dünyanın geri kalan halkları hesabına daim genişletmek zorunluluğu hissetmektedir.<sup>93</sup> Batı emperyalizmi, bir taraftan üçüncü dünyanın tüm doğal zenginliklerini sömürürken diğer taraftan da bu ülkeleri kendi sanayisinin atıkları olan zararlı maddeler çöplüğüne çevirmiştir. Tabiat artık korunmaya muhtaçtır, çünkü o, kendini koruma, yani bağışıklık sistemini kaybetmiştir. “Avrupalı teknosantirik çılgınlık tüm insanlığı tehdit etmektedir.”<sup>94</sup> Görüldüğü gibi ekonomik ve teknolojik alanda modern araçsal aklın beraberinde getirdiği ekolojik sorunlar, Panarin tarafından karşı-argümanlar olarak Batının eleştirisinde kullanılmaktadır.

Nominalizm ve idealizm arasındaki ayırım, aslında Panarin’in bütün söylemlerinin merkezine yerleştirdiği düalistik tarih felsefesinden kaynaklanmaktadır. Bilindiği gibi düalist bakış Rus düşüncesine yabancı değildir ve ilk defa tarihe sistemli uyarlanmasını Danilevski gerçekleştirmiştir.<sup>95</sup> Danilevski’de düalizm Rus Mesihçiliği ile birleştirilerek

---

<sup>92</sup> Aleksandr Panarin, **Filosofiya Politiki**, Novoya şkola, Moskova, 1996, p. 21.

<sup>93</sup> Aleksandr Panarin, **Globalnoe Politicheskoe Prognozirovaniye v Usloviakh Strategicheskoy Nestabilnosti**, URSS, Moskova 1999, p. 64.

<sup>94</sup> Aleksandr Panarin, **Rossiya v Çivilizatsionnem Proçesse**, IFRAN, Moskova, 1995, p. 113.

<sup>95</sup> Danilevski’ye göre, dünya tarihi, başlangıcını eski çağlarda Nil nehrinin sahillerindeki iki kaynaktan almıştır. İlk kaynak kutsal ve tanrısal olandır ve Kudüs üzerinden Çarlar Kenti’ne, oradan ise Kiev ve Moskova’ya ulaşmıştır. Diğer dünyevi ve beşeri olandır. Bu kaynak kültür ve politika olmak üzere iki temel akıma ayrılmıştır ki bunları da Afina ve İskenderiye temsil etmiştir. Her ikisi de Roma’ya doğru akmaktadır. Bkz, Snyder, **“The New Nationalism...”**, op. cit., p. 288.

alabildiğince mistikleştirilmiştir. Panarin'e göre, tarihin dışsal yansıması onun açıkça iki kıtaya ayrılmış olmasıdır, yani bu onun "Doğu" ve "Batı" şeklindeki kadim ayrışmasıdır. Karl Jaspers'e göre, insanlık Heretodus'tan beri Doğu'nun ve Batı'nın antitezinin farkında olmuştur ve "bu ebedi antitez her zaman yeni biçimlerde ortaya çıkmıştır."<sup>96</sup> Danilevski'nin tarih görüşünün değişik bir şeklini sunan Panarin, Batının gelişim yolunu iki ayrı kaynağa, putperest Roma ile Hıristiyan Filistin'e bağlamıştır. Bu iki devasa gücün karşılaşmasına dayanamayan Batı uygarlığı çatlak vermiş ve modern nesil putperestliğe doğru adım atmıştır. Çağdaş Rus toplumunda da bu tarz putperest unsurlar – *novie ruskie* (yeni Ruslar) – yetişerek Hıristiyan etik normlarını tehdit etmektedir. Bu durum modernizmin, Batının, etkilediği ölçüde Rusya'nın ve tüm dünyanın temel sorundur.

Panarin'e göre, günümüzde dünyaya Batı ve Batı-dışı olmak üzere iki bakış mevcuttur. Batının modernist ideologları Batı-dışı toplumları ideolojik baskı altında tutmaktadırlar. Buradaki amaçları Batı-dışı toplumların istismarını tamamen olanaklı kılacak gerekli felsefi-ideolojik zeminin hazırlanmasıdır. Bilimin araçsal modernitenin denetimine sokulması burada temel püf noktadır. Bu sebeple, Panarin için bilimsel temelde örgütlenmiş toplumun materyalist ve ideolojik (idealist) olmak üzere ikili ayrımının gözetilmesi elzemdir. Bu husustan hareketle yola çıkılırsa, Batının temel prensibinin, bilim ve teknolojinin kazanımları ile silahlanmış materyalist bilimsel toplum olduğu görülecektir. Bu toplumun dine bakışı ise nötrdür. Diğer tarafta ise maneviyatın ön sırada olduğu dini-politik (ideolojik) toplum bulunmaktadır. Modern felsefenin ve liberal düşüncenin şekillendirdiği modern insan, dini inanç bakımından tam serbesttir ve istediği dini görüşlere sahip olabilir. Bu tip bir toplumda herhangi bir dini sınırlama – sansür olmamakla beraber, insan dilediği etik ve davranış normlarını seçmekte özgürdür. Ancak Panarin'e göre, her şeyin ölçüsü özgürlük olamaz. Çünkü dini-sınırlamadan bağımsız olan insanda sanki vicdan susmakta, bireyde günahın anlamı kaybolmaktadır. 'Dini bağımlılığın ortadan kaldırıldığı ölçüde insan, yeryüzünde özgür ve müreffeh hayat sürebilir' düşüncesi modern dünyanın mantığıdır. Fakat gerçeklik, toplumda bu düşüncenin olumsuzluklarını ve çelişkilerini ortaya çıkarmıştır. İnsan, dinden ve ahlaki sorumluluklarından uzaklaştıkça, toplumdaki konumu onu daha fazla ilgilendirir olmuştur. İnsan, ruhen yalnız, egoist, vurdumduymaz ve ruhsuz bir simaya itilmiştir. Bireyin topluma bakışı, sadece kendi çıkarları ve menfaatleri üzerine kuruludur. Modern birey topluma karşı duyarsızdır ve bu

---

<sup>96</sup> Karl Jaspers, **The Origin and Goal of History**, Yale University Press, New Haven, 1965, p. 67.

tarz toplumda insan hakları ile toplumsal yükümlülükler üst üste düşmemekte ve bu yüzden toplumda bu iki nitelik karşı karşıya gelmektedir. Eğer toplum bireyin haklarını müdafaa ediyorsa, birey de toplum karşısındaki yükümlülüklerini gerçekleştirmek zorundadır.<sup>97</sup>

Panarin, ABD ve diğer batılı politikacıların ‘insan hakları doktrin’inden çok geniş bahsettiklerini ve bunu sık sık dış politikada saldırgan bir baskı aracına dönüştürdükleri üzerinde durmaktadır. *“Bazen bu iki anlamlı bir oyuna dönüşüyor; Çin, İran ve Lübnan’a karşı olan baskıların dozu sürekli arttığı halde, İsrail, Suudi Arabistan ve Nijerya’ya karşı sessiz kalınması yeğlenmektedir. Diğer taraftan ise Batı’nın insan hakları doktrini Müslüman, Hindu ve Konfüçyan dünyalarınca Batının bir baskı aracı olarak algılanmaktadır.”*<sup>98</sup>

Panarin, modern dünyada çifte standart görmektedir: *“Aslında Batı, sadece Avrasya’da değil, dünyanın tüm geri kalan kesimlerinde de etnik bölücülüğü teşvik ettiği halde, kendi saflarında etno-milliyetçi bölücülüğü engellemektedir.”* Bu nedenle de post-totaliter etno-bağımsızlıkların hiç de demokratik mahiyette olmadığı kanaatindedir. Panarin’e göre, anlamsız bir milliyetçilik edinen bu tarz etnik bağımsızlıklar aslında saldırgan ideolojiye sahipler. Ona göre, demokratik hak ve eşitlik iddialarını kendilerine dayanak edinen etno-milliyetçilikler, gerçekte saldırgan ideolojilere sahip olmakla aydınlanma ideallerinden çok uzaklaşmaktadırlar. Panarin bu durumu ‘Sovyet İmparatorluğu’nun bile gerisinde görmektedir.<sup>99</sup>

Batı modernizmi, çoktan etik normları ve dini değerleri kaile almamaktadır. Tüm gezegeni kolonileştirmek ve onu tek bir piyasaya dönüştürmek Batının ruhudur. Modernizmin yeni macerası, neo-liberalizm perdesi altında yöneticiler için yeni etik-moral normların oluşturulmasına çalışmasıdır. Artık manevi değerlerin alçaltılması değil, tamamen yok edilmesi gündemdedir. Sadece güçlülerin ayakta kaldığı, Hıristiyan etik normlarının olmadığı, manevi ve sosyal kurumların ortadan kaldırıldığı bir dünya inşa olunmaktadır. Burada toplum ve kültür, ilkel Budist güç felsefesine itaat etmek zorunda

---

<sup>97</sup> Aleksandr Panarin, “Perspektivi vozrojdenia ‘Tretego Rima’”, NGS, No. 4, 1999, p. 29.

<sup>98</sup> Panarin, “**Filosofiya politiki...**”, op. cit., pp. 115–118.

<sup>99</sup> Panarin, “**Globalnoe politicheskoe prognozirovanie...**”, op. cit., p. 237.

bırakılmıştır. Panarin'e göre, Batının ideali, maddi bakımdan tam temin olunmuş *homo economicus*'tur (ekonomik insan).

Panarin'e göre, Soğuk Savaş'tan sonra artık anlamaktayız ki "Dördüncü Dünya Savaşı" başlanmıştır.<sup>100</sup> Bu, dünyanın bütün doğal kaynaklarını elde etmeye çalışan hegemon devletlerin başlattığı bir savaştır. Temel hedefin düşmanın cismen yok edilmesi olan klasik savaşların aksine, yeni teknoloji ile yürütülen post-klasik savaşın hedefi insan ruhu, maneviyatı ve zihnidir. Bugün dünya, Batı denen modernlik ile başta Ortodoks hümanist Rusya'nın olduğu üçüncü dünya şeklinde karşı karşıya durmaktadır.<sup>101</sup> Panarin'i özellikle ilgilendiren, bu karşıtlıkta bir çözüm, alternatif arayışıdır. Bu bakımdan onun tam olarak neye karşı ve nasıl bir alternatif arayışında olduğuna daha yakından bakmak lazımdır.

Yukarıda onun resmettiği modernite şeklinde vardığı sonuç biraz farklıdır. Ona göre, modernite kendiliğinden kötü değildir. Burada değiştirilmesi gereken kapitalizmin teknolojik ilerlemeyi bir aşkın amaç şekline dönüştürmesidir. Bu noktada Panarin, Jacques Ellul'la aynı Hıristiyan felsefesini paylaşmaktadır. Ellul, *Teknoloji Toplumu* başlıklı çalışmasında Aydınlanma'nın özgün kazanımlarından ve Batının tinsel müdafaasından bahsetmektedir. Fakat Ellul'un burada vardığı sonuca göre teknolojik bir dünya söz konusuysa "denetlenmesi ve yönlendirilmesi olanaksızdır."<sup>102</sup> Bu noktada Panarin Ellul'den farklı düşünmektedir. Ona göre, çözümün cevabı Ortodoks Hıristiyan dünyagörüşünde aranmalıdır. İlginç bir şekilde 'Ortodoks Hıristiyan ruhunun fenomenolojisi' adlandırdığı metafizik ve soyut düşünceyi Marx'ın işçinin kapitalist sisteme 'artı değer' şeklinde sağladığı materyalist ve somut düşünceyle kıyaslamaktadır. *Ortodoks ruh* ile *artı değer* arasındaki fark onları yaratan iradi güçle izah edilmektedir. Şöyle ki artı değer'in sisteme katılması zorunluluğa ve güce dayanırken Ortodoks ruh kendiliğinden ve gönüllü bir şekilde feda edilmektedir. Bu yüzden de Ortodoks ruh her zaman yaratıcıdır.<sup>103</sup>

---

<sup>100</sup> Panarin, Soğuk Savaş'ı Üçüncü Dünya Savaşı olarak görmektedir.

<sup>101</sup> Panarin, "Filosofiya Politik...", op. cit., p. 101.

<sup>102</sup> "Teknik bir sorun teknik bir çözüm gerektirir" ilkesi her zaman bir açmazı ifade edeceğinden Ellul'a göre teknolojik dünyanın kontrol edilebileceği iddiasında bulunmak beyhudeliktir. Bkz, Jacques Ellul, **Teknoloji Toplumu**, çev. Musa Ceylan Bakış Yay., İstanbul, 2003, pp. 447-448.

<sup>103</sup> Aleksandr P. Panarin, **Pravoslavnaya Çivilizaçia v Globalnom Mire**, Algoritm, Moskova, 2002, p. 409.

Bilindiği gibi kültürel bir olgu olarak globalleşme hem türdeşleştirici, hem de farklılaştırıcı boyutlara sahiptir. Şüphesiz, globalleşme bizzat kendisinin kabul göreceği bir türdeş (homojen) kültür oluşturma ihtiyacındadır.<sup>104</sup> Bu bağlamda Panarin globalleşmenin farklılaştırıcı tarafını öne çıkararak global tekkültürlülüğün alternatiflerini incelemekte, bunu yaparken de Arnold Toynbee'nin tarih felsefesine başvurmuştur. Burada medeniyetlerin gelişimi dönemsel olarak 'meydan okuma' (*challenge*) ve 'karşılık verme' (*response*) diyalektiği ile ifade edilebilir.<sup>105</sup> Panarin'e göre, modern şartlarda *meydan okuma* Batı medeniyeti, özellikle ise ABD tarafından ortaya konmuştur. ABD'nin "tarihin sonuna" teşebbüs ettiğini düşünmektedir. Amerika tekkutuplu bir uluslararası sistem oluşturmakla dünyadaki iktidar dengesini kristalize etmekte, daha doğrusu bugüne kadar mevcut olmayan bir düzen tesis etmeye çalışmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çok-etnikli devletlerin, RF, Hindistan ve Çin gibi ülkelerin etnik bağımsızlığın aldatıcı görüntüsü altında parçalara ayrılması gündemdedir. Bu noktada, "*dünya tarihinin bütün deneyimi göstermektedir ki er ya da geç karşı koyma olacaktır, her zaman olmuştur ve tarih hiçbir zaman tek bir gücün ebedi zaferinin monologu olmayacaktır*"<sup>106</sup> şeklinde erekselci görüşünü ortaya koymaktadır. Modern dünyamızda Çin, Müslüman dünyası ve Ortodoks medeniyetlerinden her biri kendi farklı *cevaplarını* (karşı koymalarını) sunabilirler, ancak Panarin daha çok Ortodoks dünyadan gelecek karşı koyma üzerinde durmaktadır. Burada Ortodoks maneviyat, post-endüstriyel Avrasyacı alternatifin temeli şeklinde sunulmaktadır. Çünkü ona göre Ortodoks maneviyatta yaratıcılık, tüketicilik üzerinde zafer kazanmıştır. Panarin, Ortodoks maneviyatı, global kapitalizmin "saldırgan paganizminin" sosyal Darvinciliğine karşı yaratıcı bir güç olarak görmekte ve onu, "bu dünyadan olmayan" şeklinde nitelendirmektedir. Bu bağlamda, böyle nitelikleri kendisinde zuhur ettiren insanlar desteklenmelidir, çünkü onlar Ortodoks maneviyatı ile temeli atılacak post-endüstriyel ekonominin gücü olacaklardır. Ayrıca, Batının tüketim temelli ekonomisine karşı olan asketik (terki-dünya) ve kültür temelli dünya ekonomisi, 21. yüzyılın fiziksel meydan okumalarına karşı durmakta daha başarılı olacaktır.

---

<sup>104</sup> Sarıbay, "Modernitenin İronisi Olarak...", op. cit., s. 40-41.

<sup>105</sup> Toynbee, daha 1947 yılında Batı uygarlığının saldırısına karşı, Rusya'dan gelen bir karşılık hakkında yazmıştır. Ona göre bu karşı-saldırının mahiyeti bir Batı ideolojisi olan Marksizm'in Ortodoks Hıristiyanlık ruhunda yeniden yorumlanmasıdır. Bkz, Toynbee, "Uygarlık Yargılanıyor", op. cit., s. 186.

<sup>106</sup> Panarin, "Globalnoe politicheskoe prognozirovanie...", op. cit., p. 19.

Yukarıda aktardığımız bilgilerden de anlaşıldığı üzere, Panarin'in modern dünyaya dair geliştirdiği eskatolojik söyleminde beşeriyetin geleceği sadece manevi değerlerin yeniden canlandırılmasında görülmektedir. Genel bir ifade ile söylersek, onun 'postmodernizmi', kültürel ve dinsel değerlerin ekonomik olanların yerine ikame olunmasıdır. Bu, Frederic Jameson'un bahsettiği 'geç kapitalizmin kültürel mantığı' olan postmodernizmle aynı şey değildir. Panarin için 'geç kapitalizmin kültürel mantığı' olarak postmodernizm, Bauman'ın terimi ile söyleyecek olursak 'ayartılmışların' sosyal ve ulusal yükümlülüklerden feragat etmesi anlamına gelmektedir.<sup>107</sup>

Postmodern kapitalizm genel olarak Batı-dışı toplumlarda modernitenin evrenselci olanı erteleyici tarzda oluşmasına sebep olmaktadır. Çünkü postmodern kapitalizm moderniteyi son tahlilde üretilir değil, tüketilir kılmakta ve Batı-dışı toplumların "kendi" modernitelerini yaratmalarına bir fırsat sunmaktadır.<sup>108</sup> Bu durum tam da Panarin'in Avrasyacı postmodernizm olarak gördüğü şeye, yani kendi ifadesi ile 'Ortodoks teokrazi'ye tekabül etmektedir. Panarin, bu doğrultuda artık Batının *homo economicus*'una karşı post-ekonomik insanın tarih sahnesinde yerini almasının gerekliliğine inanmaktadır.<sup>109</sup> Yeni spiritüel reformasyonun temeli, insanların kendiliğinden beliren muhafazakârlığı olacaktır. Eğer yoksulluk bir erdeme dönüştürülebilirse, doğal olan da yapay olan üzerinde zafer elde edecektir. Panarin bu durumu, tarihin rövanşı olarak adlandırmaktadır ve beşeriyetin ait olduğu yere, yani etik merkezci medeniyete geri dönüşü biçiminde yorumlamaktadır<sup>110</sup>

Yukarıda analiz ettiğimiz bilgileri yanı sıra Panarin, evrenselcilik ve etnik partikülarizm arasında mümkün olabilecek üçüncü yol arayışında kültürel alanlar veya medeniyetler üzerinde de durmaktadır. Zira, RF'nun varlığı bile, gelişmenin biricikliğine dair Batının rolünü inkâr etmektedir. Çünkü Rusya kendi varlığında çokmerkezliliği barındırmaktadır ve "post-endüstriyel çağın kaderi büyük orantıda Rusya'nın kaderine

---

<sup>107</sup> Aleksandr Panarin, "Postmodernizm i Globalizaçiya, proekt osvobojdenia sobstvennikov ot soçialnix i naçionalnix obyazatelstv", **Voprosi Filosofii**, No. 3, 2003, pp. 16–36.

<sup>108</sup> Ali Yaşar Sarıbay, **Global Toplumda Din ve Türkiye**, Everest Yay., İstanbul, 2004, s.45.

<sup>109</sup> Aleksandr Panarin, **Revanş İstorii, Rossiyskaya Strategicheskaya İniçiativa v XXI veke**, Logos, Moskova, 1998, p. 390.

<sup>110</sup> Ibid., p.12, 97, 171, 218.

bağlıdır.”<sup>111</sup> Rusya ise tüm Avrasya halklarını bu yeni düzenin oluşturulmasında birleşmeye doğru götürmelidir.<sup>112</sup> Gelecek “genç halklara”, yani Ruslara ait olacaktır. Ruslar sanayi toplumunun yanlışlarını arıklayarak olumsuzluklardan kaçmaya muktedir olan bir halktır. Panarin’e göre, Rusya’nın merkezde olduğu Avrasya uygarlığı, evrensel ideayı yaşatan etniler-üstü bir topluluk olacaktır. Bu idea ise din vasıtasıyla açıklığa kavuşacaktır. Çünkü sadece din, farklı ulusal grupları birbirine bağlayabilir ve dünyanın yapılaşdırılmış vizyonunu sunabilir. Ama klasik Avrasyacılar da olduğu gibi, Panarin de dinleri bireysel seçim temelinde değil de ulusal bağlamda çözümlemektedir. Önemli nokta ne teolojik dogma ne de kaderin aşkın boyutudur. Önemli olan ulusallaştırılmış ve ritüel dinseliktir. Bu nedenle de “büyük gelenek” (*velikaya tradiçiya*) olarak adlandırdığı Avrasya medeniyetinin etik temellerini sağlayacak kutsal metinlerin laik biçimleri üzerinde odaklanmaktadır. Ona göre de bir taraftan dinsel kurumların önemine dikkat çekmekte, diğer taraftan ise devletin entelektüel temelini bizatihi dinde olduğunu vurgulamaktadır. “Rusya’da devlet erki hiçbir zaman seküler olmamıştır”<sup>113</sup> çünkü, “üstün ezoterik bilgiyle” bağlantılıdır.”<sup>114</sup> Bu bağlamda Ruslarda derin bir dindarlık görmektedir. “Rusya güçlü dinsel ve eskatolojik ilham kaynaklarına sahiptir”<sup>115</sup> ve ona göre bu dinsel gücünü koruduğu sürece avantajlı durumda olacaktır. Rusya’nın yüksek spiritüelliği, Avrasya’nın beklenen temel postmodern uygarlıklardan biri olacağıın ispatıdır. Bunun da temel itici gücü yenilenen Hıristiyan asketizmi olacaktır. Genel hatlarıyla özetlersek, Panarin, Batının “meydan okumasına” Avrasya’nın; Ortodoks ruhu, büyük dini gelenekleri ve ahlak sistemlerini yeniden “rehabilitate” etmesi ile “karşılık vereceğini (verebileceğini)” düşünmektedir. Bu doğrultuda Alman Romantizminden esinlenerek yeni bir ulusal ruh arayışına yönelmekte ve özellikle postmodern dünyada Rusya’ya bir misyon duygusu yüklemektedir.

---

<sup>111</sup> Panarin, “**Rossiya v Çivilizaçionnem...**”, op. cit., p. 72.

<sup>112</sup> Panarin, “**Revanş İstorii...**”, op. cit., p. 15.

<sup>113</sup> Panarin, “**Rossiya v Çivilizaçionnem...**”, op. cit., p. 236.

<sup>114</sup> Aleksandr Panarin, **Rossiya v Çiklakh Mirovoy İstorii**, MGU, Moskova, 1999, p. 122.

<sup>115</sup> Panarin, “**Revanş İstorii...**”, op. cit., p.169.



### 1.2.2. Medeniyetler Jeopolitiği ve Avrasya

Sosyal teoride, ‘medeniyet’ kavramının tekil ve çoğul şekilleri arasındaki tarihsel bağlantı ve ayrıma özel bir dikkat çekilmektedir.<sup>116</sup> Sosyal tarihçiler kavramın temellerini 18. yüzyıl Fransa’sına kadar götürmektedirler.<sup>117</sup> Bu dönemde tekil ‘medeniyet’ kavramı temelde sivilleşme, uygarlaşma sürecine işaret etmektedir. Kavram, çok kısa bir sürede Aydınlanmayı karakterize edecek olan evrensel bir fenomen şeklinde kullanım kazanmıştır. Ancak Aydınlanma perspektifinden, uygarlaşma anlamındaki medeniyet (tekil) zamanla Romantik hareketin karşı koyması ile karşılaşmıştır. Aydınlanmanın evrensel yasalarının yönettiği nesnel bir dünya vizyonunu ve evrensel ahlak normlarına erişme çabalarını reddeden romantik düşünürler, öznelliğe ve kültürel biricikliğe daha fazla önem vermişlerdir. Bu düşünürlere göre her bir özgün ulusal kültürün dünya tarihinde kendi amaçları ve yazgısı bulunmaktadır. Aydınlanmanın evrenselliğine karşı Romantizmin bu karşıt perspektifini Almanya’da Herder, Fransa’da Michelet, İngiltere’de ise Burke temsil etmişlerdir.<sup>118</sup>

Bildiğimiz üzere özellikle, 19. yüzyılın son çeyreğinde Batı Avrupa’da “*fin de siecle*” olarak adlandırılan uzun bir depresyon ve buhran aşaması yaşanmaktadır. Şehirleşme ve sanayileşmeden kaynaklanan sosyal çatışmalar, Tönnies’in *Gemeinschaft*’tan *Gesellschaft*’a, Durkheim’in mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçiş olarak tanımladığı toplumsal dönüşümler ve özellikle Birinci Dünya Savaşı’na neden olan emperyal rekabetler Aydınlanmanın ilerleme öğretisine olan inancı sarsmış ve entelektüel şüpheciliği körüklemiştir. Bu bağlamda Wallerstein, medeniyetleri (çoğul) medeniyetin (tekil) yol açtığı tahribatlara karşı yükselen bir savunma olarak

---

<sup>116</sup> Bu konuda bkz, Johann P. Arnason, **Civilizations in Dispute, Historical Questions and Theoretical Traditions**, Brill, Leiden, 2003, pp. 1–66; Samuel P. Huntington, **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, çev. Cem Soydemir, Mehmet Turhan, Okuyan Us Yayın, İstanbul, 2008, ss. 46–47.

<sup>117</sup> Aynı tarihte Almandaki Kultur kelimesi benzer öneme sahip olmuştur. Her ikisi de ‘barbarlığın’ karşıtezi olarak artan medenileşme, sivilleşme sürecini çağrıştıran algılamalara sahiptir. Hem civilization hem de kultur güçlü bir sosyal güç olarak burjuvazinin oluşmasından bağımsız düşünülemez. Fransa’da bu esasen devlet iktidarı, Almanya’da ise üniversitelerle bağlantılı olmuştur. Bkz, Robert W. Cox, **Civilizations and Twenty-First Century**, ed., Mehdi Mozaffari, **Globalization and Civilizations**, Routledge, London, 2002, içerisinde, p. 2.

<sup>118</sup> Daha sonra bu çizgi Wilhelm Dilthey başta olmakla Alman tarihselciliği tarafından geliştirilmiştir. Ibid., p. 2.

görmektedir.<sup>119</sup> 16. yüzyıldan itibaren Avrupa genişlemesi ile diyalektik içerisinde yükselen ve serpilten medeniyet (tekil), sürecin kontrolden çıktığı ve gerilemelerin yaşandığı durumlarda medeniyetlere (çoğul) vurgu yapılmasına yol açmıştır.<sup>120</sup>

Politik coğrafyacı John Agnew ise medeniyetler (çoğul) bağlamında “medeniyetsel jeopolitik” (*civilizational geopolitics*) kavramından bahsetmektedir.<sup>121</sup> Ona göre kökleri tarihin daha eski dönemlerine gitse de medeniyetsel jeopolitiğinin temel özellikleri Fransız Devrimi’nin ortaya çıkardığı milliyetçiliğın dizginleştirilmesi ve baskı altına alınması için tasarlanmıştır. Çünkü bu tarz jeopolitiğın politik-ekonomik bağlamı esasen 1815–1875 yılları arasında oluşmuştur. Bu dönem bir taraftan Fransız devriminin icadı olan ulus-devlet biçiminin yaygınlaşmasına, diğer taraftan ise buna karşı Avrupa’nın önde gelen İmparatorluklarının verdiği mücadeleye sahne olmuştur.<sup>122</sup> Bu, bir anlamda ulus-devlet milliyetçiliği ile emperyal eğilimli muhafazakâr pan-milliyetçilikler arasındaki gerilimli ve süregelen mücadeleye tekabül etmiştir.<sup>123</sup> Yukarıda bahsi geçen tekil anlamdaki medeniyet ile çoğul anlamdaki medeniyetler arasındaki bağlantıda milliyetçiliğın jeopolitik tasarımdaki izdüşümleri görülmektedir. Entelektüeller burada da öncül konumdadırlar ve bunların arasındaki ilk isim Nikolay Danilevski’dir. 1860’lı yıllarda Danilevski, tamamen Cermen ve Latin bir oluşum olarak gördüğü Avrupalılara ait uygarlığın Rus–Slav hayat tarzına karşıtlık teşkil ettiğini ileri sürmüştür. Ona göre, Cermen ve Latin uygarlığının

---

<sup>119</sup> Immanuel Wallerstein, **Geopolitics and Geoculture, Essays On The Changing World-System**, Cambridge University Press, New York, 1997, p. 224.

<sup>120</sup> Wallerstein bu durumu şöyle izah eder, “Konjonktürel bir Kondratieff alçalması ve Avrupa genişlemesinin yapısal biçimde tersine çevrilişiyile yüz yüze gelen Batı dünyası – sorgulanan, onların entelektüel fikirleri olduğundan – bu yeni durumu ve hiç şüphesiz bunun ima ettiği durumu anlamaya çalışmakta... Bunun içindir ki Batı ülkelerinin sosyal bilimcileri son yıllarda, tarih temelli bir makrososyolojiyle tebelleş olmaya başladılar...”, Bkz, Immanuel Wallerstein, **Jeopolitik ve Jeokültür**, çev. Mustafa Özel,, İz Yay., İstanbul, 1998, s. 309.

<sup>121</sup> Agnew, medeniyetsel jeopolitiği, Din Savaşları döneminde Batı Avrupa’nın ortak Hıristiyanlığa dayanan evrensel merkez olma konumunu kaybetmesiyle bozulan istikrarının yeniden tesisine yönelik verilen reaksiyoner mücadelenin bir bileşeni şeklinde tanımlamaktadır. Bkz, John Agnew, **Geopolitics, Re-visioning World Politics**, Taylor & Francis, London, 2003, p. 86.

<sup>122</sup> Kara parçasının ayrı ayrı kıtalara ayrıldığı düşüncesi ilk defa antik Yunan coğrafyacılarca ifade edilmiştir. İlk Yunan haritalarında Aralık Denizi, Nil ve Don nehirlerinin birbirine bağladığı Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları gösterilmektedir. Bkz, John A. Agnew, Stuart Corbridge, **Mastering Space, Hegemony, Territory, and International Political Economy**, Routledge, London, 1995. p. 52; Agnew, “**Geopolitics, Re-visioning World...**”, op. cit., p.87.

<sup>123</sup> 19. yüzyılda ulus-devlet biriminin yaygınlaşması devletçiliğın yeni kavramsallaştırmasını da beraberinde getirmiştir. Ulus-devletler kültürel bölünmüşlük ve özgünlükler üzerine bina edilmiştir. Devlet kimliği ulusal bağlamda şekillenmekte, mekân ulusal yazgı ile birleştirilmektedir. Özellikle Avrupa’da devlet sayısının artmasıyla halkların da ilgisi keskin bir şekilde yerleşmiştir. Anlaşılacağı üzere böyle bir devlet sisteminin medeniyetsel jeopolitik açısından bir yeri olamaz. Bkz, Ibid., p. 87.

genişlemesinin önünü kesecek bir karşı kutbun oluşturulması şarttır. Bir karşı kutup olabilecek Pan-Slav Birliği, bu bağlamda küresel bir hegemonyaya niyetlenmek yerine, Avrupa'nın hegemonyasına karşı dünyanın kültürel çoğulluğunu koruyacak yegâne “mümkün seçenek olarak düşünülmüştür.”<sup>124</sup> Batıda ise medeniyetsel yaklaşımın en önemli ismi kuşkusuz Alman kültür tarihçisi Oswald Spengler olmuştur. İlk bölümde de analiz ettiğimiz üzere Spengler'in yazdıkları klasik Rus Avrasyacıları üzerinde etkili olmuştur. Tarih görüşünü kültürlerin dönemsel gelişimi üzerine bina eden Spengler, bu bağlamda Faustçu (Batı) kültürün 10. yüzyılda oluştuğunu ve temel özelliklerinin feodal sistem ile Roma mimarisine dayandığını öne sürmüştür. Ona göre, Gotik mimari ve skolâstik felsefe Batı kültürünün gelişiminin en doruk noktasında olduğunu göstermektedir. Ancak kentleşme genç Batının sonu anlamına gelmekte, Rönesans ise onun çöküşünü simgelemektedir. Buna göre Batı kültürü, 19. yüzyılda materyalizmin, paranın, parlamentarizmin ve sosyalizmin zaferi ile çöküşün en uç noktalarına ulaşmıştır. Gelecek ise kan ve güçten başka bir şeyin olmayacağı büyük savaşlar dönemine ait olacaktır.<sup>125</sup>

Spengler'e büyük hayranlık duyan ve onun bakış açısıyla tarihe bakan bir diğer isim İngiliz tarihçi Arnold Toynbee'dir. Avrasyacılarıdan sonra Toynbee de medeniyetlerin çatışmasından bahsetmektedir.<sup>126</sup> Toynbee'ye göre dört asırdan fazladır Batı medeniyeti, muasırı olduğu diğer medeniyetlerle çatışmaktadır. Ona göre Batının meydan okumalarına henüz bir karşılık geldiğinden, beşeriyet yeni bir devrin başlangıcındadır. Toynbee'ye göre uygarlıkların yükseliş ve düşüşleri seçkin ve liderlerinin yaratıcı gücüne bağlıken çöküşleri milliyetçiliğin, militarizmin ve despotçu azınlıkların yükselen tiranlığının sonucudur.<sup>127</sup>

Günümüzde, bu çizgiyi en bilinen şekliyle devam ettiren Samuel Huntington'dur. Huntington, yeniden biçimlenmekte olan dünyamızda global politikanın temel etmenlerinin belirleyicisi olarak, birbiriyle çatışan medeniyetleri görmektedir.

---

<sup>124</sup> Bkz, L. R. Avdeeva, “**Danilevskiy Nikolay Yakovleviç**”, Russkaya Filozofiya, Moskova, 1999, pp. 130–131.

<sup>125</sup> Spengler “yüksek kültür” olarak adlandırdığı 8 modelden bahseder; 1-Çin, 2-Kadim Sami, 3-Mısır, 4-Hint, 5-“Appolon” (Yunan-Roman), 6-“Sihirli” (İran, Yahudi ve Arap), 7-Meksika, 8-Faust (Batı). Bu konuda bkz, Oswald Spengler, **The Decline of the West**, Oxford University Press, New York, 1991. pp. 97–114.

<sup>126</sup> Toynbee, “**Uygarlık Yargılanıyor**”, op. cit., ss. 180–188.

<sup>127</sup> Arnold Toynbee, **Çivilizaçya Pered Sudom İstorii**, Ayris Press, Moskova, 1995, pp. 132–133.

Huntington'a göre tüm medeniyetler bağımsız varlıklar olmasına rağmen, günümüzde Batı medeniyeti eşzamanlı olarak dünyanın geride kalan tüm kısmına karşı konumlanmıştır. Bu konumlanışta en önemli vurgusu ise Çin ve Müslüman medeniyetleri üzerinedir.<sup>128</sup>

Wallerstein'in de gösterdiği gibi medeniyetler (*çoğul*), medeniyete (*tekil*) bir reaksiyon olduğundan biz burada adlarını nüksettiğimiz düşünürlerin görüşlerini kendi dönemlerinin şartlarından bağımsız düşünemeyiz. Örneğin, Danilevsk'nin çalışması Almanya'nın birleşmesine ve Avrupa'da yükselen milliyetçilik akımlarına bir reaksiyondur. Spengler ve Trubetskoy eserlerini, Birinci Dünya Savaşı ve ona yol açan milliyetçiliklerin etkisi altında şekillendirirken; Toynbee, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş'tan etkilenmiştir. Huntington ve biraz sonra inceleyeceğimiz Panarin'in (*ileride görüşlerini ele alacağımız Aleksandr Dugin de dâhil edilebilir*) yazdıkları ise post-iki kutuplu dünyanın "*belirsizliklerine*" bir düzen tesis etmenin entelektüel çabaları olarak görülebilir. Aralarındaki tüm farklılıklara rağmen içerdikleri en temel benzerlikler Avrupamerkezci olmayan kültürel bir dünya haritası resmetmeleri, dönemsel tarih anlayışına vurgu yapmaları ve ulus-devlet milliyetçiliğine karşı olmalarıdır. Her birinde kültürün, medeniyetin ve dinin bütünleşmiş görüntüsü kendine özgün bir şekilde kavramsallaştırılmıştır. Din, genelde kültür ve ya medeniyeti belirleyen en önemli unsurdur. Geniş anlamda burada medeniyetler en yüksek ve kapalı birimlerdir. Belki medeniyetler arası değer transferinin olanaklılığına olan inancı dolayısıyla Toynbee istisnai kabul edilebilir. Ancak diğer taraftan Danilevski, Batı etkisinin Slav-Rus medeniyetine nüfuz etmesini ölümcül bir tehdit olarak nitelmiştir. Huntington'da ise kültürel değerlerin hiyerarşileştirilmesine açık bir eğilim vardır. Burada belirgin bir Avrupamerkezçiliğe yer verilmesi de bu, Batı narsizmi ile ikame edilmiştir. Wallerstein bunu, partikülarist (özgücü) bir dünya görüşü geliştirme kisvesi altında, gizli bir evrenselcilik şeklinde görmektedir. Ona göre bu, sadece "*terakki'si (ilerleme) olmayan bir evrenselcilik...*"tir.<sup>129</sup>

En genel anlamıyla Panarin'in medeniyet algılaması Huntington'un tezlerine bir reaksiyon ve cevap niteliğindedir. Aslında her ikisi de Soğuk Savaş sonrasında tekkutupluluk yerine çokkutupluluğun yerleşmesinde hemfikirdir. Ancak Panarin'e göre Huntington, uygarlık oluşturuvcu faktörler arasında dine önemli bir yer vermektedir:

---

<sup>128</sup> Samuel Huntington, "Stolknovenie Çivilizaçii", **Polis**, No.1, 1994, pp. 33–36.

<sup>129</sup> Wallerstein, "**Jeopolitik ve Jeokültür**", op. cit., s. 311.

*“Huntington ve onun üstatlarının bakış açısıyla konfessional fanatizm ve etnosentrizm uygar bilincin mobilizasyonu olarak ortaya konmuştur.”<sup>130</sup>*

Huntington’un medeniyetler tipolojisine baktığımızda burada Rusya coğrafyası Avrasyacılığın kabul etmeyeceği bir biçimde (Huntington’un anladığı anlamda bir türden ilişkiye sahip olan farklı kültürel özelliklerden dolayı çatışmacı) Ortodoks ve İslam medeniyetlerine (hatta buraya Budist çeşitlemesi de eklenebilir) ayrılmıştır.<sup>131</sup> Türklüğe baktığımızda ise etnik ve kültürel boyutlarından soyutlanarak dinsel kimliğiyle İslam medeniyetinin bir alt düzeyi şeklinde belirlenmiştir. Huntington’un “Müslümanlar ve Slavlar arasındaki çatışma” öngörüsü, Panarin’e göre Batının (öncelikle de ABD’nin) bunlar arasında nifak salmaya yönelik “stratejik amacından” haber vermektedir. Bu bağlamda Panarin, Avrasya medeniyetinin istikbalini etkileyebilecek bugün birbirine taban tabana zıt olan 3 jeopolitik tasarıdan bahsetmektedir. Ona göre Avrasya’ya yönelik tasarımların çoğulluğu bir yerde ‘Avrasya’ teriminin farklı anlamlara tabi tutulması ile yapılmaktadır. Oysa Avrasya’nın doğru anlamı onun Slav-Türk sentezi şeklinde görülmesidir.

Panarin kendisinin de taraftar olduğu Avrasya medeniyetinin birinci jeopolitik tasarısını belirleyen iki temel ilke ayırt eder.

1. *“Avrasya topraklarındaki herhangi bir halk için Avrasya’nın hudutları haricine göç etmesinin ve ayrılıkta “Avrupa Evi” veya “Türk Evi” gibi projelere dâhil olmasının mümkümsüzlüğü;*

2. *Uzun bir tarih boyunca aynı coğrafyayı paylaşan halkların ortak bir kaderi paylaşmaları ve aynı zamanda bu halkların sahip oldukları ortak bir tarih perspektifinin mevcutluğu. Buradaki birlikteliği mecburi kılan imparatorluğa eğilimlilik değil, medeniyet-coğrafya ilişkiselliğinde oluşan umumi kaidelerdir.”<sup>132</sup>*

İkinci jeopolitik medeniyetsel tasarımı, Panarin, “Türk projesi” şeklinde adlandırmaktadır. Bununla Rusya’nın bütün ‘Turan’ unsurlarının “Büyük Turan” adı altında birleşmesini kastetmektedir. Ona göre Avrasya’nın böyle bir medeniyet jeopolitiği ikili anlama haizdir. İlk olarak bu proje, jeopolitik olarak tutarsızdır. Örneğin, Tataristan ve

---

<sup>130</sup> Aleksandr Panarin, V V. İlyin, A.P. Akhiezer, **Reform i Kontrreform v Rossii**, MGU, Moskova, 1996, pp. 224–225.

<sup>131</sup> Huntington, “**Medeniyetler Çatışması**”, op. cit., s. 128.

<sup>132</sup> Aleksandr Panarin, “Raskoli i Sintezi, Konkurs Çivilizaçionnix Proektov v Evrazii”, “Vtoroya Evropa” ili “Tretiy Rim”? **İzbrannaya Soçialno-Filosofskaya Publiçistika**, RAN, Moskova, 1996, içerisinde, pp. 118–119.

Başkurdistan'ın Türkiye'den binlerce kilometre uzakta olması bir tarafa bu topraklarda hiçbir zaman Türk ulusuna ait olmayan Ruslar ve diğer etnoslar da yaşamaktadır. Panarin'e göre, projenin gerçekleştirilmesi için birkaç bin milliyetçi ve entelektüellerin istekleri doğrultusunda milyonlarca insanın yaşadıkları topraklardan göç ettirilmesi olanaksızdır. Buna göre de "Türk projesi"nin hem iç hem de uluslararası düzeyde hayalcilikten öte bir anlam ifade etmeyeceğini düşünmektedir. Panarin burada tamamen negatif bir anlam görmektedir. Ona göre burada yeni hiçbir şey yoktur. Turan birliği herhangi bir ideaya alternatif de değildir. Bu düşünce Rusya'nın parçalanmasına ve istikrarsızlaştırılmasına yöneltilmiştir.<sup>133</sup> Bu bağlamda Panarin, Zygmunt Bauman'ın çözümlenmelerinden hareketle sosyal gerçeklik ile kültürel tasarımlar arasındaki uçuruma işaret etmektedir. Bu çözümlenmelere göre, 20. yüzyıl tarihi bu tarz ütopyik düşüncelerin gerçekleştirilmesindeki olumsuzlukları gösterdiğinden, alt anlamlarında sadece olumsuzluk vardır. Örneğin, Komünist ütopyası böyle gerçekleşmiştir. Aynı doğrultuda saldırgan etnomerkezciliğin jeopolitik ütopyası da benzer çizgiyi devam ettirmektedir. Bu bağlamda, "Türk projesi" etnomerkezciliğin yanında modern dünyada hızla yayılmakta olan Avrupa *fin de siecle*'nin genel dürtülerinden beslenmektedir. Buradaki mesele, Batı, Doğu, Kuzey veya Güney'de yerleşmesinden bağımsız olarak "tüm zorunlu temayülleri ile birlikte gerçek jeopolitik mekânda, vaat edilen "tüketiciler ülkesine" göç etmeye çalışan" sorumsuz hedonist bilincin kurulmasıdır.<sup>134</sup>

Avrasya'daki üçüncü medeniyetsel tasarı, antik İpek Yolu'nun izdüşümlerini taşımaktadır. Panarin'e göre şu anda tam olarak seslendirilmeyen bu proje, Pasifik ve Atlantik Okyanusları arasında bir köprü kuracak şekilde fakat Rusya'yı dışarıda bırakarak söz konusu coğrafyanın bütünleşmesini öngörmektedir. Uzak Doğu ülkelerinin dinamik gelişmesini ve genişleme tutkularını yansıtan bu proje daha çok ekonomik faktörleri öne çıkarmaktadır.<sup>135</sup>

Nihayetinde "Türk projesi" ve "İpek Yolu" jeopolitikleri Rus medeniyetinin kabulünü inkâr etmektedir. Her iki projede de Rusya, sonu mutlak çöküş olan sömürgeci bir imparatorluk olarak yansıtılmaktadır. Bu projelerin nihai hedefi Slav-Türk birliğini bozmaktır. Eğer bu birlik bozulursa, oluşacak boşluğa diğer güçler yönelecektir. Bu

---

<sup>133</sup> Panarin, "Raskoli i Sintezi...", op. cit., p. 122.

<sup>134</sup> Ibid., p. 123.

<sup>135</sup> Ibid., p. 125.

bağlamda, Panarin'e göre, bugün hem Rusların hem de Rus-olmayanların anlaması gereken Rusya'nın doğu sınırları boyunca 1,5 milyar insanın yaşadığıdır. Eğer medeniyette herhangi bir parçalanma meydana gelirse o zaman diğer medeniyetlerin genişlemesinin önü hiçbir şekilde alınamayacaktır. Diğer taraftan ise Panarin iddia etmektedir ki Avrasya *heartland*'ı bölünmezdir ve özgül bir medeniyet olarak Rusya'nın kültürel fonksiyonu *par excellence* kendisini kabul ettirmektedir.<sup>136</sup> Panarin, Avrasyacılık doğrultusunda Rusya'nın spiritüel ve politik merkezinin Urallara ve hatta onun da ötesine götürülmesine taraftardır<sup>137</sup> ve bu bağlamda, Batının Rusya'ya karşı yürüttüğü savaşı hızlandıran temel bir eğilime işaret eder. Ona göre Huntington'un kavramsallaştırmasında Batı, Rusya karşısı çizgide Müslümanlık ve saldırgan Pantürkçülükle birleşmektedir. Müslümanlar bugün dışarıdan yönetilen bu tehdidi yeteri kadar algılamış değillerdir. Diğer bir ifade ile Rusya'nın desteği olmadan Avrasya'nın “*korsan deniz*”den yönelen tehlikeye karşı durabilmesi mümkün olmadığı gerçeği yeterince kavranamamıştır:

*“Bugün tek kutuplu dünyanın siyasal teknolojileri, medeniyetler çatışması görüşüne atıfta bulunarak Slav-Türk sentezini tahrip etmeye çalışmaktadırlar. Bunda bazıları, Müslümanlığın Ortodoksluk üzerindeki hâkimiyetinin sağlanması için bir fırsat görebilirler. Ancak burada korsanlığın ayartmasının var olduğu gerçeğini kabul etmemiz gerekiyor. Büyük Kıta'yı yıkmaya çalışan deniz korsanları, Türklerin eski göçebe anılarını dirilterek onları yıkım çalışmasında geçici bir süre kullanılacak bir araç olarak görmektedirler. Ancak Türklerin de diğer Müslümanlar gibi şunu iyi bilmesi gerekiyor ki modern tarafından oluşturulan okyanus arketipi, step özgürlüğünün arketipleriyle uyumlu değildir. Rusların ve Türklerin, Ortodoksların ve Müslümanların diğerleri gibi kıtasal aidiyetlerini kavramaları gerekmektedir.”*<sup>138</sup>

Panarin, Gumilev'den mülhem ortak bir Avrasya “süper-etnosu”na işaret eder. Bununla hem Türklerin hem de Rusların kıtasal aidiyetlerine vurgu yapmaktadır. Buna göre “Avrasya süper-etnosu”nu Avrupa'nın sömürgeci imparatorluklarından ayrı kılan halkların birlik ve beraberliğidir. Ayrıca Avrasya'nın bir diğer niteliği de onun Mesihçi işlevidir. Toynbee'nin ‘bir amaca ulaşmak için ona doğru ilerlemekten ziyade daha âli bir hedefe doğru yönelme’ düşüncesini iktibas eden Panarin, bunun Rusya için onun dini ve Maniştan geleneği itibariyle her şeyden önemli olduğunu ifade etmektedir. Ruslar günlük

---

<sup>136</sup> Ibid., p. 243.

<sup>137</sup> Ibid., p. 175.

<sup>138</sup> Panarin, “*Globalnoe politicheskoe prognozirovanie...*”, op. cit., p. 278.

sebeplerden dolayı eyleme geçmez, onlara yüksek bir ideal gerekmektedir. Bu tarz bir idea olarak Avrasya, etik olarak saf bir uygarlıktır.<sup>139</sup>

Panarin'e göre, hem Huntington'un "medeniyetler çatışması" hem de Fukuyama'nın "tarihin sonu" tezlerini politik globalizmin en olgun ifadeleri olarak görmek lazımdır.<sup>140</sup> Bu sebeple de her iki teze karşı çıkmakta ve bunların Batının jeopolitik tutkularının açık manifestosu olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda, Panarin bir soruya yanıt aramaktadır; "*Acaba dünya gerçekten de yeni uygarlık modelleri yaratmanın kozmogonik sürecini tamamlamış mıdır? Eğer, cevap "evet" ise, o zaman tüm Dünya ülkelerinin bir tek bu acımasız seçeneği bulunmaktadır: ya Batıya eklemelenmek ya da barbar periferide kalarak muhtemelen ölmektir.*"<sup>141</sup>

Panarin, Batı modellerinin sonucu olarak telakki ettiği jeopolitik ölümden kaçınmanın yegâne yolunu, Rusya'nın kuzey/güney, globalleşme/yerelleşme şeklindeki çarpık dilemmalardan kaçınmasında ve kendisinin Avrasyacı geleneğine uygun olarak gerçek iki kutupluluğu yansıtan Doğu/Batı eksenini yeniden tahsis etmesinde görmektedir. "*Medeniyet veya uygarlık olmanın anlamı, sadece onun Doğu/Batı iki kutuplu sisteminde yerinin nerede olduğu ile açıklanabilir.*"<sup>142</sup> Burada açıklama birimi olarak, jeopolitik düşüncenin klasik okulunun önde gelen isimlerinden Halford Mackinder'in 'kara' ve 'deniz' (kıta – okyanus) arasında olan karşıtlık düşüncesini, Carl Schmitt'den devraldığı 'gemi' (deniz) ve 'ev' (kara) metaforu ile eklemleyerek kendi geliştirdiği medeniyetlerin jeopolitiğine uyarlamıştır. *Gemi*, denizcilikte olduğu gibi hayatta hareketi sembolize etmektedir. Karşı kutup *ev'dir*, bu ise toprak–temelli yaşamı ve durgunluğu sembolize etmektedir. Yaşamın *deniz* şekli aynı zamanda korsanlığı, zenginliğin istimlâk olunmasını temsil ederken, *kara* yerleşik pastoralizmle karakterize olunmaktadır. Bu temel düalizm Panarin'in dünya tarihi kavramsallaştırması ve aynı zamanda tarihselci bakışı ile iyi uyuşmaktadır.

---

<sup>139</sup> Aleksandr Panarin, "Zabludivşchiesya Zapadniki i Probudivşchiesya Evraziyçı", **Çivilizaçii i Kulturi**, ed. Boris Erasov, Cilt 1, Moskova, RAN, pp. 82–94.

<sup>140</sup> Aslında her iki tez de bir taraftan türdeşleştirme mantığı (tarih artık bir ilerleme ve mücadele olarak sonuçlanmıştır, çünkü liberal demokrasi ve tüketim toplumu "Batının ve batı değerlerinin zaferi olarak" nihai galebe çalmıştır), diğer taraftan ise farklılaştırma mantığı olarak (çok sayıda ve farklı medeniyetlerin birbiriyle ilişki içinde olduğu dünya) globalleşmenin ikili doğasını iyi yansıtmaktadır.

<sup>141</sup> Ibid., p. 86.

<sup>142</sup> Aleksandr Panarin, **Rossiya i Vostok, Geopolitika i Çivilizaçionnie Otnoşeniya**, RAN, Moskova, 1996. p. 40.



*“Bugünümüze aktarıldığı zaman, biz global kapitalizm görüntüsünde uç noktasına ulaşmış Denizcilik-tarzı hayatla karşılaşılıyor... Bugün biz deniz uygarlığının global korsanlığı ile baş etmek zorunda kalmışız; daha doğrusu, bir tarafta kendini koruma ve devlet korumacılığı gibi alışılmış süreçlerle korunma mekanizasyonlarının artık olmadığı, tüm global mekanı saran kurumsallaştırılmış ekonomik mekanizasyonlarla alınan vergiler (haraçlar) ve diğer tarafta, okyanus kenarlıklarına benzer bir şekilde kıtasal monolitlerin Rimland’dan uzaklaşmalarını sağlamak.”<sup>143</sup>*

Panarin yukarıdaki görüşleri ile aynı paralellikte bir diğer düalistik jeopolitik metaforu kullanmakla horizontal (yatay) coğrafi vektörün vertikal (dikey) üzerinde zaferi şeklinde açıklamaktadır. Buna göre deniz ya da Batı’nın güçleri ABD’in önderliğinde eski Sovyet Avrasya mekânına ya da “İkinci Dünya”ya direk olarak saldırmıştır. Başlatılan bu saldırı sürecinin hedefi Avrasya mekânını bölmek ve bu mekanı Üçüncü Dünya’ya dönüştürmektir. Bu doğrultuda “Eski İkinci Dünya”nın tamamı de-endüstrilizasyon sürecinin içine çekilmiştir. Panarin’e göre, de-endüstrilizasyon ilerlemeden zorla ayrılmadır ve bunda Batının açık bir şekilde dayatmasını ve teşvikini görmektedir.<sup>144</sup>

*“Rusya saldırı altında olmadığı görüntüsüne son vermeli ve Üçüncü Dünya Savaşı’nın, diğer ifadeyle Soğuk Savaş’ın bitmesinin hemen akabinde Dördüncü Dünya Savaşı’nın artık başladığını kabul etmelidir. Durum maskelenmiştir, çünkü Rusya herhangi bir karşı koymanın çok gerisindedir, fakat söz konusu olan onun mevcutluğuyse diğer büyük Avrasya devletleri ile beraber – ki Batının tüm Avrasya üzerinde kontrolü sağlayabilmesi için bunları etkisiz hale getirmesi şarttır – küresel karşı koymanın merkezi olmak zorundadır.”<sup>145</sup>*

Sonuç olarak Panarin, merkezinde Slav-Türk sentezinin dayandığı medeniyeti Avrasya’da en doğru jeopolitik seçenek olarak görmektedir. Daha geniş anlamda ise kendi Avrasyacılığını, Atlantizmin bütün dünyaya dayatılan Batı-tarzı gelişim modelinin medeniyetsel alternatifi olarak sunmaktadır. Sunduğu modelin temelini Batı bireyciliği ve merkantalizminden farklı olarak *manevi* ve *kolektivist* başlangıç öncülleri teşkil etmektedir.<sup>146</sup> Toynbee’nin katı bir etkisi altında şekillenen tarihselcilik anlayışına göre er ya da geç Batı medeniyetine karşı bir karşı koyma gelecektir. Bu nedenle de denebilir ki

---

<sup>143</sup> Aleksandr Panarin, **Rossiia v Çiklakh Mirovoy İstorii**, MGU, Moskova, 1999, p. 128.

<sup>144</sup> Aleksandr Panarin, **Pravoslavnaya Tsivilizatsia v Globalnom Mire**, Algoritm, Moskova, 2002. p. 331.

<sup>145</sup> Kùltürlerin karşıtlığı imajının jeopolitik somutlaştırılması klasik Alman jeopolitiğine benzetilebilir. Bu doğrultuda, Karl Haushofer, yaşam için yetersiz mekânın devletin uç noktalarını savaş cephesine dönüştürdüğüne işaret etmiştir. Klasik jeopolitik okulun yanı sıra Huntington’un da “devletin, çatışan medeniyetlerin en önemli aracı olduğu” düşüncesi Avrasyacılar için geçerlidir. Bkz, Panarin, “**Globalnoe politicheskoe prognozirovanie...**”, op. cit., p. 227.

<sup>146</sup> Panarin, “**Rossiia v çiklakh...**”, op. cit., p. 240–279.

Panarin'in sunduğu Avrasyacı model, politik bir projeden ziyade kültürel-felsefi niteliktedir.

## 2. RUS NEO-AVRASYACI DÜŞÜNCEDEKİ KIRILMALAR

Klasik ve neo-Avrasyacılık arasında çok daha genel bir düzeyde gözle görülür benzeşmelerin yanı sıra değişik bağlamların farklılıklara da yol açtığını vurgulamak yerinde olacaktır. Örneğin, Rusya'nın Avrasya ile özdeşleştirilmesi ilk bölümde de gördüğümüz gibi klasik Avrasyacılığın en temel tezlerinden biridir. Bu görüş, tarih ve coğrafya çalışmalarıyla klasik Avrasyacılarca incelikli bir şekilde işlenmiştir. Neo-Avrasyacılıkta Gumilev ve Panarin bu düşünceye bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Diğer taraftan ise neo-Avrasyacılığın diğer bir önemli ismi Aleksandr Dugin'in düşüncesinde Avrasya'nın mahiyetine ve coğrafi sınırlarına ilişkin hususlarda diğerleri ile belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Klasik Avrasyacılar için Avrasya sınırları hemen hemen 15. yüzyıldan itibaren şekillenmeye başlayan Rus devletçiliğinin sınırlarının aynısıdır. Genel bir ifadeyle bu sınırlar, 20. yüzyılın başlarındaki Çarlık Rusya'sının sınırları ile örtüşmektedir. Avrasyacılar bazı önemli istisnai durumlar da saptamışlardır. Örneğin, Polonya ve Finlandiya açıkça Avrasya'nın doğal sınırlarının dışında tutulmuştur. Bunu keyfi olarak çizilmiş sınırlar olarak değil, bahse konu olan mekânın coğrafi özelliklerinden kaynaklanan bir durum olarak görmüşlerdir.

Buradaki görüşün temelinde Savitski'nin "coğrafi individium" olarak adlandırdığı ve farklı coğrafi bölgelerin entegral ve organik birliğini yansıtan oluşum yer almaktadır. Savitski bu oluşumu, dört içsel "manzara" olarak adlandırdığı tundra, tayga, bozkır ve çöl kuşaklarının özgül topografik bağlantılarının sonucu olarak görmüştür. Bu dört alanın oluşturduğu doğal fiziksel coğrafi birlik yüzyıllar boyunca Avrasya'nın politik, sosyal ve kültürel yapısını belirlemiştir. Denebilir ki klasik Avrasyacılar için coğrafi "alt yapı" çok önemli olduğundan oldukça titiz bir şekilde işlenmiş ve hatta bunun desteklenmesi için özgün bir tarih görüşü de geliştirilmiştir.

Dugin'in tasavvurundaki Avrasya ise biri devlete ilişkin, diğeri de onun dünyagörüş biçiminde tanımladığı iki yüzü olan bir ideolojik kavram olarak görülmektedir. Klasiklerin Avrasya olarak esasen Çarlık Rusya'sı mekânına odaklanmalarının yerini burada eski SSCB mekânı almaktadır. Dugin, "Avrasya" kavramını, geleneksel Rus devletçiliği ve

SSCB'nin mekânsal büyüklüğüne atıfta bulunarak yeniden konumlandırmaktadır. Eski SSCB mekânında Rusya'nın gözetiminde yapılacak her türlü bütünleşme eğilimlerine sıcak bakmaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Avrasya İttifakı, Şanghai İşbirliği Örgütü gibi organizasyon ve projeleri yeniden birleşmenin jeopolitik araçları olarak görmektedir. Onun Avrasya düşüncesi, SSCB'nin bir benzeri olarak oluşacak olan yeni yapının ideolojik, ekonomik ve yönetsel temeli şekline bürünmektedir.<sup>147</sup>

Dugin'in anlayışında Avrasya'nın diğer anlamı, kendisinin küresel bir bakış geliştirme istekleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu, özellikle Soğuk Savaş sonrası Amerikalı stratejistlerce geliştirilen Yeni Dünya Düzeni'ne bir cevap niteliği taşımaktadır. Dugin, kendi perspektifinden bir 'Avrasyacı Düzen'den bahsetmektedir. Buna göre dünya dört temel büyük alandan ya da Dugin'in terimi ile söyleyecek olursak "jeo-ekonomik kuşak"tan oluşmaktadır. Bunlar Avro-Afrika, Asya-Pasifik, Amerika ve Avrasya'dır.<sup>148</sup> Dugin'e göre Atlantistler de bu büyük kuşakların mevcudluğunu kabul etmektedirler ancak onlar için bu kuşakların sayısı üçtür. Avrasya burada ayrı bir kuşak olarak kabul görmemektedir. Dördüncü bölgenin, yani Avrasya'nın üzerinde durmakla ve dünyayı dördümlü bir düzenlemeye tabi tutmakla Dugin, Amerikan hegemonyasına karşı jeopolitik bir çokmerkezlilikten bahsetmektedir. Bu nihai hedefe Amerika'ya karşı diğer üç jeo-ekonomik kuşağın işbirliği ile ulaşılabilecektir. İleride de üzerinde durduğumuz gibi Moskova'nın Berlin, Tokyo ve Tahran'la olan ilişkileri Dugin'in stratejisinin en önemli halkaları olarak görülmektedir. Böylelikle Dugin'in Avrasya'yı hem "büyük alan" (*bolşoye prostranstvo*) şeklinde klasiklerin tanımladığı şekilde görmesi hem de onu yeni bir "boyuta" yükseltmesi aslında kendi projesini iki aşamalı bir süreç şeklinde görmesinden kaynaklanmaktadır.

Dugin açısından Avrasya'nın ifade ettiği ikinci anlam onu klasiklerden nitel olarak da ayırt etmektedir. Şöyle ki Savitski, Avrasya'yı "kendinde bir dünya" (*mir v sebe*) biçiminde adlandırmıştır. Burada Rusya-Avrasya, coğrafi özellikleri bakımından birleşik ve kapalı bir dünya olarak tasavvur edilmektedir. Savitski'nin bununla kastetmek istediği Avrasya'nın tam özerk ve kendine yeterli olduğu, mevcudiyetini sürdürebilmesi için

---

<sup>147</sup> Dugin, "Moskova-Ankara Eksenini...", op. cit., ss. 133-136.

<sup>148</sup> Dugin, "Rus Jeopolitiği Avrasyacı...", op. cit., ss. 347-352.

gereken fiziksel ve spiritüel kaynaklara sahip olduğudur.<sup>149</sup> Tüm bu vurgular ışığında her ikisi arasındaki bariz farklılıklar da şekillenmektedir. Klasik Avrasyacılar radikal bir şekilde tecritçiliği, Rusya'nın en temel politik ilkelerinden biri olarak görmüşlerdir. Ancak diğer taraftan Dugin'in kavramsallaştırmasında Avrasya, "klasik" anlamdaki bir Avrasya ile sınırlı kalmamaktadır. Avrasya'nın daha güney hatlarında yer alan Müslüman devletleri, Çin, Hindistan ve bazı Doğu Avrupa devletleri daha "büyük" Avrasya'nın sınırları dâhilinde görülmektedir. Bundan başka herhangi bir ülkenin küresel Amerikan hegemonyacı tasarımına karşı olması da otomatik olarak onu Avrasyacı yapmaktadır. Bu "yeni" Avrasya'nın belli başlı temel ilkesi olarak da küresel tek kutupluluğa karşı çok kutupluluk için mücadele vermektir. Klasikler Avrasya ideasını Rusya için bir bakıma ulusal bir ide olarak tasarlamışlardır. Dugin ise klasiklere katılmakla beraber Avrasya'ya küresel bir derinlik de kazandırmaktadır. Bu hususta Avrasyacılığı anti-Amerikancılıkla da eşanlamlı bir şekilde kullanmaktadır.

Dugin'in görüşleri doğrultusunda temel postulatlarından biri olan Batı ve onun mahiyetine ilişkin meselede bir kopukluktan bahsedilebilir. Biçimsel düzeyde Dugin'in Batı inkârı düşüncesi klasik Avrasyacı görüşün aynısıdır. Hatırlanacağı üzere, klasik Avrasyacılıkta Batı ile Avrupa'yı özdeşleştirilmekteydi. Daha sahih bir ifadeyle Batı Avrupa ve özellikle de onun önde gelen sanayileşmiş ülkeleri olan Fransa, Almanya, Britanya, İtalya ve Avusturya-Macaristan, Batı dünyası olarak kabul görmekteydiler.

19. yüzyılın ortalarında Danilevski'nin Roma-Cermen kültürünü bir "tarihsel-medeniyetsel tip" şeklinde tanımlaması Rus milliyetçiliğinde Batı Avrupa'nın tek ve özgün bir medeniyet olduğu düşüncesinin gelişmesine neden olmuştur. Daha sonralar benzer düşünceler Spengler tarafından da dile getirilmiştir. Klasik Avrasyacılar Danilevski ve Spengler'den eşit derecede etkilenmişlerdir. Batı Avrupa medeniyeti ile Avrasya medeniyeti arasındaki iflah olmaz karşıtlık en temel düşünce olarak kabul görmüştür. Avrasyacılar için hayati bir öneme haiz olan bu karşıtlık, aşkındır ve zaman-ötesi bir niteliğe sahiptir. Deyim yerindeyse bu iki dünya karşılıklı anti-tezler şeklinde kabul edilmektedirler. Dolayısıyla da Rusya-Avrasya Batıya karşı olan farklılıkları ile tanımlanmaktadır. Genelde bu farklılıklar Slavofil milliyetçi geleneğe benzer bir dil kullanılarak yapılmıştır. Özellikle, ahlaki ve kültürel değerler öne çekilmiştir. Rusya'nın

---

<sup>149</sup> Savitski, "Rossiya i Mirovoy Rinok...", op. cit., pp. 398-419; Savitski, "Geografiçeskie i Geopolitiçeskie...", op. cit., pp. 295-303.

tinselliği, hoşgörüsü ve sosyal kolektifçiliği Avrupa'nın bireyciliğine, materyalizmine ve sömürgeciliğine karşı konumlandırılmıştır.

Genel olarak Mesihçi düşüncelere içkin olan bir evrensellik anlayışının mevcutluğundan bahsedilebilir. Bunun örneklerini hem Danilevski hem de Spengler'de görmek mümkündür. Her ikisinden de eşit derecede etkilenmelerine rağmen herhangi bir kültürel-tarihsel modelin evrenselleştirilmesi<sup>150</sup> Avrasyacılara bir teamül oluşturmaktan uzak olmuştur. Klasik Avrasyacıların bu çizgisi ile mukayesede Dugin'in bakış açısında bir kopukluk gözlemlenmektedir. Dugin, Roma-Cermen kültürel alanının tarihselliğini kabul eder, ancak bugünün Rusya-Avrasya'sı daha farklı bir karşı koyma ile karşı karşıyadır. Batı yine Batı'dır, ancak onun ağırlık merkezi Atlantik üzerinden Kuzey Amerika'ya doğru yer değiştirmiştir. Artık Avrasya'nın anti-tezi ve başlıca rakibi ABD'dir. Dugin'e göre, jeopolitiğin nesnel yasaları iki Batı arasında ayırım gözetmemizi gerektirmektedir. Klasiklerin anti-tez olarak gördükleri Batı Avrupa, Dugin tarafından artık doğal müttefik olarak telakki edilmektedir. Onun düşman olarak algıladığı Atlantik dünyadır. Burada iki mesele önemlidir. Birincisi, Dugin'in uzamda yaptığı değişiklik bu iki dünyanın karşıtlık algısında bir değişikliği beraberinde getirmektedir. Şöyle ki tarihsel-medeniyetsel ve moral ölçütlerin yerini jeopolitiğin "nesnel" yasaları almaktadır. Buna göre tarihin gidişatı 'kara' ve 'deniz' güçleri arasındaki ilişkilerde, mahiyeti ise bunlar arasındaki çatışmalarda saklıdır. Bugün tarih, Avrasya ile ABD arasında mevzilenmiş durumdadır. Dugin'e göre bu çatışma tarihin yönünü ve akışını belirleyecektir. Globalleşmenin anlamı da bir bakıma bu iki güç arasındaki mücadelenin "küresel" özellik kazanmasıdır.

Dugin burada Spenglervari bir Mesihçiliği devreye sokmaktadır. Avrasya'ya (Rusya'ya) kendi isteğinden bağımsız olarak bir misyon atfetmektedir. Atlantik dünyaya karşı mücadele etmek artık Avrasya'nın (Rusya'nın) kaderidir. Kendi görevinin farkına varan Avrasya'nın ABD'nin küresel hegemonyasına direnmek için dünyanın geri kalan kısmına liderlik etmesi bir zarurettir.

Dugin, yukarıdaki görüşünü daha sonra, ikinci bir önemli meseleye inhisar edecek şekilde geliştirmektedir. Buna göre Kıtasal Avrupa Rusya'nın geleneksel anti-tezi ve Öteki'si olma özelliğini kaybederek potansiyel müttefik olarak görülmektedir. Bir daha vurgulamak gerekirse Dugin için bunun nedeni jeopolitiğin nesnel yasalarıdır. Dugin'e

---

<sup>150</sup> Buradaki evrenselleştirmeden kasıt, kurtuluşun belirli bir medeniyet tipinden geleceğine dair olan inançtır.

göre Avrupa'nın kendisi Amerika'nın hegemonyacı niyetleri karşısında savunmasız durumda kalmıştır. Ayrıca Avrupa ile Rusya (Avrasya) arasında doğal "jeopolitik bağların" mevcudluğu gelecek müttefiklik için de bir zemin teşkil etmektedir.

Nihayetinde her ne kadar bugün Aleksandr Dugin neo-Avrasyacılığın en önde gelen ismi olsa da onun görüşleri, yine kendisinin bakış açısıyla bakıldığı zaman klasik Avrasyacılıktan biri epistemolojik diğeri de jeopolitik görüşleri olmak üzere bir kopmayı da simgelemektedir. Deyim yerindeyse Dugin'in çalışmaları ile neo-Avrasyacılık, klasik Avrasyacı düşünceden farklı yeni bir boyut kazanmıştır.

### 2.1. Epistemolojik Dönüşümler

Daha öncede belirttiğimiz üzere klasik okulun belli başlı tezleri Trubetskoy ve Savitski tarafından formüle edilmişlerdi. Onların çabalarıyla belirlenmiş olan ana çizgi, diğer Avrasyacı entelektüellerce farklı disiplinler çerçevesinde ele alınan çalışmalarla desteklenmekteydi. Ancak neo-Avrasyacılıkta böyle bir "türdeşlikten" bahsedemeyiz. Örneğin, Dugin'in okültizme olan rağbeti, pan-Ortodoks duyarlılığı, Rusya'nın tarihsel bir büyük güç olduğuna dair inancı ve faşist düşünceyi ihtiyatlı ve incelikli bir tarzda yeniden canlandırmaya çalışması kendisini, çok geniş bir yelpazede görüşlerini ifade etmeye sevk etmiştir. Teorik boyutta eklektik bir tutum içerisinde olan Dugin, farklı düşünce akımlarını kendi jeopolitik görüşleri doğrultusunda yeniden yorumlamıştır. Bu durum, özgün kavramların geliştirilmesinden ziyade senkretik bir biçimde Dugin'in Avrasyacılık olarak adlandırdığı ideolojinin desteklenmesine yol açmıştır ki aslında bu Mannheim'in ideolojinin "tikel" anlayışı olarak ifade ettiği duruma tekabül eder. Buna göre, belirli bir toplumsal ya da siyasal düzeni sürdürmek için, yararlanılabilecek fikirler ya da "canlandırmalara" ihtiyaç duyulmaktadır.<sup>151</sup>

Her şeyden önce klasik okul için tarih ve tarih felsefesi çok önemlidir. Çünkü klasik Avrasyacılar, tarih tezi ile ortak bir köken arayışındaydılar. Bunu yaparken bir tarafta coğrafi faktörleri temel almış diğer tarafta ise tarihsel deneyimler ve semboller kullanılarak milliyetçi bir söylem geliştirilmiştir. Bu bağlamda klasik Avrasyacılığın en temel tarihsel sembolü Cengiz Han idolüdür. Neo-Avrasyacılık için ise jeopolitik sabiteler belirleyici olmaktadır. Klasiklerin ortak kökeni Moğol döneminde aramalarına rağmen,

---

<sup>151</sup> Aktaran, Peter Burke, **Tarih ve Toplumsal Kuram**, çev. Mete Tuncay, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2005, s. 93.

Dugin örneğın Hiperborea tezi ile tüm Avrasya halkları için ortak bir kökenin sembolik, mistik ve bir o kadar da mitolojik söylemini geliştirmektedir. Burada Cengiz Han sembolü yine işlevsel kalmaktadır, fakat idol artık Moğol İmparatorluğu yerine Roma İmparatorluğu'dur.

Genel bir jeopolitik çatısı altında Dugin'in "muhafazakâr devrim", "tradisyonalist felsefe", "nasyonel-bolşevizm", "ariosofi", "Hıristiyan eskatolojisi" gibi kavramsallaştırmaları Avrasya bağlamında yorumlaması kendisi ile klasik okul arasındaki önemli epistemolojik farklılaşmalara işaret etmektedir.

### 2.1.1. 'Muhafazakâr Devrim', Gelenekçilik ve Modernite Eleştirisi

Dugin'in en temel kavramsallaştırmalarından biri 'muhafazakâr devrim'dir. Aydınlanma karşıtı bir eğilim olan muhafazakâr devrim, rasyonalizmin bozduğu modern uygarlığın hâkim değerlerine karşı bir devrimdir. Sağ ve sol arasındaki geleneksel farklılığı aşan ve kendisinde sağın muhafazakâr değerleri ile solun devrimci yöntemlerini manevi yönleri ile harmanlayan bir görüştür.<sup>152</sup>

Muhafazakâr devrimci olarak nitelendirilen yazarların önde gelen isimlerinden biri olan Edgar Jung kavramın mahiyetini aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

*Doğaya ve Tanrıya yabancılaşmadan bireyin tüm ilkel yasa ve değerlere saygı duymasına geri dönüş... Eşitliğin yerini bireyin manevi değerinin; sosyalist inançların yerini insanların toplumsal sıralamada bulunduğu yerle bütünleşmesi; mekanik seçimin yerini liderliğin organik seçiminin; bürokratik zorlamanın yerini öz-yönetimin saf manevi sorumluluğunun; kitlesel saadetin yerini ulusun oluşturduğu kişilik haklarının alması.<sup>153</sup>*

Muhafazakâr devrimciler, kendilerini liberal demokrasiye karşı konumlandırmışlardı. Kullandıkları dil (organik toplum, tabaka, zümre, ulus) esasen muhafazakârdır. Ancak hedeflenen hâkim değerler temelindeki topluma, devrimsel hareket sayesinde erişilecektir.

---

<sup>152</sup> Almanya'da demokrasinin krizde olduğu bir dönemde Moeller, Hofmannsthal, Jung, Freyer, Ernst Jünger, Carl Schmitt gibi sağın önde gelen isimleri kendilerini muhafazakâr devrimciler olarak tanımlamışlardır. Onlar, sivil toplumda rekabet eden gruplara ve sosyal güçlere karşı devlet iktidarının güçlendirilmesi sayesinde ulus ve ulusal onuru yeniden meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Bkz, Aleksandr Dugin, **Konservativnaya Revolyuçiya**, Arktogeia, Moskova, 1994.

<sup>153</sup> Aktaran, Mark Neocleous, "Revolution? Reaction? Revolutionary Reaction?", ed. Mark Cowling, **The Communist Manifesto**, Edinburgh University Press, New Interpretations, Edinburgh, 1998, içerisinde, p. 112.

Dugin, ‘muhafazakâr devrim’ kavramından Aydınlanma sonrası dünyanın tasfiye olunarak yerine neredeyse unutulmuş ‘Tradisyon’un<sup>154</sup> yeniden canlandırılan kahraman (epik) değerlerinin hâkim olduğu yeni bir düzeni anlamaktadır. Bu bağlamda, muhafazakâr devrimi ‘sonuncu devrim’, yani tarihte, kıtada ve evrende gerçekleşecek en büyük devrim olarak görmektedir.

*[Muhafazakâr devrim] meleklerin geri dönüşü, kahramanların yeniden canlanması ve nihayet kalbin sebep diktatörlüğüne başkaldırısıdır.<sup>155</sup>*

Göründüğü gibi Dugin, muhafazakâr devrimin Aydınlanma karşıtı düşüncelerini, gelenekçiliğin mistik düşünceleri ile eklemlenmiştir. Geleneğin öne çıkarılması daha 19. yüzyıl Fransa’sında De Bonald, J. De Maistre, F. Chateaubriand ve F. Lamennais gibi muhafazakâr düşünürler tarafından gerçekleştirilmiştir.<sup>156</sup> Ancak hiç kuşkusuz gelenek asıl ifadesini Fransız Sufi düşünür Rene Guenon ve İtalyan pagan faşist düşünür Julius Evola’nın başını çektiği Tradisyonalist ekolde bulmuştur. Her iki düşünür de Aydınlanma Çağı’nın değerlerine karşı çıkmakta ve hakikatin modern bilimle ve felsefeyle değil, gelenekle ve geleneğin otoritesiyle bilinebileceğini öne sürmektedir. Onlara göre modern dünyanın ortaya çıkmasından önce var olan, fakat bugün artık izine rastlanmayan ‘Primordial Gelenek’ olarak adlandırılan asli bir gelenek mevcut olmuştur. Bütün diğer gelenekler Başlangıçtaki Gelenek’ten türemiştir ve asli olan ve baştan sona süren de sadece odur.<sup>157</sup> Guenon, *Modern Dünyanın Bunalımı* başlıklı temel yapıtında şu satırları yazmaktadır;

*“Her şeyde, biri merkezkaç öteki de merkezci iki zıt eğilim bulmak mümkündür. Bu iki eğilimden birinin veya diğerinin baskın çıkmasına bağlı olarak ortaya birbirini tamamlayan iki aşama çıkmaktadır. Bunlardan biri ilkinden uzaklaşma, diğeri ise ilkeye dönme hareketidir.”<sup>158</sup>*

---

<sup>154</sup> Hem Dugin hem de Evola “Tradisyon” terimini tarihsel zamanın kırılmadan önce tüm kültürlerin biricik ve önemli ortak geleneklerine olan inançlarını dile getirmek için kullanmaktadırlar. Bu görüşe göre “kırılma” ile Tradisyon kaybolmuş ve parçalanmıştır, bunun yerini farklı ve çeşitli kusurlu “tradisyonlar” almıştır.

<sup>155</sup> Aktaran, Stephen D. Shenfield, **Russian Fascism, Traditions, Tendencies, Movements**, M.E. Sharpe, New York, 2001. p. 195.

<sup>156</sup> Frederick Charles Copleston, **A History of Philosophy, 19th and 20th Century French Philosophy**, 9. Cilt, Continuum, New York, 2003, pp. 1–18.

<sup>157</sup> Rene Guenon, **Modern Dünyanın Bunalımı**, çev. Nabi Avcı, Yeryüzü Yay., İstanbul, 1979, s. 40.

<sup>158</sup> Ibid., s. 19.



Guenon'a göre insanlık tarihi dönemseldir. Hıristiyanlığın oluşmasından önceki 6. yüzyılda gelenekler köklü bir değişim geçirmiştir. Bu, Yahudilerin Babil'de hala tutsak olarak tutulduğu dönemdir. Bu dönemin özelliği, asli geleneğin Babil-sonrası dönemde ikincil derecedeki dinsel geleneklere ayrışmasına kadar evrensel olmasıdır.<sup>159</sup> Cari dönem ise Primordial Gelenek'in son derecede tahrip edilmesi ile bağlantılıdır. Bir bakıma Guenon için tarih, Gelenek ve karşı-Gelenek'in mücadelesidir. Bunu inisiyasyon (inisiye) ve karşı-inisiyasyon kavramlarında ifade etmeye çalışmıştır. 'İnisiyasyon', geleneğin yeniden keşfedilmesi, yeniden yüze çıkarılması sürecidir. 'Karşı-İnisiyasyon' ise gelenekten uzaklaşmaya ve çoğu durumda bilinç düzeyinde yabancılaşmaya işaret etmektedir. Dugin bu kavramları Neo-Avrasyacı tarih felsefesinin önemli bir bileşenleri olarak yeniden yorumlamıştır. İleride göreceğimiz gibi, gelenek ve karşı-geleneği kıtalar arasındaki savaşın, tarihin daha derinlerindeki ve daha önemli iki metafizik güç arasındaki mücadelesinin izdüşümleri şeklinde görmektedir.

Gelenekçi felsefede bugün kutsallıktan arınmış (profan) gelenek-karşıtı değerler (hatta bir zamanlar ikincil gelenekçi formlarda korunan) Tek Gerçek'in izlerini kaybettirmiştir. Burada Primordial Gelenek'in korunmasına ilişkin iki düşünce çok önemlidir.

Birincisi, bazı ikincil gelenekler değişen derecelerde "Primordial Gelenek'in Gerçek"ini hala korumaktadır. Çünkü tüm otantik dini gelenekler Primordial Gelenek'ten neşet ettiklerinden ortodoksturlar. Guenon, Hıristiyan geleneğinin tamamen inisiyatik niteliğini kaybettiği kanaatindedir. Ona göre, "Batı'da geleneksel ruhtan gelip de yaşamaya devam edenleri ancak Hıristiyanlıkta, daha doğrusu Katoliklikte bulabiliriz."<sup>160</sup> Evola ise Katolikliği, gelenekçi olmayan sözde bireysel Tanrısı ile dişil ve moderniteye özgün bir olgu olarak görmüştür.<sup>161</sup> Dugin, en gelenekçi dinler olarak İslam'ın yanı sıra Ortodoks Hıristiyanlığı görmektedir. Ona göre, Hıristiyanlığın diğer iki önemli kolu olan Katoliklik ve özellikle de Protestanlık, mondialist uygarlığın hümanist değerleri ile zehirlendiğinden

---

<sup>159</sup> Ibid., ss. 17–18.

<sup>160</sup> Ibid., s. 42.

<sup>161</sup> Mark Sedgwick, **Against the Modern World, Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century**, Oxford University Press, New York, 2004, p. 100.

Geleneğin orijinal anlayışlarını kaybetmişlerdir.<sup>162</sup> Bu doğrultuda Dugin, Rusya'nın (Avrasya'nın) gelenek-karşıtı güçlerle mücadele etmek gibi evrensel bir yükümlülüğünün bulunduğu düşüncesindedir.

İkincisi, ezoterik ikincil gelenekler arasında son derece keskin çatışmalara rağmen bazı dinlerin ezoterik gelenekleri arasında (örneğin, Katoliklikte Hermetizm ve Gnostizm arasında, Ortodokslukta Hesychasm, İslam'da Sufizm) ortak birçok unsurun bulunduğu ve Primordial Geleneğin mantığını yeniden ürettiği düşünülmektedir. Burada dinin Ortodoks formları modernleşmiş biçimlerinden daha yüksekte durduğundan, nihayetinde de yozlaşmamış formlar olarak görülmektedir.<sup>163</sup>

Guenon, paradigmatik olarak Doğuyu gelenekle, Batıyı ise moderniteyle tanımlamıştır.<sup>164</sup> *Doğu ve Batı* başlıklı eserinde de Batı medeniyetinin bulunduğu durumu gerçek bir anomali olarak adlandırır.<sup>165</sup> Buradaki önemli husus, onun karşı çıktığının Batı değil, modern dünya olmasıdır. Bizatihi moderniteden kaynaklandığını düşündüğü materyalizmin yanılsamalarına, ilerlemenin “batıl inançlarına”, sebep, değişim (kendiliğinden arzu olunan bir şey olarak) ve özellikle Anglo-Sakson dünyanın duygusal ahlaklaşmasına (*sentimental moralization*) saldırmıştır.<sup>166</sup> Asıl tehdidin Bolşevizm ve “Sarı Tehlike”<sup>167</sup> olmasından ziyade gerçekte Batının endüstriyel üstünlükten başka hiçbir temele dayanmamasında görmektedir.

---

<sup>162</sup> Bu bağlamda Dugin'in Yahudi dinine bakışı mukayese açısından önemlidir. Dugin'e göre, Yahudiliğin evren ve insan vizyonu Hint-Avrupa dinlerinin temel sezgilerine karşıttır. Özellikle de Dugin'in saf Hint-Avrupa dini şeklinde nitelendirdiği Hıristiyanlık kavramlarına karşıttır. Dugin, tarihsel Hıristiyanlık ile “ebedi ve saf” “süper-dinsel Hıristiyanlık” arasında ayrım gözetmektedir. Bu, “ebedi Hıristiyanlık”, esasen “Yahudi karşıtı” eğilime sahiptir ve “kuzey halklarının başvurduğu” primordial öğretilerdir. Hıristiyanlık ve Yahudilik arasında tarihsel süreklilik bulunmasına rağmen, metafizik olarak bu iki din arasında ortak bir şey bulunmamaktadır. Dugin'in iddiasına göre, “Yahudilik” İsa'nın sadece kişiliğini ve misyonunu inkâr etmekle kalmaz, aynı zamanda Allah'a mahsus ilkeyi reddeder.” Bu nedenle de, Yahudi-Hıristiyan Hıristiyanlığı büyük Tradisyonla bağlantılı olan gerçek “perennial Hıristiyanlık” değildir. Bkz, Aleksandr Dugin, “Velikaya Metafiziceskaya Problema i Tradiçiya”, *Mily Angel*, No, 1, 1991, p. 24.

<sup>163</sup> Aleksandr Dugin, “**Apologiya Naçionalizma**”, Konservativnaya Revolyuçiya, Arktogea, Moskova, 1994, pp. 141–143.

<sup>164</sup> Guenon, “**Modern Dünyanın Bunahımı...**”, op. cit., p. 36.

<sup>165</sup> Rene Guenon, **Doğu ve Batı**, çev. Fahrettin Arslan, Yeryüzü Yay., İstanbul, 1980, s. 19.

<sup>166</sup> Sedgwick, “**Against the Modern World...**”, op. cit., p. 25.

<sup>167</sup> Çin ve Japon militarizmini ifade etmek için kullanılan terim

“Gerçek şu ki spiritüel temellerin yokluğunda Batı medeniyeti, barbarizmin yıkıcı tehdidi ile burun buruna gelmekte ve sonuç itibariyle daha selamete dayalı medeniyetlerce asimile edilebilmektedir.”<sup>168</sup>

Dugin, gelenekçi felsefede Guenon’a hayranlık duymasına rağmen, modernite eleştirisinde Guenon’dan ziyade Evolacıdır. Çünkü Guenon, moderniteyi eleştirirken niyeti Batının tasfiye olunması değildir. Onun arzu ettiği Doğu’nun zaferi değil, Batının uygun bir medeniyetsel gelenek temelinde restore edilmesidir.<sup>169</sup> Bu daha çok Batının kurtarılmasına yönelik bir temenni olup tam da Evola’nın Guenon’dan farklılaştığı noktaya inhisar eder. Zira, Evola, Guenon’un *Modern Dünyanın Bunalımı* eserinden etkilenmiştir, ancak Batının içerisinde olduğu krizi sadece izah etmekle kalmaz. Onun yapmak istediği, Gelenekçiliğin sürrealist sempatizanı Rene Daumal’in “zorunlu bir şekilde insanı içerisinde devrime doğru götüren yasa”<sup>170</sup> olarak adlandırdığı şeyi bulmaktır.

Evola, *Modern Dünyaya Başkaldırı* adlı eserinde Nietzsche ve Johann Jakob Bachofen gibi filozoflardan etkilendiğini, birincisinden ‘üstün insan’ (*Übermensch*), ikincisinden ise daha az bilinen ‘eril’ (*uranic*) ve ‘dişil’ (*telluric*) medeniyetlerin ikili sistemini ödünç aldığı ifade etmiştir.<sup>171</sup> Bir Nietzscheci olarak Evola, eylemi yüceltmiş ve önemsemiştir. Nietzsche’nin burjuva Hıristiyan değerlere yönelttiği eleştiri ve üstün insan ‘mutlak birey’ hakkında söyledikleri Evola’yı oldukça etkilemiştir. Sonucusunu ‘eril’ niteliğin eşdeğeri olarak görmüştür. Ona göre bu Hint geleneğindeki *Kşatriya* veya savaşçı kastın izdüşümleridir.<sup>172</sup>

Guenon ve Evola’nın söyledikleri ışığında Dugin, modern dünyanın yıkıcı etkilerini mondializm, liberal demokrasi, materyalizm, ateizm, neo-spiritualizm ve kadınlaşma (*feminizasyon*) ile bağlantılı görmektedir. Ona göre bütün bu doktrinler, ezoterik doktrinlerin dünyevileşmiş biçimleri olarak görülebilir. Örneğin, Dugin genelde mondializmi, özelde de bir mondialist kavram olan “tarihin sonu” nosyonunun soteriolojik ölçütten yoksun Yahudi “kabalacı eskatolojisinin” dünyevileşmiş varyasyonu olduğu kanaatindedir. Ona göre, tarihin sonu, tarihin temel unsurları olan etnisitelerin, dinlerin,

---

<sup>168</sup> Aktaran, Sedgwick, *Against the Modern World...*, op. cit., p. 26.

<sup>169</sup> Guenon, “*Doğu ve Batı...*”, op. cit., ss. 145–166; Sedgwick, “*Against the Modern World...*”, op. cit., p. 25.

<sup>170</sup> Sedgwick, “*Against the Modern World...*”, op. cit., p. 98.

<sup>171</sup> Ibid., p. 99.

<sup>172</sup> Ibid., p. 100.

ulus devletlerin, kendine münhasır medeniyetlerin ve ideolojilerin sonu demektir. İlginçtir ki Dugin, “tarihin sonu” nosyonunun en önemli temsilcisi olarak Francis Fukuyama’yı değil, bir Cezayir asıllı Yahudi olan Jacques Attali’nin “1492” ve “*Lignes d’horizons (Ufuktaki Görüntüler)*” kitaplarını görmektedir. Dugin’e göre, Attali’nin bahsettiği ticari düzen, tam da Guenon’un üzerinde durduğu asimile olmuş Yahudilerin gelenek-karşıtı eylemlere eğilimliliğini iyi yansıtan bir tezahürdür. Mondializmin evrenselciliği, geleneksel medeniyetin gerçek evrenselciliğinin gülünç bir kopyasıdır. Dugin inanmaktadır ki bu yeni yersiz–yurtsuzlaştırılmış “ticari düzen” materyalist dünyanın gerçek sahibi olan Antichrist’in de zuhur etmesinin başlangıcını simgelemektedir.<sup>173</sup>

Guenon’dan mülhem bazı ezoterik geleneklerde evrenin kutsallıktan arındırılmasını Dugin, materyalizmin modern bilim ve felsefeye nüfuz etmesi şeklinde yorumlamıştır. Karl Marx’ın “ekonomik materyalizmi” ile Sigmund Freud’un “psikiyatrik materyalizm”ini modern dünyanın bozulmasına katkı sağlayan “entelektüel sapkınlığın” örnekleri olarak görmektedir.<sup>174</sup> Bu doğrultuda psikanalitik ile Kabala’nın doktrinleri arasında da paralellikler olduğunu söylemektedir. Dugin’e göre, Freud’un psikanalizi, modern dünyanın temel bozucu eğilimlerinden biri olan kadınlaşma ile sıkı bağlantılıdır. Freud’un Eros’u Hint-Avrupa geleneğinin her şeyi kapsayan kozmik Eros’u değil, anaerik kültürlerin dişil, kaotik Eros’udur.<sup>175</sup> Bu tarz kabalistlik temel üzerine bina edilen neo-spiritüalist hareketleri modern uygarlığın temel dağıtıcı eğilimleri olarak görmektedir. Ona göre neo-spiritüalist eğilimler, “kutsaldan arınmış” ve “agnostizm”den bile daha tehditkârdır, çünkü onların doktrinleri Geleneğinki ile benzer bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak gerçeklikte, onlar, modern uygarlığın bozulmasına işaret eden ‘gelişim’ ve ‘evrim’ kavramlarını kabul ettiğinden sahici ezoterizmin sadece saptırılmış ve karikatürleştirilmiş biçimleridir.

Hem Guenon hem de Dugin modernitenin, özellikle de liberal demokrasinin öne çıkardığı bireyciliği açık bir şekilde reddederler. Fakat onların bireyciliğe bakışı ve algılama şekilleri birbirinden tamamen farklılaşmaktadır. Guenen için bireycilik, “*bireyi aşan herhangi bir ilke tanımamayı ve bunun sonucu olarak da uygarlığı, bütün şubeleriyle*

---

<sup>173</sup> Aleksandr Dugin, “West Against the Rest”, **Elementi**, No, 7, 1996, p. 40.

<sup>174</sup> Vadim Rossman, **Russian Intellectual Antisemitism in the Post-Communist Era**, The Vidal Sassoon International Center, Jerusalem, 2002, p. 52.

<sup>175</sup> Ibid., p. 52.

*katıksız beşeri unsurlara indirgemektir.*<sup>176</sup> Dugin ise Carl Gustav Jung'dan mülhem 'kollektif bilinçaltı' kavramı ile "özgül ulusal veya kitlesel bilinç" in mevcudluğuna işaret etmektedir. Kavramı Jung psikolojisinden devralsa da ona yüklediği anlam farklıdır. Yani kollektif bilinçaltı ile ifade ettiği "*en eski zamanlardan kendisine kutsal, tarihsel hafızayı iyice yerleştirmiş olan insanların sosyal ruhu ve bunun esrarengiz sembollerde, belirsiz imgelerde ve geleneğin psişik arketiplerinde muhafaza etmesidir.*" Bu doğrultuda Dugin'in iddiasına göre "kollektif bilinçaltı bireysel düşünce üzerinde önceliklidir."<sup>177</sup> Görüldüğü gibi Dugin ve Guenon'un bireycilik eleştirileri farklı bağlamlarda ilişkiliselleşmektedir. Dugin'in için her şeyden önce ulusal bağlam önceliklidir. Guenon ise milliyetçiliği, tanım gereği geleneksel tavra karşı gördüğünden kabul etmez.<sup>178</sup>

Bireyciliğe farklı bakışın düşüncede yol açtığı mantıksal ayrımlaşma, demokrasi için de geçerlidir. Gelenekçi felsefe, demokrasi biçimleri arasında ayırım gözetmeksizin onun temel mantığına karşı çıkar. Bu hususta Guenon şunları yazmaktadır:

*"Daha üstün" "daha aşağı" dan doğamaz... Çünkü "büyük" "küçük" ten çıkamaz. Bu, kimsenin karşı çıkamayacağı bir matematiksel kesinliktir... Halkın kendinde olmayan bir gücü başkasına veremeyeceği açıktır. Gerçek güç, ancak üstten gelebilir ve ancak toplumsal düzenden üstün bir şeyin, yani bir manevi otoritenin onayından geçerek meşruiyet kazanabilir.*<sup>179</sup>

Yukarıda alıntıladığımız paragraftan da görüleceği gibi Guenon'un demokrasi eleştirisini iki noktada toplamak mümkündür. İlki, demokratik düzende iktidar "aşağıdan" geldiğinden, bu iktidarın yegâne kaynağının tek âli ilke olduğu geleneksel düzenle taban tabana zıtlık teşkil eder. İkincisi, iktidar çoğunluğa ait olamaz, çünkü o, bazılarının, diğer bir ifade ile seçkinlerin erişebileceği ayrıcalıktır.

Oysa Dugin, Avrupa'da Yeni Sağ'ın önde gelen ismi Alain de Benoist'in liberal, egalitar (hem totaliter milliyetçi hem de sosyalist rejimlerini içeren) ve organik demokrasi olmak üzere üçlü ayrımını kabul eder. Plebisitlerin, seçimlerin, referandumların ve temsili sistemlerin gerçek kalıtımı yansıtmadığını eleştirirken, ilk ikisine karşı organik demokrasiyi desteklemektedir. Burada Alman Carl Schmitt'le aynı görüşü paylaşmaktadır

---

<sup>176</sup> Guenon, "**Modern Dünyanın Bunalımı...**", op. cit., s. 81.

<sup>177</sup> Aleksandr Dugin, "Organic Democracy Prescribed for Russia", **The Current Digest of the Post-Soviet Press**, Vol. XLV, No.4, 24 Şubat 1994, p. 21.

<sup>178</sup> Guenon, "**Modern Dünyanın Bunalımı...**", op. cit., s. 142.

<sup>179</sup> Ibid., s. 107.

ki “gerçek demokrasi sadece homojen bir toplumda olanaklıdır”. Dugin’e göre, organik demokrasiyi olanaklı kılacak homojen bir toplum niteliksel olarak vatandaş olanlarla olmayanlar arasında ayırım gözetmeli, kendi halkının organik birliğine uzak olanlarla, tesadüfî ve ikincil derecede olanları kendi sınırları dâhilinde periferiye itmelidir. Dugin, bunu, “demokratik ayrımcılık” olarak adlandırmaktadır. Demokratik ayrımcılığı, halkın organik birliğini tehdit altına alabilecek etnik, dinsel, ekonomik ve kültürel azınlıklarda (köleler, serseriler, tarikatçılar vs.) korunmada hayati bir öneme haiz olduğu kanaatinde-dir.<sup>180</sup>

Dugin’e göre Doğu, Batı’dan etnokültürel açıdan daha homojen bir topluluğa sahiptir. Bu durum Batı’da liberal demokrasi-nin başarısını da izah etmektedir. Ancak, Batının organik demokrasiye erişeceğinden pek fazla umudu yoktur. Batı sahici bir kalıtım için kendisini küçük etnokültürel şekillerde tahsis etmeli ve ulusal ile dinsel karışım geleneğine son vermelidir. Buna mukabil Doğu organik demokrasi için tamamen hazır bir vaziyettedir:

*Mondialist planların liberal demokrasiyi Doğu’da oluşturma çabaları herhangi bir uzun dönemli başarıdan uzak olacaktır. Bunun nedeni liberal demokrasi-nin Doğu halklarının psikolojik özelliklerine karşı olmasının ötesinde herhangi bir halkın kolektif bilinçaltısı ile uyumsuzluğudur.*<sup>181</sup>

Liberal demokrasi-nin kolektif bilinçaltı ile uyumsuzluğunu ve organik demokrasi-nin Rus kültürü ile nasıl bağdaştığını Dugin tarihsel bir perspektifte şöyle izah etmektedir:

*Popülist Rus devrimcilerinin çoğunluğu muhafazakâr devrimin (bilinçli veya bilinçsiz olarak) sözcülüğünü yapmaktaydı. Onlar, Batıdaki yenilikler için değil, halkın kendi ulusal köklerine geri dönüşü için mücadele vermekteydiler. Organik demokrasi, Rus ideolojik akımlarının çoğunluğu için ilham kaynağı olmuştur. İster monarşist, ister sosyalist isterse de komünist olsun Rus olduklarından, büyük halkımızın güçlü ve sürekli bir niteliği olan kolektif bilinçaltını ifade etmişlerdir... Aşırı sağdan aşırı sola kadar tüm Rus milliyetçileri, ekonomik hayatta kapitalist, liberal sektörün gelişmesi ve yaygınlaşmasına karşıt olmuşlardır. Bunların her biri, kendi tarzında tek bir popüler niyeti – organik demokrasiyi dile getirmişlerdir. Bu, halkın Tarih’teki mirasına, Geleneğe ve liberal Adaletsizlik Tanrısı ile uyumsuz olan kendi Rus Tanrısına yönelik ifadedir.*<sup>182</sup>

---

<sup>180</sup> Aleksandr Dugin, “Organiçeskaya Demokratiya”, **Konservativnaya Revolyuçia**, Arktogea, Moskova, 1994, içerisinde, pp. 285–305.

<sup>181</sup> Ibid., p. 291.

<sup>182</sup> Ibid., p. 298.

Dugin, organik demokrasinin ya otoriter bir yönetime ya da popüler katılım sistemine götürebileceğini ve bunun da tam olarak Rus halkının vermesi gereken bir karar olduğu kanaatindedir. Teorik olarak Dugin'in organik demokrasisinin sadece homojen toplumlarda uygulanmasının mümkünlüğü söylenebilir. Ancak bu görüşünün temel sorunu, düşüncenin ırksal ve etnik düzlemde barındırdığı irrasyonel doğadır. Hangi kişinin halka (organik topluluğa) ait olduğuna hangisinin olmadığına kimin karar vereceği ve bunun hangi ölçütler esas alınarak yapılacağı belirsizdir.

### 2.1.2. Aryan Teosofisi ve Mistik Düşünce

Dugin, Bolşevik devrimciliğini Alman milliyetçiliği ile birleştiren Ernst Niekisch ve Heinrich Laufenbach gibi erken dönem Alman solcularının görüşlerini, muhafazakâr devrim ideolojisinin en iyi formulasyonlarından biri olarak görmektedir. Aynı zamanda Strasser kardeşlerinin temsil ettikleri Alman Nazi hareketinin solcu eğilimlerine karşı da sempatik bir tutum içerisindedir.<sup>183</sup> O, bu kaynaklardan ilham almakta ve sıklıkla alıntılar yapmaktadır. Tam da bu nedenle Dugin tartışılmaz bir Şekilde faşist olarak tanımlanmaktadır.<sup>184</sup> Gerçekte Dugin, faşizme olan sempatisini gizlememekte ve onun korporativizmini, sosyal eğilimini, liderlik kültünü (*vojdizm*), romantik kahramanlığın yüceltilmesi ve ölümün tadılmasını önemli olarak değerlendirmektedir. Burada Dugin, nc Reich'i her Şeyden önce "spritüel imparatorluk" olarak değerlendiren Arthur Moeller van der Brck'den etkilenmiştir. Brck'n görüşünde Rusya'nın nihai dünya imparatorluğu misyonunu gerçekleştirecek 'nc Roma' kavramsallaştırmasının yeni bir yaklaşımını görmektedir.<sup>185</sup> Bu hususta Dugin, nc Roma, nc Reich ve nc Enternasyonel arasında gizemli bir birlik görmekte ve bu birliği "diyalektik l" olarak adlandırmaktadır.<sup>186</sup> Bu doğrultuda kutsal Rusya'nın Ortodoks arlarının, Almanya ve Rusya'nın Bolşevik devrimcilerinin, Alman Nazilerinin her birinin Avrasya'nın gerçek

---

<sup>183</sup> Aleksandr Dugin, **Tamplieri Proletariata, Naional-Bolşevizm İniiaiya**, Arktogea, Moskova, 1997, pp. 5-6.

<sup>184</sup> Dugin, Nazizmin aleyhine değildir (açıkça kınamamaktadır), sadece Hitler'in SSCB'ye saldırısını kabul etmemektedir. Dugin, "muhafazakâr devrim"i gerçekleştirememekte Hitler'i eleştirmektedir. Dugin'e göre bu kuramlar en iyi Şekilde Waffen-SS tarafından korunmuştu. Bu konuda bkz., Shenfield, "**Russian Fascism...**", op. cit., pp. 191-199.

<sup>185</sup> Dugin faşist ideolojinin kktencililiğini ve aynı zamanda onun hiyerarşik yapısı ile savaşçı ruhunu modernleştirmektedir. O, Rusya-Japonya-Almanya ittifakı görüşünü yenilemekte ve medeniyetler çatışmasının kaçınılmazlığını önermektedir.

<sup>186</sup> Haçın başsız taşıyıcısı olan Atsefal, ebedi svastika'nın talandırđıđı güneş ve orak ve eki. Dugin, "**Tamplieri proletariata...**", op. cit., p. 2.

ve kadim değerlerini kendisinde cisimleştirdiğini ve ortak düşman olarak Atlantikçi Batıya karşı durduğunu söylemektedir. Böylelikle Dugin, tarih okumasında erken Alman ulusal sosyalizminin de temel kaynaklarından biri olan “Ariosofi” olarak adlandırılan ırkçı kuramı, merkezi konuma yerleştirmektedir.<sup>187</sup> Bu kuramın bir diğer adı Aryanizm ve ya Aryan teosofisidir. En genel tanımlamasıyla beyaz ırkın üstünlüğüne dair geliştirilmiş ırkçı bir kuramdır. Kuram, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında merkezi Avrupa’da çok büyük entelektüel destek görmüş ve geliştirilmiştir. Buradaki dünyagörüş tipiktir: yüce ve haklı Allah olan Nav ile kötü huylu melek olan Jehovah arasında bitmeyen ebedi mücadeledir bu. Nav, beyazlar veya Ariler olarak tanımlanan ırkı yaratmıştır ki daha sonra ırksal karışım ve spiritüel çöküntü nedeniyle soyu bozulmuştur. Bu mistik ve bir o kadar da mitolojik dünyagörüş doğrultusunda Dugin, Guenon’un Atlantis ve Hiperborea dair söylediklerinden<sup>188</sup> hareketle “Hiperborea” kuramını ileri sürmüştür. İnanmaktadır ki uzak geçmişte kuzey Arktik’te saf Ari ırkının yurdu olan, “Hiperborea” şeklinde bilinen cennet adası mevcut olmuştur. Bunlar bugünkü Rusların kadim ecdatlarıdır. Ona göre kadim Aryan kültürlerinde Rusya–Avrasya, “tanrıların ikamet ettiği yer” olan “Büyük İsveç”le ilişkilendirilmiştir. “Işık beyaz ülkesi” olan bu “Büyük İsveç” çoğu kadim Arilerin vatanıdır. Bu Ariler aynı zamanda bugünkü Hintlilerin de ecdatlarıdır.<sup>189</sup>

Dugin’e göre Hiperboriler (Ariler) aşkın spiritüel gerçeklikle temas halindeydiler. Sonraları Avrasya vasıtasıyla güneye göç ettiler ve büyük medeniyetler inşa ederken kendi orijinal irki püritenliklerini ve spiritüel güçlerini de kaybettiler. Ariler, tropikal güneyin daha primitif ve dünyayla bağlı olan koyu tenli halklarına karşı bir kuşak oluşturmuşlardır.<sup>190</sup> Ona göre kadim pagan Ari kültürleri aslında Hıristiyanlıkla aynı ritüel ve sembolik paradigmaya sahip olmuştur. Bu doğrultuda Hıristiyanlığa Protestanlıktan ve Masonluktan dâhil edilen ve aynı zamanda enteligensiyanın soktuğu unsurları kınamaktadır.<sup>191</sup> Yahudi-Hıristiyanlık’ın ortaya çıkardığı korkunç musibetler, Arileri kendi

---

<sup>187</sup> Shenfield, “**Russian Fascism...**”, op. cit., p. 240.

<sup>188</sup> Türkçe çevirisinde ‘Hiperborea’, ‘Uzak-Kuzey’ şeklinde çevrilmiştir. Bkz, René Guénon, **Geleneksel Formlar ve Kozmik Devirler**, çev. Lütfi Fevzi Topaçoğlu, İnsan Yay., İstanbul, 1997, özellikle 2. bölüm, pp. 27–40.

<sup>189</sup> Bu konuda bkz, Dugin, “**Misterii Evrazii...**”, op. cit., pp. 20–24.

<sup>190</sup> Ibid., pp. 28–30.

<sup>191</sup> Aleksandr Dugin, **Kontinent Rossiya**, Moskova, 1991, pp. 52–53.



kadim inançlarına, İskandinav (*nordic*) kültüne geri dönmeye zorlamaktadır.<sup>192</sup> Shenfield'in de gösterdiği gibi, Dugin bu düşünceleri Nazizm'in öncü belirtilerinden olan ve 19. yüzyılın sonlarında Almanya ve Avusturya'da oluşan mistik ırkçı Ariosofi doktrinlerinden almıştır.<sup>193</sup>

Dugin, hiç de yeni olmayan bu tarz ariyan-ırkçı düşünceler doğrultusunda Rusya'ya (Avrasya'ya) ontolojik olarak mistik bir anlam yüklemektedir. Rusya'nın mistik mahiyetine yönelik aşağıdaki şu temel çıkarsamalarda bulunmaktadır:

- *“Gelenekçi (tradisyonalist) bir ruhla Rusya mekânında meskûn olan halkların ve ulusların öz-bilinçlenmesini esasen bu mekânın kutsal coğrafyasının (sakralnaya coğrafya) nitelikleri ile ilişkilendirmektedir;*

- *Kutsal coğrafya olarak Rusya toprakları kadim astronomi ve astroloji mantığına uygun olarak merkezi bir konuma sahiptir;*

- *Kutsal coğrafya açısından Rusya'nın biricikliğine dair bilinç “Rus yurtseverliği” (russkiy patriotizm) ile ilgili birçok şeyin de belirleyicisidir;*

- *“Rus yurtseverliği” kozmik kadercilikle (sudbonosnost) ilgilidir ve diğer halkların bilinen milliyetçilikleri ile bir tutulamaz. Halkın ulusal dünyagörüşünün kadim yapıları bugüne kadar hala psikolojik arketipler düzeyinde korunmuştur.”<sup>194</sup>*

Dugin, Avrasyacı düşüncenin temel tezi olan Rus–Türk sentezine dair görüşlerinde de yukarıdaki açıklama çizgisini, yani bir kutsal coğrafya olarak Turan'ın (ki ona göre daha sonra Rusya–Avrasya'ya dönüşmüştür) anlamını ırkçı, mistik ve gelenekçi düşünceler doğrultusunda izah ederek devam ettirmektedir. Bu bağlamda her şeyden önce Sümer ve Turan arasında bir özdeşleşme yapmaya çalışmaktadır. Ona göre yüksek entelektüel ve manevi gelişmeye dalalet eden Sümer kültürüne ait abideler, Güney Rus ve Güney Sibirya'nın neolit dönemi abideleri ile çok büyük benzerlikler göstermektedir. Buraya Sümer dili ile Türk dili arasında ortaya çıkartılan müthiş benzerliğin de ilave edilmesi gerektiği kanaatindedir. En kadim çağlardan itibaren belirli aralıklarla Türk–Moğol halklarının Sibirya'dan Ön Asya'ya, Güney Rusya'ya, Balkanlar ve Anadolu'ya doğru gerçekleştirdikleri göçlerin bir rastlantı olmadığını söylemektedir. Çünkü neolit döneminin “Sümer” tipli abidelerine de bu çizgide rastlanmaktadır. Böylece Dugin klasik Avrasyacılar farklı olarak Cengiz Han'ı geleneğin başlatıcısı olarak değil devamacısı

---

<sup>192</sup> Shenfield, “**Russian Fascism...**”, op. cit., p. 251.

<sup>193</sup> Ibid., p. 197.

<sup>194</sup> Dugin, “**Misterii Evrazii...**”, op. cit., p. 29.

olarak görmektedir. Cengiz Han Avrasya’da yüzyıllarca eskilere dayanan Büyük Turan Gelenek’ine (*Velikaya Tradiçiya Turana*) bağlı olmuştur. Sibirya’da ve Kuzey Moğolistan’da çiçeklenen Büyük Medeniyet’in izleri kısmen Sibirya bölgesinin “arı” katlarında kendisini korumuştur.

Dugin, Guenon’un talebesi olan Fransız gelenekçi yazar Gaston Georghel’den mülhem neolitik dönemde Turan’ın merkezinin İran’ın kuzey-doğusunda, yani Gobi sahrası ve Kuzey Sibirya’dan Kamçatka’ya kadar olan topraklarda aranması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre, Cengiz Han’ın savaşçıları da aynı yolu izlemişlerdir. İlginçtir ki burada Dugin, kadim Turan’ı gelenekçi temalarda işlenen ve mitolojide de izlerine sıkça rastlanan kadim Atlantik (Atlantis) medeniyetine karşı koymaktadır. Zira, kadim Atlantik medeniyetinin Kuzey-Batı – Güney-Doğu (Atlantların sömürgeleştirme istikametleri) belirleyici hatlarına karşılık, Avrasya kutsal coğrafyasında Turan’ın kendi Kuzey-Doğu – Güney-Batı vektörleri mevcut olmuştur.

Dugin’e göre, klasik Avrasyacıların Turan’ı “bağımsız Avrasya” olarak görmeleri, “Kutsal Rus”un cennet arketipinin de doğuşunu ifade etmektedir. Büyük Sibirya proto-medeniyeti Kuzey Ural’daki kutsal merkezinden yola çıkmış ve ırksal (kadim Slav) kaynağına dönüş yapmıştır. Yani bu, Turan’ın da Rusya’ya dönüşümü anlamına gelmektedir. Dugin, burada şunu söylemektedir: “*Kuzey Hyperborea bölgesi olan “İntler” (İndriler) hiçbir zaman saf Arilerle (ki daha sonra Hint-Avrupa halklarına bölünmüştür) meskûn bir bölge olmamıştır. Benzer şekilde Turan dürtüsünün temel taşıyıcıları olan Türkler de en azından seçkinler zümresinde birçok Ari fonetik ve genetik özelliklerine sahip olmuştur.*”<sup>195</sup> Dugin burada Cengiz Han’ın “Beyaz Hükümdar” olarak adlandırılmasına dikkat çekmektedir. Dugin’e göre Cengiz Han’ın yapılan tasvirlerine dayanarak kendisini saf bir Hint-Avrupalı olarak görmek mümkündür. Vardığı sonuca göre Türklerin mongoloidlik derecesi hiç de Velikorusların sahip oldukları Fin-Ugor kanından fazla olmamıştır. Bu yüzden de Turanizmde Rus ulusal öz-kimliğinin aranmasını gerçekçi bulmaktadır.

---

<sup>195</sup> Dugin, “**Misterii Evrazii...**”, op. cit., p. 29.

*“Tam da Turanizmde Rusya’nın doğu jeopolitik özellikleri anlam kazanmaktadır... Tam da Turanizm’den, Doğu’dan, Sibiry’a’dan giden yol Rusların gerçek kendiliğine, ulusal “Benlik”ine uzamaktadır.”<sup>196</sup>*

Dugin’e göre SSCB’nin dağılması ile oluşan mevcut durum tamamen Atlantizmin zaferine işaret etmektedir. Yeni Atlantik sömürgeleştirmeye götürecek yollar ardına kadar açılmış vaziyettedir. Ona göre bu şartlar altında kendisini Avrasyacı olarak görenlerin yegâne bir çıkış yolu mevcuttur; modern dünyaya ve Atlantik Amerikan zorbalığına karşı geleneksel değerlerin restorasyonu için ve jeopolitik özerklikleri uğruna mücadele veren Doğulu ülke ve uluslarla kutsal ittifakı gerçekleştirmek.

*“Turan yeniden doğuşunu “çifte” uçurumdan başlatmak zorundadır. Bu durumda Avrasya’nın derinlerdeki bilinçaltını, onun emperyal arketiplerinin muhkemliğini, Kutb’un<sup>197</sup> büyüklüğünü ve onun ulus ve ırkların geleneklerindeki suretini bilenler büyük uyanışa olan umut ve inançlarından da vazgeçemezler.”<sup>198</sup>*

## **2.2. Jeopolitik Algısındaki Dönüşümler**

Jeopolitik algısındaki temel farklılaşma her şeyden evvel Dugin’in Avrasya’yı tamamen jeopolitik mahiyette görmesinden ileri gelmektedir. Bu bağlamda Avrasyacılık, Dugin açısından jeopolitik bir stratejidir. Jeopolitiği burada Avrasya’yı anlamamanın en temel birimi olarak görmektedir.

Aslında modern jeopolitik, 1990’larda modernizme karşıt bir ideoloji olarak sadece Rusya’da değil, Batıda da yeniden yaygınlaşmaya başlayan bir disiplindir.<sup>199</sup> Batıda modern jeopolitik, uluslararası politikada politik karar alımı süreci üzerinde coğrafyanın belirleyici etkisi açısından bir meta-teori şeklinde tanımlanmaktadır.<sup>200</sup> Bu noktada Dugin, jeopolitiği yönetim bilimi şeklinde tanımlarken benzer çizgidedir. Diğer taraftan ise Avrasyacı gelenek doğrultusunda jeopolitiği, bütün bir Avrasyacı düşünceyi oluşturan, biçimlendiren ve tamamen kapsayıcı bir *Weltanschauung* olarak belirlerken, mistikleştirme ihtiyacı da hissetmektedir. Bu bakımdan jeopolitik, Dugin için artık basit bir şekilde sadece

---

<sup>196</sup> Ibid., p. 30.

<sup>197</sup> Kuzey Kutbu’nun mitolojik karşılığı olarak Hiporborea kastedilmektedir.

<sup>198</sup> Dugin, “**Misterii Evrazii...**”, op. cit., p. 32.

<sup>199</sup> Prensipite Batılı liberal-demokrasi değerlerini desteklemesine rağmen Samuel Huntington’un ‘medeniyetler çatışması’ tezi buna iyi bir örnek teşkil eder. Çünkü Huntington’un tezi evrenselliği reddetmekle coğrafi ve kültürel olarak belirlenmiş bir kültürel çoğulluğu öngörmektedir.

<sup>200</sup> Gearóid Ó Tuathail, **Critical Geopolitics, The Politics of Writing Global Space**, Routledge, London, 1996, pp. 45–46.

coğrafyanın değil, ama ‘kutsal coğrafyanın’ (*sakralnaya geografiya*) dünyevileşmiş bilgisi olarak görülmektedir.<sup>201</sup> Bu bağlamda Dugin’in temel çabası jeopolitiği yeniden canlandırmak ve Avrasyacılık için en doğru paradigma olarak geçerli kılmaktır. Gerçekte, Dugin, jeopolitiği bilimsel disiplinden daha ziyade bir dünyagörüş, mistik açılımları olan bir felsefe olarak görmektedir. Ona göre, jeopolitik diğer bilimlere ihtiva etmekte ve onlara anlam vermektedir. Bu, bir bakıma 19. yüzyıl tarih felsefesi örneğinde olduğu gibi dünyayı açıklama sistemidir. Tıpkı Marksizm ve liberalizm gibi jeopolitik de toplumu ve tarihi izah etme sistemidir.<sup>202</sup>

Dugin’in jeopolitik görüşlerindeki katı determinizm hiçbir şekilde klasik Avrasyacıların incelikli teleolojisi ile kıyaslanamaz. Medeniyetin geliştiği coğrafya ve coğrafi determinizm Dugin’in neo-Avrasyacılık paradigmasında merkeze oturmaktadır. Onun bakış açısına göre birbirinden tamamen farklı değerlere, gelişim dinamiklerine, tutkulara sahip olan medeniyetleri coğrafi şartlar oluşturmaktadır. Bundan dolayı da Dugin, ‘*Avrasya sentezine*’ yönelik temel Avrasyacı tezi coğrafi birliktelik olarak görür. Yani Avrasya’daki birliktelik coğrafi yakınlığın ve beraber yaşamının şekillendirdiği bir olgu şeklinde ortaya çıkmaktadır. Panarin’in tasavvurunda ise ‘Avrasya sentezi’, Avrasya’daki birbirine yakın kültürlerin bir sentezi olarak görülür. Yani mekânsal birlikteliğin yanında, kültürel bir birlik de söz konusudur.

Coğrafi belirleyiciliğe vurgu yapması Dugin’i Gumilev’in çizgisine yaklaştırmaktadır. Ancak onun görüşlerinde etnik ve biyolojik unsurların önemsendiği de dikkatten kaçırılmamalıdır. Bu husus, Gumilev ile Dugin arasındaki temel farkı da açığa çıkarmaktadır. Gumilev için, bireyin ait olduğu etnosun belirleyicisi büyük ölçüde coğrafyadır. Dugin’e göre ise birey bulunduğu mekândan bağımsızdır, çünkü gerçekte bireyler hiçbir şekilde inkâr edemeyecekleri ırksal bir topluluğa mensupturlar ve topluluk

---

<sup>201</sup> Thomas Parland, **The Extreme Nationalist Threat in Russia, The Growing Influence of Western Rightist Ideas**, Routledge, New York, 2005, pp. 112–113.

<sup>202</sup> Dugin’in jeopolitiğin diğer bir karakteristik özelliği de herkese açık olmamasıdır. Dugin’e göre bu, demokratik ilkeye karşı olacak seçkin bir bilim olmalıdır. Sadece liderler olguların gerçek anlamını kavrayabilirler. Bu yüzden de jeopolitik aynı zamanda dünyaya dair bir felsefe ve devletin hizmetinde olan bir bilimdir. Bkz, Aleksandr Dugin, **Osnovi Geopolitiki, Geopoliticheskoe Buduşee Rossii – Mislit Prostranstvom**, Arktogea, Moskova, 2000, p.12.

onlardan daha üstündür. Bu bağlamda ırksal topluluk olmadan bireylerin ne bir gerçekliği ne de bir anlamı vardır.<sup>203</sup>

Dugin'e göre, Avrasya kıtasında merkezi konuma (Heartland) sahip olan ülke Rusya'dır. Diğer Avrasya devletleri ise kıyasal alanı (Rimland) teşkil etmektedirler. Dugin'in jeopolitik görüşleri erekselcidir, yani klasik Rus Avrasyacılarının Avrasya'ya atfettiği "merkezilik" ve "imparatorluk" olguları "*Yeni İmparatorluk*" şeklinde bir daha karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle Dugin, jeopolitiğe dayanarak düşüncelerini Avrasyacılık doğrultusunda, ancak bu kez genişlemeci (irredentist) bir çizgide temellendirmeye çalışmaktadır.

### 2.2.1. Avrasyacılık – Atlantikçilik Karşıtlığı

Dugin, esasen üç klasik jeopolitikçiden; İngiliz Sir Halford Mackinder, Almanlar Karl Haushofer ve Carl Schmitt'ten etkilenmiştir. Jeopolitik modelinin merkezine Mackinder'in kara ve su arasındaki jeopolitik düalizmini yerleştirmiştir. Kuram, Mackinder tarafından ilk defa 1904 yılında önerilmiştir. Mackinder'e göre, kara alanını temsil eden kıtasal güçler ile okyanus alanını temsil eden deniz güçleri arasındaki ebedi düşmanlık ve mücadele tarihin temel düalizmini teşkil etmektedir. Buradaki kavramsallaştırmasına göre Avrasya kıtasının merkezi konumuna sahip *heartland*'ı temsil eden kıtasal devletlerin kara gücü ile (en önde gelenleri Rusya ve Almanya'dır) Avrasya'nın uçlarında yerleşmiş Britanya ve Amerika'nın ("okyanus" devletlerinin) deniz gücü arasında uzun müddetli çatışma söz konusudur. Bahsi geçen kuramda Mackinder'in savunduğu nihai tez – Avrasya topraklarına (*heartland*'a) hükümlanlık eden gücün bütün dünyaya egemen olacağıdır.<sup>204</sup> Kuşkusuz Amerikalı jeopolitikçi Alfred Thayer Mahan'ın denizi, tarihin en önemli faktörü olarak gören tezine karşılık Mackinder'in "tarihin coğrafi eksen" olarak adlandırdığı "kıtasal alan kuramı", daha önce Savitski'de gördüğümüz gibi Dugin için de Avrasya'yı dünyanın jeopolitik merkezine yerleştirdiği ölçüde hayati ehemmiyete haizdir.

Daha sonraları Alman jeopolitikçi Karl Haushofer, Mackinder'in kuramını Almanya'da hem Weimar hem de Nazi dönemlerinde geliştirmiştir. Haushofer, jeopolitik

---

<sup>203</sup> "Ulus her şeydir, birey hiçbir şey" nosyonu Dugin'in için temel belirleyicidir. Bkz, Dugin, "**Osнови Geopolitiki...**", op. cit., p. 253.

<sup>204</sup> Geoffrey Parker, **Western Geopolitical Thought in the Twentieth Century**, Croom Helm, Sydney, 1985, p. 17.

görüşlerinde Anglo–Amerikan hasımlığına karşı Rus–Alman dayanışmasını vurgulamıştır. Rus–Alman işbirliğini ‘*eksenel heartland*’ olarak adlandıran Haushofer, Japonya ile jeopolitik ittifakı olanaklı görmüştür.<sup>205</sup> İleride göreceğimiz gibi Dugin, Haushofer’in modelini, Rusya’yı merkeze alarak aynı istikametlerde yeniden çizmektedir.

Diğer taraftan Dugin, bir bakıma Mackinder ve Haushofer’in jeopolitik modellerini, Carl Schmitt’in politik felsefesi ile eklemlenmektedir. Schmitt’ten hareketle Dugin’e göre her bir politik grup veya hareket kendisini dost (*amicus*) ve düşman (*hostis*) seçimleri temelinde tanımlama ihtiyacı hisseder.<sup>206</sup> Bu diyalektik doğrultusunda Avrasya’nın kıtasal medeniyetini Atlantizmin deniz medeniyetine karşı konumlandırır. Burada “Atlantizm” (deniz devletlerinin başını ABD ve Britanya çekmektedir) ve “Avrasyacılık” (önde gelen kıtasal devletler ise Rusya ve Almanya’dır) arasındaki medeniyetsel mücadele dünyanın da en temel antagonizmasıdır. Bu antagonizma, jeopolitik zıtlıkların ötesinde Dugin için kültürel çatışmayı da ihtiva etmektedir. Peki, bu çatışmayı nasıl tahayyül etmektedir? Dugin, burada Gumilev’in kavramsallaştırmasına başvurmaktadır. Daha önce de gördüğümüz gibi Lev Gumilev, Warner Sombart’tan mülhem ticaretçi ve savaşçı etnoslar arasında ayırım gözetmişti. Bu saptamadan hareketle Dugin, hayatın gelenekselleşmiş iki karşıt alanını (“*ticaretçilik*” ve “*savaşçılık*”) jeopolitik antagonizma olarak görmektedir. Yani “tüccarların” Atlantikçi uygarlığı, “kahramanların” kıtasal veya Avrasyacı uygarlığı ile mücadele etmektedir. İlki hayatın topyekûn ticarileştirilmesi anlamına gelirken, onun kıtasal karşıtı ise kendisini hayatın askerileştirilmesinde ifade etmektedir. Ona göre de Dugin, bu medeniyeti ‘*askeri-otoriter*’ (*voenno-avtoritarnaya çivilizaçiya*) olarak adlandırmaktadır.<sup>207</sup>

Dugin’e göre, Atlantist medeniyetlerin ticari faaliyete özel bir eğilimleri vardır. Bu tarz medeniyetleri, tarihsel süreçte Sami ırkının özgül kolları olan Fenikeliler, Kartacalılar ve Yahudilerle ilişkilendirmektedir. Kanaatince hepsinin de ortak özelliği deniz uygarlıkları olmaları yanında yoğun bir şekilde ticari faaliyetle meşgul olmalarıdır. Buna karşılık ticaret, Avrasya (Hint-Avrupa) kültürünün ruhuna hep yabancı olmuştur. George Dumezil’e dayanarak şu görüşü paylaşmaktadır ki işportacılar (tefeciler) bir zümre olarak

---

<sup>205</sup> Holger H. Herwig, “Geopolitik, Haushofer, Hitler and Lebensraum”, **Geopolitics, Geography And Strategy**, ed., Colin P. Gray, Geoffrey R. Sloan, Oxon, Frank Cass, 1999, içerisinde, p. 228.

<sup>206</sup> Aktaran, Rossman, “**Russian intellectual antisemitism...**”, op. cit., p. 39.

<sup>207</sup> Aktaran, Parland, “**The Extreme Nationalist Threat...**”, op. cit., p. 122.

geleneksel Ari toplumunda bilinmemektedirler. Hint–Avrupa medeniyetinde özel bir zümre (veya sınıf) olarak tüccarlar (*torgovçı*) ırksal olarak yabancı ve dış unsurlar şeklinde gelişmenin ancak en geç aşamalarında şekillenmiştir. Yunan–Latin ve ya Aralık Denizi sahasındaki Samiler ve Levant’ın<sup>208</sup> diğer temsilcileri ticari düzenin yaratıcıları olmuştur. Bu yüzden de Dugin, Ari halklarının ekonomik sisteminde kapitalistleri ve tüccarları “sabotajcılar” ve “sosyal yabancılar” (*inorodçi*) olarak görmektedir. Bir bakıma bunların medeniyetleri, tefeciliği ve ticareti perdeleyen özel yasalar ve normlar sunmuştur. Dugin inanmaktadır ki kapitalizm sadece ekonomik değil, aynı zamanda ırksal ve etnik yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir.<sup>209</sup>

Antik çağda denizci Atina ile karasal Sparta arasında yapılan Peloponnes Savaşları ve ya Kartaca ile Roma arasındaki Pön Savaşları bu iki zıt medeniyet arasındaki mücadelenin tipik örnekleridir. Burada hem Atina hem de Kartaca, Fenike’nin denizcilik, ticaret ve sahil şeritlerinin sömürgeleştirilmesi geleneğini devam ettirmişlerdir. Dugin, Pön Savaşları’nın hiçbir zaman nihai olarak sonuçlanmadığına inanmaktadır. Örneğin, 20. yüzyılda bir tarafta Büyük Britanya ve ABD’nin<sup>210</sup> ekonomik öncüle vurgu yapan ‘Atlantikçi’ medeniyeti ile kıtasal askeri-otoriter düşünceye önem veren Rusya/SSCB’nin (*Yeni Roma*) karasal medeniyeti arasında mücadele devam etmiştir. Dugin, 1945 öncesinin Almanya’sını da SSCB ile aynı safta değerlendirmektedir. İkinci safta olan ülkelerde ekonomi politikanın denetimindedir. Bu tarz ülkelerde kültür, genellikle güç kullanımına olanak tanır. SSCB’nin Avrasyacı statüsü konusunda Dugin biraz çekimserdir. O, daha çok bu devletin tam olmayan bir Avrasyacılığını kabul eder gibidir. Çünkü Doğu Bloğu ile Batı Bloğu arasındaki zıtlama esasen Marksizm–Leninizm ile kapitalizm arasındaki ideolojik mücadeleye dayanmaktaydı. Daha önce de belirttiğimiz gibi Dugin, Guenon’un gelenek ve karşı-gelenek felsefesini kendisinin Avrasya ile Batı arasındaki ayırımına uyarlamıştır. Buna göre Avrasya gelenekle, Batı ise gelenek-karşıtlığı ile tanımlanmaktadır. Bu nedenle de bir Batı ideolojisi olan Marksizm–Leninizm’in gelenekçi Avrasya ile özdeşleştirilmesi olanaksızdır. Ancak yine de Soğuk Savaş’ı ve onun sonrasını

---

<sup>208</sup> Akdeniz, Arabistan Çölü ve Mezopotamya’yı kapsayan coğrafyayı bildiren bir terimdir.

<sup>209</sup> Dumezil’e göre geleneksel Hint-Avrupa toplumu üç kasttan oluşmaktadır, Rahipler (ruhani liderler), savaşçılar (krallar, yöneticiler) ve üreticiler (köylüler, zanaatkarlar). Bkz, Aleksandr Dugin, **Çeli i Zadaçi Naşey Revolyuçii**, Moskova, 1995, p. 23.

<sup>210</sup> Dugin, ABD’ni ‘Yeni Kartaca’ olarak adlandırmaktadır.

ebedi deniz medeniyeti olan Kartaca'nın ebedi karasal medeniyet olan Roma'ya karşı bir misillemesi olarak görmektedir.

Dugin'in jeopolitik düşüncelerinin dikkatli bir okuması, onun Mackinder okulunun temel çizgisinden ne derecede uzaklaştığını da gösterecektir. Diğer jeopolitikçiler için deniz gücü ile kara gücü arasındaki mücadele sosyolojik çözümlenmeye ve empirik eleştiriye açık olan tarihsel genellemeler bütünüdür. Dugin ise empirik çözümlenmelerin ötesine ulaşacak ölçütleri kullanmaktadır. Dugin'in anlayışında jeopolitik, Avrasyacılarla Atlantikçiler arasında kadim gizli tarikatların (örgütlerin) mücadelesine dayanan komplolar (*konspirilogiya*) ve nihayetinde alşiminin (simya) dört unsurundan ikisinin yani su ve od'un kuvvetlerinin mücadelesidir. Görüldüğü gibi Dugin, jeopolitik görüşlerini mistik temeller üzerine inşa etmektedir.<sup>211</sup>

Jeopolitiğe eklediği mistik düşünceler doğrultusunda Dugin'in Mackinder'in kuramına sağladığı katkı, buradaki “düşmanlığı” daha uç noktasına ulaştırmak olmuştur. Coğrafi nedenlerden dolayı kara ve deniz arasında ayrımlaşan jeopolitik çıkarların ötesinde, bunların kültürel olarak birbiriyle bağdaşmaz olduklarını ifade etmektedir. Örneğin, Dugin'in vizyonunda “Atlantist” güçler merkantil, bireyci, materyalist ve kozmopolitan bakışa sahip olarak nitelenirken, “Avrasya” spiritüelliğin, ideokrasinin, kolektivizmin, otoriterliğin, hiyerarşi ve tradisyonun safında gösterilmektedir. Buraya iyilik ve kötülük arasındaki Manişean mücadelenin uzun hikâyesine dayanan Dugin'in moral varsayımlarını de eklemek lazımdır. Tabii ki bu ahlaki değerlendirmelerde hangi tarafın iyiyi hangisinin kötüyü temsil ettiği yazarın yer aldığı safa göre belirlenmektedir. Oysa Dugin'in sıkça atıfta bulunduğu Carl Schmitt'e göre “düşman” politik bir aktör olarak kalmalıdır, ahlaki bir ilke yapılamaz. Politüğün gerçekleşmesinde düşman oldukça işlevseldir, ancak o, sadece “biz”i, yasaları ve genel olarak düzeni gerekli kılmakla kalmaz, aynı zamanda iktidarın kullanımına da sınırlandırma getirir.<sup>212</sup>

---

<sup>211</sup> Shenfield'e göre ilk bakışta Dugin'in jeopolitik düşüncelerinin, onun mistizminden çok uzaklaştığı söylenebilir. Çünkü *Jeopolitiğin Esasları* (Türkçesi “Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım”) kitabının girişinde jeopolitiğin konusunu devleti yönetmek isteyenler için pratik bilginin bir dalı şeklinde nitelendirmektedir. Bkz, Shenfield, “**Russian Fascism...**”, op. cit., p. 195; Diğer bir araştırmacı ise Dugin'in *Avrasya'nın Gizemleri* (Misteri Evrazii) kitabında deniz ve kara kuvvetleri arasındaki mücadeleyi İncil'deki ‘Behemot’ ve ‘Leviathan’ simgelerinin reenkarnasyonu şeklinde yorumlamasına dikkat çekmektedir. Bkz, Rossman, “**Russian intellectual antisemitism...**”, op. cit., p. 25.

<sup>212</sup> Aktaran, Vilho Harle, **The Enemy with Thousand Faces, The Tradition of the Other in Western Political Thought and History**, Praeger, Westport, 2000, p. 141.



### 2.2.2. Genişlemeci Jeopolitik: Berlin–Moskova–Tokyo Eksen

Çalışmamızın önceki kısımlarında da aktardığımız gibi Dugin, Rusya'nın merkezde olduğu Avrasyacılık ile ABD'nin merkezde olduğu Atlantikçiliği birbirine karşıt iki tarihsel güç, bu güçler arasındaki mücadeleyi jeopolitik, jeopolitiği ise tarihin kendisi olarak görmektedir. Özellikle bu mücadelenin merkezinde Avrasya yer almaktadır. Bütün Rus Avrasyacıları için Avrasya, Rusya ile özdeş görüldüğünden Rusya tarihin eksen

olarak kabul görmektedir. Diğer taraftan Avrasya coğrafyasının ehemmiyetine vurgu yapan bir diğer güç ABD'dir. Özellikle, ABD'nin küresel hegemonyasına dikkat çeken Amerikalı stratejistler için Avrasya'nın taşıdığı önem barizdir. Fransız politik bilimci Emmanuel Todd'a göre Amerikalı stratejistler arasında Avrasya üzerine en derin ve uzak görüşlü saptamaları Zbigniew Brzezinski yapmıştır.<sup>213</sup> Brzezinski, Avrasya'yı, ABD sistemi için en tehlikeli bölge olarak görmektedir. Buna göre, özellikle Amerikan İmparatorluğu'nu tehdit eden tek güç RF'dur ve bundan dolayı Rusya'yı olabildiğince bölmek ve yalnızlığa itmek gerekmektedir.<sup>214</sup> Rene Girard'ın gösterdiği gibi karşı-tezi de olmayan hiçbir kültürel konu olamayacağına<sup>215</sup> göre burada Dugin'in tezlerine karşı-tezleri ile bakmanın yerinde olacağını düşünüyoruz. Yani, Dugin'in görüşleri ile yukarıda adını zikrettiğimiz Brzezinski'nin görüşlerini karşılaştırmalı olarak incelemeye çalışacağız.

Her şeyden önce Dugin, Rusya'nın varoluşunda imparatorluk olgusunu görmektedir. Avrasyacıların Rusya–Avrasya özdeşliği varsayımından hareketle bu imparatorluğun kapsama alanının Avrasya toprakları olduğu sonucuna varabiliriz. Dugin'e göre bugün Rusya bu sınırların çok gerisindedir. Onun bugünkü RF'na bakışı klasik Rus Avrasyacılarının Kiev Rus devletine bakışlarını çağrıştırır niteliktedir. Tıpkı onların Kiev Rus'unu kabul etmemeleri gibi, Dugin de bugünkü RF'nu ara bir oluşum ve ya dönüşüm aşamasında olan bir devlet olarak görmektedir. Bu bağlamda ileriye dönük olarak Rus devletçiliği ve Avrasya jeopolitiğine yönelik olası projelerin mevcutluğuna işaret etmektedir.<sup>216</sup> Bunlardan ilki “bölgeciliktir.”<sup>217</sup> Dugin'e göre bir jeopolitik kavram olarak

---

<sup>213</sup> Emmanuel Todd, **İmparatorluktan Sonra, Amerikan Sisteminin Çöküşü**, çev. Gülser Çetin, Dost Yay., Ankara, 2004, s. 120.

<sup>214</sup> Zbigniew Brzezinski, “A Geostrategy for Eurasia”, **Foreign Affairs**, 76, No. 5, 1997, pp. 50–64; Todd, **“İmparatorluktan Sonra...”**, op. cit., p. 122.

<sup>215</sup> Aktaran, Harle, **“The Enemy with Thousand...”**, op. cit., p. 22.

<sup>216</sup> Dugin, **“Rus Jeopolitiği Avrasyacı...”**, op. cit., ss. 235-245.

“bölgecilik” RF’da ayrımcı eğilimlerle eşdeğer görülmelidir. Dugin’e göre buna en iyi örnek bir dönem dillendirilen “Sibirya”, “Ural” vb. cumhuriyetlerin oluşturulması düşüncesidir. Gerçi bu ve benzeri düşünceler hiçbir zaman gerçekleştirilmemiştir. Dugin’e göre bazı liberaller bu tarz mülahazalardan hareketle Rusya’nın jeopolitik etkinliğinin azaltılarak, 14. yüzyılda oynadığı role eşdeğer kılmaya çalışmaktadırlar. Bu kapsamda değerlendirilmesi gereken bir diğer proje de ırki püritenlik ve etnik tecritçilik ilkelerine dayanan “Monoetnik Rus Cumhuriyeti” taraftarlığı yapanların jeopolitik tasarımlarıdır. Dugin’e göre, etno-merkezci milliyetçilik “iç düşmanlara” yönelik tehdit algılamasını mübalağa eden Batının bir oyunudur. Ayrıca bunun taraftarlığını yapanlar tecritçiliği imparatorluğa tercih etmektedirler. Diğer bir jeopolitik proje olan “Rus merkezîyetçiliği”, ulus-devlet düşüncesi ile eşanlımlıdır ve devletçilik taraftarlığı yapan kimseler (*gosudartsvenniki*) bu düşüncüyü temsil ederler. Az veya çok derecede bu, Yeltsin döneminde RF’da uygulanmaya çalışılmıştır. Diğer seçenekler ise Rusya’nın imparatorluk olarak yeniden restore edilmesi ile ilişkilidir. Dugin’e göre burada birbirine karşıt olan ‘solcu Rus mondialistleri’ ile ‘sağcı Rus neo-Avrasyacıları’nın düşünceleri yer almaktadır. Birinciler hem Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) mekânında hem de Avrasya mekânında ‘demokratik bir mekân’ oluşturulmasına taraftarlık yapmaktadırlar. ‘Sağcı neo-Avrasyacılar’ın düşüncesinde ise Rusya’nın başlıca jeopolitik gereksinimi “İmparatorluğun toparlanmasıdır.”<sup>218</sup> Dugin bunu şöyle ifade etmektedir;

*“Rusya’nın jeopolitik ve stratejik egemenliği için gereken, sadece kaybedilen “yakın çevrenin” yeniden kazanılması ve Doğu Avrupa ülkeleri ile müttefik ilişkilerinin yeniden tesis edilmesi değil, aynı zamanda kıtasal Batı (öncelikle, Amerika güdümlü NATO’nun Atlantikçi himayeciliğinden kurtulmaya meyleden Fransız-Alman bloğu) ve kıtasal Doğu (İran, Hindistan ve Japonya) devletlerinin Avrasya bloğuna dâhil edilmesidir.”*<sup>219</sup>

Rusya’yı böyle bir davranışa iten temel saik tehdit algısıdır. Buradaki tehdit algısı daha önce Gaspıralı’da gördüğümüz “sarı” ve “beyaz” âlemler arasına sıkışan “yeşil” ve “Rus” âlemleri ayrımını hatırlatır niteliktedir:

---

<sup>217</sup> Avrasya’da “bölgecilik” temelinde yapılandırılan oluşumlar için bakınız, Mikhail A. Molchanov, “Regionalism in Eurasia”, 2. Cilt, **Globalization and Security, An Encyclopedia**, ed., G. Honor Fagan, Ronaldo Munck, Greenwood, Santa Barbara, 2009, içerisinde pp. 328–348.

<sup>218</sup> Dugin, “**Rus Jeopolitiği Avrasyacı...**”, op. cit., s. 9.

<sup>219</sup> Ibid., s. 10.

*“Ya Çin Kuzeye, Kazakistan ve Doğu Sibirya’ya doğru gözüpek bir atılım yapacak; ya Merkezi Avrupa batı Rus topraklarına (Ukrayna, Beyaz Rusya, batı Büyük Rusya) doğru hareket edecek; ya da İslam Bloğu Orta Asya, Volga ve Ural boylarını, aynı zamanda Güney Rusya’dan bazı bölgeleri entegre etmeye çalışacaktır.”<sup>220</sup>*

Rus jeopolitiğinde Büyük Petro’dan itibaren Rusya’nın sıcak denizlere inmesi stratejik bir hedef olarak belirlenmiştir. İlginçtir ki Rus Batılaşmasının başını çeken kişi olarak Büyük Petro’nun Slavofiller, Avrasyacılar ve diğer muhafazakâr kesimlerce her zaman çok katı bir şekilde eleştirilmesine rağmen onun işaret ettiği tarihsel ve jeopolitik bir hedef olarak sıcak denizlere inme politikası, hem Slavofil, hem de Rus Avrasyacı düşünürlerce kabul edilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında bu düşünceler belki bir nebze önemini kaybetmiş ve arka plana itilmiştir, ancak Dugin’in örneğinde bu mesele hala çok önemli bir hedef olarak görülmektedir;

*“İmparatorluğun toparlanması” süreci, ilk olarak Rusya’nın sıcak denizlere çıkışını temin edecek olan uzak bir hedefe yönelmelidir.”<sup>221</sup>*

Dugin, Avrasyacılığın Atlantikçiliğe karşı mücadelesinin ve aynı zamanda Rusya’nın “Yeni İmparatorluk” olarak toparlanmasının, jeopolitik ittifaklar sayesinde gerçekleştirmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Burada Moskova merkezli üç temel istikamet belirler: Batıda Almanya, Doğuda Japonya ve Güneyde İran temel jeopolitik istikametler olarak Rusya’nın başlıca müttefikleri şeklinde belirlenmiştir.

Dugin’e göre Batı iki parçadan ibarettir; Amerika olarak Batı ve Avrupa olarak Batı. Birincisi, Rusya’nın jeopolitik Atlantist düşmanı olarak algılanırken, ikincisi Rusya’nın gelecekteki muhtemel Avrasyacı kıtasal müttefikidir. Haushofer’in jeopolitik görüşlerine başvurarak *MittelEuropa*’da (Merkezi Avrupa) Almanya’yı, Avrupa’nın gelişiminde temel çekici güç olarak görmektedir. Gelecekte tüm Avrupa’nın kıtasal ve Atlantikçilik-karşıtı Almanya’nın gözetiminde birleşmesi muhtemeldir. Ancak aynı zamanda bu olasılığın Rusya’nın yardımı ve teşviki olmaksızın mümkün olamayacağı kanaatindedir. Sorun, Rusya’nın Almanya’yı Atlantist eğiliminden nasıl vazgeçirebileceğidir. Dugin’in bakış açısına göre Almanya’yı “ekonomik dev, ama politik cüce” olarak görmek icap eder. Aynı mantıkla Rusya için de tam tersini söylemektedir. Bu nedenle iki ülkenin birbirini iyi bir şekilde tamamlayacağını düşünmektedir. Bu bağlamda,

---

<sup>220</sup> Ibid., s. 11.

<sup>221</sup> Ibid., s. 13.

Avrupa'nın gelecekteki jeopolitik dönüşüm projesini büyük ölçüde Rusya ve Almanya gerçekleştirecek. Bugünkü Batı eğilimine rağmen, Fransa da belirli şartlar altında Almanya'nın denetimindeki *MittelEuropa*'ya katılabilir. Almanya ile iyi ilişkiler tahsis edilmesi uğruna eski Alman toprakları olan Kaliningrad (Doğu Prusya) bölgesinin Almanya'ya iade olunabileceğini ifade etmektedir.<sup>222</sup> Almanya ile Rusya arasında kalan diğer bölgelerde, yani Merkezi Avrupa'nın kuzey kısmında etnik ve dinsel temelde bir Baltık Federasyonu'nun oluşturulmasını iyi bir seçenek olarak görmektedir. Daha aşağıda ise Beyaz Rusya'nın Rusya ile birleşmesi gerektiğini düşünmektedir. Daha da güneyde yer alan Ukrayna ise bu bölgenin en önemli meselesi olarak görülmektedir. Dugin'e göre Ukrayna, Rusya'nın en büyük jeopolitik sorunudur. Dugin bu ülkenin etnokültürel şartlarına uygun olarak parçalara yarılması gerektiğini ifade etmektedir.<sup>223</sup> Brzezinski ise Ukrayna'nın yanı sıra Orta Asya'da Özbekistan'ın da Batı ile yakınlaşmasını teşvik etmek ve böylece bu bölgelerde Rus etkisine son verecek şekilde kullanılmasının Amerika'nın yararına olacağını söylemektedir.<sup>224</sup>

Doğuda ise esas güçler Çin, Hindistan ve Japonya'dır. Dugin'e göre Rusya, imparatorluğun oluşumu sürecinde bu ülkeler arasında tercih yapmak zorundadır. Her şeyden önce Hindistan'ı Rusya'nın doğal müttefiki olarak görmektedir. Hindistan'la ilgili olarak Dugin, iki önemli etkene dikkat çeker. İlki, Hindistan'ın jeopolitik nüfuz alanının, yarımadanın güneyinde bulunan Hint Okyanusu'nda küçük bir bölge ile sınırlı olmasıdır. İkincisi ise Hint medeniyetinin jeopolitik hareketliliğe ve yayılmaya eğilimli olmamasıdır.<sup>225</sup> Ancak Hindistan'ın özellikle teknolojik ve ekonomik gelişmesi göz önünde bulundurulduğunda, bu ülke Rusya için cezp ediciliğini kaybetmektedir. Bu durum

---

<sup>222</sup> Dugin, Almanya'nın denetiminde formüle edilecek yeni muhtemel oluşumu 'Avrupa İmparatorluğu' olarak adlandırmaktadır, "*Avrupa'nın jeopolitik kalbi olmak için Almanya, çelişkili ve bir türlü gerçekleşmeyen irki yönden türdeş "ulus-devlet" oluşturma girişimlerini reddederek millet-üstü, medeniyetsel ve emperyal bir nitelik kazanmalıdır*". Bkz, Ibid., ss. 61- 63.

<sup>223</sup> Ortodoks kilisesine bağlı ve Velikoruslarla meskûn olan Doğu Ukrayna, Rusya ile birleştirilecek. Rusların, Ukraynalıların ve Tatarların meskûn olduğu ve Ortodoks kilisesi ile İslam dininin hâkim olduğu Kırım bölgesi Rus jeopolitik sistemine bütünleştirilmekle çok geniş bir özerklik statüsü elde edecektir. Ortodoks kilisesine bağlı ve Ukraynalılarla meskûn Merkezi Ukrayna Rusya – Avrasya jeopolitik sistemine dâhil edilmekle bağımsız bir devlet olarak tutulacaktır. Ortodoks, Katolik ve Uniat kiliselerinin bulunduğu Batı Ukrayna'da etno-kültürel temelde federasyon oluşturulacak. Atlantik jeopolitik kontrole izin verilemeyecek bu bölge politik olarak tarafsızlaştırmakla daha çok stratejik yönden Almanya'nın kontrolüne bırakılacaktır. Bkz, Ibid., ss. 369–364.

<sup>224</sup> Todd, "**İmparatorluktan Sonra...**", op. cit., s. 121.

<sup>225</sup> Dugin, "**Rus Jeopolitiği Avrasyacı...**", op. cit., s. 65.

Dugin'i Çin ve Japonya arasında seçime zorlamaktadır. Burada bir tarafta kıtasal komünist Çin ile diğer tarafta bir ada devleti olan kapitalist Japonya yer almaktadır. Dugin'in savunduğu jeopolitik sabiteler açısından bakılırsa, o zaman tercihinin Çin'den yana olması gerektiği söylenebilir. Ancak Dugin tercihinin Japonya'dan yana kullanmakta ve bunu Japon jeopolitiğinin mahiyetçe Batı-karşısı ve anti-liberal olduğu varsayımına dayandırmaktadır. Çin'e yaklaşımı ise bu devletin RF'na karşı gizli bir tehdit barındırdığı algısına dayanmaktadır. Çin'i totalitarizm ve ekonomik liberalizmin bir bileşeni olarak görmektedir. Dugin'e göre Rusya ve Çin arasındaki mevcut yakınlaşma aslında taktiksel bir adım olmanın ötesine geçemez, çünkü bu yakınlaşma dünyada tek bir süper gücün etkinliğinin sınırlandırılması arzusundan ireli gelmektedir. Ayrıca Çin hızlı bir şekilde liberalleşmeyi gerçekleştirmekte, ABD ve diğer Atlantist ülkeler ile olan ekonomik ilişkilerini geliştirmektedir. Ülkeyi yöneten parti oligarşisi tüm ulusal sanayi ve doğal kaynakları özelleştirmiştir. Bu sebeple de Çin'in yönetici zümresinin, Uluslararası Ticari Düzen'in kozmopolit eliti ile bütünleştiğini savunmaktadır. Dugin'e göre nihayetinde Çin gelecekte Avrasyacılığa karşı tamamen Atlantizmle birleşmiş olacaktır.<sup>226</sup>

Avrupa ile Japonya Brzezinski'nin düşüncesinde de özel bir öneme haizdir. Brzezinski'ye göre bu iki güç ABD'nin liderliğiyle yetindiği sürece Amerika İmparatorluğu güvende olacaktır. Buradaki hedef, ekonomik ve teknolojik olarak dünyanın en önemli iki merkezini Amerika'nın yakın çevresinde tutmaktır.<sup>227</sup> Brzezinski, ABD'nin Avrupa Birliği (AB) projesini desteklemesi gerektiğini ve Japonya'ya Asya ülkesi konumundan öte, uluslararası güç rolü verilmesini önermektedir. Fransa-Almanya ikilisini önemli stratejik aktörler olarak ele almakta ve ABD'nin Fransa'ya daha anlayışla yaklaşmasının gerekliliğini ifade etmektedir.<sup>228</sup> Özetle Brzezinski, tek süper güç olarak ABD'nin egemenliği için tehdit oluşturan tek askeri güç olan Rusya'yı etkisiz hale getirmek için tüm ikincil güçlerle anlaşması gerektiğini savunmaktadır.<sup>229</sup> Örneğin, bu görüşe göre Çin ve İran ile uzlaşılması gerektiğini önerir, çünkü Çin ile ABD arasında rekabet, uzun vadede gerçekleşebilecek bir olasılıktır.<sup>230</sup> Ayrıca Çin şu anda dış

---

<sup>226</sup> Ibid., ss.67–73.

<sup>227</sup> Aktaran, Todd, "İmparatorluktan Sonra...", op. cit., s. 122.

<sup>228</sup> Ibid., s. 122.

<sup>229</sup> Ibid., s.123.

<sup>230</sup> Ibid., s. 122.

yatırımlardan faydalanmaktadır, Rusya ise doğusundan ve güneyinden gelen potansiyel tehditlerden korkmaktadır; Çin kendinden emindir, Rusya ise kendi içine kapanıktır.<sup>231</sup> Diğer taraftan İran'ın gelişme hızında ABD ile çatışmaya girebilecek kapasite görmemektedir. Dolayısıyla Brzezinski, Avrasya'da istikrar için iki temel istikamette işbirliğini öngörmektedir: bir tarafta ABD, AB ve RF, diğer tarafta ise ABD, Çin ve Japonya.<sup>232</sup> Böylelikle Brzezinski'nin tasarımında ABD, hem batı hem de doğu istikametinden Avrasya'ya nüfus edecekken, RF Avrasya'nın "derinliklerinden" koparılmış olacaktır. Çünkü Avrupa ile Japonya arasında sıkışan, Çin ve İran'dan kopan RF, Avrasya'yı etkileme gücünü gerçekten kaybedecektir.<sup>233</sup> Buna mukabil Dugin de Brzezinski'nin işaret ettiği coğrafyaya yönelik görüşlerini gayet açık bir şekilde şöyle ifade etmektedir:

*"Çin ve Türkiye potansiyel jeopolitik hasımlarımızdır. Irak, İran, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Kore, Vietnam ve Japonya ise potansiyel jeopolitik müttefiklerimizdir."*<sup>234</sup>

Yukarıda belirttiğimiz görüşlerden de anlaşıldığı üzere Brzezinski, RF'nun Batıya ve Doğuya genişlemesinin önlenmesi gerektiğini düşünürken, Dugin tam tersine buralara doğru Rusya'nın yayılmasını önermektedir. Günümüzde bahsi geçen bölgelerde politik ve ekonomik olarak yeteri kadar güçlü oluşumlar yer aldığından mevcut tabloda dikkatler özellikle RF'nun güney istikametine yöneltilmektedir.<sup>235</sup> Bu bağlamda, bölgenin nevi şahsına münhasır jeokültürel ve jeoekonomik faktörleri üzerinden tarihsel saptamalara ya da tehdit algılamalarına yeni yorumlar getirilmektedir. Her iki tarafta da politik stratejiler dost ve düşman imgelemleri doğrultusunda çizilmektedir. İtalyan politikbilimci Giovanni Sartori'nin 'dost' ve 'düşman' imgelemlerinin jenolojisine ilişkin önemli bir tespitine atıfta bulunmak yararlı olacaktır. Sartori'ye göre belirleyici unsurun dosttan ziyade düşmanın olduğu dost-düşman ayrımı, asimetriktir. Dost, burada, etkin unsur olmanın ötesinde bir

---

<sup>231</sup> Zbigniew Brzezinski, **The Geostrategic Triad, Living With China, Europe and Russia**, Center for Strategic and International Strategies, Washington, 2001, p. 55.

<sup>232</sup> Ibid., p. 56.

<sup>233</sup> Todd, "İmparatorluktan Sonra...", op. cit., s. 122-123.

<sup>234</sup> Dugin, "Rus Jeopolitiği Avrasyacı...", op. cit., s. 188.

<sup>235</sup> Buradaki stratejilerde bahsi geçen bölge büyük oranda Turan olarak adlandırılan coğrafyaya tekabül etmektedir. Bölgeye ilişkin stratejilere yönelik bir tartışma için bakınız, Hasan Köni, **Son Küresel Kart Amerikan Turan'ı**, Hayykitap Yay., İstanbul, 2007, ss. 120-125.

sonuçtur. Çünkü dost, “biz” ve düşman arasındaki ilişkice tanımlanmaktadır.<sup>236</sup> Bu tespitten hareketle özellikle Dugin’in düşman imgelemine odaklanmamız doğru olacaktır.

Sosyal bilimciler düşman imgelemlerinin antropolojik, sosyolojik, psikolojik ve politik içerimlerine dikkat çekerler. Biz Dugin’in perspektifinden baktığımızda, bu imgelemin özellikle kendisinin etatist tutkuları doğrultusunda politik-sosyolojik ruhta algılamasının baskın olduğunu görmekteyiz. Bu bakımdan düşman imgelemleri Dugin’in görüşlerinde birkaç açıdan işlevsellik kazanmaktadır.

En genel şekliyle düşman imgelemleri Beck’in de belirttiği gibi iktidar sağlar ve o iktidarı meşru görür. Devlete ilişkin kuramları hem politik sağdan hem de politik soldan inceleyen Beck, politik sağ ve solun bir şekilde düşman imgelemlerini ön koşul olarak kabul ettiklerini ifade etmektedir. Bu bağlamda “düşmansız” bir devlet düşüncesi analitik olarak imkânsız gibi gözükmektedir.<sup>237</sup> Dugin de Rus emperyal devletçi geleneğini ihya etmeye yönelirken, özellikle iktidarın temellerini ‘iç’ ve ‘dış’ düşmanlar, ‘açık’ ve ‘örtük’ düşman imgelemleriyle sağlamlaştırmaya çalışmaktadır.

Yukarıdaki etkisi ile bağlantılı olarak düşman imgelemleri, herkesin tehdit altında olduğu algısını da içerir.<sup>238</sup> Burada ise kendini koruma refleksi devreye girmektedir. Tehdit kolektif olduğundan buna verilecek tepki de kolektif mahiyettedir. Sosyolojik olarak bu, bir toplumda kolektif bilincin oluşması sürecini ve onun yönlendirilmesini belirleyen mekanizma şeklinde işlemektedir.

Sonuncu olarak da düşman imgelemleri meseleyi, nihai sadeleştirmeye (ya bir şeyden yana olmak ya da ona karşı olmak) zorlamaktadır.<sup>239</sup> Bu durum özellikle Dugin’in düalistik jeopolitik karşıtlıklarına bilinç düzeyinde mantıken geçerlilik kazandırmaktadır. Hangi safta yer aldığınızı iradeniz haricinde sahip olduğunuz jeopolitik konum belirlemektedir. Ayrıca kullanılan jeopolitik ölçütler de farklılık göstermektedir. Örneğin, kıtasal alanda yer alabilirsiniz, ancak kıyı şeritlerine sahip olduğunuz için de (örneğin, *Rimland* tanımlamasına uygun olarak) otomatik olarak karşı tarafa bir eğiliminiz olduğu

---

<sup>236</sup> Aktaran, Harle, “**The Enemy with Thousand Faces...**”, op. cit., p. 137.

<sup>237</sup> Ulrich Beck, “The Sociological Anatomy of Enemy Images”, **Enemy Images in American History**, ed. Ragnhild Fiebig-von Hase, Ursula Lehmkuhl, Berghahn, Providence, 1997, içerisinde, pp. 66-67.

<sup>238</sup> Ibid., p. 77.

<sup>239</sup> Ibid., p. 76.

düşünülecektir. Dünyada birbirinin tıpatıp aynısı coğrafi alanlar olamayacağına göre burada kullanılan jeopolitik ölçütlerin nesnelliği en azından sorgulanamaz değildir.

### 3. NEO-AVRASYACILIKTA TÜRK SORUNU

Türklüğe bakışta da benzer ve farklı yaklaşımlar belirmektedir. Klasik Avrasyacılar için Avrasya her şeyden önce kültürel bir anlam ifade etmiştir ve bu anlamın içeriği Rus–Türk (Slav–Turan) birlikteliğidir. Dugin’in bakış açısından Avrasya her şeyden önce jeopolitik bir ruhta “heartland”dır. Bu özelliği, Avrasya’ya “tarihin coğrafi eksenini” hüviyetini vermiştir. Bu bağlamda Dugin, klasik Avrasyacılığın Slav–Turan işbirliğine dayanan Avrasya tasavvurundan uzaklaşmış gibidir. Ancak diğer taraftan hem Dugin hem de Panarin klasik Avrasyacılığın üzerinde durduğu bir meseleyi daha fazla önemsemişlerdir. Bu aynı meselenin iki farklı yüzünü yansıtmaktadır ve dolaysız bir şekilde Türk halklarının etnik bilinçlenmesi ile bağlantılı bir durumla ilgilidir. Klasikler Pantürkçülük üzerinde özellikle durmuşlardı ve bunu “yanlış milliyetçilik” şekli olarak görmüşlerdi. Neo-Avrasyacılar ise Pantürkçülüğe karşı olmakla beraber ayrı ayrı Türk halklarını ulus-devlet milliyetçiliklerine ya da diğer bir ifade ile Türk halklarının yerlici hareketlerine de karşı çıkmaktadırlar. Bu doğrultuda klasiklerin “pan-Avrasyacı” milliyetçilikleri kabul görmekte ve daha da geliştirilmektedir.

Trubetskoy’a göre Rus kültürü üzerindeki Turan etkisi, Rusların merkeziyetçi devlet yapısı oluşturmalarına olduğu kadar Ortodoksluğu yorumlamalarına da ciddi şekilde etki göstermiştir. Ruslar Ortodoksluğu Turan’dan değil, Bizans’tan almışlardır. Ancak bu inancın Rus toplumunda oynadığı rol Turanî psikolojiye göre belirlenmiştir. Bu bağlamda, Trubetskoy’un perspektifinden bakıldığı zaman Turan etkisinden Rusya’ya kalan saf bir dindarlık ve merkeziyetçi siyaset algısıdır.<sup>240</sup> Dugin ise aynı sonuca farklı bir düşünceyle varmaktadır. Buna göre yerleşik kuzey Slav ormanı, Turanî göçebelere hareketliliğini dengeleyerek ve özümseyerek bozkır Turan’a eklenmiştir. “*Yerleşik Hint-Avrupalılar (Slavlar) kültürel biçimlerle, çoğunlukla İran güneyinin arketiplerini*<sup>241</sup> *tekrarlayarak, bozkırı kuzeyden kuşatmışlardır. Orman ve Bozkırın sentezi ve Avrasya olarak Rusya,*

---

<sup>240</sup> Bu konuda bakınız Trubetskoy, “**O Turanskom Elemente...**”, loc. cit.

<sup>241</sup> Burada Dugin’in “güney İran arketipleri” ile neyi kastettiği müphem kalmaktadır ve Dugin buna herhangi bir açıklama getirmemektedir.



*nitelik yönünden Turan'ı geride bırakmaktadır.*"<sup>242</sup> Nihayetinde her iki bakış da Turan'a (Türklüğe) arkaik bir anlam yüklemektedir. Objenin bugünle bağlantısı yalnızca geçmiş üzerinden kurulmaktadır ve bu yapılırken de onun bir şekilde miadını doldurduğu ima edilmektedir. Türklerin bugünkü durumu ise tarihsel yayılmaların ve göçlerin sonucu olarak görülmektedir. Ancak Dugin açısından, bu bir jeopolitik tehdit, Panarin'e göre ise yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulan Rusya'nın kendi "iç Doğusu"dur. Dolayısıyla her iki görüş de aynen vaktiyle Yusuf Akçura'nın Ruslar için söylediklerinin bu kez tersinden söylenmiş olmasıdır.

Bir diğer farklı nokta Neo-Avrasyacılıkta Türklük yerine İslam unsuruna daha fazla dikkatin ayrılmasıdır. Bunun iki nedeni olabilir. İlk olarak hem politikalarda hem de akademik çalışmalarda İslam'ın bugün "medeniyetler çatışması" bağlamında Batıya, özellikle de ABD'ne karşı doğal bir "çatışmacı" konumlanışına sıklıkla vurgu yapılmasıdır. Dolayısıyla neo-Avrasyacılar Batıya karşı mesafelerinde İslam'ı doğal bir müttefik olarak görmektedirler.

İkinci husus ise daha sosyolojik mahiyet taşımaktadır. Bilindiği gibi postmodern durumda etnik kimlikler birleştirme potansiyelinden daha fazla bölme potansiyeli taşımaktadırlar. Bununla bağlantılı bir şekilde dinsel kimlikler ise daha fazla ifade ve meşruluk görme özelliği elde etmektedirler. Bir diğer gerçeklik ise etnik ve dinsel kimlikler arasındaki ayrılaşmayı daha da kuvvetlendirmektedir. Örneğin, herhangi bir insan yarı Rus ve yarı Tatar olabilir ancak yarı Ortodoks yarı Müslüman olması mümkün değildir. Dolayısıyla neo-Avrasyacılıkta dikkatler etnik kimlikten daha çok dinsel kimliklere yöneltilmektedir. Ayrıca dinsel kimlikler "pan-milliyetçi" bir kisveye bürünerek farklı etnik unsurları da bir araya getirebilme potansiyeline sahiptir. Burada entelektüalizmin temel özelliklerinden biri olan modelleştirme devreye girmektedir. Böylelikle ayrı ve birbirinden farklı olan unsurlar entelektüelin zihninde birleştirilerek yeniden yorumlanabilmektedir.

Sonuç itibarıyla neo-Avrasyacıardan Gumilev, Türklüğe tarihsel bir süreç içerisinde bakmaktadır. Onun burada vardığı sonuçlar, tarihçilerin tartışması gereken birçok soruyu da beraberinde getirmektedir. Kanaatimizce aceleci bir tavırla Gumilev'i

---

<sup>242</sup> Dugin, "Rus Jeopolitiği Avrasyacı...", op. cit., s. 173.

herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutmanın ötesinde önün görüşlerindeki çalarlar (nüanslar) bilimsel çalışmalarla daha derinden irdelenmelidir.

Diğer bir neo-Avrasyacı düşünür Aleksandr Panarin her ne kadar klasik Avrasyacı tezlere bağlılığını sürdürmeye çalışsa da Türklüğe bakışında Slavofillere ve Batıcılara özgü oryantalist temayüllere meyil etmektedir.

Bugün yaşayan en önemli neo-Avrasyacı düşünür olan Aleksandr Dugin ise Türklüğe her şeyden önce Rusya'nın mekânsal bütünlüğü açısından jeopolitik düzlemde bakmaktadır. Bu bağlamda aşağıda da göreceğimiz gibi, Dugin, Rus–Türk sentezine dair temel Avrasyacı tezin kültürel ve tarihsel boyutundan olabildiğince uzaklaşmaktadır. Bize göre Avrasyacı düşüncenin de barındırdığı çelişkiler ve açmazlar en açık bir şekliyle jeopolitik projelerin somutlaşmasında açığa çıkmaktadır.

### **3.1. Türklüğün Tarihselleştirilmesi: Avrasya Etnogenezinde Türkler**

Çalışmamızın önceki kısımlarında da belirttiğimiz üzere Gumilev, Velikorusların teşekkülünün Avrasya kıtasında yaşanan dördüncü entogenez canlanmasına denk düştüğünü söylemektedir. Avrasya'da bundan daha önceki üç büyük etnogenez dalgası ise bozkır göçebeleri ilgili olmuştur. Gumilev her bir etnik canlanmayı tarihi bir dönüm noktası olarak görmemiz gerektiğini savunmaktadır. Gumilev'e göre bu durum, Büyük Bozkır'da, yani Avrasya'nın göçebe kavimlerine ait olan bölgelerde üç defa yaşanmıştır. Birincisi, en eski olanıdır ve hayal meyaldir. Gumilev'e göre Avrasya'nın birinci ve en eski etnogenez canlanması M.Ö. 10.- 9. yüzyıllar olarak kabul edilmelidir. İskitler ve Eski Çin tarih sahnesine o zaman çıkmıştır. İkinci tarih M.Ö. 3. yüzyıldır ki bu zaman üç yeni büyük etnos ortaya çıkmıştır: Batıda Sarmatlar, Yinshan dağlarında Hunlar ve şimdiki Moğolistan'ın güneyinde Wu-huanlar ve Siyenpiler. Üçüncü kıvılcım, 12. yüzyılda ataleti hiç kesilmeyen Moğol yükselişidir.<sup>243</sup>

Gumilev, Avrasya bozkırlarındaki ikinci etnogenez dalgasının ürünü olan Hunları Türklerin kadim ataları olarak görmemiz gerektiğini bildirmektedir. Gumilev, Türklerin kadim ecdatları olarak gördüğü Hun etnosunun temel davranış kalıbı olarak göçebe kültürleri yanında tarih sahnesinde yerlerini aldıkları andan itibaren Çin'e karşı verdikleri mücadeleyi de görmektedir. Ona göre Hunların böyle bir davranış sergilemelerinin nedeni

---

<sup>243</sup> Lev N. Gumilev, **Avrasyadan makaleler – 1**, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul, 2006, s. 25.

savaşçı bir etnos olmalarından öte, Çin kültürünün hemen hemen tüm Merkezi Asya halkları için itici olmasıydı. Çünkü Türklerin (Hunların) kendi ideolojik sistemleri vardı ve bu sayede başarılı bir şekilde Çin kültürüne karşı koyabilmişlerdi.<sup>244</sup> Gümilev, Hunların Çin kültürüne karşı sağladıkları direncin beşeri tarih açısından taşıdığı öneme de işaret etmektedir.

*“Eğer Han (Çin) saldırganlığı M.Ö. II – M.S. III. yüzyıllarda batıya doğru yayılmadıysa, bunun için insanlık, Hunların üstün yararlılıklarına borçludur.”<sup>245</sup>*

Hunlar, Çin’le eşit olmayan şartlar altında yaptıkları savaşlarda yorulmuşlar ve ancak Hunlarınkinden daha keskin silahlara, daha hızlı atlara sahip Siyenpiler (eski Moğollar) tarafından mağlup edilmişlerdir.<sup>246</sup> Böylece Hunların etnogenezisinde iki önemli aşama ortaya çıkmıştır. Birincisi, Çinliler, Siyenpiler, Ting-lingler ve Ch’e-sih’ler’in teşkil ettiği ittifak M.S. 93 yılında Hunlara ağır bir darbe indirmiştir; diğeri ise Siyenpi kumandanı Tan-Shih-huai’in mağlup edilemeyen Hunları Aşağı İdil’e sürdüğü 150 yıl civarıdır.<sup>247</sup> Dolayısıyla Hunlar, M.Ö. IX.–VIII. yüzyıl kavşağından I. yüzyıl sonlarına kadar bozkır devletlerinin bağımsızlık ve bütünlüğünü muhafaza edebilmiş ancak bu tarih itibarıyla Hun etnogenezinde bir dönüm noktası yaşanmış ve süreç içerisinde yeni bir safha başlamıştır. Bu yeni safhada, Türk dilli halklar batı istikametinde hareket ederek Türkistan’a yerleşmiş ve Hint-İran dilli ahaliyi absorbe etmiştir. Daha sonra bu göçler Avrupa’nın içlerine kadar devam etmiştir.

Tarih yazılımında şöyle bir ortak kanı hâkimdir; tüm büyük uygarlıklar yerleşik ve kent kültüründen doğmuştur. Mezopotamya’daki eski Sümer ve Babil medeniyetleri, Nil, Hint ve Gang, Sarı Nehir etrafında teşekkül eden Mısır, Hint ve Çin medeniyetleri, Aralık Denizi çevresi ve İran’ın eski kent devletleri hepsi de göçebelerin istilalarına dayanmak zorunda kalmıştır. Tarihçi Chailand’a göre bugün artık Yüksek Asya’daki tüm göçebelerin yerleşik hayata geçirilmelerine ve kontrol altına alınmalarına rağmen antik ve orta çağ dünyasının tüm medeniyetleri onlara karşı korku duymuştur.<sup>248</sup> Özellikle bu bağlamda zamanla Avrupa’daki tarih kaynaklarında Hunlara (tarihsel süreklilik içerisinde daha sonra

---

<sup>244</sup> Ibid., s. 9–10.

<sup>245</sup> Ibid., s. 29

<sup>246</sup> Ibid.

<sup>247</sup> Ibid., s. 37.

<sup>248</sup> Gérard Chailand, **Nomadic Empires, From Mongolia to Danube**, Transaction, New Jersey, 2004, p. 3.

Türklere) karşı bir olumsuz kanı yerleşmiştir. Gumilev buna karşı çıkmakta ve Hunlara ilişkin Avrupamerkezci kanıları reddetmektedir;

*“Neden Avrupa’da Hunlar hakkında çok kötü düşünceler hâkim, onlara “kötü vahşiler” deniliyor? Aslında Avrupa’daki çağdaşları Hunlardan daha az barbar değillerdi. Batıda Hunlar hakkında ilk bilgiyi aktaran “Asker ve Yunanlı”nın müellifi Ammiannus Marcellinus yanlış ve ön yargılıydı.<sup>249</sup> Hunların Çin, İran ve Heleno-Roma medeniyetlerini almamaları onların kabiliyetsiz olduklarını göstermez. Sadece İskitleri daha çok beğeniyorlardı.”<sup>250</sup>*

Türklerin etnogenezisindeki diğer bir yükseliş dalgası ise VI. yüzyıl ortalarında gerçekleşmiştir. Bu canlanmanın en önemli sonucu, Liao-ho’dan Don’a kadar uzanan topraklarda bütün bozkırlı göçebelerin Türk Hakanlığının bayrağı altında birleşmesidir. Orhon-Yenisey anıtları da bu dönemin ürünüdür. Gumilev’e göre, mekânsal ölçütleri bakımından Hakanlık, Hun Devleti’nden daha büyük olmuştur. Önemli olan, Kıpçaklar (Polovesler), Kangarlar (Peçenekler), Karluklar, Kırgızlar (Ting-lingler’in torunları), Türkmenler (Parthlar’ın torunları) ve Moğol dilli Kitanlar gibi birçok etnik unsurun kendilerini fetheden Hakanlığın ana etnosunun kültürünü benimsemiş olması ve hatta bunu Hakanlığın 745 yılında tarihten silinmesinden sonra da muhafaza ettirmesidir.<sup>251</sup>

Anthony D. Smith’in etno-sembolik yöntemini kullanarak Türk etnikliğinin belirleyicisi olan birçok unsurun bu dönemde teşekkül ettiğini görebiliriz. Örneğin, etno-tarihçilikte sık sık başvurulan Türk etnisitesini tanımlayıcı bir sembolün, ortak atalara ilişkin mitlerin, etnik üyelerce paylaşılan anı ve geleneklerinin, tarihsel bir “yurda” olan bağlılığın özellikle bu tarihsel dönemle bu veya diğer derecede ilişkili olduğunu ifade edebiliriz. Bunlar arasında belki de en önemlisi kolektif bir isim olarak “Türk” teriminin etnik topluluğun adını almış olmasıdır. Smith’e göre, etnik toplulukların kolektif isimleri, etnik toplulukların kesin bir işareti ve simgesi olmakla, etnik üyelerin kendilerini ayırtmalarını ve “özlerini” hatırlamasını sağlamaktadır.<sup>252</sup> Dolayısıyla Gumilev’in

---

<sup>249</sup> Gumilev, “Avrasyadan Makaleler...”, op. cit., s. 32; Ammiannus Marcellinus’un anlattıklarının tartışması için bakınız, Edward A. Thompson, **The Huns**, Blackwell, Oxford, 2002, pp. 9–11; Otto Maenchen-Helfen, **The World of the Huns, Studies In Their History And Culture**, California University Press, Los Angeles, 1973, pp. 9–14.

<sup>250</sup> Gumilev, “Avrasyadan Makaleler...”, op. cit., s. 35; Ayrıca İskit (Sak) kültürünün bozkırlı göçebeler üzerindeki etkisi için bakınız, Carter V. Findley, **The Turks in World History**, Oxford University Press, New York, 2005, pp. 23–28.

<sup>251</sup> Gumilev, “Avrasyadan Makaleler...”, op. cit., s. 79.

<sup>252</sup> Smith, “Ulusların Etnik Kökeni...”, op. cit., s. 48.

anlattıklarına dönecek olursak, burada hem etnos hem de devlet, adını “Türk” teriminden almıştır. Gumilev, bu hususta Türklerin kökenine ilişkin şunları yazmaktadır:

*“Merkezi Asya’nın batı kesiminde Türkçe konuşan halklar, M.Ö. III. yüzyıldan başlayarak çok eskilerden beri biliniyordu; ama “Türk” kelimesi o sıralar yoktu. M.Ö. III. yüzyılda onlara “Hyung-nu” (Hun) deniliyordu; daha sonra IV.-V. yüzyıllarda “kao-kui” veya “T’ie-le’ denilmeye başlandı; ...kendini Türk olarak tanımlayan halk (Çince “Tu-kiu”), VI. yüzyıl başlarında Moğolistan Altaylarında şekillenmiştir. Üstelik bu ad Türk dilli bütün kabileleri değil, aksine bilahare Orta Asya’da hâkimiyeti ele geçiren küçük bir halka itlak olunuyordu. Bugüne kadar bu halkın ortaya çıkışı ve gelişimi yeterince ikna edici bir surette incelenmemiştir. XIX. yüzyılda “Tu-kiu” halkının etnik mensubiyeti meselesine iki bakış açısı getirildi. Fransız müsteşrikleri onları Türk, Rus Sinolog N.Ya. Biçurin ise kategorik olarak Moğol olarak saydılar. N.M. Yadrintsiev’in Orhon kitabelerini keşfetmesi, güya “Ti-kiu”ların Türklüğünün doğruluğunu bütünüyle ortaya koymuştu. Biz ise en azından bu gerçekliği kayıtsız şartsız kabul edemeyiz.”<sup>253</sup>*

Bizzat “Türk” kelimesi, Paul Pelliot ve Andrey N. Kononov’a göre, “güçlü, sert” anlamına gelmektedir ki, bu da VI. yüzyılda siyasi bir terimden bir etnik adın doğuşunu göstermektedir. Kononov’a göre, “Türk” kelimesi, “değişik ırk ve etnik kökene mensup birçok kabileyi birleştiren” ve geniş coğrafyayı kapsayan bir topluluk adıdır. Kononov’un bu hükmü, Moğol dilli kabileler III. yüzyılda Kan-su’da “Tu-kiu” denilen ilk koalisyonun bünyesinde yer aldıkları için Moğolca çoğul eki siyasi terimlerin bulunduğu ireli sürülen Pelliot’un açıklaması tarafından da desteklenmektedir.<sup>254</sup> Temelde bu görüşü paylaşan Gumilev, kendi görüşünü aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

*“VI. yüzyılda Türkler (daha doğrusu Türküt), Ordos bozkırlarından Siyenpi atalarının savaşçı geleneklerini taşıyan Moğol dilli Açına ordasıyla demircilik zanaatının gelişmesi sayesinde müstakbel kabiledaşlarının silah ihtiyacını temin eden, Türk dilli ahalinin tek bir devlet halinde bütünleşmesinin sonucunda oluşmuş karmaşık yapı bir halktır.”<sup>255</sup>*

Genelde Türk etnosunun kökeni, özelde de Türk Hakanlığının akıbeti ile ilgili olarak Gumilev üç önemli aşamayı belirlemektedir. Birincisi, 604 yılında başlayan tarihsel olaylar zinciri, 745 yılında Türk Hakanlığının bir devlet olarak yok olması ile sonuçlanmıştır. Politik yapılarını ve bağımsızlıklarını kaybeden Türkler, Gumilev’e göre bir millet (etnos) gibi mahvolmaya yüz tutmuşlardır. Bu süreçte tarih olmayan ise “Türk”

---

<sup>253</sup> Aktaran Gumilev, “Avrasyadan Makaleler...”, op. cit., s. 99.

<sup>254</sup> Aktaran Gumilev, Ibid., s. 101.

<sup>255</sup> Ibid., s. 102.

ismi olmuştur. Bu durum, Gumilev'in Türklüğe bakışında ikinci aşamanın temel niteliğidir.

*“Türk” ismi yok olmadığı gibi aksine Asya'nın yarısına yayıldı. Araplar Soğdiyana'nın kuzeyinde yaşayan bütün göçebe savaşçıları ve bozkırlılar için kahramanlığın ve âlicenaplığın sembolü olmuş olan o ismin gerçek sahiplerinin yeryüzü haritasından silinmesinden sonra başlangıçta bu isimlendirmeyi kabullenen herkesi Türk olarak nitelediler.”<sup>256</sup>*

Daha sonra “Türk” ismi bir kez deha şekil değiştirerek, bir dil ailesini temsil etmeye başlamıştır.<sup>257</sup> Bu onun Türklüğün kökenine bakışında üçüncü temel aşamasıdır. Bundan itibaren “Türk” kelimesi lengüistik gelişme göstermiştir. Gumilev'in bu üç temel çizgisini analiz etmeden önce etnogenezis sürecinde Türk–Slav sentezine dair görüşlerine kısaca bakmak doğru olacaktır.

Gumilev'e göre tüm Avrasya bozkırına yayılan Türkçe konuşan karmaşık etnik yapı 8.–10. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzeyinde karşılaştıkları Slav–Vareg unsurlarla simbiyoz bir durum teşkil etmişlerdir. Bu sürece kadar Slavların ataları Lugiler ve Venedalar kısa sürede Baltık Denizi'ne kadar uzanan bölgeleri ele geçirip, bir sonraki yüzyıl Balkan Yarımadası'na yayılarak Rosomon<sup>258</sup> kabileleriyle karşılaştıkları Dinyeper'e kadar gelmişlerdir. İlerleyen süreçte ise Doğu Slavları ve Rosomonlar eski Rus etnosu şeklinde birleşmişlerdir.<sup>259</sup> Slav unsurlarla temas hattında yerleşen Kıpçakların düşmanları olan Peçenekler, 11. yüzyılda kendi istekleriyle İslam'ı kabul etmiş ve Selçuklularla dost olmuşlardır. Dolayısıyla İslam dünyası ile ters düşen Kıpçaklar, kendilerine Bizans ve Rusya'da müttefikler aramak zorunda kalmışlardır. 13. yüzyıl ortalarına kadar Polovesler (Kıpçaklar) bir yandan doğudan Selçuklu saldırılarına karşı bariyer vazifesi görmüş, diğer yandan da Macar ve Polonyalılarla yapılan savaşlarda Rusya'nın yanında yer almışlardır.<sup>260</sup>

Aktardığımız bu görüşlerinden de anlaşıldığı üzere Gumilev, “meydan okuma” teorisinin ortaya koyduğu “Kiev Prensiği'nin yükselişine güney bozkırlarından gelen

---

<sup>256</sup> Lev Gumilev, **Eski Türkler**, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul, 2004, s. 15.

<sup>257</sup> Ibid., s. 15.

<sup>258</sup> İskandinav kökenli Varegler

<sup>259</sup> Gumilev, “**Avrasyadan Makaleler...**”, op. cit., s. 206.

<sup>260</sup> Ibid., s. 289.

göçebe tehditleri yol açmış ve böylece Kiev’de “askeri – knyaz – drujina organizasyonu kurulmuştur” tezine karşı çıkmıştır.<sup>261</sup> Gumilev’e göre ise gerçeklik şöyle vuku bulmuştur:

*“Vladimir Monomah, Kıpçaklar sayesinde sözünü dinletebiliyordu. Çünkü o, hem onlara bağımsızlıklarını sağlamış, hem göçebeleri Rus topraklarına dâhil etmiş, hem de diğer Rus knyazlarına karşı güçlerinden faydalanmak amacıyla Kıpçaklarla “on dokuz barış anlaşması” imzalamıştır”.*<sup>262</sup>

Ancak, gerek bozkırlılar ve gerekse de Slavlar kendi ekolojik nişlerine sahip olduklarından, bir kimera oluşmamış, aksine tarihin sıradaki zikzak’ını doğuran bir simbiyoz teşekkül etmiştir.<sup>263</sup> Daha sonraki dönemlerde – Altın Orda’nın çöküşünden sonra, Rus–Tatar simbiyozunun temeli üzerinde Cengiziler’in (Moğolların) geleneklerini tevarüs eden Büyük Moskova Prensiği ortaya çıkmıştır. Gumilev, bu geleneklere kültürel bir güç olarak Doğu Hıristiyanlığının da ilave edilmesi gerektiğini söylemektedir. Çünkü Bizans’tan tevarüs edilen Hıristiyanlık, “Rusya’ya bağımsızlık ve şöhret kazandırmıştır”.<sup>264</sup>

Sonuç olarak, Gumilev, Türk adının tarihsel derinliğini tek bir etnik toplumda değil, etnik toplumlar kompleksinde görmektedir. “Türk” etnoniminin ilk önce siyasi terim olarak “güçlü, sert” anlamında oluştuğunu, daha sonra ise belirli bir bölgede meskûn olan farklı etnisitelerin ortak adı olarak geçtiğini düşünmektedir. Diğer taraftan “Türk” teriminin orijini meselesi hep Moğol vurgusuyla beraber anılmaktadır. Hatta Türk Hakanlığının yönetici kabilesi olan Açına sülalesi üyelerinin Moğol etnikliğinden gelen Türkleşmiş Moğollar olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır:

*“VI. yüzyıl ortalarına doğru Açına kabilesi üyeleri ve yol arkadaşlarının tamamıyla Türkleştiklerini, ancak sadece unvanlarında Moğolcanın izlerini muhafaza ettiklerini varsaymak gerekir.”*<sup>265</sup>

Diğer taraftan yukarıdaki görüşlerinde gördüğümüz gibi, Arapların kuzeydeki göçebeleri Türk olarak adlandırmaları (ikinci aşama) ve Türk dili üzerinden etnik şekillenmede (üçüncü aşama) etnosun temel belirleyicisi, ilkinde kolektif bir isim ikincisinde ise dildir. Ancak kuramsal görüşlerinde de üzerinde durduğumuz gibi Gumilev

<sup>261</sup> Presnyakov’dan aktaran Gumilev, Ibid., s. 279.

<sup>262</sup> Ibid., s. 282.

<sup>263</sup> Ibid., s. 289.

<sup>264</sup> Ibid., s. 293.

<sup>265</sup> Ibid., s. 102.

etnisitenin temel belirleyicisi olarak davranış kalıplarını görmektedir, çünkü ona göre din ve dil gibi unsurlar zaman zaman belirleyici olsalar da aldaticıdırlar.

Bize göre, Gumilev'in buradaki görüşleri bir halkın (etnosun) etnogenezis sürecini değil, bir kelimenin farklı anlamlara gelen evrimini yansıtmaktadır. Aslında bu durum tam olarak yadsınamaz. Kültürel faktörler her zaman etnik tanımlamalarda belirleyici olmuştur. Çünkü Smith'in de üzerinde durduğu gibi bir milletin oluşturulmasına en önemli faktör etnik bekanın yeniden yorumlanmasıdır.

Ayrıca 745 yılında Büyük Bozkır'da tarih sahnesinden çekilen Türkler, Karadeniz'in Kuzey steplerinde Slavlarla bir simbiyotik ilişki teşkil edemezlerdi. Eğer eski Türklerin doğuda Çin tarafından imha edildiklerini, batıda da Slavlarla birleştiklerini varsaysak bile, bu durum Türk etnisitesinin tamamen ortadan kalktığına dair yeterli kanıtlar sunmamaktadır. Her şeyden önce, bozkırda hala sadece göçebeler yaşamaya devam etmişlerdir, ikincisi Büyük Hakanlığın etnik mirası üzerinde Uygur Hakanlığı şekillenmeye başlamıştır. Diğer taraftan Latinlerde olduğu gibi Türk dili bir kültürel *lingua franca* rolüne sahip olmadığından, diğer etniselerce mahvolmuş bir topluluğun dilinin devam ettirilmesi de belirsizlik gibi durmaktadır. Dolayısıyla, Büyük Hakanlığın çökmesiyle tarihten silinen Türk etnisitesi değil, bozkırlı göçebelerin aynı bayrak altında birleştikleri devletleridir. Bu çöküşten sonra, anlaşılan, bir kez daha göçler devam etmiş ve ayrı ayrı coğrafyalarda farklı etnik temaslar sonucu değişik tarihsel olaylar yaşanmıştır.

### 3.2. Oryantalist Bakış: 'İç Doğu' ve 'Dış Doğu' Kavramları

Edward Said klasikleşmiş yapıtında Şarkiyatçılığın "Şark" ile "Garp" arasında yapılan epistemolojik ve ontolojik ayrıma dayandığını söylemektedir.<sup>266</sup> Said'in dikkatimizi çektiği husus ontolojik "gerçekliğin" epistemik "kurgulanışıdır". Diğer bir ifade ile düşünce ile zihinsel özelliklerimiz, daha doğrusu düşünce tarzımız arasındaki bağlantı resmedilmektedir. Bu hususta çalışmasının bir yerinde şu önemli satırları yazmaktadır:

*"Kişinin zihninde, "bizim" olan, tanıdık olan bir uzam ile "bizimki"nin ötesinde "onlara" ait olan yabancı bir uzam belirlemesi evrensel bir edimdir; tamamıyla keyfi olabilecek coğrafi ayrımlar yapmanın bir biçimidir bu. Burada "keyfi" sözcüğünü kullanıyorum, çünkü "bizim toprağımız – barbarların toprağı" dedirten*

<sup>266</sup> Edward W. Said, *Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları*, çev. Berna Ünler, Metis Yay., İstanbul, 2003, s. 12.



*ingesel coğrafya çeşitlemesi, barbarların da bu ayrımlamayı kabul etmesini gerektirmez. Bu sınırlar kendi zihnimize “biz”e yeter; onlar böylelikle “onlar” haline gelir, hem yurtları hem düşünceleri, “bizimkinden” farklı olmasıyla belirlenir.”<sup>267</sup>*

Yukarıdaki görüşten hareketle Avrasyacılık ideolojisinde “biz” anlayışının Rus (Doğu Slavları) ve Türkleri (Turan unsurları) içerdiğini söylemek doğru olacaktır. Bu husus değişik Avrasyacı görüşlerin tüm farklılıklarına rağmen ortak noktada buluştukları temel bir tezdır. Ne var ki Saidgil anlamda “bizimki” olanı belirlemek hiç de kolay değildir. Rus Avrasyacılarının “bizimki”den kastı kuşkusuz hem Rus hem de Türklerin sahip oldukları (meskûn oldukları) tarihsel topraklar olmuştur. Bu mekâna (toprağa) dayandırılan birliktelik klasik Avrasyacılar tarafından “bizimki”nin içerimlerini bazı tarihsel anı ve mitleri (Cengiz Han miti) ve değerleri (Turan düşüncesinden tevarüs edilen mutlak ideye bağlılık) de kapsayacak şekilde genişletilmeye çalışılmıştır. Ancak özellikle din söz konusu olduğu zaman Avrasyacılığın Ortodoksluk vurgusu ve kapsayıcılığı belirleyici olmuştur. Bu bağlamda Avrasyacılık her zaman üstü kapalı şekilde kendi Şark anlayışına, yani kendi Şarkiyatçılığına sahip olmuştur. Neo-Avrasyacılıkta bu düşünceler yer yer açık bir şekilde ifade edilmektedir. Bu çizginin en belirgin örneklerinden birisini Panarin sunmaktadır.

Panarin, Şarkiyatçı düşünceyle malul bir Avrasyacı görüşe sahiptir. Onun Avrasya kavramsallaştırmasında iki farklı Doğu karşımıza çıkmaktadır. Panarin’e göre ilk olarak Rusya, “kendi devleti ve zihninde mevcut olan ‘içsel Doğu’ya sahiptir.”<sup>268</sup> Bundan ifade ettiği İslam ve Türk coğrafyasıdır. Rusya bir taraftan uluslararası ilişkilerde Müslüman ülkelerle mümkün olduğu kadar ittifak teşkil etmeli, diğer taraftan ise kendi sınırları dâhilinde, Kafkaslarda ve Orta Asya’da yaşayan Müslümanların da desteğini kazanmalıdır. Avrasyacılığa göre bu işbirliğinin en somut örneği zaten Rusya’nın kendisidir. Çünkü Ruslar, Türkler, Moğol ve Ugor halkları ve onlarla aynı kaderi paylaşan Avrupalı halklar (örneğin, Volga havzasının Ruslaşmış Almanları) Rusya–Avrasya’sının gerçek çeşitliğinin vücut bulmuş şeklini yansıtmaktadır.<sup>269</sup> Panarin, RF’da Türk–Müslüman azınlıklarla

---

<sup>267</sup> Ibid., s. 64.

<sup>268</sup> Aleksandr Panarin, **Rossiya i Vostok, Problemi Vzaimodeystviya**, IVRAN, Moskova, 1993. p. 38.

<sup>269</sup> Marlène Laruelle, “The Two Faces of Contemporary Eurasianism, an Imperial Version of Russian Nationalism”, **Nationalities Papers**, Vol. 32, No. 1, 2004, p. 123.

uzlaşılabilirliğine inanmaktadır. Rusya'nın kendi azınlıklarının, onların da sahipleri oldukları devletin geleceğinin belirlenmesi çalışmalarında iştirakini zaruri görmektedir.

Panarin, 'Türk Dünyası'nı Avrasya mekânında Slav unsurlarla Türk unsurlar arasında mekânın sentezsel bütünlüğünü yansıtan sembol şeklinde algılayarak, klasik Avrasyacı geleneği sürdürmektedir. Bu durum ileride üzerinde ayrıntılı olarak duracağımız 'imparatorluk' olgusu ile ilişkilidir. İmparatorluk olgusu burada Avrasya'nın mekânsal birlikteliği anlamında Avrasya'nın diyalektik bütünlüğünün sağlayıcısı şeklinde algılanmaktadır. Panarin'e göre günümüzde ister RF sınırları dâhilinde isterse de onun sınırları haricindeki Türk halkların ortak özellikleri, içinde buldukları belirsizlik durumu ve geleceklerine yönelik kesin bir karar vermemiş olmalarıdır. Bu doğrultuda Panarin yukarıda bahsi geçen diyalektiğin önünde en büyük engel ve potansiyel düşman olarak Türk dünyasını, daha net bir ifade ile Pantürkçü düşüncüyü görmektedir.<sup>270</sup>

Biz burada Panarin'in kültüralizminin temel müphemliği ile karşı karşıyayız. O, bir taraftan söyleminde Türk-Müslüman dünyasını önemsemiştir, ancak diğer taraftan bu dünya kendi başına bir anlam ifade etmemektedir. Nitekim Türk dünyasının evrensel pozitif bir değere sahip olmasının olmazsa olmaz şartı Rus dünyası ile bütünleşmiş olmasıdır. Tam da bu sebeple imparatorluk olgusu işlevsel bulunmaktadır. Avrasya kültürleri arasında sadece Rusya emperyal bir kültüre sahip olarak görülmekte ve onun bütün ulusal unsurları bir bütünlük içerisinde birleştirebileceği düşünülmektedir. Bu bakımdan Panarin'in çoğulluğa (çeşitliliğe) dair vurgusu aslında sadece retorik nitelikte olup Avrasyacılığın totallik ve sistemli birliktelik düşüncesi içerisinde kaybolup gitmektedir.

Aynı çelişkili yaklaşım bir taraftan "gerçek müttefik", diğer taraftan ise "sanal rakip" biçiminde sunulan İslam'a karşı da söz konusudur. Panarin, Avrasyacılığı, hiçbir kuşkuya meal bırakmayacak şekilde Slav ve Türk dünyaları, Ortodoksluk ve İslam arasında tarihsel süreklilik arz eden bir diyalog şeklinde tanımlamaktadır. Burada İslam muhteşem tarihi ve Avrasya mekânının geleceği açısından önemli görülmüştür. Panarin, Rusya'nın kendi azınlıkları olmadan mevcut olamayacağı ve bu yüzden de bir Türk ve Müslüman ülkesi olmayı başarmasının gerekliliğinin altını çizmektedir. Avrasya topraklarında bugün kendisini meta-ideolojiler olarak sunan inanç sistemleri arasında aynı

---

<sup>270</sup> Aleksandr Panarin, "Rossiya na Rubeje Tisiyacheletii", **Rossiya i Musulmanskiy Mir**, No,4, 1997, p. 9.

zamanda dünya dinleri de olan sadece Rus Ortodoksluğu ve İslam'ın, Avrasya'nın ideolojik temelini oluşturacak ve bu mekânı birleştirebilecek güçte olduğunu bildirmektedir.

*“Bu iki önemli yazılı kaynak [Ortodoksluk ve İslam] kabile anlaşmazlıklarını açacak etniler-üstü sentezi sağlayabilecek potansiyele sahiptir... Onlar birbiri ile etkileşimdedirler ve Avrasyacı entegrasyonun spiritüel temeli olabilecek medeniyetsel faktörü teşkil edebilirler.”<sup>271</sup>*

Panarin'e göre yüksek ideye dayanan büyük misyon sadece Ortodokslukla sınırlandırılmamalı, doğu Hıristiyanlığı İslam'la birleştirilmelidir: *“Burada yeni güçlü ve kurtarıcı idea olmalı, genel büyük misyon çerçevesinde Ortodoks ve Müslüman kültürlerin konsensüsü kurulmalıdır.”<sup>272</sup>* Nihayetinde, Gellner'in terimleri ile söyleyecek olursak, Panarin, Ortodoksluk ve İslam'ı gelecek Avrasya devletinin “Büyük Geleneği” olarak görmektedir.

İslam'a ve Müslüman halklara çelişkili yaklaşımın diğer yüzü ise partikularizm ve evrensellik arasında kurulan bağlantıda saklıdır. Panarin, Amerika ve Avrupa'nın evrensellik iddiaları söz konusu olduğu zaman Rus partikularizmini yüceltmektedir. Ancak öbür taraftan söz konusu çeşitlilikler (farklılıklar) ve milliyetçilikler olduğunda Rus evrenselliğini öne çıkarmaktadır. Bu düşüncesini şöyle ifade etmektedir:

*“Rus sosyo-kültürel stratejisi çift yönlüdür; Batıya karşı “Avrasyalı” veçhesi, ‘iç Doğu’ya karşı ise “Atlantikçi” veçhesi... Rusya kendi stratejik hedeflerine sadece bu jeopolitik çelişki sayesinde ulaşabilir. Batı ile ilişkilerinde Rusya Avrasyacı politikasını korumalı ve kendi medeniyetsel özgüllüğünün önemini anlamalıdır... Rusya'nın yakın çevresi ile ilişkileri ise tamamen farklıdır.”<sup>273</sup>*

Panarin'in ifade etmek istediği, aslında Rusya'nın Müslüman halklar üzerinde imparatorluğunu da meşru kılacak olan uygarlaştırıcı misyona sahip olduğudur. Bu bakımdan uygarlaştırma misyonundan bahsetmek aslında bu misyonun özne ve nesnesi arasında bir hiyerarşik ilişkisellikten bahsetmektir. Bu bakımdan böyle bir faaliyetin nesnesi olarak addedilen taraf Wallerstein'in ifadesi ile “zayıf” olan taraftır. Bilindiği üzere Wallerstein, evrenselliği, ironik bir ifade ile güçlünün zayıfa “hediyesi” olarak görür.

<sup>271</sup> Aleksandr Panarin, “Rossiya v Evrazii, Vizovi i Otveti”, **Rossiya i Musulmanskiy Mir**, No, 2, 1995, p. 8.

<sup>272</sup> Aleksandr Panarin, “Rossiya na perepute, raskoli zapadnichestva i sintezi evraziystvo”, **Russkiy i Musulmanskiy Mir**, No, 8, 1995, p. 7.

<sup>273</sup> A.P. Panarin, B.B. İlyin, **Rossiya, Opit Naçionalno-Gosudarstvennogo İdeologii**, MGU, Moskova, 1994, p. 198.

Hediyenin reddi kaybetmeye, kabulü gene kaybetmeye tekabül eder. Zayıfın tek makul tepkisi ne kabul ne de rettir ya da aynı anda hem kabul hem de reddiyedir.<sup>274</sup> Bu doğrultuda Rusya'nın kendi evrenselliğini Türk dünyasına dayatması ya da diğer bir ifade ile kültürel düzeyde hiyerarşik bir ilişkisellikten bahsetmek zayıf olan tarafın, yani Türk dünyasının kendisini politik ve kültürel olarak kabul ve reddiye arasındaki irrasyonel zigzaglı bir sürecin geriliminde bulması anlamını taşımaktadır.

Bu bağlamda değinilmesi gereken bir diğer terim de Panarin'in geliştirdiği Rusya'nın 'dış Doğu'su kavramıdır. Eğer 'iç Doğu' kesin bir şekilde Türk ve Müslüman dünyalarını ifade ediyorsa, 'dış Doğu' nispeten daha müphem bir çağrışıma sahiptir. Panarin'in buradaki 'doğusu' Şarkiyatçılığın jeokültürel anlamında klasik, egzotik ve geri Doğusu olmanın ötesinde modern ve post-endüstriyel doğudur. Her şeyden önce "Asya kaplanları" olarak tabir edilen Güney-Doğu Asya ülkeleri, güçlü otoriter geleneklerini ekonomik başarıları ile birleştirebilme becerilerinden ötürü Panarin için oldukça çekicidirler. Bu bağlamda, politik rejimler ve kültürel değerler açısından farklılıklar gösteren toplumlarda Avrupa'nın maddi başarılarının tekrarlanması Avrasyacılar için oldukça önemli bir husustur. Çünkü onlara göre bu, kendi özgün kültürel değerlerini kaybetmeden modernleşmenin olanaklılığını ispat eden önemli bir gerçekliktir.

Panarin'e göre, Rusya yüzünü "doğunun egzotik teokrasilerine ve İslam köktencilğine değil de yeni Doğuya, yani kendi kültürel değerlerini kaybetmeden geriliğini aşan ve Aydınlanma'nın ilkelerini gerçekleştirebilme kapasitesini ispat eden pasifikteki Doğuya"<sup>275</sup> çevirmelidir. Burada Rusya'nın Doğu ve Batı arasındaki aralık pozisyonu Slav halkları ile Türk halkları, Ortodokslukla İslam arasında bir birleşmeye de işaret etmekle beraber, belki de daha fazla bir biçimde Uzak Doğu'nun Budist geleneğine ve ekonomik başarılarına da bir davet niteliği taşımaktadır.

### **3.3. Jeopolitik Algılamada Pantürkçü Tehdit: Türkiye ve Türk Dünyası**

Yukarıda görüşlerine başvurduğumuz Amerikalı stratejist Zbigniew Brzezinski, Rusya'nın güney hattını aşağıdaki gibi tasvir etmektedir;

---

<sup>274</sup> Wallerstein, "Geopolitics and geoculture...", op. cit., p. 217.

<sup>275</sup> Aleksandr Panarin, "Paradoksi Evropeizma v Sovremennoy Rossii", *Rossiya i Musulmanskiy Mir*, No,2, 1997, pp. 5-14.

*“Rusya’nın güneyi esasen Müslüman nüfusla meskûn olan 9 devletle çevrelenmiştir. Avrupa eğilimli Türkiye’yi saymazsak bu devletlerin toplam nüfusu 295 milyon civarındadır. Buna ek olarak 20 milyon Müslüman da Rusya’nın sınırları dâhilinde yaşamaktadır. Mevcut doğum oranlarına uygun olarak 2025 yılında Rusya’nın güney sınırlarında yaşayacak olan Müslüman nüfus 450 milyon olacaktır (85 milyonluk beklenen nüfusuyla Türkiye buraya dâhil değildir).<sup>276</sup>*

Göründüğü gibi Brzezinski, Rusya’nın güney hattında demografik faktörlere dikkat çekerek ileride RF’nun yitimine yönelik asimetrik bir ilişkisellikten bahsetmektedir. Dugin, bu öngörüğü kabul eder:

*[Demografik faktör] Avrasya İmparatorluğunda etnik dengenin bozulmasına sebebiyet verebilir ve demografik anlamda çığınca gelişen güney halklarını Rus topraklarına (özellikle, Sibiry ve Uzak Doğu’ya) yayılmaya itebilir.<sup>277</sup>*

Bildiğimiz gibi Türk halklar çoğunlukla bir taraftan Rusya’nın sınırları içinde yaşarlarken diğer taraftan da coğrafi olarak onun güneyinde konumlanmışlardır. Ayrıca Türk devletlerinden başka bu bölgede Pakistan, Afganistan, Moğolistan, Tacikistan, İran, Gürcistan, Ermenistan ve daha güneyde ise Arap ülkeleri yer almaktadır. Dugin açısından bu coğrafyada özellikle iki önemli jeopolitik faktör – Türklük ve İslam ön plana çıkmaktadır. Aşağıda da üzerinde duracağımız gibi ‘Türklük’ Dugin’in anlayışında bir tehdit unsuru olarak görüldüğünden, jeopolitik “düşman”dır. Türklüğe nazaran İslam’a bakışı ise daha önce gelenekçi görüşlerinden de anladığımız üzere olumludur. Önemli husus Dugin’in Türk ve Müslüman jeopolitik ölçütlerini birbirinden tamamen bağımsız tutmasıdır. Örneğin bu nedenle de “ortak düşman” ilkesi doğrultusunda bütün İslam dünyasını Rusya’nın doğal müttefiki olarak görmektedir;

*Atlantikçiler, İslam dünyasına genelde kendi potansiyel düşmanları gibi bakarlar. Dolayısıyla Avrasya İmparatorluğu, İslam dünyasının şahsında tek bir hedef (yerküre üzerinde Amerikan ve Batı hükümranlığını kırma ve ileride tam olarak durdurma) doğrultusunda çalışan muteber potansiyel müttefiklere sahiptir.<sup>278</sup>*

Batıdaki Avrupa ve doğudaki Pasifik (Japonya) müttefik imparatorluklarına paralel olarak güneyde oluşacak olan bir İslam İmparatorluğu’nun (yeni hilafet) merkezde yer alan Rus İmparatorluğu ile yan yana Yeni İmparatorluğun tamamlayıcısı olacağını

---

<sup>276</sup> Brzezinski, “The Geostrategical Triad...”, op. cit., p. 59.

<sup>277</sup> Dugin, “Rus Jeopolitiği Avrasyacı...”, op. cit., s. 89.

<sup>278</sup> Ibid., s. 73.

düşünmektedir.<sup>279</sup> Ancak Huntington’la aynı görüşü paylaşmaktadır ki İslam dünyası bugün son derece dağınıktır.<sup>280</sup> İslam içerisindeki farklılıklara atıfta bulunarak jeopolitik düzlemde “İslam’a karşı İslam” ilkesinden meseleye bakar ve burada beş jeopolitik strateji belirler. Bunlar aşağıdakilerdir;

1. *İran Köktenciligi (kıtasal türde, Amerika ve Atlantikçi karşıtı, jeopolitik olarak faal);*
2. *Türkiye’nin Laik Rejimi (Atlantikçi, Pan-Türkçü çizgiye vurgu yapmakta);*
3. *Pan-Arabizm (Suriye, Irak, Libya, Sudan, kısmen Mısır ve Suudi Arabistan tarafından desteklenmektedir);*
4. *Suudi-Vahabi Köktenciligi (Atlantikçilikle jeopolitik olarak işbirliğinde);*
5. *“İslam Sosyalizmi”nin farklı çeşitlemeleri.<sup>281</sup>*

Dugin’in algısında Şia, politik stratejide devrimci muhafazakâr değerler içerdiğinden Sünnilikten daha üstündür. İran’ın Ortodoks Şia ve Humeyni’nin düşüncelerini özellikle muhafazakâr devrim ideolojisine çok yakın görmektedir.<sup>282</sup> Bu, modernite ve mondializme karşı mücadeleyi öngören büyük Müslüman geleneğini ve devrimciliğini yansıtmaktadır. İran’ın “kıtasal İslam’ı”, Suudi Arabistan ve Atlantikçi ve milliyetçi Türkiye’nin “ritüelliğine ve neredeyse dünyevileştirilmiş etiğine” karşıttır. Her ikisi de mahiyetçe Batı Protestanlığına çok yakındırlar.<sup>283</sup> Bu sebeple de “imparatorluğun” güney ekseninin yani Moskova–Tahran hattının oluşturması gerektiğini savunur. Dugin’e göre İran, Kafkasya’dan Orta Asya’ya ve Orta Doğu’ya kadar uzanan bir bölgede Rusya’nın en büyük stratejik ortağı olmaya haizdir.

*“Jeopolitik sabiteler açısından bakıldığında bu konudaki önceliği şüphesiz İran almaktadır. Zira tüm Avrasya parametrelerini karşılamaktadır. Bu muazzam kıtasal devlet, Orta Asya ile sıkı ilişkili, radikal şekilde Amerikan karşıtı ve gelenekselcidir ve aynı zamanda sosyal politika istikametini (“mustazafları”, yani mazlumlara koruma) de vurgulamaktadır. Bundan başka İran, anakara haritası üzerinde öyle mevkii işgal etmektedir ki Moskova-Tahran ekseninin vücuda getirilmesi, Yeni İmparatorluk’un birçok problemini çözecektir. İmparatorluğun*

---

<sup>279</sup> Dugin tüm bu oluşumları ‘İmparatorluklar Konfederasyonu’ olarak adlandırmaktadır.

<sup>280</sup> Ibid., s. 74.

<sup>281</sup> Ibid., s. 74.; Ayrıca bakınız, Dugin, “Moskova-Ankara Ekseni...”, op. cit., ss. 99–101.

<sup>282</sup> Aleksandr Dugin, “Zaveşanie’ Ayatollu Khomeini”, **Elementi**, No. 4, 1993, p. 63; Shireen T. Hunter, **Islam in Russia, The Politics of Identity and Security**, M.E. Sharpe, New York, 2004, pp. 185–186.

<sup>283</sup> Aleksandr Dugin, “Geopoliticheskie problemi bližnego zarubežia”, **Elementi**, No. 3, 1993, pp. 24–25.

*güney kutbu niteliği ile İran'ın katılımını sağlayan Rusya, birkaç yüzyıldır uğruna (yanlış vasıtalarla) çabaladığı stratejik hedefe – sıcak denizlere çıkışa – bir anda ulaşabilmektedir.”<sup>284</sup>*

Bilindiği gibi Dugin'in benimsediği gelenekçi felsefede Turan–İran tarihsel zıtlığından bahsedilmektedir. Ancak yukarıda Dugin'den alıntılanmış paragrafta ‘İran’ın tüm Avrasyacı parametrelere uygunluğu’, Avrasyacı tarih felsefesinin ‘Avrasya’nın göçebe Turan unsurlarla yerleşik Slav unsurların birleşimine dayanması’ görüşüne zıtlığı bağlamında düşündürücüdür.

Jeopolitik açıdan bakıldığında ise Avrasya coğrafyasının Türk unsurlarının yerleşim mekânlarının ya RF ile İran arasında nüfuz kapsamına alındığı ya da bir şekilde pasifize edildiği görülmektedir. Orta Asya ve Kafkasya’daki Rus–İran nüfuzu uzun vadede Avrasya jeopolitiğinin garantisidir. Dugin, “kırılğan fay hattı” şeklinde nitelendirdiği Kafkasya’yı, gelecek Avrasya İmparatorluğu için en sorunlu bölge olarak görmektedir ve bu bölge çok büyük önem ifade etmektedir. Burada Azerbaycan, Türkiye ile Orta Asya arasında bir köprü niteliğine sahiptir. Azerbaycan’ın bu stratejik önemini kaybettirmek için Dugin, Ermenistan’ın hem İran hem de Rusya tarafından desteklenmesini öngörmektedir. Ona göre hatta eğer Azerbaycan Türk yanlısı eğilimini devam ettirirse, bu ülkenin Ermenistan, Rusya ve İran tarafından parçalanması makul olacaktır.<sup>285</sup> Düşüncesine göre Karabağ Sorunu’nun çözümünde Atlantikçi devletler dışarıda bırakılmalı ve bu sorun en iyi biçimde Azerbaycan, Ermenistan, RF ve İran’ın katılımıyla çözümlenmelidir.<sup>286</sup> Türkiye’nin Kafkaslarda etkinlik kurmasına tamamen karşıdır. Çeçenistan, Abhazya ve Dağıstan gibi bölgelerde Rusya karşıtı huzursuzlukların da İran’la işbirliği sayesinde tamamen ortadan kaldırılmasından yanadır.<sup>287</sup>

Dugin’e göre, Çeçenistan, her türlü vasıtayla Dağıstan’dan ve İnguşetya’dan ayırarak Hazar Denizine çıkışı kapatılmalıdır. Dağıstan ve İnguşetya’nın ise Gürcistan’a bağlanması gerekir. Ayrıca, ekonomik cihetten gelişmiş, ancak stratejik yönden Rusya’nın tamamen kontrol ettiği ve Avrasya eğilimli özerk bir Kuzey Kafkas bölgesinin meydana çıkmasına taraftardır. Bu vesileyle Osetin Sorunu’nun da çözüleceğini düşünmektedir. Bu

---

<sup>284</sup> Dugin, “**Rus Jeopolitiği Avrasyacı...**”, op. cit., s. 74–75.

<sup>285</sup> Ibid., s. 78.

<sup>286</sup> Ibid., s. 180.

<sup>287</sup> Ibid., s. 78.

görüŖe göre Osetya, ulus–devlet mahiyetini kaybederek sırf etnik ve kültürel, dilsel ve dinsel anlamlar kazanacaktır. Aynı mantığın Abhazyaya için de geçerli olduğunu ileri sürmektedir.<sup>288</sup> Bütün bunları, Dugin, “Kafkasya’da yeni jeopolitik düzen” olarak adlandırmaktadır.

Genel hatlarıyla onun Kafkasya politikası şöyle bir görünüm almaktadır: bir taraftan etnik farklılıklara kültürel-ekonomik özerkliğin verilmesi, ancak diğerk taraftan ise katı bir stratejik merkezîyetçiliğin teşekkül bulmasıyla Moskova’nın bu bölgeler üzerindeki denetiminin güçlendirilmesi. Aynı zamanda İran ve Ermenistan’ın “düşman” ilişkiselliğinde “dost” mevkiine yükseltilerek, büyük görevler ve imtiyazlar edinmeleri sağlanacaktır.

Dugin, Orta Asya’da birbiriyle rekabet eden dört jeopolitik eğilimden (“Pantürkçülük” [Türkiye, Atlantikçilik], “Vahabîlik” [Suudi Arabistan, Atlantikçilik], “köktencilik” [İran, Amerikan karşıtı] ve Rus yanlısı eğilim) bahseder. Yukarıda da belirtildiği gibi bunlar arasında üstünlüğü İran yanlısı eğilime vermektedir. Bu bölgede Türkiye’yi Suudi Arabistan ile birlikte Atlantikçi “nüfuz ajanları” olarak görmektedir. Dugin’e göre “*Moskova, Yeni İmparatorluk çerçevesinde Tahran’a bu mekânda “İran dünyası”nı (Pax Persica) kurma, tüm bölgede Atlantikçi etkiye mukavemet edebilecek sağlam Orta Asya jeopolitik bloğunu organize etme misyonunu devretmelidir.*”<sup>289</sup> Özellikle bunun gerçekleştirilmesiyle Dugin’in beklentisi Pantürkçü yayılmanın ve Suudilerin mali-siyasi müdahalelerinin önlenmiş olacaktır.

Bölgede öncelikli hedef, Türkiye’nin her türlü nüfuz edinme girişimlerinin engellenmesidir. Burada “Turancılığın” her türlü entegrasyon projelerine set çekilmelidir. “Turancı bir entegrasyon, jeopolitik Avrasyacılığın karşı-tezidir.”

*“[Politik Turancılık] hem Rus devletine hem de Rus etnisitesine (Velikoruslara) bir başlangıç teşkil eden Ormanla Steplerin ırksal ve jeopolitik ittifakını bozmaya ayarlıdır. Turnacılık İran ve Afganistan konusunda ise İslam dünyasının dini birliğini bölük pörçük etmektedir... Heartland [Rusya] Türkiye’ye ve “Panturanizm” taşıyıcılarına karşı sert bir pozisyonel savaş ilan etmelidir. Bu savaşta Rusya’nın başlıca müttefiki, İslamcı Ari İran olacaktır. Orta Asya, iki küresel Hint-Avrupacı gerçeklik – Ruslar ve Farslar – arasında “yayılmalıdır” bu*

<sup>288</sup> Dugin bununla varılacak hedefi şöyle izah etmektedir, “*Ekonomik cihetten gelişmiş, ancak stratejik yönden Rusya’nın tamamen kontrol ettiği ve Avrasya eğilimli özerk bir Kuzey Kafkas bölgesinin meydana çıkmasına vesile ola bilir.*” Ibid., s. 179.

<sup>289</sup> Ibid., s. 76.



*hususta, tüm Türk mekânında yerel özerk kültürel eğilimleri ayrıştırmak ve klanlar, boylar, “uluslar” vs. arasında geçimsizliği şiddetlendirmek için elden gelen her şeyi yapmak lazımdır.”<sup>290</sup>*

Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkeler Turanî çizgiden ve Türkiye ile olan sosyo-kültürel ve ekonomik bağlardan mümkün olduğu kadar uzaklaştırılmalıdır. Rusya'nın ise Kazakistan üzerinden bu bölgeye yayılması öngörülmektedir.<sup>291</sup> Ermenistan'ın Kafkaslarda oynadığı rolün aynısı ise Orta Asya'da Tacikistan'a verilmektedir.<sup>292</sup>

İlginçtir ki Dugin'in anlayışında Atlantikçilik ve Pantürkçülük birbirine eşdeğerdir. Bu görüşe göre Türkiye, bölgesinde mondializmin öncüsüdür. Turancılık ve Pantürkçülük de Rusya için, dolayısıyla Avrasya için çok büyük tehditlerdir. Anlaşılan Atlantikçiliği stratejik planda, Pantürkçülüğü ise daha yakın zamanda baş edilmesi gereken düşmanlar olarak görmektedir. Bu görüşleri ışığında Türkiye'ye karşı uygulanması gereken reçete aşağıdaki gibidir:

*“Muhtemelen Türkiye'deki Kürt ayrılıkçılığını desteklemek ve aynı zamanda İran'da etnik olarak yakın olan halkları laik-Atlantikçilik kontrolünden çıkarmak niyetiyle ön plana sürmek gerekir. Bunun telafisi için Türkiye'ye Bağdat, Şam ve Riyad yoluyla güney istikametinde gelişimi teklif etmek veya Türkiye'de jeopolitik gidişatın temelden değişimi maksadıyla İran yanlısı köktencileri ve uzak gelecekte Atlantik karşıtı ve Avrasyacı vasıfla Orta Asya Blokuna girişi tahrik etmek lazımdır.”<sup>293</sup>*

Dugin, *Rus Jeopolitiği* başlıklı eserinin bir yerinde Ermenilerin Kürtlerle ırksal ve dilsel akrabalık bağlarından bahsetmektedir. Türkiye dâhilindeki jeopolitik sarsıntıları tahrik etmek maksadıyla bu hususun kullanılabilmesinin altını çizmektedir.<sup>294</sup>

Dugin, daha sonra 2000'li yıllarda kaleme aldığı yazılarında, Türkiye'ye dair görüşlerinde bazı değişikliklere gitmiştir. Temelde Türkiye'ye yönelik yukarıda çizdiği ana hatlar değişmese de Türkiye ile Rusya arasında bazı işbirliklerinin gerçekleşebileceğine vurgu yapmıştır. Ona göre bu değişimin sebebi, Soğuk Savaş sonrası yaşanan gelişmelerin

---

<sup>290</sup> Ibid., s. 182.

<sup>291</sup> Bu konuda Dugin, Türkçeye de kazandırılmış olan ayrıca bir eser yazmıştır. Bkz, Aleksandr Dugin, **Nursultan Nazarbayev'in Avrasya Misyonu**, çev. Lazzat Urakova, Nehriban Gençkal, Yeni Avrasya Yay., Ankara, 2006, özellikle 3. bölüm, ss. 103–171.

<sup>292</sup> Dugin, “**Rus Jeopolitiği Avrasyacı...**”, op. cit., ss. 183–184.

<sup>293</sup> Ibid., s. 79.

<sup>294</sup> Ibid., s. 180.

ışığında Türkiye'nin Avrasya devleti olduğunun farkına varmasıdır.<sup>295</sup> Bu süreçte Türkiye'nin çeşitli tehditlerle karşı karşıya kaldığı kanaatindedir. Bu tehditlerin kaynakları ise Irak Sorunu, küreselleşme ve ABD'nin bölgede tek başına hegemonya kurma girişimleridir. Dugin, Türkiye'nin bu durumdan kurtuluşunu her şeyden önce RF ile yakınlaşmasında görmektedir. Diğer taraftan ise İran'la olan ilişkilerini gözden geçirmesini önermektedir.<sup>296</sup>

Dugin'e göre Ankara, Soğuk Savaş sonrası dönemin başlangıcında oluşan bağımsız devletlerle ilgili Pantürkçü projelerin desteklenmesi ve Çeçen ayrılıkçılarının mücadelesine müsamaha ile yaklaşan politikalarından vazgeçmiş ve bunun yerine Moskova ile stratejik müttefiklik arayışlarına girmiştir.<sup>297</sup> Bu bağlamda, Türkiye'yi bölgesinde, Kafkaslarda, Orta Asya'da, Ortadoğu'da yepyeni bir politika perspektifi olarak görür. Türkiye, NATO üyesi kimliğinden vazgeçip Avrasya jeopolitiğinin destekçisi olarak davranırsa, RF da Avrasya bağlamında bölgesel politikaların yürütülmesi açısından jeopolitik olarak tarafsız, yeni Türkiye'nin stratejik garantörü olacaktır.<sup>298</sup>

RF dâhilinde Türk unsurlarını barındıran muazzam büyüklüklere sahip olan mekânlar mevcuttur. Dugin, jeopolitik tasarımında bunların her birini detaylı bir şekilde ayrıntılandırmaya çalışır. Örneğin, Mackinder'in son çalışmalarında Lena nehrinden doğuda kalan toprakları "Lenaland" olarak adlandırması üzerinde özellikle durmaktadır.<sup>299</sup> Dugin'e göre Laptev Denizi'nden Amur Vilayeti ve güneyde Altaylara kadar uzanan bu bölgenin eksen, Yakutistan (Saha)'dır.<sup>300</sup> Yakutlar, Türk ailesine mensup olup; önemli ölçüde Hıristiyanlaştırılmış, fakat kadim Şaman geleneklerini de çoğunlukla muhafaza etmişlerdir. Bu bölgede, bazı gruplar Lamizm'e de inanmaktadırlar. Yakutistan'nın deniz çıkışı ve Buryatya'nın ise Moğolistan'la bir sınırı olması halinde potansiyel bir jeopolitik bloğun vücuda gelme tehlikesi vardır.<sup>301</sup> Çünkü Dugin'e göre özellikle Yakutlarda

---

<sup>295</sup> Dugin, "Moskova – Ankara Eksen...", op. cit., s. 86.

<sup>296</sup> Ibid., ss. 94–95.

<sup>297</sup> Ibid., s. 87.

<sup>298</sup> Ibid., s. 95.

<sup>299</sup> Mackinder'in Lenaland'ı şu bölgeleri kapsamaktadır, Yakutistan, Çukotka, Kamçatka, Magadan İli, Habarovsk İli, Amur Vilayeti, Primorsk İli, Sahalin ve Kuril adaları. Bkz, Dugin, "Rus Jeopolitiği Avrasyacı...", op. cit., s. 149.

<sup>300</sup> Ibid., s. 146.

<sup>301</sup> Ibid., s. 164.

nominal, ancak tarihen tescil edilmiş “ayrılıkçılık” mevcuttur.<sup>302</sup> Ona göre bölgenin tamamında etnik Rusların haddinden fazla düşük ikameti, jeopolitik tabloyu aşırı endişe verici kılmaktadır.<sup>303</sup>

Coğrafi olarak diğer bir önemli Türk kuşağı Yakut–Hakas çizgisinin güneydoğusunda yer alan bölgedir. Kuzey Kazakistan’dan başlayan Altaylardan devam eden ve Baykal Gölü’nün ötesine kadar devam eden bu bölge tarihte birçok Türk devletinin anayurdu olmuştur. Dugin bu coğrafyayı “Rus Sibiryası” olarak adlandırmaktadır. Bölgenin etnik olarak Rus olan Çelyabinsk–Habarovsk hattı ile entegrasyonunu öncelikli hedef olarak görmektedir. Bu hattın önemi, bir taraftan Sibiryanın tamamen Ruslarca benimsenmesi olanağını sunması, diğer taraftan ise Pasifik Okyanusuna nihai çıkışı sağlamasıdır.<sup>304</sup>

Bu bağlamda Dugin ayrıca, Volgaboyu’nda yeteri kadar monolitik bir etno-nasyonal oluşum olan, siyasal bağımsızlık ve RF ile belirli rekabet geleneğini muhafaza eden Tataristan’a özel dikkat sarf eder. Tatarların milli bilinçlerinin çok gelişmişliği yüzünden burası Rusya’nın birliğini koruması açısından en zayıf bölgedir. Dugin’e göre Tataristan’ın Başkurdistan, Udmurtiya, Mordova ve Mariel bölgeleri ile entegrasyon süreçleri engellenmelidir. Karşılığında Kazan’ın jeopolitik yönelimini salt Rus bölgelerine yöneltmek lazımdır. Ayrıca Tataristan’ın kültürel-etnik emarelere göre mekânsal bölünmesinin faydalı olacağını ve bununla beraber Rusların bu cumhuriyete göçürülmesinin de yararlı olacağını önermektedir.<sup>305</sup>

Tataristan’ın daha doğusunda yer alan Başkurdistan’ın coğrafi olarak Kuzey Kazakistan topraklarına yakınlığı ise jeopolitik planda Dugin tarafından bir tehdit olarak görülür. Çünkü ona göre, Başkurdistan’ın doğuda Tataristan, Batıda ve Güneyde ise Orenburg Vilayeti ve Kazakistan ile birleşmesi, Rusya’yı Urallar’da doğu ile ayırabilecek bir hattı oluşturmaktadır. İlaveten Tataristan’ın daha kuzeyde Yakutistan ile bütünleşmesi sayesinde Laptev Denizi’ne çıkışı söz konusu olabilir. Bu nedenle, Başkurdistan’ın

---

<sup>302</sup> Dugin’in Yakutistan’daki ayrılıkçı eğilimlerin önlenmesi için önerdiği jeopolitik adımlar için bakınız, *Ibid.*, ss. 152–153.

<sup>303</sup> *Ibid.*, s. 164.

<sup>304</sup> *Ibid.*, s. 160.

<sup>305</sup> *Ibid.*, ss. 157–158.

Kuybışev ve Çelyabinsk gibi etnik Rusların çoğunlukta olduğu vilayetlere entegrasyonunu önermektedir.<sup>306</sup>

Burada Dugin'in tüm Rusya-içi mekanlar için uyguladığı temel ilke aynıdır: *“Rusya ve Ruslarca etnik ve politik yönden katı bir şekilde kontrol edilen mekanlarda enlemsel entegrasyon gerekirken; siyasal ayrılıkçılık gelenekleri ile tescillenmiş olan diğer etniselerce toplu iskan edilen Rusya-içi topraklar ise aksine, boylam kıstasına göre entegre edilmeye ihtiyaç duymaktadır.”*<sup>307</sup> Yani aynı unsurların (Rus – Rus) bulunduğu yerlerde eşitlikçi bütünlüşmeye gidilmesi gerekirken, farklı unsurların olduğu yerlerde hiyerarşik bir yapılanma söz konusu olacaktır. Bu hususta Rene Guenen, *Modern Dünyanın Bunalımı*'nda şunları yazmaktadır: *“İki şey aynı anda hem birbirinden tamamen farklı hem de her bakımdan birbirinin tıpkısı olamayacağı için, eşitlik diye bir şeyin hiçbir yerde olamayacağı kolayca gösterilebilir.”*<sup>308</sup>

Yukarıda aktardığımız görüşleri doğrultusunda Dugin'in jeopolitik algılamada “dost” (dost İran) ve “düşman” (düşman Turan) ayrımına dönecek olursak, bu ayrımın Avrasyacı tez, yani Rus-Türk sentezi açısından nasıl bir anlam ifade ettiğini analiz etmemiz gerekmektedir. Buradaki çelişkiyi (ya da bizim öyle gördüğümüz) nasıl izah edebiliriz? Kanaatimizce jeopolitik ölçütlerin kullanıldığı bir açıklama yeterli olamayabilir, çünkü sonuç ya Dugin'in söylediklerinin aynısı ya da bunun tam karşıtı olacaktır. Bu bakımdan sosyal teorinin odağından düşünsel bir muhasebede bulunmak daha doğru olacaktır.

Fenomenolojik yaklaşımı uygulayan James A. Aho, yaşam dünyamızın *“belirli nitelikleri olan nesnelere uygunluğundan”* ibaret olduğunu söylemektedir. Bunlar arasında her şeyden önce “ben” ve “ben-olmayan” neyse o vardır. İkincisi, hem doğal nesnelere hem de “sen” olarak tanımlanan kişileri içermektedir. Bundan başka, yakındaki “senlere” (kişinin ilk adıyla adlandırdıkları) ile uzaktaki “diğerleri” (unvan ve soyadları ile adlandırdıkları) arasında ayrım yapılmaktadır. Nihayetinde, ben ve yakındaki sen “bizi” oluştururken, yabancı senin toplamı ise “onları” oluşturmaktadır.<sup>309</sup> Bu ilişkisellikte

---

<sup>306</sup> Ibid., s. 159.

<sup>307</sup> Ibid., s. 143.

<sup>308</sup> Guenen, *“Modern Dünyanın Bunalımı...”*, op. cit., s. 102.

<sup>309</sup> James A. Aho, *The Thing's of the World, A Social Phenomenology*, Preager, Westport, 1998. pp. 37-94.

Zygmunt Bauman yaşam dünyamızın ‘dost’, ‘düşman’ ve bir de ‘yabancı’lardan oluştuğunu söylemektedir. Burada altı çizilmesi gereken husus bütün düşmanların ‘yabancı’ ya da ‘öteki’ olanlar olduğu halde, tüm ötekilerin düşman olarak tanımlanamaz olduğudur.<sup>310</sup> İnsan bilincinde düşman, düzensizliği ifade eder. Ya da tersinden bakarsak düzenden bahsedebilmek için düşmana ihtiyaç duyarız. Çünkü düşman imgesinin en önemli özelliklerinden biri sınır işlevi görmesidir. Oysa Bauman’a göre, yabancıların alâmetifarikası müphemliktir. Ne o, ne de bu olan belirsizlik ise sınırların altüst olduğu ya da net olmadığı durumdur. Bu yüzden de yabancıları yaşam dünyamızın sınırları içerisinde anlamlandırmakta zorlanıyoruz.<sup>311</sup> ‘Öteki’ni ya da diğer bir ifade ile belirsizliği anlamlandırmadaki zorluğumuz aynı zamanda korkunun da temelidir. Elias Canetti bu durumun sosyo-psikolojik temelini şöyle işaret etmektedir: “*İnsanı, bilinmeyen dokunuşundan daha çok korkutan hiçbir şey yoktur. İnsan kendisine değen şeyi görmek ve tanımak, en azından sınıflandırmak ister. Yabancı herhangi bir şeyle fiziksel temastan kaçınma eğilimindedir... İnsanların etraflarında yarattıkları bütün mesafelerin nedeni bu korkudur.*”<sup>312</sup> Bu korkunun uhdesinden gelmek için John Hobbes, insanların genel iktidar (*common power*) tarafından denetim altında tutulmasına ve bunun için de düşman imgelemelerine ihtiyaç duyulduğuna işaret etmiştir.<sup>313</sup> Bu noktadan hareketle Carl Schmitt de politikada doğru bir eylemin temeli için dost ve düşman ayrımını gerekli görmüştür. Ona göre politikada, doğru eylem, insanların tehlikeli varlıklar olduğu varsayımına dayanması gerektiğinden politik hayatın temel karakteristiğinin düşmanlık (*enmity*) olduğu gerçekliği unutulmamalıdır. Dost burada, düşman veya düşman-ilişkiselinde revaç bulan gerilimden oluşmaktadır.<sup>314</sup> Schmitt’te olduğu gibi, Dugin de düşman ve dost arasındaki ayrıma ve kimin dost kiminse düşman olduğuna devletin karar vermesi gerektiği düşüncesindedir. Bu, Georg Simmel’in grup uyuşumu (*group cohesion*) kuramının sosyolojiden politolojiye aktarılmış şeklidir.

---

<sup>310</sup> Harle, “**The Enemy with Thousand...**”, op. cit., p. 13.

<sup>311</sup> Özellikle modernite bağlamında yabancı imgesinin uhdesinden gelmesi gereken bir tehdit olarak görülmesi, ya – ya da yasası doğrultusunda içeriye dönük olarak asimile edilmesi gereken (ulus-devlet’te), dışarıya dönük olarak ise düşman imgelerine dönüştürülmesi gereken bir tehdit olarak görülmüştür. Bkz, Ulrich Beck, **Siyasallığın İcadı**, çev. Nihat Ülner, İstanbul, 2005. s. 109; Zygmunt Bauman, **Modernlik ve Müphemlik**, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2003, ss. 97–98.

<sup>312</sup> Elias Canetti, **Kitle ve İktidar**, çev. Gülşat Aygen, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1998. s. 15.

<sup>313</sup> Aktaran, Harle, “**The Enemy with Thousand...**”, op. cit., p. 137.

<sup>314</sup> Ibid., p. 135.

Belirsizlikten kaçınmak için politik bir tasarımı olanlar yukarıda çizilen kuramsal çerçeve dâhilinde mutlaka dost-düşman ayırımına gereksinim duyarlar. Biz bu doğrultuda şu sonuca varabiliriz; Dugin'in algısında sosyolojik "öteki", yerini politolojik "düşmana" terk etmektedir. Çünkü birincisi olgu, diğeri ise tasarımdır. Beck'in de haklı bir şekilde gösterdiği gibi düşman doğulmaz, onlar düşman imgelemleri sayesinde oluşturulurlar.<sup>315</sup> Bu hususta Dugin'in Türklük algılaması gerçeklikten ziyade zihinsel bir imgelemi resmetmektedir. Türklük burada soyut ve tasarımsaldır. Onun Türklük tasavvurunda gerçeklik ve imaj iç içe geçmiş vaziyettedir. Çünkü Türklük değişik coğrafyalarda ve farklı tarihsel koşullarda varlık gözeten farklı toplumsal bağlamlar ve düşünsel çerçeveler çerçevesinde tasarlanmıştır.

Ayrıca Dugin'in düşman imgelemleri tasarımının bir de yan etkisi söz konusudur. Çünkü Beck'in de gösterdiği gibi düşmanlık, kendisini kabule zorlarken, hiçbir karşı koymaya hoşgörüyü yaklaşmaz. Düşman imgelemleri tehdidin ve zulümlerin karşılıklı olduğu algısını oluşturmaktadır ki bu da çelişkili bir şekilde onların her iki tarafta da kabul görmesini sağlamaktadır.<sup>316</sup> Dugin bunu her ne kadar arzu etmese de sonuç itibarıyla bu bir toplum için tehlikeli bir sosyal ilişkidir. Çünkü her ne kadar tek taraflı bir tanımlama olursa olsun, etkisi karşılıklı olacaktır.

---

<sup>315</sup> Ulrich Beck, özellikle düşman ile düşman imgelemi arasındaki ayrımın altını çizer. Örneğin, düşmanların yokluğu düşman imgelemlerinin de yokluğu anlamına gelmemektedir. Bkz., Beck, "**The Sociological Anatomy...**", op. cit., p. 69 ve 80.

<sup>316</sup> Ibid., pp. 80-81.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### TÜRKİYE'DE NEO-AVRASYACILIK

Türk Avrasyacılığının<sup>1</sup> temel paradigması Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin küreselleşme ile kazandığı yeni dinamiklerdir. Görüldüğü kadarıyla Türkiye'nin Batı Dünyası ile ilişkileri yeniden şekillenmektedir. Batının iki temel ağırlık merkezinden biri olan AB ile Türkiye arasındaki ilişkiler ve Türkiye'nin AB'ne üyelik sürecinde yaşanan gelişmeler bir taraftan Türkiye'nin birlik ülkeleriyle olan ilişkilerini belirlemekte diğer taraftan ise dolaylı bir etkileşimle Türkiye'nin bölgesel ve küresel konumuna da etki göstermektedir.

Batının diğer bir ağırlık merkezi olan ABD'nin ise özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde izlediği küresel politikalar ve bunun sonucunda yaşanan gelişmeler bütün devletleri olduğu gibi Türkiye'yi de etkilemekte, bu durum ise akademik ve diplomatik çevrelerde çok tartışılan bir konu haline gelmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemin Türkiye açısından bir diğer gerçekliği ise SSCB'nin dağılması ve Komünist sistemin çökmesi ile Avrasya coğrafyasının değişen politik-kültürel haritasıdır. Özellikle bağımsızlığını kazanmış Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasındaki ilişkiler her bakımdan çok büyük önem ifade etmektedir. Türkiye'nin bağımsızlığını elde etmiş Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerinin hangi alanlarda ve sıklıkta gerçekleşmesi; ilişkilerde esas alınacak değer ve önceliklerin neler olması gerektiği, tespit edilip, çözümlenmesi gereken konulardır. Bütün bunlara paralel olan ve deyim yerindeyse diyalektik bir etkileşim gösteren bir diğer mesele ise Rusya'ya bakıştır.

Genel hatlarıyla ifade olunan bu tarz küresel ve bölgesel süreçlerin son değişeni ise Türkiye'nin kendi iç dinamikleri, ekonomik etkinliği, küresel vizyonudur. Dolayısıyla, dünya ekonomi politiğinin yeniden biçimlenişi Türkiye'deki akademik ve politik çevrelerce yeni küresel şartlara uyum sağlanması gereken bir durum şeklinde algılanmaktadır. Nitekim Türk politik literatüründe yeni olmasına rağmen sıkça kullanılmaya başlanan “Avrasya” kavramı tam da bahsettiğimiz gelişmelerin odak

---

<sup>1</sup> Biz burada “*Türk Avrasyacıları*” terimini Türkiye'de Avrasya'ya dair düşünceler geliştiren aydınların kendilerini hangi sıfatla tanımladıklarından bağımsız biçimde, bir çözümleme birimi olarak verili şekilde kabul ediyoruz. Çünkü Türk Avrasyacılığı ve Avrasyacıları var mıdır – yok mudur tartışması hiç şüphesiz, Avrasya'dan ve Avrasyacılıktan ne anlaşıldığına ve konuya nereden bakıldığına bağlıdır.

noktasında yer almaktadır. Gözlemlendiğimiz kadarıyla Türkiye’de ister muhafazakâr, ister milliyetçi, ister liberal, isterse de sosyalist akımlar olsun her birinin kendine has bir Avrasya anlayışı vardır. Fakat “Avrasya” anlayışının politik-ideolojik bir içerikle kullanılmasında belli başlı bazı şahıslar öne çıkmaktadır. Bu bölümde genel bir tasniflendirme yapılarak Türkiye’deki Avrasyacı düşüncelerin çözümlemeleri yapılacaktır. Ancak çözümlemelerimize geçmeden önce genel bir yaygın kanıyı hatırlatmak da yerinde olacaktır. Bilindiği üzere, Türk Avrasyacılığının bir dış politika seçeneği olarak telakki edilmesi ortak bir görüşü temsil etmektedir. Bu şekliye Türk Avrasyacılığının önceliği devletlerarası meselelerdir. İç veya dış eksenli bir ayırım yapılırsa Avrasyacılığın kesinlikle dış etmenlerin etkisinde olduğu görülecektir. Ancak bize göre buradaki algılamamızın temelinde olan psikolojik saik tamamen içseldir. Bu Türk Avrasyacılarının “*tam bağımsızlık*” olarak adlandırdıkları ve modernite ile ulus-devlete ve onun egemenliğine ait görülen bir ilkedir. Dolayısıyla ulus ve ulusal yaşamın *a priori* ulus-devlete ve onun egemenliğine bağlandığını ifade eden “*tam bağımsızlık*” ilkesi, Türk Avrasyacılarının kavrayışında iki önemli etmeni daha öne çıkarmaktadır. Bunlar “*tehdit algısı*”<sup>2</sup> ve “*denge arayışları*”dır<sup>3</sup>. İkisi arasında bir çeşit ilişkililik yapılmakta ve ‘tehdit’ ‘sorun’, ‘dengeyse’ sorunun “çözümü” olarak görülmektedir. Aslında tehdit, tehlike ve korku gibi olgular milliyetçi tematlara içkin psikolojik etkenlerdir ve milliyetçi programlarda sık sık işlenmektedirler. Kanaatimizce dikkat edilmesi gereken nokta bunların hangi bağlamda algılanmış olduklarıdır. Çalışmamızın sonraki kısımlarında analiz edeceğimiz üzere Türk Avrasyacılığının temel psikolojik-entelektüel etmeni küreselleşme olgusu ve onun politik bir sürümü niteliğinde olan Yeni Dünya Düzeni programıdır. Nitekim “*tehdit algısı*” Avrasyacıları düşünsel arayışlara – ki bunun genel muhtevası jeopolitik, jeokültür ve

---

<sup>2</sup> Bazı örnekler için Bkz, Arslan Bulut, **Küresel Haçlı Seferi “Bugün Türkiye, Başımı ABD, İngiltere ve İsrail’in Çektiği Hırsto (Protestan) – Yahudi İttifakının Tehdidi Altındadır”**, 2. Baskı, Bilgi Yay., Ankara, 2005, s. 219. Türkiye’ye yönelik daha farklı ve büyük ölçekli bir tehdit sıralaması için ayrıca bkz., Mehmet Perinçek, **Avrasyacılık, Türkiye’deki Teori ve Pratiği**, Bilgi Yay., Ankara, 2006, ss. 16-23.

<sup>3</sup> Bazı örnekler verilecek olursa; “*Türkiye, ABD ile ikili ilişkilerde yoğunlaşma olanağı dâhil, dış politika açısından Avrupa, Avrasya ve Orta Doğu’ya yönelik pek çok seçeneğe sahiptir. En büyük imkân, Türkiye’nin ulusal çıkarları temelinde çok boyutlu bir yaklaşım benimsemesidir. Batı ile ilişkiler merkezi konumda yer almaya devam edecek ancak, her zaman olmasa bile, genellikle çok boyutlu bir çerçevede, başka bölgelerle etkin ilişkiler de kurulacaktır*”, Z. Khalilzad, I.O. Lesser, F.S. Larrabee, **Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği; Stratejik Bir Plana Doğru**, çev. Işık Kuşçu, ASAM Yay., Ankara, 2001, s. XI’den aktaran Özcan Yeniçeri, “*Çatışan ve Örtüşen Stratejiler Odağında Avrasyacılık ve Türkiye*”, **Asya Avrupa**, Sayı 1, Aralık 2004, s. 18. “*Üçüncü bin yılın başında, Türkiye için amaç ne Asya jeopolitiğine dönüş, ne de Avrupa’ya ilhak olabilir. Olabilecek ve olması gereken, Avrasya’da konsolide olmayı sağlayacak Türkiye’yi hem Avrupa’da, hem Asya’da güçlü kılacak jeostratejinin izlenmesidir.*”; Ümit Özdağ, **Gelecek 1000 Yılda da Buradayız**, 2. Baskı, Bilgeoğuz Yay., İstanbul, 2006, ss. 89-90.



jeoekonomiye dayandırılmaktadır – yöneltirken, “denge arayışları” Avrasyacılığı bir dış politika stratejisi çizgisine oturtmaktadır.

Literatürde Türk Avrasyacılığının farklı sınıflandırmaları yapılmaktadır.<sup>4</sup> Hatırlanacağı üzere çalışmamızın ikinci bölümünde Rus Neo-Avrasyacılığının sınıflandırması yapılırken sağ-sol, ilerici-gerici gibi ideolojik ayrımlardan kaçınılmıştı. Kanaatimizce aynı ölçüt Türk Avrasyacılığı için de geçerliliğini korumalıdır. Bunun başlıca nedeni küresel kapitalizmin dönüştürdüğü global toplumda katı ideolojik ayrımların konjonktürel olarak kolayca birbirinin yerine ve iç içe geçebilmesidir. Ayrıca, örneğin Türkiye’de bir “*Sol Avrasyacılık*”tan bahsetmek aslında düşüncenin Marksist içeriğinden daha çok, düşünceyi üretenlerin solcu angajmandan gelen kişiler olmasına işaret edecektir. Bu bağlamda, “*Sol Avrasyacılık*” tanımlaması yerine “*solcu kesimlerin Avrasyacılığı*” ifadesi daha doğru olacaktır. Aynı kanaat diğer ideolojik akımlar için de eşit derecede geçerlidir.

Bu bağlamda günümüz Türk Avrasyacılığı derinlemesine teorik bir kurgulama olmanın ötesinde genelde dünya dengeleri ve politığı, özelde de Avrasya olarak adlandırılan coğrafyada Türkiye’nin tutumuna yönelik bir önermeler kümesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Avrasyacılığının henüz gelişmekte olan bir düşünce olduğu dikkate alındığında ise katı bir sınıflandırma yerine, belli başlı Avrasyacı yönelimlerin belirlenmesi daha doğru olacaktır. Nitekim Türk Avrasyacılığı aşağıda belirttiğimiz üzere üçlü bir görüntü çizmektedir.

İlki, temelde global düzene ve küreselleşmeye karşı olmaktan ziyade, onunla uyum içerisinde ancak Türkiye’yi kendi bölgesinde daha etkin ve merkeze yerleştirecek bir strateji olarak geliştirilen Avrasyacılıktır. Burada bir liberal bir de muhafazakâr tutum şekillenmektedir. Birinci tutuma göre tüm liberal değerler ve serbest ekonomi doğrultusunda Avrasya coğrafyasında tüm işbirlikleri olumlu görülmekte ve Türkiye’nin

---

<sup>4</sup> İmanov’un Avrasyacı çevreler temelli sınıflandırması için Bkz, İmanov, op. cit., ss. 299-300. Kılıçbeyli’nin muhafazakar görüş, sosyalist görüş ve milliyetçi görüş olmak üzere üçlü tasnifi için bkz, Fatih Akgül, **Rusya ve Türkiye’de Avrasyacılık**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2009, s. 164; Suat İlhan’ın “*Rus Avrasyacıları ile birlikte hareket edilebileceğini savunanlar*” ile “*Türkistan merkezli bir Avrasya öngörenler*” şeklindeki ayrımı için bkz, Suat İlhan, **Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık**, Bilgi Yay., Ankara, 2005, s. 212; Ahat Andican’ın Milliyetçi, Liberal ve Sosyalist Avrasyacılık tasnifi için bkz, “**Avrasyacılık Konferansı**”, 11.03.2005, [http://www.kora.metu.edu.tr/proceedings/avrasyacilik\\_konferansi.pdf](http://www.kora.metu.edu.tr/proceedings/avrasyacilik_konferansi.pdf); (e.t. 23.12.2009); Göksel İşyar’ın sınıflandırması için bkz, Ömer Göksel İşyar, **Avrasya ve Avrasyacılık**, Dora Yay., Bursa, 2010, s. 267.

bundan menfaat sağlayacağı düşünülmektedir. İkinci tutum ise Kılıçbeyli'nin de işaret ettiği gibi Türk-İslam sentezi, kültürel birlik ve ekonomik işbirliği çerçevesinde, “*Yeni Osmanlı*” konsepti doğrultusunda AB'ne üyelik ve ABD ile stratejik ortaklıktan vazgeçilmeksizin, küreselleşmeye karşı Türk kimliğinin güçlendirilmesini öngörmektedir.<sup>5</sup>

İkinci istikamet Avrasya olarak esasen Türk etnik unsurlarının meskun olduğu bölgeleri gören ve bu coğrafyaya yönelik (İran, Afganistan ve Pakistan gibi devletler de buraya dahil edilmektedir) farklı entegrasyon projelerini üretmeye çalışan Avrasyacılıktır. Bu şekliyle Avrasya, Turan'ın değişik anlamlandırması, Avrasyacılık da Türkçülüğün farklı bir tanımlaması olmaktadır. Burada ABD, AB, Rusya ve Çin gibi devletler ve bölgeler arası meseleler dikkat merkezindedir.

Üçüncü istikamet, dünyayı ABD (*Atlantikçilik/küreselleşme/ezenler*) ve diğerleri (*Avrasyacılık/bölgeselleşme/ezilenler*) olarak gören Avrasyacılıktır. Global düzen ve küreselleşme en çok eleştirilen kavramlardır. Her ikisine de üçüncü dünyanın sömürgeleştirilmesi bağlamında karşı çıkılmaktadır. ABD ve AB karşıtlığı barizdir. Bunlara karşı Avrasya coğrafyasında Türkiye'nin Rusya, Çin ve İran ile gerçekleştireceği işbirliği politik bir strateji ve program olarak Avrasyacılık şeklinde sunulmaktadır. Bu kanatın temel ideolojik formülasyonu “*Türk Devrimi*” ile simgeleşen Atatürk'ün ulusal kurtuluş savaşı ve Sultan Galiyev sembolleştirmesinde ifadesini bulan sosyalizm-milliyetçilik sentezlemesinin ‘üçüncü dünyacı’ yorumudur.

## **1. REEL EKONOMİ-POLİTİK DEĞİŞKEN OLARAK AVRASYACILIK**

Büşra Ersanlı'ya göre Soğuk Savaş sonrası Türkiye'de Türkçü düşünce, kendi tarihinin dördüncü safhasını yaratmıştır ki bunun da başlıca iki nedeni vardır. Birinci neden bölgesel, geniş ve çeşitlenmiş bir dış politika arayışı ve endişeleridir. Soğuk Savaş sonrasının yeni şartlarının jeoekonomik oluşumları olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ve Ekonomik İşbirliği Örgütü türünden faaliyetlere hazırlanan Türkiye'de ciddi olarak bir bölgesel kültürel yakınlık stratejileri geliştirme gereksinimi doğmuştur. ABD başta olmak üzere Batı ülkelerinin, genellikle “*fundamentalizm*” korkusuyla Türkiye'ye model ülke rolü biçmesi Türkçülük çalışmalarını diplomatik ve kültürel anlamda

---

<sup>5</sup> Kılıçbeyli'den aktaran Akgül, op. cit., s. 164.

güçlendirme dürtüsü yaratmıştır.<sup>6</sup> İkinci neden ise yeniden kimlik yani aidiyet belirleme ihtiyaçlarından kaynaklanmıştır.<sup>7</sup>

Dolayısıyla kendisini yenileme çalışmalarına giren ve Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılayacak bir ideoloji olmayı isteyen Türkçü düşünce, Avrasya vurgusu yoğun olan bir aşamaya girmiştir. Klasik Türkçülerin ideolojik muhtevası yoğun olan “*Turan*” kavramı yerine, ekonomi-politik vurgusu öne çıkarılmaya çalışılan “*Avrasya*” olgusu milliyetçi kesimlerde kabul görmeye başlamıştır. Bir bakıma Avrasya şemsiye kavram olarak kullanılmakta, Türkçülük Avrasya kavramı üzerinden yeniden şekillenmektedir. Misak-ı Milli sınırlarının dışına çıkan Türkçülüğün yeni hareketlendirici saiki, oluşan kültürel manzaradan daha ziyade yeni jeopolitik vaziyetle ilişkilidir. Diğer bir ifade ile milliyetçi algılama ve duygular kültürel olmaktan ziyade jeopolitik vektörde şekillenmektedir.

Nitekim Türkçü çevrelerde oluşturulan Avrasyacı görüşler, Türkçülükle bağı koparmadan ama ona farklı anlamlar yükleyerek kendisini reel ekonomi-politik bir proje şeklinde konumlandırmaktadır. Bize göre bu durum, aşağıda da üzerinde duracağımız gibi Türkçülükte bir kırılmanın ötesinde dönüşümü simgelemektedir. Bu noktada ilk olarak milliyetçi kesimlerde “*Avrasya*” kavramı ile neyin ifade olunduğuna ve bunun Türkçü düşüncede belirttiğimiz gibi hangi türden bir dönüşümü beraberinde getirdiğine, daha sonra ise bu dönüşümü şekillendiren jeopolitik ve jeokültürel değişkenlere bakmak yerinde olacaktır.

### **1.1. Jeopolitik ve Jeokültürel Değişkenler:**

Türkçü düşünce tarihinde jeopolitiğe olan vurgu kuşkusuz en fazla Soğuk Savaş sonrası dönemde yapılmıştır. Bunun bir nesnel ve bir de dönemsel sebebini tespit etmek mümkündür. Nesnel sebep milliyetçiliğin tabiatı itibariyle toprağı temel alan düşünce akımı olmasıdır. Çünkü tarihsel bir yurt düşüncesine dayandırılmadan herhangi bir milliyetçilik yapılamaz. Dolayısıyla milliyetçilerin coğrafyayı milli kimliklerin vazgeçilmez unsurlarından birisi olarak görmeleri, Anthony D. Smith'in bahsettiğı milli

---

<sup>6</sup> Türkiye'deki Türkçü düşüncenin evreleri için bkz. B. Erşanlı Behar, “Türkçülük, Türkiye’de ve Azerbaycan’da (1990’lı yıllar)”, *Avrasya Etüdüleri*, Cilt 3, Sayı 3, Sonbahar 1996, ss. 6-7.

<sup>7</sup> *Ibid.*, s. 9.

kimliğin siyasi toplulukta da konumlanması<sup>8</sup> sebebiyle kaçınılmazdır. Nitekim ilk Türkçülerin mistik yurt tasavvurlarının kültürel açımları olduğu gibi jeopolitik ölçütleri kullanarak çizilen bir yurt tasavvurunun da politik açımları söz konusudur.<sup>9</sup>

Durumsal sebebi ise günümüzde Türkçülüğün, tarihinde hiçbir zaman olmayan bir gerçeklikle karşı karşıya olmasıdır. Türkçülük ulusal uyanışı ve bilinçlenmeyi (İsmail Gaspıralı) ve Turan kavramsallaştırmasında ifadesini bulan kültürel-politik birleşmeyi savunurken, Avrupa'nın "*hasta adam*" olarak gösterilen Osmanlı İmparatorluğu son dönemlerini yaşamıştır. Cumhuriyet kurulurken Türkçülüğün Turan boyutu tasfiye edilmiş ve düşünce Anadolu coğrafyasının jeopolitiğine dâhil edilmiştir. Böylece "*dış Türkler*" ve "*esir Türkler*" söylemleri de geri plana itilmiştir. Ancak ne var ki SSCB'nin dağılması beş Türk Cumhuriyetinin bağımsızlık hüviyeti kazanmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerin ışığında Türkiye Türkçülüğü yeniden Orta Asya açılımı yaşamaktadır. Kafkasya, Orta Asya ve Rusya ile ilintili gelişmeler Avrasya eksenine oturtulmuş durumdadır. Peki, Türkiye'nin izleyebileceği stratejilere eksen olabilecek Avrasyacılığın kalbindeki "*Avrasya*" kavramından ne anlaşılmaktadır?

Ahat Andican'a göre "*Kafkasya ve Orta Asya ile birlikte Çin'in Doğu Türkistan kesimi Avrasya demektir.*"<sup>10</sup> Türkiye'nin bu Avrasya'ya dâhil olup olmadığı açık değildir. Ancak baktığımızda bu bir bakıma klasik Türkçü düşüncede Turan'ın, Rusya'daki Türk topraklarının dâhil edilmediği bir varyasyonudur.

---

<sup>8</sup> Smith'e göre milli kimlik hem kültürel hem de politik bir kimliği içerdiğinden kültürel toplulukta olduğu kadar siyasi toplulukta da konumlanmaktadır. Milli kimlik imalatını ise jeopolitik haritanın yeniden çizilmesi gibi siyasi sonuçları olan bir eylem şeklinde görmektedir. Bkz, Smith, "**Milli Kimlik...**", op. cit., s. 158.

<sup>9</sup> Ayrıca Vatan'ın mistik tanımı eğer etnik bilinçlenmeye yönelik bir ihtiyacı karşılamak için yapılmışsa, jeopolitik tanımı da milliyetçilerin politik ihtiyaçları karşılamaya yönelik tasarlanmıştır.

<sup>10</sup> Andican, değişik Avrasya algılamaları konusunda doğru bir tespitte bulunmaktadır; "Avrasya bir coğrafya ama Avrasya'ya nerden baktığınıza bağlı olarak değişen bir coğrafya. Eğer Atlantik'in ötesinden, yani ABD'den bakıyorsanız, Avrasya, Avrupa'dan başlayarak Çin'i de içerisine alarak, Çin Denizi'nde sonlanan bir coğrafya. Rusya'dan, yani Moskova'dan bakıyorsanız Avrasya Doğu Avrupa'dan başlayıp Asya'ya doğru devam eden bir geniş coğrafya anlaşılıyor." Bkz: Karadeniz ve Orta Asya Ülkeleri Araştırma Merkezi'nin düzenlediği olduğu "**Avrasyacılık Konferansı**" materyalleri, 11.03.2005, [http://www.kora.metu.edu.tr/proceedings/avrasyacilik\\_konferansi.pdf](http://www.kora.metu.edu.tr/proceedings/avrasyacilik_konferansi.pdf). (e.t. 23.12.2009). Benzer görüşler için bakınız: Ümit Özdağ, "Türkiye'nin Türk Dünyası Politikasının Teorik Çerçevesi", **Asya Avrupa**, Sayı 1, Aralık 2004, s. 23.

Avrasya'ya Turan penceresinden bakan bir diğer isim Özcan Yeniçeri'dir. Yeniçeri'ye göre, “*Avrasya'nın tarihi bel kemiği 'Turan coğrafyasıdır.'*”<sup>11</sup> Ümit Özdağ ise, Avrasya'yı Türk Dünyası'nı da kapsayan daha geniş bir coğrafya olarak şu şekilde tanımlamıştır:

*“Türkiye'nin Türk Dünyası politikasının cereyan ettiği alan Avrasya'dır. Avrasya, Türk Dünyası ile aynı değildir. Avrasya Türk Dünyasından büyük ve Türk Dünyasını içine alan bir coğrafyanın adıdır. Ancak, Avrasya Avrupa, Afrika, Asya gibi belirgin bir coğrafya da değildir... Türkler için Avrasya, Macaristan'dan başlayıp Balkanlar üzerinden Türkiye, Kafkasya, Orta Asya, İran, Rusya, Ukrayna, Afganistan, Pakistan, Moğolistan alanına yayılan coğrafyadır.”*<sup>12</sup>

Özdağ, Avrasya'nın “*dar*” anlamda, yani Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin yayıldığı alan şeklinde kullanılmasının yanlış olduğunu ve buna karşı daha “*geniş*” anlamda Kafkasya, Orta Asya, İran, Rusya, Ukrayna, Afganistan, Pakistan ve Moğolistan'ı içine alacak bir Avrasya tanımının doğru olacağı kanaatindedir.<sup>13</sup> Buradaki önemli husus, Özdağ'ın Avrasya'yı etnik bir tanımlamanın ötesine çıkarmak istemesidir. Biz bu tespiti Avrasya'nın jeopolitik tanımlaması olarak kabul edebiliriz. Avrasya'nın jeopolitik anlamını öne çıkaran ancak onu daha geniş içerikle kabul eden bir diğer isim ise Suat İlhan'dır. İlhan'a göre, Avrasya, Asya ve Avrupa'nın toplamıdır.<sup>14</sup>

Avrasya'nın bir diğer değişik tanımlamasını ise Anıl Çeçen yapmaktadır. Ona göre, Avrasya “*Asya ile Avrupa'nın kesişme noktasında yer alan Asya'nın batı kesimi ile Avrupa'nın doğu bölümlerini bir araya getiren kara parçasına coğrafya biliminde verilen addır.*”<sup>15</sup> Kanaatimizce Çeçen'in Avrasya'nın sınırlarını bu şekilde betimlemesi Gaspıralı'nın “*üç dünya*” görüşünün izdüşümlerini de yansıtan klasik Rus Avrasyacılarının Avrasya tanımlarının aynısıdır. İlk bölümde de gördüğümüz gibi Trubetskoy ve Savitski başta olmak üzere Avrasyacılar, Avrupa ile Asya arasındaki sınır çizgisinin keyfi

---

<sup>11</sup> Yeniçeri'ye göre Avrasyacılık kavramı Ruslar tarafından ilk kullanımında – Türkiye ve Türk kültürü – açısından Rusya eşittir Avrasya şeklinde kabul edilerek dışlayıcı bir özellik arz etmiştir. Bkz: Yeniçeri, “**Çatışan ve Örtüşen Stratejiler...**”, op. cit., s.11.

<sup>12</sup> Özdağ, “**Türkiye'nin Türk Dünyası...**”, op. cit., s. 23.

<sup>13</sup> Özdağ, “**Gelecek 1000 Yılda...**”, op. cit., s. 89.

<sup>14</sup> Bu ilişkisellikte kullandığı bir diğer kavram Dünya Adası'dır ki Avrasya artı Afrika'yı ifade etmektedir. Ayrıca İlhan, Avrasya'nın altı coğrafi alt bölgeye ayrılabilceğini söylemektedir. Bunlar, Avrupa (Batı, Orta, Doğu), Orta Asya veya Türkistan, Doğu Asya (Sibirya, Moğolistan, Çin, Japonya, Kore), Güneydoğu Asya, Güney Asya (alt kıta) ve Orta Doğu'dur. Bkz., Suat İlhan, “**Türklerin Jeopolitiği...**”, op. cit., ss. 119-120 ve 53. dipnot.

<sup>15</sup> Anıl Çeçen, “Avrasya Süreci”, **Ulusal**, Sayı 1, Güz 1997, s. 21.

niteliklerle yapıldığını ileri sürmüşlerdi. Buna mukabil bir dizi tezlere dayanarak Asya ve Avrupa arasında üçüncü bir kıtanın var olduğunu kanıtlamaya çalışmışlardır.

Göründüğü gibi milliyetçi kesimlerde Avrasya'nın neresi olduğu konusunda farklı anlayışlar mevcuttur. Ancak bütün farklılıklara rağmen Avrasya'ya yapılan vurgu klasik Türkçü tezlerle kıyaslandığında benzerlikleri yanında asıl önemli olan bir kırılmayı da simgelemektedir. Bu bağlamda burada, klasik Türkçü düşünce ile Avrasyacı görüşler arasındaki süreklilik ve dönüşümleri tespit etmek faydalı olacaktır.

Her şeyden önce Türkçülük farklı bir ad altında yeniden başlangıçtaki amacına – Turan'a yönelmektedir. Buradaki yönelmeden kastettiğimiz Türkçülüğün Misak-ı Milli sınırlarını aşarak dünya Türklüğünü yeniden gündeme getirmesidir. Ancak görüldüğü gibi münferit durumların dışında milliyetçi kesimlerde 'Turan' kavramı kullanılmamaya özen gösterilmektedir. Günümüzde ise 'Turan'ın yerine 'Avrasya' ve 'Türk Dünyası' gibi terimler bazen eşanlamlı bazen de biri diğerinin bir alt katmanı olacak şekilde, ancak kesinlikle bir ilişkisellik yapılarak kullanılmaktadır.

Diğer taraftan Turan, Türkçü düşüncede Türklüğün alâmetifarikasıdır yani daha önce de vurgulandığı gibi dil, din ve tarih gibi unsurlara dayanarak Türklerin ortak vatanlarını simgelemektedir. Oysa Avrasya derken Türkler için bir ortak vatan anlaşılmamaktadır; Türk Dünyası terimi ise farklı anlamlara gelebilir, kullanıldığı yere ve bağlama göre hem farklılığı hem de bütünlüğü yansıtabilir. Dolayısıyla vatan meselesi örtük bir şekil almaktadır. Bu sebeple 'Avrasya' kavramı kapsayıcı ve daha uygun bir terim olarak kabul görmektedir.

Turan'ın Avrasya'ya dönüşümünde Pantürkçü ve Turancı düşüncelerin sahip olduğu olumsuz (*yayılmacı*) intibanın da önemli bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Eylemlere ideolojik temel olarak Pantürkçülük ve Panislâmcılık kabul edilmezken bunların yerine Türk Devrimi İlkeleri (*Atatürkçülük*) bir ideolojik-doktriner sistem olarak sunulmaktadır. Bu konuda Suat İlhan şunları yazmaktadır:

*“...tek başına İslamiyet veya tek başına milliyetçilik bu cumhuriyetlerin arasında ve kendi içlerinde yeni anlaşmazlıkları, çekişmeleri, sürtüşmeleri beraberinde getirir. Bu değerleri çağdaş öğelerle bütünlüğe kavuşturmak için Türk devrimi ilkeleri (altı ilke) ve bunları sağlayabilecek olan tam bağımsızlık, millet egemenliği,*

*özgürlük, hukukun üstünlüğü, akılcılık ve bilimcilik gibi kaynakların, kısaca Atatürkçü düşüncenin evrensel özelliği ile dikkate alınması gerekir.”<sup>16</sup>*

Bilindiği üzere Kemalizm, Anadolu ile sınırlı bir politik projedir.<sup>17</sup> Milliyetçi Avrasyacılar ise bunu Türkiye ile sınırlı tutmazlar veya öyle olmaması gerektiği kanaatindedirler. Burada Türkçülükle Kemalizm arasında bir sentezleme yapılmaktadır. Örneğin Özdağ’a göre, Atatürk’ün çizdiği vizyon, Anadolu ile asla sınırlı olmamıştır. Ondan sonra gelen yöneticiler bunu anlamamışlardır ve Anadolu ile sınırlı politikalar izlemişlerdir.<sup>18</sup> Atatürk ve Türk Devrimi, Türkçülüğün bizzat uygulaması olarak kabul edilmektedir. Örneğin, Namık Kemal Zeybek, Ziya Gökalp ile toplum bilim temelleri açıklığa kavuşturulan ve Atatürk ile uygulama alanına aktarılan Türkçülüğü, cumhuriyetin temellerini ortaya çıkaran akım olarak adlandırmaktadır.<sup>19</sup>

Bu bağlamda Türkçü Avrasyacılığın esas meselesi olan “*Avrasya Birliği*” düşüncesinin ideolojik temeli de Atatürkçülüğün Avrasya bağlamında yorumlanmasıdır.

*“Atatürkçü düşünce sistemi, milliyetçiliği çağdaşlaştıran açıklaması, İslam’ı gönüllerde yücelten laik yapısı ve ilkeleri ile bölge ülkeleri için [Türk Cumhuriyetleri] en güvenli düşünce ve eylem aracı veya programı olabilir”<sup>20</sup>*

Türkçü Avrasyacılığın Türk Cumhuriyetleri’ne yönelik Türk Devrimi ilkelerini ve Atatürkçü düşünceyi temel alan “*Türkiye Modeli*”<sup>21</sup> hem bir taraftan Türkçülüğü yukarıda da belirttiğimiz gibi Pantürkçülüğün negatif imajını ortadan kaldıracı, hem de Atatürk’e vurgu yapmakla kendi söylemini meşrulaştırıcı (kabul görücü) olduğu için çift yönlü bir etkide bulunmaktadır. Görüldüğü gibi Türkçü kesimlerde Türk birliği düşüncesi, bu kez Avrasya ve Atatürk sentezlemesi üzerinden yeniden savunulmaktadır.

---

<sup>16</sup> Yazar kitabının bir başka yerinde de şöyle yazmaktadır: “Atatürkçü düşünce sistemine dayanan Türk Devrimi, Türk Avrasyacılığının düşünce tabanını oluşturur”, Suat İlhan, “**Türklerin Jeopolitiği...**”, op. cit., s. 179, s. 213.

<sup>17</sup> Ögün, “**Mukayeseli Sosyal Teori...**”, op. cit., s. 129.

<sup>18</sup> Özdağ, “**Türkiye’nin Türk Dünyası...**”, op. cit., s.26

<sup>19</sup> Namık Kemal Zeybek, “Hangi Türkçülük?”, **H. O. Tercüman**, 13 Ocak 2006. alıntı [http://www.turkcebilgi.com/kose\\_yazisi\\_13275\\_namik-kemal-zeybek-hangi-turkculuk.html](http://www.turkcebilgi.com/kose_yazisi_13275_namik-kemal-zeybek-hangi-turkculuk.html); (e.t. 23.12.209). Benzer bir görüş Ümit Özdağ’a aittir: “Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş ideolojisi Türk milliyetçiliğidir. M.K. Atatürk’ün üzerinde Z. Gökalp kadar etkili olabilen hiçbir düşünür yoktur”. Özdağ, “**Gelecek 1000 Yılda...**”, op. cit., s. 73.

<sup>20</sup> Suat İlhan, “**Türklerin Jeopolitiği...**”, op. cit., s. 179.

<sup>21</sup> “Türkiye Modeli”nin hangi unsurlara dayanması gerektiği konusunda bakınız: Erol Mütercimler, **21. Yüzyılın Eşiğinde Uluslararası Sistem ve Türkiye Türk Cumhuriyetleri İlişkileri Modeli**, Anahtar Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 302-306.

Türkçü Avrasyacılığın politik muhtevası daha vurguludur. Tarih ve kültüre oranla, coğrafyaya daha fazla önem verilmektedir. Coğrafya, reelpolitığın ihtiyaçları da göz önüne alınarak jeopolitikçi bir tonlamada algılanmaktadır. Öneme işaret edilmekle beraber tarih, kültürden daha ziyade politika (jeopolitik) üzerinden okunmaktadır. Suat İlhan'ın da ifade ettiği gibi tarih, devletlerin coğrafyaları ile birlikte yorumlanırsa doğru anlamına ulaşır.<sup>22</sup> Bu diyalektiğe göre Alman Romantizminin kültür-tarih diyalektiğinin yerine jeopolitikle tarih arasında bir diyalektik yapılmaktadır. Bu görüşe göre jeopolitik gerçekliktir, ontolojik bir değere haizdir. Tarih ise etkileme gücü hayli yüksek olan bir veri kümesidir. Bu tarz bir tarih algılaması B. Anderson'un adlandırmasıyla “*resmi*” ve yahut S. Watson'un ifadesiyle “*devlet*” milliyetçiliğinin ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanan bir tarih anlayışıdır. Bu hususta İlhan şunları yazmaktadır:

*“Jeopolitik – tarih ilişkisi iki ana başlık altında toplanabilir. Birincisi, tarihin jeopolitik unsurlar dikkate alınarak incelenmesi ve yorumlanması; ikincisi, günümüzün jeopolitik yapısında tarihin etkilerinin incelenmesidir.”*<sup>23</sup>

Aktardığımız paragrafta da görüldüğü gibi tarihin doğru anlamı ve yorumu yalnız jeopolitikle beraber okunduğunda anlaşılacaktır. Böylelikle kültürden arındırılmış ve tamamen politığe hapsolmuş bir tarih söz konusudur. Bu nedenledir ki klasik Türkçülerde gördüğümüz yetkin bir tarih felsefesi ve tarih kurgusu burada yapılmamaktadır.

Diğer taraftan Özdağ, “*kültür, stratejik bir veri ve eylem aracı olarak görülmelidir*”<sup>24</sup> derken, kültürü jeopolitiğe bağımlı bir değişken olarak değerlendirmektedir. Söylemlerde sıklıkla başvuru olan “jeokültür”den de kastedilen budur ve Türkiye kültürel platformda, Doğu ve Batı gibi geleneksel kültürel ve jeopolitik ayrımlarla tanımlanmaktadır.<sup>25</sup> Ancak burada üstünlüğün bu veya diğer kültüre verilmesinden öte onun sentezci mahiyetine dikkat çekilmektedir. Bunun sebebi ise Türkiye'nin sınırda yerleşen coğrafi konumudur:

*“Türk kültürü” atlı bozkır özgün kültürünü Çin kültüründen, Hint kültüründen, İslam kültüründen, Anadolu kültüründen, Batı kültüründen tasarruflar yaparak*

---

<sup>22</sup> Bu bakışa göre kültüre oranla jeopolitik, tarih üzerinde daha belirleyicidir. Suat İlhan, “**Türklerin Jeopolitiği...**”, op. cit., s. 42.

<sup>23</sup> Ibid., s. 42.; Yazarın Türk tarihini jeopolitik temelli yorumu için ayrıca bakınız: Ibid., s. 43.

<sup>24</sup> Özdağ, “**Türkiye'nin Türk Dünyası...**”, op. cit., s. 27.

<sup>25</sup> “[*Türkiye*] Doğu kültürü ile batı kültürü sınırında bir ülkedir”, Bkz.; Suat İlhan, “**Türklerin Jeopolitiği...**”, op. cit., s. 56.



*zenginleştirmiş fakat özgün Türk kültürü yapı ve değerlerini korumuştur. Bu yapısı ile Türk kültürü, Doğu kültür ailesinin çağdaş bir uzvudur.”<sup>26</sup>*

Diğer taraftan ise Türk kimliği boyutları açısından kapsayıcı nitelikte jeopolitik bir kimlik olarak sunulmaktadır. Türk kimliğinin jeopolitik bir kimlik olarak görülmesi elbette ki Avrasya çeşitlemesi bağlamında düşünülmektedir.

*“Türkiye’nin Türk dış politikasını Türk Dünyası çerçevesinde oluşturulabilmesi için, Türk tanımı, Türkiye Cumhuriyetinin yapısı dışına çıkarılarak alt-kıtasal bir sistem olan Avrasya çerçevesinde ele alınmalıdır. Böylece, Türklük, jeo-kültürel bir yaklaşım ile bir Avrasya kimliği çerçevesinde, Kafkasya’nın, Balkanların, üst Orta-Doğu’nun ve Orta-Asya’nın, Afganistan’ın bütün Müslüman halklarını kapsayacak şekilde genişletilmelidir.”<sup>27</sup>*

Türklüğün kendisinin ne olduğuna bakıldığında Zeybek’in tanımı klasik Türkçülerin tanımı ile örtüşmektedir. Zeybek, Türklüğün bir hukuksal yani Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma yanında bir de sosyolojik tanımının olduğuna işaret eder. Ona göre Türklüğün doğru anlamı bu ikisinin beraber kabul edilmesidir.

*“Türk milleti için en doğru tanım, "Türk dili ve onun taşıdığı ortak kültür alanı içinde yaşayandır". Türk kültürü içine giren Türk olur; bu dairenin dışına çıkan da Türk olmaktan çıkar. Çünkü bu hep böyle olmuştur.”<sup>28</sup>*

Dönüşümü simgeleyen bir diğer önemli nokta milliyetçi düşüncede önemli yeri olan ‘biz – onlar’ ayrımıdır. Turancı dikotomiğin diğer ucunda hep Rusya imgelemi yer almaktadır.<sup>29</sup> Bunda Panslavcılığın uyandırdığı ters etkinin de rolü yadsınamaz. Turancı tarih anlayışına göre Turan halklarının birliği Rusya’nın tarihsel genişlemesi ile eşanlı olarak bozulmuştur. Ancak burada görüşlerine yer verdiğimiz Türkçü Avrasyacıların düşünce sistematığında belirgin bir ‘biz – onlar’ ayrımı görülmemektedir. Doğrudur, Rusya’ya karşı kuşkular tamamen ortadan kalkmış değildir. Ancak sadece Rusya değil, hiçbir ulusa veya kültüre karşı “ötekileştirme” yapılmamaktadır. Fakat bu bölümün başında da işaret ettiğimiz gibi “tehdit algısı” olgusu Türk Avrasyacılarının hepsinde gözlemlenen

---

<sup>26</sup> “Sınırlar ülkesi olmak zor şartlar yaratır... Sınırlar hariç, diğerleri [Türkiye’nin bir sınır ülkesi olmasını belirleyen unsurlar] birer kültür unsurudur. Bu sebeple de en önemli ayırım kültür farkından kaynaklanır”. Bkz: Ibid., ss 55-56.

<sup>27</sup> Özdağ, “Türkiye’nin Türk Dünyası...”, op. cit., s. 27.

<sup>28</sup> Vurgular orijinaldir. Namık Kemal Zeybek, “Kim Türk?”, H.O. Tercüman, 26.10.2007, alıntı, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=236868> (e.t. 23.12.209).

<sup>29</sup> Soğuk Savaş döneminde komünizm karşıtı ve sosyalizm karşıtı düşünceler bunun bir diğer çeşitlemesi şeklinde görülebilir.

ortak bir psikolojik saiktir. Tehdit ise bir düşmandan gelebileceği gibi bir belirsizlikten de algılanabilir. Dolayısıyla Türkçü Avrasyacılığın düşmanları yerine, belirsizliklerden ileri gelen yanlış tercihler, politikalar veya süreçler gibi “ötekileri” bulunmaktadır. N.K. Zeybek, bu duruma şöyle işaret etmektedir.

*“Türkçülük için düşman aramaya gerek yoktur. Global kapitalizmin korku vermeye dayalı saldırıları, AB'ye giriş süreci denilen koma hali ve Türklüğe karşı yürütülen karamsarlık kampanyaları, yeterli düşman değil midir?”<sup>30</sup>*

Nitekim Türkçülerin Turan’a yükledikleri mistik-romantik kültürel anlamlara karşılık Avrasya terimi ile pragmatik birlikteliğe/işbirliğine vurgu yapılmak istenmektedir. Bu nedenle de “jeopolitik”, “jeokültür” ve “jeoekonomi” bir taraftan metodolojik araçlar şeklinde kullanılırken diğer taraftan söylemleri meşrulaştırıcı bir niteliğe kavuşturmaktadır. Çünkü Türkçü Avrasyacılar Soğuk Savaş sonrasını, bölgesel etkinliklerin ön plana çıktığı bir dinamik süreçler dönemi şeklinde görmektedirler. Onlara göre Soğuk Savaş’ın karşıt ideolojik ikliminde Türkiye sabit bir konuma sahipti ve kendi bulunduğu konumun dışında pek fazla bir etkinlik göstermesine de gerek yoktu. Oysa şimdi bu durum değişmiştir. Dünyadaki yeni dinamikler, artık işbirlikleri ve bölgesel örgütlenmelerdir. Ahat Andican’ın ifadesiyle Türkiye, Türk Dünyası’nın, İslam Dünyası’nın ve Batı’nın kesiştiği Avrasya bölgesinin merkezinde yer alan bir bölgesel güç haline dönüşmüştür.<sup>31</sup> Türkiye’nin bu yeni konumu onlara göre yeniden “bölgesel politikaları” gündeme taşımaktadır. Bölgesel politikaların amaçladığı ise bölgesel ittifaklardır, yani bütünleşme süreçleridir.

Bir daha tekrar vurgulamakta yarar vardır ki bütün bu bütünleşmelerin çıkış noktası ya da temel hareketlendirici saiki tehdit algılamasıdır.<sup>32</sup> Bu kanattan olan entelektüellerin hepsinde ortak görüş hayali ve romantik bir birliktelik yerine kurumsal bir bütünleşme arayışlarında olmalarıdır.

Türkçü Avrasyacılar Avrasya’daki bütünleşmeyi idari sistemleri, sosyal yapıları ve kültür değerleri birbirine benzeyen eşit statüdeki ülkelerin bir araya gelmesiyle kurulacak

---

<sup>30</sup> Zeybek, “**Hangi Türkçülük?**”, loc. cit.

<sup>31</sup> Ahat Andican, “Türkiye, Türk Dünyası ve Rusya Üzerine Düşünceler”, **Ulusal**, Sayı 1, 1996, s. 28.

<sup>32</sup> Sorun ve güvenlik ilişkisinde gündeme gelen tehdit algısı ve buna karşı bütünleşme arayışlarının bir örneği olarak Arslan Bulut’un “ABD’den sonra Avrupa Birleşik Devletleri de doğuyor. Birleşik devlet ihtiyacı, her şeyden önce güvenliği sağlamak için ortaya çıkıyor, ekonomik çıkarlar da bunu gerektiriyor” görüşü için bakınız. Bulut, “**Küresel Haçlı Seferi...**”, op. cit., s. 224.

birliktelik şeklinde tanımlamaktadırlar. Onlara göre bu tarz birliğin en iyi örneği AB'dir. Dolayısıyla Türkçü Avrasyacıların buradaki sorunsalı Rusya da dâhil olmak üzere Avrasya olarak gördükleri coğrafyada AB tarzı bir ekonomik, politik ve kültürel bir entegrasyonun sağlanıp sağlanamayacağıdır. Burada detayda farklılıklar görünmekle beraber Türkçü Avrasyacıların hepsinde aşağı yukarı iki düzeyli bir bütünleşme tasavvuru ağır basmaktadır. Bunlardan birincisi, Türk Dünyası'nın birliğiyle diğeri ise Avrasya Birliği'yle ilişkilidir. Örneğin, N.K. Zeybek'teki "Avrasya Ortaklığı" ve "Avrasya Birliği" ayrımı tam da bu hususa işaret etmektedir. Birincisi, diğer Asyalı devletlerle olan işbirliğini, ikincisi ise Türk devletlerinin birliğini ifade etmektedir.<sup>33</sup> Özdağ ise Avrasya'da ne Türkiye merkezli bir Türk Dünyası'nın ne de Rusya merkezli bir Avrasyacılığı gerçekleştirilebilir görmektedir. Ancak ona göre Türk devletleri arasında beraberlik oluşturmanın başka bir yolu bulunmaktadır.<sup>34</sup> Bu iki bakış esasen milliyetçi kesimlerdeki Avrasya bütünleşmesine dair farklı iki yorumu da simgelemektedir.

Dolayısıyla Özdağ'ın deyişiyle "Avrasya Uygarlığı"nın yani Avrasya olarak görülen coğrafyada bütünleşme çalışmalarının hangi ekseninde yürütüleceği ve hangi değerlere ve öncüllere sahip olacağı temel tartışma konularıdır. Bu sorulara yine Avrasyacıların verdiği cevap "jeopolitiğin, jeoekonominin, jeokültürün ve jeostratejinin tarihsel bir ekseninde yorumlanarak ulaşılabileceğidir."<sup>35</sup>

Bu konuda yazılanlara bakarak bizim saptadığımız bütünleşmenin temelde iki meseleye endeksli olduğudur. Birincisi, Türkçü Avrasyacıların Türkiye'nin AB'ne katılıp-katılmayacağına dair bakışlarıdır. Buradaki bakış fiili ve verili bir duruma bakışın ötesinde değersel bir bakıştır. Yani mesele, AB'ne üyeliğin gerekli olup olmadığına dair yargısal nitelik taşımaktadır. İkincisi ise entelijensiyanın zihnindeki Rusya simgesi ve onun Avrasya'daki statüsü ile ilgili konumuna tekabül eden durumla ilgilidir.

Gördüğümüz gibi Türkçü Avrasyacılar, Avrasya coğrafyasında entegrasyonu zorunlu bir süreç olarak görmektedirler. Bütünleşme ekseninde onların temel sorunsallarını iki istikamette belirleyebiliriz. İlki, bütünleşmenin hangi coğrafyada ve hangi devletlerle nasıl gerçekleştirilebileceğidir. İkinci olarak ise bütünleşme kapsamına dâhil olmayan ya

---

<sup>33</sup> Aktaran İmanov, "Avrasyacılık...", op. cit., ss. 317-318.

<sup>34</sup> Bu konuda bkz, Özdağ, "Türkiye'nin Türk Dünyası...", loc. cit.,

<sup>35</sup> Ibid., s. 24.

da kısmen dâhil olan, fakat bütünleşme sürecine tesir gösterme olanakları olan devlet veya bölgelerin tutumlarının ne olacağıdır.

Sorunlar jeopolitik, jeokültür ve jeoekonomi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu doğrultuda entegrasyonun gerçekleşeceği coğrafya (Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu ve Orta Asya) Türkiye'nin stratejik ilgi alanları olarak kabul görmektedir. Genel bir kanaate göre bu coğrafyalarda geliştirilecek çok yönlü işbirliği ve bu işbirliği ışığında önü açılacak olan bütünleşme süreci Türkiye'nin faydasına olacaktır.

### 1.1.1. Avrupa Birliği Karşıtlığı

Hatırlanacağı üzere Avrupa'nın Türk dünyasına karşı bakışını tarihsel-kültürel bir perspektifte ele alıp, Rusya ile bir mukadderat birlikteliği gören ilk Türkçü İsmail Gaspıralı olmuştur. Gaspıralı'nın “Üç Dünya” görüşünde klasik ifadesini bulan bu ana şablon Avrasyacı entelektüellerce kabul görmektedir. Suat İlhan'ın aşağıdaki satırları bunu açık bir şekilde kanıtlamaktadır.

*“Gerçekte Avrupa; Rusya'yı Türklere, Türkleri Ruslara karşı tarih boyu kullanmıştır. Böylece Avrupa'ya yönelik Rus tehdidini de Türk tehdidini de bertaraf etme olanağı bulmuştur. Rusya zayıfken Türkler (Osmanlı İmparatorluğu) Avrupa ortalarına kadar gitmiş; Türkler zayıfken Ruslar – İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda olduğu gibi – Avrupa ortalarına kadar egemen olmuştur. Ruslara Avrupalıların bu oyununu anlatmamız gerekir. Avrupa için Türkiye de Rusya da daima dışlanan “öteki”dir.”<sup>36</sup>*

Bugün Avrupa'yı, Avrupa değerlerini kendi bünyesinde cisimleştirmeye çalışan AB temsil etmektedir. Bilindiği gibi uzunca bir süredir de Türkiye'nin AB'ne tam üye olması Türk dış politikasının temel öncüllerinden birini teşkil etmektedir. Şüphesiz bu Türkiye açısından politik, ekonomik, kültürel sonuçları olan ve geleceğini etkileyecek bir süreçtir. Bugün Türkiye'de farklı çevreler bu konu üzerinde tartışmalar yürütmektedirler, ancak konumuz açısından Türkçü Avrasyacıların burada AB ile Avrasya Birliği arasındaki gördüğü diyalektik önemlidir. AB'nin Avrasya Birliği için bir prototip olarak görüldüğünü ve Avrasya'daki entegrasyon çalışmalarına bir model teşkil edebileceğini daha önce belirtmiştik. Türkçü Avrasyacıların ikisi arasındaki tercihi elbette ki Avrasya'dan yanadır.

---

<sup>36</sup> Suat İlhan, “**Türklerin Jeopolitiği...**”, op. cit., ss. 164-165. “...Avrupa, tarihsel olarak Türkler ve Rusları birbirine düşürerek zayıflatmıştır. Bu bağlamda 3. Roma kışkırtması Avrupa'nın kullandığı önemli bir strateji olmuştur. Türkler ve Ruslar gerçeği görmeli, ortak çıkarları ve ortak güvenlikleri yönünde ortak davranışlar sergilemelidirler.” Görüldüğü gibi, S. İlhan'ın tarih anlayışı Gaspıralı'nınki ile benzerlikler göstermektedir. Ibid., s. 203.

Ayrıca Avrasya’da bir birlikteliğin sağlanmasının olmazsa olmaz şartı Türkiye’nin AB üyeliğinden vazgeçmesidir. Suat İlhan iki mümkün yol görmektedir. Birincisi ya Türkiye AB üyesi olarak AB’nin eyaleti, vassalı olacak ya da ikinci yol olarak Atatürk’ün kurduğu tam bağımsız, millet egemenliğine dayalı ulusal Türk Devleti korunacaktır.<sup>37</sup> Bu nedenle de ona göre Türkiye AB’ne üye olursa artık bir Türk jeopolitiğinden de söz edilemez. Burada İlhan’ın Türk (*Türk dünyası*) jeopolitiği ile ifade ettiği daha geniş bir anlayış olup Türkiye’nin de jeopolitiğini ihtiva etmektedir. Nitekim ona göre AB’ne katılmış bir Türkiye’nin jeopolitiği de Avrupa jeopolitiğinin bir bölümü, bir parçası olarak var olacaktır.<sup>38</sup>

*“AB’ne Türkiye alınmazsa, yeni ve özgün politikalar üreterek uygulamak durumunda olacağız. AB’ne katılmayan Türkiye, AB ile öncelikli ve iyi ilişkiler, ABD ile stratejik ortaklıklar; RF ile işbirliği; İslam dünyası ile yakınlık gibi birçok politika seçeneğine kavuşacaktır.”*<sup>39</sup>

Özdağ’a göre milliyetçi kesimlerde AB’ne katılım meselesinde şöyle bir tez veya görüş hâkimdir. *“Türkiye, AB’ne hayır demekle Avrasya politikalarını güçlendireceği gibi AB ile olan ilişkilerini de daha sağlıklı bir zemine oturtacaktır.”*<sup>40</sup> Suat İlhan ise AB’ne hayır demekle Türk Dünyası’nı yanına alacak olan Türkiye’nin bütün diğer güçlerle de müspet ilişkiler geliştirme olanağına kavuşacağını düşünmektedir;

*“AB’ne katılan Türkiye, AB jeopolitiğinin bir unsuru olarak AB jeopolitiği içinde yer alacak. AB üyesi olmayan Türkiye ise bütün güç odakları ile ikili ilişkiler kurabilecek, Türk Dünyası ile İslam Dünyası ile kendi ihtiyaç ve çıkarlarına uygun politik seçeneklere sahip olabilecektir. Bu durum – AB’ne katılmama hali – Türkiye’ye evrensel etkinlikte bir jeopolitik oyuncu olma olanağı verecek. AB’ne katılma ise Türkiye’nin jeopolitik açıdan da kölelik dönemini başlatacaktır.”*<sup>41</sup>

Bu çerçevede Anıl Çeçen de Türkiye’nin, AB süreci ile fazla oyalanmadan AB’ne alternatif olarak kendisinin merkezinde yer aldığı Avrasya bölgesinde Türk ülkeleriyle, Türk Dünyası ile yakınlaşmayı gündemine alması gerektiği kanaatindedir.<sup>42</sup>

---

<sup>37</sup> Ibid., s. 185.

<sup>38</sup> Ibid., s. 186.

<sup>39</sup> Ibid., s. 198.

<sup>40</sup> Özdağ, “Gelecek 1000 Yılda...”, op. cit., s. 90.

<sup>41</sup> Suat İlhan, “Türklerin Jeopolitiği...”, op. cit., s. 113.

<sup>42</sup> Çeçen’den aktaran Bulut, “Küresel Haçlı Seferi...”, op. cit., s. 211.

Buradaki görüşlerde altınının çizilmesi gereken husus, Türkçü Avrasyacıların kültürel anlamda Avrupa karşıtlığı veya onun değerlerini inkâr etmek gibi bir niyet taşımadıkları, yaptıklarının sadece onun kurumsal kimliğini kabul etmemeleridir. Diğer taraftan ise hem epistemolojik hem de metodolojik görüşlerde Avrupamerkezciliğinden tevarüs edilmiş “Türkiye merkezilik” olarak adlandırabileceğimiz bir görüş hâkimdir.<sup>43</sup>

AB üyeliğinin, muhtemel Avrasya bütünleşmesini dolaylı olarak etkilediği bir diğer temel tez de bu üyeliğin Türkiye’nin ulus-devlet yapısı ile bağdaştırılmayan sonuçlar doğuracak olmasıdır. Bu görüşe göre Türkiye Cumhuriyeti, bir ulus-devlet’e ait bütün özellikleri taşımaktadır. Ancak AB’ne katılması kendi varoluş özelliklerini tasfiye etmesinin de yolunu açacaktır, çünkü bu süreç ulus-devletler açısından büyük bir dönüşümü simgelemektedir. Bu bağlamda bağımsız ve egemen ulus-devletlerin yerini S. İlhan’ın deyimiyle “vassal” devletler alacaktır:

*“...biz AB’ne katılırsak sonuna kadar Avrupa’da “öteki” olacağız; yetim ve öksüz olacağız; kendisini kurtaran birkaç uyanık hariç, bağımsız, egemen ulus-devletin onurlu vatandaşları olmak yerine Avrupa’da proletaryalaşacağız.”<sup>44</sup>*

Özdağ yukarıdaki sorunu, Türk milliyetçiliğinin önündeki, seçim yapılması zorunlu en önemli mesele olarak görmektedir;

*“Türk milliyetçileri Kızıl Elmalarını değiştirip değiştirmediklerini Türk milletine, dünya Türklüğüne söylemek zorundadırlar. Türk milliyetçileri, Avrasya’da bir birliği, politik proje olarak savunmakta mıdırlar; yoksa artık bu ideali gerçekçi bulmayıp Türkiye’nin Avrupa Birleşik Devletleri’ne bağlı bir konfederal veya federal devlet olmasını mı politik proje olarak desteklemektedirler? ...Türk milliyetçileri de artık kendilerini ve bu milleti kandırmaktan vazgeçerek, “AB’ye hayır” diyebilmelidirler.”<sup>45</sup>*

Türkçü Avrasyacılar açısından Avrasya’da konsolide olmayı gerekli kılan diğer faktörler ise bir taraftan ABD’nin bizatihi küresel politikalarından kaynaklanmakta diğer taraftan ise küreselleşme olgusunun Türkiye üzerindeki etkilerinden ileri gelmektedir. ABD kaynaklı konuların başında Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) ve “ılımlı İslam” olarak

---

<sup>43</sup> Bunun bir örneği olarak Anıl Çeçen’in Anadolu coğrafyasını dünyanın merkezi olarak adlandırdığı görüşleri için bakınız, Anıl Çeçen, “Atatürk ve Avrasya”, **Ulusal**, Sayı, 1996, s. 16.

<sup>44</sup> Suat İlhan, “**Türklerin Jeopolitiği...**”, op. cit., s. 152. Yazarın bu konuda benzer görüşlerinden bazıları şöyledir; “AB’ye katılım, çok büyük bir dönüşüm, bir geçiş, Türk kültürü Türk tarihi açısından bir teslimiyettir”. “AB’ne Türkiye’nin katılımı dış politika seçeneği değildir; bir yönetim seçeneğidir, ya Atatürk’ün kurduğu bağımsız egemen ulus-devleti koruyacağız veya Avrupa’ya katılacağız.”, Ibid., s. 19.

<sup>45</sup> Özdağ, “**Gelecek 1000 Yılda...**”, op. cit., s. 70.

telakki edilen Türkiye modelinin yine BOP çerçevesinde Müslüman dünyasına sunulan vizyonuyla ilgilidir. Ancak Türkçü Avrasyacılar açık bir anti-Amerikancılık yapmamakla beraber, eleştirileri küreselleşme üzerine yoğunlaşmaktadır. Jeopolitik değerlendirmelerde ise ABD, Türkiye ve Türk Dünyası açısından bölgede vazgeçilmez bir denge unsuru olarak görülmektedir.<sup>46</sup>

Diğer taraftan akademik çalışmalarda da sıkça ifade olunduğu üzere günümüzün belirsizliklerinin temel paradigması küreselleşme olgusudur. Sosyolog Zygmunt Bauman'ın işaret ettiği gibi küreselleşme fikrinin taşıdığı en derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, ele avuca sığmaz ve kendi başına buyruk doğasıdır.<sup>47</sup> Zaten milliyetçiliğin kapitalizmle olan yakın bağları bugün postmodernite söylemleri ile yeni boyutlar kazanmaya başlamıştır. Özellikle, küreselleşmenin ulus-devletin temeli olan ulusu dönüştürdüğü ve bu minvalle de devletin dayanacağı sabit bir zemin bulmakta zorlanmaya başlamasından ileri gelen meşruiyet krizleri, ulus-devlet egemenliğinin uluslararası güçlerce aşındırılması gibi olgular milliyetçi kesimlerde tepkilere neden olmaktadır. Küresel düzensizliklerin yaygınlaşması ya da diğer bir ifadeyle kontrol mekanizmalarının bulanıklaşması küresel güç ilişkilerinin düzensizleşmesine işaret eder. Yine Bauman'ın özlü tespitiyle söyleyecek olursak, *“dünya şimdi daha çok, kestirilmesi güç yerlerde peydah olan, kimsenin nasıl durdurulacağını gerçekten bilmediği ivmeler kazanan dağınık ve oransız güçlerin bir arenasına benziyor.”*<sup>48</sup>

Özellikle milliyetçi entelijansiya için küreselleşmenin en rahatsız edici tarafı, onun etnik veya bölücü milliyetçilikleri teşvik etmesidir. Desteğini dıştan alan ama iç kaynaklı bu tehdit Türkiye üzerinde yıkıcı tahribatlar yaratma potansiyeli bir hayli yüksek olan bir tehdit olarak şöyle görülmektedir:

*“Küreselleşme ve onun ürünü olan etnik milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyetinin dayandığı temelleri ortadan kaldırma doğrultusunda önemli bir mesafe kaydetmiştir. Türkiye, mevcut milli devlet yapısından, çok kültürlü bir âdemi merkeziyetçi yapıya hızla sürüklenmek istenmektedir.”*<sup>49</sup>

---

<sup>46</sup> Suat İlhan, **“Türklerin Jeopolitiği...”**, op. cit., s. 133.

<sup>47</sup> Zygmunt Bauman, **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, 2. Basım, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul. 2006, s. 69.

<sup>48</sup> Ibid.

<sup>49</sup> Özdağ, **“Gelecek 1000 Yılda...”**, op. cit., s. 33.

Türkçü Avrasyacılar göre küreselleşme karşısında düzgün tutumun ne olduğunu belirlemek için ilk önce küreselleşmenin doğru analiz edilerek kavranması gerekmektedir. Özdağ'a göre küreselleşme komünizmden daha güçlü rakip haline gelmiştir. Ancak milliyetçiler küreselleşmeyi milli kültürler için bir tehdit olarak algılamamanın ötesine geçememişlerdir.<sup>50</sup> Ortak kaniya göre küreselleşme karşı konulmaz bir güçtür ve özellikle de küreselleşme karşısında basit bir reddiyecilik ile de bir yere varılamaz. Bu sebeple gerçekçi olup küreselleşmeyi inkâr etmenin ötesinde onunla beraber yaşamayı öğrenmek gerekmektedir. Özdağ'a göre "Türkiye'nin önündeki tek seçenek, kendi özgün modelini oluşturarak küreselleşme içinde başarılı olmaktır."<sup>51</sup> Bu nedenle Türkiye'nin küreselleşmeye kendi özgün modeli ile eklemlenmesini, "ekonomik eksenli siyasal milliyetçilik" şeklinde tanımlamaktadır.<sup>52</sup> Ancak Özdağ'ın bundan tam olarak neyi kastettiği anlaşılmamaktadır. Mümkündür ki bununla ihtimal verilen, küreselleşme süreçlerinde ekonomik ilişkilere ağırlık vererek politik boyutta milliyetçi-yerlici bir tutum sergilemektir.

Suat İlhan ise küreselleşmenin ulus-devlet üzerindeki olumsuz etkilerine işaret etmektedir. Ona göre, küreselleşme ulus-devlet'in yerini almayı amaçlayan bir olgudur. Atatürkçülüğü burada ulus-devletin mahiyetini yansıtan bir ideoloji olarak görmektedir. İlhan'a göre, küreselleşmenin zararlarından Atatürkçü düşünceye sahip çıkılarak korunmak mümkündür.<sup>53</sup>

Sonuç olarak, Türkçü Avrasyacılar AB'nin doğrudan, küreselleşmenin ise nispeten daha tedrici ve muğlâk süreçlerle Türkiye'yi ve onun ulus-devlet yapısını tehdit ettiğini düşünmektedirler. Bu bağlamda AB kendi timsalinde daha somut bir kurumsal kimliği ifade ettiğinden, Avrasya Birliği'nin sağlanmasında gerek duyulacak bir "öteki" için iyi örnek teşkil edecektir.<sup>54</sup>

---

<sup>50</sup> Ibid., ss. 59-60.

<sup>51</sup> Ibid., s. 59.

<sup>52</sup> Ibid., s. 61.

<sup>53</sup> Ibid., s. 33.

<sup>54</sup> Çeçen'e göre AB, genişleyerek bütün Doğu Avrupa'yı içine almaktadır, ancak bunu yaparken de Rusya ve Türkiye gibi iki büyük ülkeyi dışlamaktadır. Bu nedenle de Avrupa'nın ortak bir "öteki" olarak görülmesi doğru olacaktır. Çeçen, "Avrasya Süreci...", op. cit., s. 22.



### 1.1.2. Türkiye ve Türk Dünyası

Gördüğümüz gibi Türkçü Avrasyacılar, Avrasya’da entegrasyonla bağlı iki önemli meseleyi öne çıkarmaktadırlar. Birincisi, küreselleşmenin Türkiye üzerine etnik milliyetçilik, dini köktencilik gibi yansımalarının negatif etkisi, diğeri ise Türkiye’nin olası bir AB’ne katılımıdır. Türkçü Avrasyacılar göre her ikisi de Avrasya’da konsolide olmayı gerekli kılmaktadır. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi Türk Avrasyacıları “Avrasya” kavramı ile Türk unsurları da içine alan daha geniş bir alana işaret etmektedirler. Diğer unsurların kapsayıcılığı bağlamında aralarında görüş farklılıklarına rastlanmakla beraber ortak noktaları rijit etnik ayrımcılık arayışında olmamalarıdır. Ancak “Avrasya’nın tarihi bel kemiği Turan topraklarıdır”<sup>55</sup> diyen Yeniçeri’nin de işaret ettiği gibi Türklerin yaşadıkları bölgeleri Avrasya’daki oluşumun merkezinde görmektedirler. Böylece Avrasya Birliği’nin bir diğer kilit kavramlarından biri olan “Türk Dünyası” kavramı karşımıza çıkmaktadır. Türkçü Avrasyacıların bakışlarında Türkiye – Türk Dünyası – Avrasya aynı ana vektörün farklı bileşenlerini oluşturmaktadır. Burada sonuncusunun mukadderatı büyük ölçüde ilk ikisi arasındaki ilişkilere belirlenmektedir.

Türk Dünyası kavramı genel olarak Türkiye’yi de içine alan bir üst kavram şeklinde kullanılmaktadır.<sup>56</sup> Bununla ilgili temel sorunsal Türk Dünyası ile ne kastedildiği etrafında düğümlenmektedir. Mesele özellikle de Türkiye ile Türk Dünyası arasındaki ilişkilerde şekillenmektedir. Avrasya kavramına yüklenen farklı anlamlar ve bunun beraberinde getirdiği algılama çeşitlenmeleri, Türk Dünyası kavramı için de geçerliliğini korumaktadır. Çözümlemelerimizde üç farklı algılama düzlemini tespit edebiliriz.

Birinci safta, Türk Dünyası kavramını Türk Birliği şeklinde algılayanlar ve bu nedenle de kavramı kabul etmeyenlerin görüşleri yer almaktadır.<sup>57</sup> İkinci olarak, Türkoloji

---

<sup>55</sup> Yeniçeri, “Çatışan ve Örtüşen Stratejiler...”, op. cit., s. 11.

<sup>56</sup> Ertuğrul Yaman, “Geçmişten Geleceğe Türk Dünyası”, *Avrasya Etüdüleri*, No 23, Yaz – Sonbahar, 2002, s. 4.

<sup>57</sup> Örneğin, Rusya Bilimler Akademisi Arkeoloji Enstitüsü’nden İgor Kızlasov bu görüşün tipik örneğini sunmaktadır; “Türk Birliği” neyi ifade ediyor? Fizyolojik birlik yoktur ve olmamıştır. Kültürel [birlik] yoktur ve olmamıştır. Politik [birlik] yoktur ve olmamıştır. Peki, olan neydi? Besbelli ki dil birliği mevcuttur. “Türk”, “Türük” gibi kavramlar bilimsel anlamda dilbilimci sistemleştirmelerin katı terminolojik sistemleştirmelerini ifade etmektedirler. Dilbilimciliğin dışına çıkarılınca her türlü bilimsel anlamdan da yoksun kalmaktadırlar. Çünkü hatta Türk Hakanlığı’nı esas alsak dahi onların bugünkü Tatarların, Başkurların ve de Kazakların selefleri olamayacağı aşikârdır... Kendisini “Türk” adlandıran bir halk vardı ki biz bugün bu terimin yaygınlaşmasını “Türk Dünyası” olarak adlandırmaktayız. Bu durumu Arapların ve Arap filolojisinin bir eseri olarak görmek gerekmektedir. Terim daha sonra Arap filolojisinden Avrupa

kökenli bir ‘Türk Dünyası’ kavramını politik düzleme oturtmadan ilmi bir tanımlama veya çözümleme verisi olarak kabul edilmesi gerektiğini düşünenlerin algılamalarıdır. Bu tarz algılamalarda birlik meselesi “amorf” olarak niteleyebileceğimiz bir özellik göstermektedir. Örneğin, Yaman’ın işaret ettiği gibi Türk Dünyası ile “*etnik birliktelik yanında, kültürel yakınlıklar da kastedilmektedir. Türk Dünyası kavramının içeriğinde siyasi planda herhangi bir birliktelik yoktur.*”<sup>58</sup>

Üçüncüsü, Türk Dünyası’nın a-priori Türk Birliği’ne işaret ettiğini düşünenlerin algılamalarıdır. Türkçü Avrasyacılar bu çizgidedir. Belki bugün Türk Dünyası birlikten uzaktır ama ontolojik olarak bu özelliğe haizdir, dolayısıyla birleşme potansiyel her zaman söz konusudur.

Türkçü Avrasyacılar, Türk Dünyası anlayışına jeopolitik bir anlam ve görüntü vermektedirler. Bilindiği gibi temel jeopolitik kuramlarda devletler ana unsurlar olarak görülür. Bu bağlamda bu yaklaşımın mantıksal sonucu olarak Suat İlhan jeopolitik anlamda; Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Kıbrıs’ı içine alan coğrafyayı Türk Dünyası coğrafyası olarak dikkate almaktadır.<sup>59</sup> Ancak öbür taraftan Yaman’a göre, Türk Dünyası kavramı ile genellikle dünya üzerinde yaşayan bütün Türklerin oluşturduğu coğrafi, tarihi, kültürel vb. değerlerle ortaya çıkan birlik ve bütünlük ifade edilmektedir.<sup>60</sup> İkisi arasındaki fark şudur; ulusal egemenliği olmayan Türk varlığının jeopolitiği de olamaz. Türkçü Avrasyacılar jeopolitik temelli kavrayışı yeğlediklerinden, örneğin Rusya dâhilindeki Türk unsurlar tam da jeopolitik ölçütler itibarıyla Türk Dünyası’nın haricinde tutulmaktadır. Bu durum onların diğer Türk unsurları Türk olarak kabul etmedikleri anlamına gelmemelidir. Sadece, politik vizyonları açısından kültürel anlamda bir Türk birliği ile politik anlamda Türk birliği arasında ayırım yapmaktadırlar.

---

filolojisine geçmiş, oradan Rus filolojisine vs. bu şekilde devam etmiştir... Kadim çağlardaki siyasi Türk Birliği sadece bir mittir. Bugün bile dil unsurunun ayırt ediciliği temelinde Türklerin siyasi birliğinden bahsedilmesi milliyetçilerin garipsenecek görüşleridir. Bugün bizim politik birliğimiz Rusya’nın da sınırları dâhilindeki birliğimizdir”. “Tatarskiy Vopros” v Rossii, Tyurkskoe edinstvo [Rusya’da “Tatar Sorunu”, Türk Birliği”] başlıklı bilimsel seminerin materyalleri, **Tatarskiy Mir**, No,3, 2003, <http://www.tatmir.ru/article.shtml?article=246&section=0&heading=0> (e.t. 15.10.2008)

<sup>58</sup> Yaman, “**Geçmişten Geleceğe...**”, op. cit., s. 4.

<sup>59</sup> Suat İlhan, “**Türklerin Jeopolitiği...**”, op. cit., s. 204.

<sup>60</sup> Yaman, “**Geçmişten Geleceğe...**”, loc. cit.

Sonuç itibariyle, Türkçü Avrasyacılar Türk Dünyası'nın jeopolitik vizyonunu Orta Asya, Kafkasya ve Anadolu coğrafyasında konuşlandırmaktadırlar. Bu vizyonun içeriğini ise Türkiye ile bahse konu diğer coğrafyalardaki Türk unsurlarının ilişkileri belirlemektedir. Bu bağlamda Orta Asya, Türkistan ve Türk Cumhuriyetleri gibi terimler yer yer eşanlamli olarak kullanılmaktadır. Anıl Çeçen ise Ön Asya Türklüğü ve Orta Asya Türklüğü gibi ayrımları yeğlemektedir.<sup>61</sup>

Türkçü Avrasyacılar arasında hâkim olan ortak görüş Türkiye'nin Türk Dünyası'nda öncelikli konuma sahip olduğudur. Bu öncelik örneğin Anıl Çeçen'e göre Türkiye coğrafyasının, beşeri coğrafyanın merkezi olmasından kaynaklanabileceği gibi<sup>62</sup>; Türkiye'nin demokratik yapısı, laikliği ve gelişmekte olan bir piyasa ekonomisi gibi temel liberal değerlerinden de kaynaklanabilmektedir. İkinci sıradaki değerlerin önemine atıfta bulunan görüşler Türkiye'nin bu yapısı ile yeni bağımsızlığını kazanan Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri için bir "model ülke" olabileceğini söylemektedirler.<sup>63</sup> Türkçü Avrasyacılar bu tarz görüşlerle hemfikirdirler. Bu doğrultuda Suat İlhan'a göre Türkiye'nin beşeri değerleri ve coğrafyası ile dâhil olmayacağı bir Türk Dünyası'ndan söz etmek dahi zor olur."<sup>64</sup>

Andican ise 1990'lı yılların başlarından 1995'e kadar devam eden bir dönemde Türkiye merkezli bir Türk Dünyası oluşturulmasını hem söylemde hem de politikte temel hedef olduğunu savunmaktadır. Bu tarz Avrasyacı çizginin bir diğer özelliği ise Batı dünyasının "*Türkiye Modelini*" Avrasya bölgesi için en uygun bir model olarak görüp desteklemesi olmuştur. Bu çizginin başarısızlığının anlaşılması ile 1995'ten sonra ikinci bir aşamaya girilmiş ve bu dönem 2000'li yıllara kadar devam etmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin çizgisi daha realist politikalar üzerine kurulmuştur. Bundaki önemli etkenler Türkiye'nin bir taraftan kendi ekonomik zorunluluklarının farkında olması, diğer taraftan

---

<sup>61</sup> Anıl Çeçen, "Ön Asya'da Türk Egemenliği", *Asya Avrupa*, Sayı 1, Aralık 2004, ss. 51-52.

<sup>62</sup> Daha önce de gösterdiğimiz gibi Çeçen, Türkiye'nin yer aldığı Ön Asya bölgesini "dünyanın jeopolitik merkezi" olarak görmektedir. Anıl Çeçen, "*Ön Asya'da...*", op. cit., ss. 50-51.

<sup>63</sup> Bu konularda bkz, İdris Bal, "The Turkish Model and the Turkic Republics", *New Trends in Turkish Foreign Affairs, Bridges and Boundaries*, der., Salomon Ruysdael, Writers Club Press, Lincoln, 2002, pp. 211-234; Graham E. Fuller, *The New Turkish Republic, Turkey as pivotal state in the Muslim World*, US Institute of Peace Press, Washington, 2008, pp. 129-144.

<sup>64</sup> Suat İlhan, "*Türklerin Jeopolitiği...*", op. cit., s. 18. Kitabın bir başka yerinde ise şu satırlar yer almaktadır, "Türkiye varsa Türk Dünyası vardır, Türkiye yoksa Türk Dünyası yoktur". AB'ne katılmış Türkiye, Türk Dünyası'nın da sonunu getirmiş olacaktır. Bkz, Ibid., s. 205.

ise AB'ne ağırlık vermesidir. Bu dönemde Türkiye'nin Avrasya vizyonunu Avrasya'da işbirliği kapsamında "eşitler arasında Türk Birliği" şeklinde yorumlanmaktadır. Üçüncü aşama ise 2000'li yıllardan itibaren şekillenmektedir. Bu dönemin özelliği ise Andican'a göre Türk Avrasyacılığının Rus Avrasyacı düşünce ile bazı boyutlarda iç içe geçmesidir.<sup>65</sup>

Türkiye'nin izlediği Avrasya politikaları ile Türkçü ve milliyetçi kesimlerin Avrasyacı görüşlerinde belirli noktalarda kesişmeler olabilir, ancak biz bu kanattan olan entelektüellerin yazdıklarına baktığımızda temel amaçlarının bir Türk Birliği'nin sağlanması olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin N. K. Zeybek 2006 yılında kaleme aldığı bir yazısında aşağıdaki satırlara yer vermektedir:

*"Türk Cumhuriyetleriyle gecikmeden yeni bir ilişkiler seferberliği başlatulmalıdır. Azerbaycan ile birleşmeye yakın bir birliktelik hemen kurulmalıdır. Türkmenistan'la da... Öteki Türk Cumhuriyetleriyle de..."*<sup>66</sup>

*Küresel Haçlı Seferi* başlıklı çalışmasında ise Arslan Bulut, Türk Birliği'ne daha somut vurgu yapmaktadır:

*"Türkiye'nin milli projesi elbette Türk Birliği'dir ve hatta Türk Birleşik Devletleri'dir... Türkiye'nin de Türk Cumhuriyetleri'nin de çıkış yolu Türk Birleşik Devletleri'dir..."*<sup>67</sup>

Suat İlhan ise nihai hedefi dile getirmekle beraber bunun aşamalı bir şekilde ve Avrasya coğrafyasında kapsamlı bir işbirliği çerçevesinde gerçekleşebileceğini şöyle ifade etmektedir;

*"Bugünün ve görülebilen geleceğin niyet ve amacı, Türk Dünyası'nın kültürel ve siyasal birliği ve bütünlüğü olmalıdır. Açıklanan ana amaca aşama aşama ulaşılabilecektir..."*<sup>68</sup> *Türkiye coğrafyası ile Türkistan coğrafyası; Kafkaslar ve İran ortaklığına davet edilerek coğrafi bütünlüğe kavuşturulabilir.*<sup>69</sup>

---

<sup>65</sup> Karadeniz ve Orta Asya Ülkeleri Araştırma Merkezi'nin düzenlemiş olduğu "**Avrasyacılık Konferansı**" materyalleri, 11.03.2005, [http://www.kora.metu.edu.tr/proceedings/avrasyacilik\\_konferansi.pdf](http://www.kora.metu.edu.tr/proceedings/avrasyacilik_konferansi.pdf) (e.t. 23.12.209).

<sup>66</sup> Namık Kemal Zeybek, Hangi Dış Siyaset?, **H.O. Tercüman**, 17 Mart 2006, alıntı [http://www.turkcebilgi.com/kose\\_yazisi\\_13230\\_namik-kemal-zeybek-hangi-dis-siyaset.html](http://www.turkcebilgi.com/kose_yazisi_13230_namik-kemal-zeybek-hangi-dis-siyaset.html) (e.t. 23.12.209).

<sup>67</sup> Bulut, "**Küresel Haçlı Seferi...**", op. cit., s. 224.

<sup>68</sup> Suat İlhan, "**Türklerin Jeopolitiği...**", op. cit., s. 68.

<sup>69</sup> İlhan göre bağımsızlıklarını kazanmaya çalışan Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye, İran, Afganistan ve Pakistan'ın kuracakları ortaklık Avrasya politikalarına yeni seçenekler getiren bir güç odağı olabilir (Kaplıgah odağı veya merkezi güç), Ibid., s. 175, 179.

Ayrıca, yazara göre bugünkü şartlarda Türkiye Türklüğü ile Türkistan Türklüğü kültürel unsurların yanında ortak menfaatlere de sahipler.

*“...sadece tarih, din, dil, örf, adet-gelenek gibi bütün çekirdek kültür unsurları değil, günün jeopolitik ve jeostratejik şartları da bir araya getiriyor, olabildiğince yakınlaşmayı zorunlu kılıyor.”<sup>70</sup>*

Andican’a göre Türkiye ve Türk Dünyası’nın birliğinin sağlanması yolunda ilk adım gerekli bütün imkânların kullanılarak Ermenistan’ın işgal ettiği topraklardan çekilmesinin sağlanmasıdır;

*“Kendi ayakları üzerinde durabilen bağımsız bir Azerbaycan ortaya çıkmadıkça diğer Türk Cumhuriyetleri’nin siyasi geleceği de tartışmalı olacaktır. Türkistan Cumhuriyetlerine yönelik bütün çalışmalar bu cumhuriyetlerin ekonomik ve siyasi manada bir devletler topluluğu haline dönüşmeleri yönünde yoğunlaştırılmalıdır. Aksi takdirde bu cumhuriyetler Rusya’nın arka bahçesi veya Çin’in ön bahçesi olmak akıbetinden kurtulamazlar. Bu ise Türk devletleri arasındaki dayanışmanın oluşturulamaması demektir.”<sup>71</sup>*

Suat İlhan’da da Türk Dünyası’nın geleceği açısından gerek fiziki ilişki kurulması, gerekse kültür köprüsü oluşturması açısından Kafkasya bölgesine, özellikle ise Azerbaycan’a başat önem verildiğini görmekteyiz. *“Kafkasya ve Azerbaycan Türk Dünyası’nın en önemli halkası; ortak sosyal ekonomi ve politikaların köprüsü durumundadır.”<sup>72</sup>*

Anıl Çeçen’e göre de Türk birliğinin sağlanması (kendi tabiriyle ifade edecek olursak) “Ön Asya Türklüğünün” egemenliğini sürdürmesine bağlıdır. Ona göre, Ön Asya’da varlığını sürdüren güçlü bir Türkiye, Merkezi Devlet Birliği olarak adlandırdığı bir oluşumda hem Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı Azerbaycan, İran ve Suriye ile bir araya gelerek Ön Asya’da Türk egemenliğini koruyabilecek, hem de bu dört devletin bir araya gelmesiyle oluşacak yeni Ön Asya Türk egemenliği, bölgeye girecek tüm emperyal girişimlere karşı dayanabilecektir. Dolayısıyla da geleceğin Avrasya yapılanmasında Türk merkezli bir modeli, dünyanın merkezinde gerçekleştirecektir. Bu modeli Çeçen şöyle tanımlamaktadır:

---

<sup>70</sup> Ibid., s. 177.

<sup>71</sup> Andican, “**Türkiye, Türk Dünyası...**”, op. cit., s. 29.

<sup>72</sup> Suat İlhan, “**Türklerin Jeopolitiği...**”, op. cit., s. 176.

*“Ön Asya’daki bağımsız Türk devletinin öncülüğünde Kafkasya, İran ve Turan bölgelerindeki Türkler bir araya gelebilirlerse o zaman Avrasya’da bir Türk İmparatorluğu ya da konfederasyonu kurulabilir. Bu doğrultuda bir Türk merkezli ya da Türk egemenliği altında bir yeni Avrasya yapılanması gerçekleşebilir. Sadece Orta Asyacılık ya da Turancılık yaparak bir Türk egemenliğine dayalı Avrasya yaratılamaz. Avrasya’nın Türk merkezli yapılanması için Ön Asya’daki Türk egemenliğinin kesinlikle devam etmesi gerekmektedir. Ön Asya’daki Türk egemenliği öncülük yaparsa o zaman İran ve Turan bölgelerindeki Türkler bir araya gelebilir ve bir büyük Türk hinterlandı üzerinde Türk kimlikli siyasal egemenlik düzeni devam edebilir. Ön Asya’da ayakta kalabilen bir Türk egemenliği daha sonra Orta Asya Türk Dünyasında etkin olabilecektir.”<sup>73</sup>*

Çeçen ayrıca Avrasyalaşma olarak adlandırdığı ekonomik ve kültürel alanlarda başlatılacak örgütlenmelerin daha sonraki aşamalarda siyasal ve askeri dayanışma örgütleri ile desteklenmesi gerektiğini de söylemektedir.<sup>74</sup> Ona göre bu sürecin en önemli halkası Orta Asya’dır; Çünkü *“Orta Asya, Türklük ve Müslümanlık ilişkisi nedeniyle Ön Asya’ya bağımlı olduğu için, Avrasya’nın önde gelen özellikleri olan Türklük ve Müslümanlık değerlendirmeleri içinde önemli bir konuma sahiptir.”<sup>75</sup>* Belirttiğimiz bu görüşlerden de anlaşıldığı üzere Çeçen, Avrasya için Türklük ekseninde AB tarzı bir birliktelik tahayyül etmektedir.

Türk Dünyası üzerine fikir üreten bütün yazarların özellikle 1990’lı yılların ilk yarısında Orta Asya politikalarında yaşanan olumsuzlukların etkisiyle Avrasya’da Türk birliğinin oluşturulmasının önündeki engellere sıkça işaret ettiğini görülmektedir.<sup>76</sup> Örneğin, Sibel Turan’a göre Türkiye’nin bazı küresel aktörler tarafından model ülke olarak lanse edilmesi Türk Cumhuriyetleri ile stratejik işbirliğini engelleyen bir öge olarak karşımıza çıkmıştır.<sup>77</sup> Bu görüşe göre Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için farklı stratejiler izlenebilir. Bu düzlemde Türkiye’nin RF ile iyi ilişkiler geliştirerek bölgede etkinlik sağlaması önerilen yaklaşımlardan biridir. Rusya’ya bakış Türkçü Avrasyacıların üzerinde durdukları önemli bir konudur. Örneğin, N. K. Zeybek, Batıya karşı alternatifler ararken Rusya ile yakın ilişkiler kurulmasının

---

<sup>73</sup> Çeçen, *“Ön Asya’da Türk Egemenliği...”*, op. cit., s. 55-56.

<sup>74</sup> Çeçen, *“Avrasya Süreci”*, op. cit., s. 24.

<sup>75</sup> Ibid., s. 23.

<sup>76</sup> Bu olumsuzlukların genel bir değerlendirmesi için bkz, Mehmet S. Erol, *“Türkiye İle Bağımsız Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Entegrasyona Doğru Başlıca Engeller ve Çözüm Önerileri”*, *Avrasya Etüdleri*, No 18, Sonbahar – Kış, 2000, ss. 87-88.

<sup>77</sup> Sibel Turan, *“Türkiye’de Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine İlişkin Öngörüler Üzerine Bir İnceleme”*, *SSCB sonrası Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Sosyal, Siyasal Ve Ekonomik Değişim Uluslararası Kongresi*, Kongre Kitabı, Cilt I, Kocaeli Üniversitesi, 2007, ss. 790-791.

önemli olduğunu, ancak bunun Rus Avrasyacılığının tuzağına düşerek Rus emperyalizmine malzeme olmadan yapılması gerektiğinin altını çizmektedir.<sup>78</sup> Muzaffer Özdağ da Türkiye'nin Avrasya stratejilerinde Atatürk döneminin örnek alınabileceğini; bu doğrultuda Rusya ile işbirliğinin yapılabilirliğini savunmuş, ancak bunun olmazsa olmaz koşulu olarak Rusya'nın emperyal heveslerinden ve "Turan korkusundan" vazgeçmesi gerektiğini dile getirmiştir.<sup>79</sup> Özcan Yeniçeri ise Türk varlığı kadar Rus varlığının da Avrasya'nın gerçeği olduğunu ve bu yüzden de görmezden gelinemeyeceğini ifade etmektedir. Ancak onun da üzerinde durduğu husus Rus Avrasyacılığının kendi emperyalist tutkularından vazgeçmesi üzerinedir. "*Avrasya coğrafyasının, tarihinin, etnisitesinin ve kültürünün gerçeğine karşılıklı olarak gösterilecek saygı; Türkiye ve Rusya'nın Avrasya'daki işbirliğinin de itici gücü olabilir.*"<sup>80</sup>

Türkiye'nin Orta Asya ile ilişkilerinin bir diğer düzlemi genelde Batılı değerleri savunarak, özelde de ABD ve AB ile işbirliği kapsamında bölgede etkinlik kazanabileceğini düşünenlerin görüşleridir. Bu doğrultuda kültür birliği, ekonomik ve ticari işbirliklerinin yanı sıra Türkiye'nin Orta Asya bölgesinde liberal değerler ve piyasa ekonomisi zihniyetinin kazandırılması çalışmalarına da yardımcı olabileceği ifade edilmektedir.

Türk Cumhuriyetleri'nin dünya politikasına entegrasyonu açısından da Türkiye sorumlu görülmektedir.<sup>81</sup> Suat İlhan ise, "Batı ile iyi ilişkiler; Türkiye Türklüğünün kaçınılmazı, vazgeçilmezi olduğu kadar; diğer seçeneklerin de örnek olarak ECO ortaklığının, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin, İslam Konferansı'nın başarılı olmalarının bir gereğidir"<sup>82</sup> şeklinde bir kanaatte bulunmaktadır. Dolayısıyla ona göre, "*Türkiye çağdaşlaşma hedefinden ve Batı dünyasından kopmadan, Türk Dünyası ile ortak kadere açılan bir yol kavşağında bulunmaktadır.*"<sup>83</sup>

---

<sup>78</sup> Zeybek, "**Hangi Dış Siyaset?**", loc. cit.

<sup>79</sup> Aktaran Akgül, op. cit., s. 170; Muzaffer Özdağ, **Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği**, Avrasya Bir Vakfı Yay., Ankara, 2003, ss. 112-115.

<sup>80</sup> Yeniçeri, "**Çatışan ve Örtüşen...**", op. cit., s. 17.

<sup>81</sup> Erol, "**Türkiye İle Bağımsız...**", op. cit., s. 88.

<sup>82</sup> Suat İlhan, "**Türklerin Jeopolitiği...**", op. cit., s. 177.

<sup>83</sup> Ibid., s. 178.

Türkiye'nin Avrasya stratejilerinde ileri sürülen bir diğer düzlem ise bölgesel aktörlere verilecek önem ve onlarla yapılacak işbirlikleridir. Bölge devletlerinden İran'la olan ilişkiler Türkçü Avrasyacıların hepsinin önem verdiği bir konudur. N. K. Zeybek İran'la olan bir kader birliğine işaret etmektedir.<sup>84</sup> Suat İlhan ise Türkiye ile Orta Asya coğrafyalarının jeopolitik erginliğe, bütünlüğe kavuşmasında İran'ın yanında, Afganistan ve Pakistan'la da kurulacak yakınlıkların öncelikli olduğunu ifade etmektedir.<sup>85</sup>

Bütün bu faktörlerin ışığında biz, Türk birliği meselesini somut bir şekilde nasıl gerçekleştirilebileceğinin, hangi aşamalarda yapılacağına teorik çerçevesini Suat İlhan ve Ahmet Kuru'nun yazdıklarında görmekteyiz. Birliğe doğru götürecektir aşamaları ve yapılması gerekenleri Suat İlhan aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

1. *“AB'ye katılıma “hayır” denmesi ve böylece tam bağımsız ulus-devletin ihyası. Atatürkçü çizgide ana ilkeler ve buna kaynak oluşturan hukukun üstünlüğü, bağımsızlık, egemenlik, akılcılık, bilimcilik temelli Türk devrimi ilkelerinin özellikle Türk Dünyası'na yönelik evrensel yaygınlık ve etkinlik kazandırılması;*
2. *Başlangıçta; bağımsız Türk devletlerine dayalı çekirdek birliğin, kültürel, ekonomik, siyasi girişimlerle oluşturulması;*
3. *Bağımsız Türk Cumhuriyetleri ile kurulan EKİT'in (Türkiye, Türk Cumhuriyetleri, İran, Afganistan, Pakistan) canlandırılıp geliştirilmesi;*
4. *Sağlanacak güçle, öncelik AB'de olmak üzere Rusya, Çin, Hindistan ve ABD ile yakın ilişkiler içerisinde bulunulması.<sup>86</sup>”*

Ahmet Kuru'da ise, Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerini en verimli bir biçimde sürdürebilmesi ve uzun vadede bu Cumhuriyetler ile bir entegrasyonun sağlanması için dört ana eksen çerçevesinde politikalar izlenmesi öngörülmektedir:

1. *“Türk Cumhuriyetleri ile İşlevsel İlişkileri Artırmak: 1991 sonundan 1999'a kadar geçen sürede izlenen politika ve söylemler gelecekteki olanakları da azaltmakta ve Pantürkizm endişelerini ortaya çıkarmayacak sosyal ve ekonomik işlere önem vermelidir. Bunlar arasında eğitim daha da ön plana çıkarılmalıdır.*
2. *Türkistan Birliğini Desteklemek: Türk Cumhuriyetleri arasındaki birlik, bağımsızlıklarını garanti altına almalarına yol açacaktır.*

---

<sup>84</sup> Zeybek, “**Hangi Dış Siyaset?**”, loc. cit.

<sup>85</sup> Suat İlhan, “**Türklerin Jeopolitiği...**”, op. cit., s. 182; Muzaffer Özdağ ise Avrasya'da İran ve Çin'le olan yakınlaşmalarda daha ihtiyatlı bir tutum sergilenmesinin doğru olacağını ifade etmektedir. Aktaran Akgül, op. cit., ss. 170-171.

<sup>86</sup> Suat İlhan, “**Türklerin Jeopolitiği...**”, op. cit., ss. 212-213.



3. *KEİT ve EKİT Gibi Oluşumları Değerlendirmek: KEİT'nin, RF ve Türkiye arasındaki ilişkilere işlerlik kazandırma potansiyeli vardır. EKİT ise RF etkisinin dengelenmesi ve İran ve Pakistan'la olan ilişkileri güçlendirecek örgüt olarak tanımlanmaktadır.*

4. *Türk Cumhuriyetlerini Uluslararası Düzlemde Desteklemek.*<sup>87</sup>”

Sonuç olarak Türkçü ve milliyetçi kesimler, ABD, AB, RF ve Çin'i dünyanın dört temel güç merkezi olarak görmektedirler. Türk Dünyası sahip olduğu stratejik konum ve zengin doğal kaynakları nedeni ile bugün bu küresel güç merkezlerinin ortasında yer almakta ve onların mücadelesine sahne olmaktadır. Türk dünyasının temel aktörü ve başlıca ağırlık merkezi Türkiye'dir; Türkiye küresel güç merkezlerinin her biri ile etkileşimdedir. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ise özellikle RF ve Çin tarafından tehdit olunmaktadırlar. Dolayısıyla Türkiye, gerektiği zaman ABD ve AB'nin de Orta Asya politikalarını arkasına alarak Türk dünyası ile Atatürkçü ilkelere dayanan Türk Modeli kapsamında çok yönlü bir bütünleşme arayışlarında olmalıdır. Ortak değerler ve ortak menfaatler doğrultusunda bütünleşmede Türk dünyası ilk halkayı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ülkeleri (bazı varyasyonlarda Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı da buraya dâhil edilmektedir) ise ikinci aşamayı oluşturacaktır. Bu aşamada ABD, AB ve Hindistan'la olan dengeler korunmak zorundadır. Ancak özellikle Orta Asya söz konusu olunca RF ve Çin, Türkiye'nin bu mücadeledeki açık veya örtük rakipleri olarak görülmektedir. Belirtmemiz gerekiyor ki Türkçü ve milliyetçi kesimlerde Avrasya'da bütünleşme arayışları, çatışma odaklı değil işbirliği temelinde algılanmaktadır. Rusya ve Çin'le de çatışmadan uzak bir rekabet söz konusu olacaktır. Bu bağlamda klasik Turancı düşünceden farklılaştığı nokta da Türk dünyası tanımlamasında etnik özelliklerden kaçınmasıdır. Bunun da mantıksal sonucu olarak Rusya'daki Türk unsurların bütünleşme eksenine dâhil edilmemesiyle, Rusya'nın teritoryal bütünlüğü kabul edilmektedir. Fakat bugün bu rekabetin şekli ekonomik alanda tezahür etmektedir. Dolayısıyla, Türk dünyası temelli bir Avrasya projesi tahayyül eden entelektüeller EKİT ve KEİT gibi bölgesel örgütlenmelere önem verirken, karşı kutupta da Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi oluşumların varlığına dikkat çekmektedirler.

---

<sup>87</sup> Ahmet T. Kuru, “Uluslararası Ortam ve Bölgesel Entegrasyon Teorileri Işığında Türk Birliği Meselesi”, **Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri**, der., Mim Kemal Öke, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999, içerisinde, ss. 206-209.

## 1.2. Jeoekonomik Değişken

### 1.2.1. Bütünleşme Eksenli: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Ekonomik İşbirliği Örgütü

Bölge halklarının etkin bir ekonomik işbirliğini gerçekleştirmeleri için oluşturulmuş olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT) ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EKİT-ECO) gibi oluşumlar nezdinde işbirliklerinin genişletilmesi ve gelecekte bunların birleştirilerek muhtemel bir Avrasya bütünleşmesine (Avrasya Birliği) dönüştürülmesi Türkçü Avrasyacıların başlıca jeoekonomik stratejileridir. Avrasyacılara göre bunun için bütün olanaklar bulunmaktadır, gereken sadece siyasi iradedir.<sup>88</sup>

Bölge devletlerin ekonomik durumlarının değerlendirmesi muhtemel bir entegrasyon açısından hiçte iç açıcı bir tablo ortaya çıkarmamaktadır. Dugin'in Rusya'nın ekonomik gücü ile bağlantılı olarak yaptığı analizin bir benzeri de burada karşımızdadır: büyük ekonomik potansiyel ve doğal kaynak zenginliklerine rağmen, özellikle teknolojik anlamdaki gerilik bölge devletlerini küresel politikalarda etkin olmalarının ötesinde edilgen kılmaktadır. Rusya'dan farklılaştıkları önemli nokta ise ekonomik güçsüzlüğü daha şiddetli kılan küresel çapta caydırıcı bir askeri gücün de bulunmayışıdır. Teknik ve askeri geriliğin göreceli olarak dolaylı bir etkisi daha söz konusudur. O da küresel güçler arasındaki nükleer silahlar ve teknoloji açısından sağlanan tehdit dengesidir ki bunun etkisi ile bu güçler arasındaki savaş olgusunun mahiyeti dönüşüme uğramıştır. Korku dengesinin nükleer güçler arasında yaşanacak bir savaşı olanaksız kılması, savaşların periferiye taşınması gibi bir duruma yol açmıştır.<sup>89</sup> Bu durumun farkında olan Avrasyacılar çok yönlü işbirliklerini tek geçerli yol olarak görmektedirler. Ekonomik temelli kurumlar aracılığı ile öngörülen hedeflere adım adım ve uzun erimli bir süreçle ulaşmayı düşünmektedirler. İlginçtir ki milliyetçi kesimler Avrasya'da ekonomik gelişme ve bütünleşme arayışlarında küreselleşmenin kendi mantığından ileri gelen yerli faktörlere karşı bir tutum sergileyerek meseleye küreselleşme odaklı yaklaşmaktadırlar. Hirst ve Thompson, yaptıkları analizde küreselleşmiş dünyada içe dönük milliyetçilik ve kültürel köktencilik gibi politikaları gözden düşmüş stratejiler olarak görmektedirler. Çünkü onlara göre, hem çeşitli dünya pazarlarında bulunmak hem de bunun getirdiği uluslararasılaşmış kültürleri

---

<sup>88</sup> Özdağ, "Türkiye'nin Türk Dünyası...", op. cit., s. 24.

<sup>89</sup> Bu konuda bakınız, Paul Hirst, Grahame Thompson, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Dost Yay., Ankara, 2003, ss. 212–213.

göz ardı etmek mümkün değildir artık.<sup>90</sup> Dolayısıyla ekonomik geriliğe bir tepki olarak doğmuş olmalarına rağmen bugünkü koşullarda başarılı olma yolları ya da kendi toplumlarını marjinalleşme tehlikesinden alıkoymadaki şansları küreselleşme süreçlerine eklemlenmelerinden geçmektedir. Nitekim Türkçü Avrasyacılara göre bölgesel ve küresel entegrasyon süreçlerine hızla adapte olmak gerekmektedir.

Reel ekonomi-politik bakış açısına göre kozmopolitan bir kültürün veya herhangi bir devletin küresel hegemonyacı üstünlüğünün oluşması anlamında küreselleşme anlayışı kabul görmez. Küreselleşme daha çok kendisinin öne çıkardığı bölgesel işbirliği ve entegrasyon dinamikleri bağlamında olumlanmaktadır. Ancak bu durumun yeniden evrensel gruplaşmalara yol açacağı şeklinde de bir görüş hâkimdir. Buna göre artık geleceğin muhtemel gruplaşmaları Avrasya coğrafyasında izlenecek ekonomik stratejiler üzerinden şekillenecektir. Kıtanın batısında ABD ve AB arasında, doğusunda ise RF, Çin ve Hindistan arasındaki gruplaşmalar hemen dikkati çekmektedir.<sup>91</sup> Bu iki gruplaşma arasında kalan Türk Dünyası ise marjinalleşme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Dolayısıyla etkin bir şekilde ekonomik faktörleri ileri çekerek bütünleşme arayışlarını başlatmak gerekmektedir. İlk doğru adım Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin başlatılması ile atılmıştır.<sup>92</sup> KEİT, Avrasyacılarca, bölgede gerçekleştirilecek yakınlaşmaların önemli bir halkasını temsil etmektedir, bu sebeple de KEİT'na özel bir misyon duygusu yüklenmiştir. Önemli olan KEİT'i bu misyon duygusunun bilincine vararak bütünleşme doğrultusunda işlevsel kılmaktır. Bu bağlamda kurumun üç boyutuna işaret edilmektedir. Her şeyden önce KEİT, Karadeniz çevresinde işbirliğini öngörmektedir. Havzanın silahlardan arındırılması ve özellikle Türkiye açısından bakıldığında boğazlarda güvenliğin sağlanması ve Karadeniz'in ekonomik olarak kalkınmış bir bölgeye dönüşmesi Rusya ile yapacağı işbirliği çok önemlidir.

Mustafa Gür, KEİT'nin Karadeniz boyutu yanında Balkan ve Kafkasya boyutları olduğuna da dikkat çeker. Gür'e göre "Türkiye, KEİT'i ayrı bir *Balkan İşbirliği Örgütü* için bir girişim potansiyeli olarak kullanabilir. Türkiye, bunu Yunanistan ve KEİT'nin

---

<sup>90</sup> Ibid., ss. 214-215.

<sup>91</sup> Suat İlhan, "Türklerin Jeopolitiği...", op. cit., s. 198.

<sup>92</sup> KEİT, 25 Haziran 1992'de, İstanbul'da Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan iştirakiyle kurulmuş bir örgüttür.

diğer Balkan üyeleri ile birlikte organize edebilir ve bundan ek yararlar sağlayabilir.”<sup>93</sup> Ancak, KEİT’in zayıf tarafı Orta Asya Cumhuriyetleri’nin onun terkinde olmamasıdır. Yazara göre ek bir teşebbüsle ayrı bir *Türk Cumhuriyetleri Ekonomik İşbirliği Örgütü* kurulması gündeme getirilebilir.

*“Japonya, Çin ve Avrupa’nın da tarihi İpek Yolu’nun yeniden canlandırılmasında istekli oldukları dikkate alınır; Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi, Türk Cumhuriyetleri Ekonomik İşbirliği Örgütü ve Balkan İşbirliği Örgütü oluşumundan sonra bu süreçler içinde kazanılacak deneyimlerde dikkate alınarak, bir Karadeniz ve Hazar Denizi Ekonomik İşbirliği gibi potansiyeli ve etkinliği çok büyük yeni bir küresel birlik oluşturulabilir. Böyle bir birliğin, Avrupa ve Asya kıtalarındaki istikrar ile refaha ve Türkiye’nin AB ve Dünya dengesi içindeki ilişkilerine çok yönlü olumlu katkılar sağlayabileceği açıktır.”*<sup>94</sup>

Göründüğü gibi, KEİT Kafkasya boyutu ile yüzünü Orta Asya’nın içerilerine doğru yönelmektedir. Burada ise Türkiye’nin Rusya’nın yanı sıra Çin’le de kıyasıya bir rekabete girmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bölge iç ve dış dinamikleri nedeni ile o kadar fazla karmaşık bir görünüm arz etmektedir ki bütün tarafların ihtiyaçlarını karşılayacak ortak bir yol bulmak nerede ise imkânsızlaşmaktadır. Örneğin enerji politikaları açısından Batı eksenli bir strateji göreceli üstünlük sağlamışken, güvenlik ölçüsünde özellikle Rusya’nın etkisini yükselttiği söylenebilir. Diğer taraftan Çin artan ekonomik nüfusunun yanında jeopolitik üstünlük iddiasında da bulunabilir. Bölgede teşekkül etmekte olan kurumlar yaşanan kıyasıya rekabetin izdüşümlerini iyi yansıtmaktadır. Milliyetçi kesimlerin Avrasyacı görüşlerinde bölge devletlerinin her türlü hegemonyacı dürtülere karşı ortak hareket etmeleri gerektiği şeklinde bir kanaat bulunmaktadır. Onların kanaatine göre Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EKİT) bu niteliklere cevap vermektedir.<sup>95</sup> Suat İlhan’ın da ifade ettiği gibi EKİT ihtiyaçlarından güç alan bir teşkilattır.<sup>96</sup> Gerçekten bölge devletlerinin çok fazla sorunları ve ihtiyaçları bulunduğu aşikârdır. Fakat genel olarak herhangi bir kurumun, özelden de bahse konu EKİT’in mevcudiyetini ortak ihtiyaçlardan aldığı ve başarısının da bu ihtiyaçların ortak algılamasına dayanan dayanışmalarına büyük ölçüde bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Ortak ihtiyaçların neler olduğu konusunda

---

<sup>93</sup> Mustafa Gür, “Avrasya Gerçeği ve Türkiye”, *Ulusal*, Sayı 1, Güz 1997, s. 63.

<sup>94</sup> *Ibid.*, s. 63.

<sup>95</sup> EKİT’na üye olan devletler şöyledir, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, İran ve Pakistan.

<sup>96</sup> Suat İlhan’a göre “EKİT, tarihin, günümüzün ve geleceğin şartlarının zorlamasıdır. Kısaca EKİT’in benimsenip güçlendirilmesi jeopolitik bir kaçınılmazlıktır.”, Suat İlhan, “**Türklerin Jeopolitiği...**”, op. cit., s. 179.

farklı yaklaşımlar izlenebilir, ancak Türkçü Avrasyacıların perspektifinden baktığımızda EKİT'in Türk Dünyası'nın temel jeopolitik gereksinimlerine cevap veren bir örgüt olduğu düşünülmektedir. Örneğin Orta Asya'nın denizlere açılması bir ihtiyaçtır. Buna göre Orta Asya devletlerinin Türkiye üzerinden Akdeniz'e açılması yeterli görülmemekte; Hint Okyanusu'na ve Basra Körfezi'ne bağlanması da coğrafi mantığın gereği şeklinde düşünülmektedir.<sup>97</sup> Suat İlhan bu konuda şunları yazmaktadır;

*“Türk Dünyası'nın, büyük ihtiyacı olan Hint Okyanusu ve Basra Körfezi'ne kavuşması; coğrafi bütünlüğünü güçlendirmesi ve daha güçlü olup etkinliğini artırması için kültür ortaklığı bulunan komşuları ile ortaklık kurması gerekiyordu. Bu koşulları içeren komşuları Pakistan, İran ve Afganistan'dır.”<sup>98</sup>*

Gördüğümüz gibi Türkçü Avrasyacıların EKİT'in işlevlerine dair bakışları Dugin'in Rusya'nın bölge devletleri ile işbirliği yaparak sıcak denizlere ulaşma gibi jeopolitik niyetleri ile bir tezat teşkil etmektedir. Türkçü Avrasyacılara göre Rusya'nın EKİT'e üyelik başvurusunun kabul edilmemesi isabetli bir karar olmuştur. S. İlhan'a göre “Rusya'nın katılımı, EKİT'in hem sahip olduğu kültür ortaklığını hem de coğrafi bütünlüğünü bölecekti.”<sup>99</sup>

Birçok analizcinin gözlemlediği gibi EKİT çerçevesinde Türkiye ve Orta Asya Türk cumhuriyetleri arasındaki ekonomik ilişkiler kültürel yakınlıklara rağmen istenilen düzeyde ve etkinlikte değildir. Bunun başlıca nedenlerinden biri olarak Rusya'nın olumsuz etkide bulunması gösterilmektedir. Diğer bir neden Türkiye'nin kendi ekonomik zorluklarından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında EKİT üyesi yeni Türk Cumhuriyetleri'nin çalışmalara daha intibak etmedikleri şeklinde bir görüş de bildirilmektedir.<sup>100</sup> Bu doğrultuda Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'ın gümrük birliği kurmaları, Orta Asya devletlerinin kendi aralarında bütünleşmelerini sağlamaları bakımından ileri bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bazı araştırmacılar ise EKİT'in etkisizliğinde Türkiye ve İran'ın Orta Asya politikalarının birbirinin zıttı olduğu ve bu yüzden de kurumun Türkiye'nin Orta Asya'ya açılmasında önemli bir araç olamadığı

---

<sup>97</sup> Ibid., s.205.

<sup>98</sup> Ibid. s. 206.

<sup>99</sup> Ibid.

<sup>100</sup> Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasi Kuruluşlar**, 5. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, 2002, s. 548.

kanaatindedirler.<sup>101</sup> Örneğin, Amerikalı analizci Graham Fuller, İran'ın Orta Asya'ya İran İmparatorluğu'nun tarihsel bir devamlılığı (nüfuz alanı) olarak baktığına işaret eder.<sup>102</sup> Bu nispette İran'ın Türkiye'nin Pantürkçü yaklaşımları ile rekabet edeceğini öngörmektedir. Diğer taraftan Türkiye ile İran arasındaki fikir ayrılıkları bir diğer EKİT üyesi olan Azerbaycan'ın Ermenistan'la olan sorunlarında kendi göstermiştir. Burada İran'ın Ermenistan'ı desteklemesi onun etnik ve kültürel bağların ötesinde bir ideolojik etkinlik peşinde olduğunun ifadesi şeklinde değerlendirilmektedir.<sup>103</sup>

Yaygın bir kanaate göre Pantürkçü düşünceler toplumsal bilinç düzeyinde olmasa da yeni devletlerde ulusal kimliklerin oluşturulmasına dair geliştirilen ideolojik söylemlerde etkisini sürdürmektedir. Bu görüşe göre çeşitli partiler ve toplumsal hareketler ideolojik kavramsallaştırmalarında Pantürkçü öğelere yer vermektedirler. Ancak bunlardan hiçbirisi uygulamalara aktarılacak bir doktriner söylemlere dönüştürülmemektedir. Hepsinin başlıca amaçları ulusal egemenliklerini güçlendirmek ve Orta Asya'da bölgesel bütünleşme süreçlerini derinleştirmektir.<sup>104</sup> Bu nedenle de bölge devletleri ister BDT olsun isterse de EKİT kendilerini hiçbir bölgesel kurumun sınırlarına hapsedmek istememektedirler.<sup>105</sup>

Bölgenin geleceğine yönelik (dolayısıyla da bütünleşme doğrultusundaki stratejilerin yapılabilirliğine dair) ekonomi odaklı sorun-çözüm diyalektiği yapıldığını gözlemleyebiliriz. Bütün unsurlar ekonomik işbirliklerinin karşılıklı fayda sağlayacağı ve politik sorunların çözüme kavuşturulmasında önemli bir araç olacağı, dolayısıyla da bütünleşmenin yolunu açacağı konusunda ortak bir görüşü paylaşmaktadırlar.<sup>106</sup> Bu bakışa

---

<sup>101</sup> Çağrı Erhan, "Türkiye ve Bölgesel Örgütler", **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, der., Çağrı Erhan, Mustafa Aydın, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2006, içerisinde, s. 419; 1990'lı yılların başlarında Türkiye ve İran'ın Orta Asya politikalarının karşılaştırmalı analizi için bakınız, Oles M. Smolansky, "Turkish and Iranian Policies in Central Asia", **Central Asia, its Strategic Importance and Future Prospects**, ed., Hafeez Malik, St. Martin's Press, New York, 1993, pp. 283-310.

<sup>102</sup> Graham E. Fuller, "Central Asia and American national Interests", **Central Asia, its Strategic Importance and Future Prospects**, ed., Hafeez Malik, St. Martin's Press, New York, 1993, p. 134.

<sup>103</sup> Olivier Roy, **The New Central Asia, Geopolitics and the Birth of Nations**, I.B. Tauris, New York, 2007, p. 200.

<sup>104</sup> Yuriy Kulchik, Andrey Fadin, Victor Sergeev, **Central Asia After the Empire**, Pluto Press, Chicago, 1996, p. 53.

<sup>105</sup> Roy, "The New Central...", op. cit., p. 191.

<sup>106</sup> Bazı görüşlere göre Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında ekonomik bütünleşmenin sağlanmasında KEİT ve ECO (EKİT) gibi kurumlar bunu yapabilme kapasitesinden yoksundurlar. Bu konuda Bkz, Bayram Güngör, "Türkiye ile Yeni Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Ekonomik Entegrasyonun Olabilirlik Etüdü", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 6, Ağustos-Ekim 2000'den aktaran Sibel Turan, op. cit., s. 793.

göre Rusya ekonomik olarak bölgenin ihtiyaçlarını karşılayacak güçte olmadığı nispette bölge üzerinde etkinliğini kaybetmiştir.<sup>107</sup> Türkiye açısından da aynı ekonomik ölçütlerin geçerli olduğu ifade edilmektedir. 1990'lı yılların başında ilk romantik söylemlerinin başarısızlığının yerini alan pragmatik yaklaşımlarda Türkiye'nin bölgeye önerebileceği işbirliği olanakları derecesinde etkinlik kazanabileceği görüşü egemenlik kazanmıştır.<sup>108</sup>

Bu nedenledir ki ABD'nin enerji politikaları gibi makro-ekonomik projeler güvenlik meseleleri yanında uzun vadede politik ve kültürel dinamikleri de etkileme kapasitesine sahiptir. Bu bağlamda makro ölçekli etki kapasitesine sahip olan bir diğer proje AB'nin TRACECA programıdır. Bilindiği gibi Sovyetler döneminde periferideki ülkelerin ulaşımdaki alt yapıları, özellikle de enerji hatları ve demir yolları Rusya'ya bağlanmıştır. Bugün ise bu mesele, devletlerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları açısından stratejik bir önem kazanmıştır. Bu bağlamda, TRACECA programı bu temel ihtiyacı gidermeye yönelik bir proje olarak görülmektedir. Hatırlanacağı gibi Rus neo-Avrasyacı düşünür Aleksandr Panarin, tarihi *İpek Yolu*'nun yeniden canlandırılması timsalinde TRACECA gibi Avrasya'nın güney hattında ve Rusya'yı içine almayacak her türlü bütünleşme projelerinin Rusya için barındırdığı tehlikelere, dolayısıyla Rusya'nın yer almadığı her türlü Avrasyacılığa karşı çıkmıştır. Bu nedenle de Karadeniz'de ve Orta Asya'da yapılacak her türlü ekonomik entegrasyona Rusya'nın aktif müdahalelerde bulunacağını tahmin edebiliriz.

Munro'nun da işaret ettiği gibi bugün Orta Asya'daki yönetici kadrolar kültürel, dil ve dini konulardaki "yardımların" ötesinde ekonomik kalkınma projelerine ihtiyaç duymaktadırlar.<sup>109</sup> Onların bu temel "ihtiyaçlarını" etkileyecek dinamikler ise bölgenin çok karmaşık sosyo-kültürel yapısı ile yakından ilişkilidir. Kanaatimizce bölgenin kendine has sosyo-politik durumu ile ilişkisellikte milliyetçi temayüller, ekonomik faktörlerle etkileşimde bölgenin geleceğini belirleyecek temel bir paradigmatik değer kazanmaktadırlar. Bağımsızlık süreçlerinin ve bölgesel politikaların incelenmesi geleceğe yönelik esas olarak üç düzlemde milliyetçi perspektif ortaya çıkarmaktadır.

---

<sup>107</sup> Bu görüşün sahibi Olivier Roy'a göre Rusya bölge üzerindeki etkinliğini sadece piyasa mantığı ve kuralları doğrultusunda örneğin Lukoil gibi devasa şirketlerinin faaliyetleri ile sürdürebilir. Bkz, Roy, "**The New Central...**", op. cit., p. 196.

<sup>108</sup> Kulchik, Fadin, Sergeev, "**Central Asia after the Empire...**", op. cit., p. 53.

<sup>109</sup> Ross H. Munro, "Central Asia and China", **Central Asia and the World**, ed., Michael Mandelbaum, CFRP, New York, 1994, içerisinde, p. 229.

Birinci düzlemde bölgenin etno-demografik yapısı ile bağlantılı olarak etnik ayrılıkçı hareketler yer almaktadır. Etnik bilinçlenmenin kristalize olması ve buna dayalı politikaların izlenmesi Orta Asya devletlerinin geleceği için büyük bir tehdit içerebilir. Burada ilk akla gelen Kazakistan'ın durumudur. Bilindiği gibi etnik Kazaklar ülke nüfusun sadece yarısını oluşturmaktadır.<sup>110</sup> Bunun yanında Özbekistan'daki Tacik azınlıklar; Tacikistan'daki, Kazakistan'daki ve Kırgızistan'daki Özbek azınlıklar; Kazakistan'daki Uygurlar, Özbekistan'daki Kazaklar vs. etnik temayülleri esas alacak milliyetçiliklerin yol açabileceği çatışma potansiyellerini yansıtmaktadır. Buraya köktendinci eğilimleri de dâhil edebiliriz. Çünkü uygun şartlarda bu eğilimler etnik ayrılıkçı hareketlere eklenilebilirler.

İkinci düzlemde, Sovyet sonrası bağımsızlık kazanmış devletlerin ulus-devletlerini inşa etmelerindeki süreçte izleyecekleri milliyetçiliklerdir. Şu anda bu süreç çok sancılı bir şekilde ilerlemektedir, çünkü etkilendikleri birçok faktörleri hesaba katmak gerekmektedir. Yerli ve global unsurların çatışması en çok bu süreçte gözlemlenmektedir. Yönetici kadroların ne tür yol izleyecekleri, kendi toplumları için hangi tür kimlikleri öne çıkaracakları ana çizgileri belirleyecektir. Örneğin bölgesel yönetimler bu süreçte, demokrasi ve sivil toplum temelinde Batı tarzı toplum modeli ve sivil yurttaşlık mı, yoksa geleneksel Rus politik kültürünün de etkisi ile kısmen Batılılaşma ve otoriter yönetimlere dayalı ve otokton özellikleri esas alan politikalar mı benimseyecekler? Ya da Asyalı özelliklerini mi öne çekecekler?

Ulus inşası süreçlerinde resmi milliyetçilikler ayrılıkta etnik, dini ya da coğrafi unsurlardan herhangi birine ya da aynı anda birkaçına atıfta bulunabilirler. Örneğin Kazakistan'da, etnik Kazak mı, yoksa Kazakistanlı mı, yoksa Müslüman Kazak ya da Türk ve hatta Avrasyalı kimliklerinden hangisinin kabul göreceği<sup>111</sup> yukarıda belirtilen karmaşık faktörlerin etkileşiminden doğacak bir sürecin sonunda belirlenecektir.

Nihayet son düzlemde şuanda ekonomik dinamiklerin ve ortak kaygılara dayalı güvenlik politikaların tesirinde ifade olunan pan-milliyetçilikleri görmekteyiz. Çoğu eski

---

<sup>110</sup> Bilindiği gibi Kazakistan kendi bünyesinde büyük oranlarda etnik Rus nüfusu barındırmaktadır. Bu duruma işaret eden Soljenitsin, Rusya'nın geleceğine dair çizdiği ve etnik Rusları merkeze alan vizyonunda Kazakistan'ın mukadderatını da Rusya'ya bağlamıştır. Bkz, Aleksandr Soljenitsin, **Rusya Nasıl Kurtulur?** Remzi Yay., İstanbul, 1992, ss. 12-14.

<sup>111</sup> Bu sürecin Kazakistan'daki genel izdüşümlerini aydınlatması bakımından bakınız, Timur Kozirjev'le "Türk Birliği Üzerine Konuşulacak Çok Önemli Söyleşi", 10 Ekim 2007, <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=1069&kat1=8> (e.t. 15.02.2010)



ve yeni emperyalist tutkuların harmanlanmış bir varyasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, bölgesel kalkınma, ekonomik refah ve istikrar gibi ideolojik söylemleri esas alan ekonomik “pancı” hareketlerdir.

Genel bir ifade ile söyleyecek olursak ekonomik bütünleşme arayışları bölgesel devletlerin ortak ihtiyaçlarını yansıtmakla beraber, bölgede, genel hatları ile ortaya konan milliyetçi süreçlerce de etkileşimli ve dönüşümlü bir süreç şeklinde izlenecektir. Dolayısıyla KEİT ve EKİT gibi kurumların da etkinliği büyük ölçüde bu tarz ekonomi temelli milliyetçiliklerin başarısına bağlı kalmaktadır.

### **1.2.2. Karşı Kutup: Şanghay İşbirliği Örgütü ve Bağımsız Devletler Topluluğu**

Avrasya’daki devletler arasındaki ekonomik rekabetin bir benzeri de bölgesel kurumlar arasında yaşanmaktadır. Zira, tehdit sorunlarına karşı güvenlik politikaları, rekabet ortamına karşı işbirliği olanakları, düşünsel projelerde gerçeklikle hayallerin iç içe geçmiş karmaşık bir görünümünü sunmaktadır.

Türkiye’deki Avrasya’ya vurgu yapan entelektüeller Avrasya’daki bölgesel örgütlenmelerin günümüzde ve gelecekte üstlendikleri/üstlenecekleri roller konusunda farklı görüşler bildirmektedir. Örneğin, Türkçü Avrasyacıların tasavvurunda KEİT ve EKİT (ECO) gibi kurumlar Türkiye açısından stratejik pozisyonları nedeniyle önemli görülmektedirler. Fakat şu bir gerçekliktir ki KEİT ve EKİT gibi oluşumlar stratejik önemleri bulunmakla beraber Türkçü Avrasyacıların düşündükleri tarzda bir etkinlik göstermekten henüz yoksundurlar.

Türkçü Avrasyacıların Avrasya’da bütünleşme algısının karşı kutbunda, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi oluşumlar yer almaktadır. BDT hususunda bütün analizcilerin ortak kanısı bu kurumun, SSCB sonrası RF’nun jeopolitik öncülleri doğrultusunda işlevsel kılınması gayretlerine rağmen etkin bir bölgesel oluşum olmanın ötesinde Rus nüfuzunun sembolik bir yansıması olduğudur.<sup>112</sup> Türkiye’de Avrasyacılığa vurgu yapan yazarlardan olan Mustafa Gür, BDT’nin geleceğinin sadece askeri güvenlik boyutuyla sınırlı olacağını düşünmektedir.<sup>113</sup>

---

<sup>112</sup> BDT’nin işlevselsizliği konusunda bkz, Kulchik, Fadin, Sergeev, “**Central Asia after the Empire...**”, op. cit., p. 47-48.

<sup>113</sup> Gür, op. cit., s. 62.

Kanaatimizce böyle olmakla beraber, BDT kapsamında yürütülen askeri-güvenlik stratejileri Birliğe üye devletlerden örneğin Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan açısından hiçbir zaman tatmin edici bulunmayacaktır. Her bir bölgesel oluşumun başarısı bir araya getirdiği unsurların ortak menfaatlerine en üst düzeyde karşılık vermesine bağlıdır. Tabii ki hiçte her zaman ortak ihtiyaçlardan beslenen işbirlikleri demokratik biçimlerle şekillenmemektedir. Etkin bir otorite biraraya gelmenin genel çerçevesini belirleyebilir. Bu bağlamda Weber'in ifade ettiği otorite algılamalarının burada geçerli olduğu ileri sürülebilir ki biz de bu kanaatteyiz. Geleneksel, rasyonel veya karizmatik otoritelerden her biri objelerini farklı sosyo-psikolojik etmenlerle kendisine bağlamaktadır.<sup>114</sup> Örneğin BDT coğrafyasında Rus otoritesi diğer unsurlar açısından patrimonial (“büyük kardeş” – “güçlü komşu”) niteliğinin sürekliliği yanında daha çok R. Sennett'in tatminkâr olmanın ötesinde rasyonel ve zorlayıcı dürtülerle harekete geçen egemen güç imgelerine dayalı otorite olarak nitelediği bir şekle sahiptir.<sup>115</sup> Nitekim içsel bir kabul görmenin ötesinde dışsal etmenlerle rasyonalize edilmeye çalışılan Rus otoritesi, BDT'yi, ortak tutum ve mutabakatın sağlanamadığı stratejik yönü zayıf bir kurum hüviyetine büründürmektedir.

Türkçülerin Avrasya vizyonunda tahayyül edilen bütünleşme çizgisinin karşıvektöründe gelişme gösteren en önemli kurum ŞİÖ'dür.<sup>116</sup> Bu örgüt, Avrasya'daki bölgesel işbirliği süreçlerinin yükselen değeri olup, özellikle 2000'li yıllarda kurumsal gelişimini tamamlayarak bölgesel etkinlik arayışlarına girmiştir. ŞİÖ kurumsal yapısını güçlendirdikçe NATO ve AB gibi uluslararası oluşumların kendisiyle işbirliği istekleri artmaktadır. Son dönemlerde ABD ve AB'nin ŞİÖ'ne tam üyelik veya gözlemci statüsü ile katılma isteklerinin zaman zaman gündeme geldiği bilinmektedir. Özellikle, ŞİÖ'nün 2007'de Bişkek'te toplanan liderler zirvesinde hem '2007 Barış Misyonu' adlı ortak askeri

---

<sup>114</sup> Weberci anlamda karizmatik otoritenin bir örneği olarak 1990'lı yılların başlarında Türkiye'nin kendiliğinden gelen ancak hiçbir şekilde devamlılığını sağlayamadığı, bağımsızlığını kazanmış Türk Cumhuriyetleri'nin bakışlarında sahip olduğu konumu gösterilebilir.

<sup>115</sup> Sennett'e göre, paternalist gücün vaatleri aldatıcı ve aşağılayıcıdır, “*Kendini bana teslim et, ben sana bakarım; sana nasıl bakacağımı ben bilirim.*” Uzunca bir tarihsel dönemde Rusya tarafından bağımlı unsurlara sunulan “büyük kardeş” imgesi Sennett'in ifade ettiği çerçevede bir algılamaya sebebiyet vermiştir. Rasyonel ve zorlayıcı güce dayanan otorite ise hiçbir güvence vermez. Sennett bunu “*senin bana ihtiyacın var, benim sana yok; öyleyse kendini bana teslim et*” şeklinde göstermektedir. Richard Sennett, **Otorite**, 2.basım, çev. Kamil Durand, Ayrıntı Yay, İstanbul, 2005, ss. 177-178.

<sup>116</sup> Temeli Nisan 1996'ta “Şanghay Beşlisi” adlanan bir bildiri ile atılan Örgüt 2001 Haziran'ında Şanghay İşbirliği Örgütü (Shanghai Cooperation Organization) olarak RF, Çin, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan tarafından kurulmuştur. ASEAN ve İslam Konferansı Örgütü gibi kurumlarla diyalog içerisindedir. 2004 itibarıyla Moğolistan, 2005'ten itibaren ise Hindistan, Pakistan ve İran gözlemci statüsü ile kuruma alınmışlardır.

tatbikatın değerlendirmesi hem de bir ‘Enerji Kulübü’nün oluşmasına dair yapılan vurgular, Batılı devletlerde olumsuz tepkilere yol açmıştır.<sup>117</sup>

Avrasyacı perspektifler açısından ŞİÖ’nün ortaya koyduğu tablo farklı değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Bir kısım analizciler ŞİÖ’nün çok taraflılığına ve bölge devletlerinin uluslararası terörizmle mücadelede etkin pratik çözümler üretebilme kapasitesine vurgu yaparak örgütü yararlı bulmaktadırlar. Bu görüşe karşı olanlar ise ŞİÖ’nün çok taraflılığını aslında yüzeysel bulmaktadırlar. Bu görüşe göre aslında ŞİÖ açıkça Batı karşıtı tutuma sahip olan bir örgüttür.<sup>118</sup>

Bizim görüşümüze göre, ŞİÖ’nün önemi ve etkinliği üç ana faktörle bağlantı kurularak anlaşılabilir. Birincisi ŞİÖ, kendi çatısı altında bölgenin iki büyük devleti olan RF ve Çin’i bir araya getirmektedir. ŞİÖ, hem Moskova hem de Pekin’e bölgesel ekonomik, güvenlik, askeri vs. alanlarda ortak hareket etme olanağı sağlamaktadır. Çin, 1970’li yıllardan itibaren stratejik olarak ekonomik kalkınmasına odaklanmış durumdadır. RF’da ise V. Putin’in iktidara gelmesiyle beraber dış politika, ekonomik öncüllerin ışığında şekillendirilmeye başlanmıştır. Çin ve RF’nun ekonomik gelişmeye verdikleri önceliğin yanında Avrasya coğrafyasında Amerikan varlığına karşı ortak bir görüş benimsedikleri de gözlemlenmektedir. Çin ve RF arasında geliştirilecek işbirliği her zaman güçlü bir ittifaka dönüşebilme potansiyeli taşımaktadır.

Armağan Kuloğlu’ya göre aslında RF ve Çin rekabet içerisinde olmalarına rağmen, ABD’nin hegemon durumuna karşı ittifak sağlamış durumdadırlar. Birbirleriyle rekabet ederek zayıf düşmemeleri için belli bir müddet için dayanışma sağlanmıştır. Ona göre ŞİÖ oluşum nedenini, bu dayanışma ihtiyacından almaktadır.<sup>119</sup>

İkinci faktör Orta Asya’nın klasik jeopolitik kuramlarında *Heartland* (anakara) olarak bahsi geçen jeostratejik konumuyla ilgilidir. Orta Asya coğrafyasının yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerinin hemen yanı başında Çin, RF ve Hindistan gibi büyük devletler yer almaktadır. Diğer tarafta da Afganistan ve Irak gibi bölgeye yakın coğrafyalara bilfiil yerleşmiş, dolaylı ve dolaysız olarak bölge devletlerini etkileme

---

<sup>117</sup> Bobo Lo, *Axis of Convenience, Moscow, Beijing, and the New Geopolitics*, Brookings Institution Press, Baltimore, 2008, pp. 105-107.

<sup>118</sup> Ibid., p. 104.

<sup>119</sup> Armağan Kuloğlu, “Geleceğin Güç Odağı Çin ve Bu Ülkenin Türkiye İle Olan İlişkileri”, *Global Strateji*, Sayı 11, Güz 2007, ss. 50-51.

kapasitesi olan ABD mevcudiyeti söz konusudur. Bu bağlamda ŞİÖ, rejimlerin güvenliğini, terörizme karşı mücadeleyi ve ticareti, ortak menfaatler olarak belirlerken,<sup>120</sup> bu amaçları herhangi bir diğer büyük gücün normatif amaçlarından daha üstün tutmaktadır. Bu amaç ise Orta Asya ülkelerine büyük güçler tarafından poligona çevrilmeden kendi menfaatlerini dengeli bir şekilde yürütme olanağı vermektedir. Bu bağlamda RF ve Çin gibi örgütün asli kurucu iki gücü “Şanghay ruhu” olarak adlandırdıkları eşitlik ve karşılıklı kazanç ilkelerine dayalı işbirliği vurgusu ile hem ŞİÖ’ne yeni tarz uluslararası örgüt kimliği kazandırmakta hem de bu yolla kendi menfaatlerini daha uygun bir çizgide gerçekleştirme olanağına kavuşmaktadırlar. Ayrıca bu strateji ile hem RF hem de Çin, ŞİÖ’de izledikleri politikaların herhangi bir küresel üstünlük arayışlarına yönelmediğini ifade etmektedirler. Ancak aynı zamanda açık bir şekilde ABD’nin Orta Asya da dahil olmak üzere global hegemonyasına karşı çıkmaktadırlar.

Hem Çin hem de RF, Türkiye’nin Orta Asya’ya yönelik ilgisini kendi çıkarları açısından olumsuz bulmaktadır. Bilindiği üzere Rusya uzunca bir dönem Türk Cumhuriyetleri Zirvesi ve ECO gibi oluşumlar yerine BDT tabanında işbirliğine ağırlık vermeye çalışmıştır.<sup>121</sup> Çin’in ise Türkiye’ye Doğu Türkistan ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yönelik Pantürkçü eğilimlerinden dolayı kuşkuyla yaklaştığı bilinmektedir.<sup>122</sup>

Kazakistanlı Türkolog Timur Koziryev, sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle Çin’in başta Kazakistan ve Kırgızistan olmak üzere Orta Asya devletleri için RF ve ABD’ye göre daha büyük bir tehdit oluşturduğunu ifade etmektedir. Ona göre Çin, Cengiz Han İmparatorluğu’nun kurulduğu toprakların kendisine ait olduğunu ileri sürmekle iddialarını tarihsel bir temele dayandırmaktadır.<sup>123</sup> SSCB dönemlerinden itibaren Çin’in özellikle bugünkü Kazakistan ve Kırgızistan dâhilindeki topraklara yönelik iddialarının olduğu bilinen bir gerçekliktir. 1994 yılında sınırların karşılıklı tanınmasına ilişkin resmileştirmelerden sonra toprak iddialarına ilişkin sorunlar önemli ölçüde ortadan kalkmışsa da Çin’in genişleyen jeopolitik etkinliği ve demografik yapısı Orta Asya

---

<sup>120</sup> Bobo Lo, op. cit., pp. 108-109.

<sup>121</sup> Aktaran Akgül, op. cit., s. 193.

<sup>122</sup> Munro, op. cit., p. 228.

<sup>123</sup> Bkz, Koziryev, loc. cit.

ülkelerini ürkütmektedir. Ekonomik alanda ise Çin'in bölgeye nüfuzu etkin bir şekilde yayılma göstermektedir.

Bu doğrultuda Çin'in dört temel hedef doğrultusunda Orta Asya politikalarını şekillendirdiği ifade edilmektedir. Çin'in buradaki hedefleri ŞİÖ'nün de hangi perspektifte gelişeceğini ve neden Türkçü Avrasyacıların genelde ŞİÖ'ne özelde de Çin'e olumsuz yaklaşıklarını anlamamızı sağlayacaktır. Her şeyden önce Çin, Rusya ve Orta Asya ülkeleriyle istikrarlı ve güvenli sınırlara sahip olmaya çalışmaktadır. Çünkü Doğu Türkistan (Xinjang) ve diğer batı eyaletlerinin ekonomik gelişimine sahip olmayı amaçlamaktadır. İkinci olarak, Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı güçlerin her türlü uluslararası bağlarını önlemeye çalışmaktadır. Üçüncü olarak ise kendi etkisini örtük de olsa bölgenin ötesine doğru genişletme gayretindedir. Böylelikle Çin hükümeti Soğuk Savaş sonrasının stratejik ikliminde jeopolitik pozisyonu açısından etkin bir alan oluşturmaya çalışmaktadır.

Son olarak ise Çin ekonomik gelişiminde önemli bir etken olan enerji kaynaklarına erişimini ve ulaşım yollarını çeşitlendirmeyi ve güvene almayı hedeflemektedir.<sup>124</sup> Çin'in bu sonuncu hedefi, RF'nun son yıllarda izlediği enerji politikaları ile birlikte bizim ŞİÖ'nün oluşumunda gördüğümüz üçüncü önemli faktörü teşkil etmektedir.

Bugünün ve de öngörülebilir geleceğin ekonomik ve enerji meseleleri bölgenin politik tablosunda belirleyici olacaktır. Bu doğrultuda RF açısından başlıca amaç hem kendisinin enerji projelerini hem de Orta Asya'daki enerji koridorlarını 'kuzey – güney' vektöründe şekillendirerek bunu bir stratejik araç olarak kullanmaktır. Akgül'ün de vurguladığı üzere, RF'nun Ocak 2002'de Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan'la beraber Avrasya Gaz Üreticileri Birliği'ni (EAGP) kurmuş olması ve enerji zengini ülkeler olan İran ve Türkmenistan'la da ikili anlaşmalarla 'müşterek bir sistem oluşturma' çabaları aslında Avrasya'da enerji politikalarında üstünlüğü ele geçirme stratejisine işaret etmektedir.<sup>125</sup> Çin açısından ise hızlı büyüme ritmine sahip olan ekonomisinin enerji kaynaklarına olan güvenli erişimi önceliklidir. Bu bağlamda hem RF hem de Çin için ŞİÖ,

---

<sup>124</sup> Richard W. X. Hu, "China's Central Asia Policy, Making Sense of the Shanghai Cooperation Organization", **Central Asia at the End of the Transition**, ed., Boris Z. Rumer, M.E. Sharpe, 2005, New York, içerisinde, p. 132.

<sup>125</sup> Akgül, op. cit., s. 194.

Avrasya enerji politikaları açısından kompleks çıkarların ortak bir platformda ele alınması anlamına gelmektedir.<sup>126</sup>

Önde gelen Rus Sinologlardan Mihail L. Titarenko Avrasya’da Rusya ve Çin ilişkisini stratejik işbirliği olarak nitelemektedir. Ona göre yakın çevresinde bir çekim alanı oluşturmayı amaçlayan örgüt ileride Pakistan ve İran’ı da kendi saflarına almayı düşünebilir.<sup>127</sup>

Türkiye’deki bazı analizlerde de ŞİÖ’ne üyelik yönünde bir yakınlaşmaya girmesinin Türkiye’nin menfaatlerine uygun olduğu şeklinde görüşler savunulmaktadır. Örneğin, Kuloğlu, Türkiye’nin çevresindeki ülkelerle ilişkilerini ihmal etmeden, Kafkasya’yı da ön planda tutarak ŞİÖ ile bir iletişim içerisine girmesinin doğru olacağını ifade etmektedir. Ancak yine aynı yazarın vurguladığı gibi hem Çin hem de RF, Türkiye konusunda bazı çekincelere sahiptirler. “Çin’e göre Doğu Türkistan Sorunu, Rusya için ise Türkiye’nin Orta Asya ülkeleri üzerinde etkinlik sağlayacağı ve dolayısıyla da kendi etkisini azaltacağı endişeleri vardır.”<sup>128</sup> Türkçü Avrasyacılar, Çin ve Rusya’nın Orta Asya politikalarındaki açık veya örtük niyetleri sebebiyle Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’nin önünde tek bir seçim olduğunu ifade etmektedirler.

*“Asya Türk Cumhuriyetleri’nin Rusya ve Çin’in tehdidi karşısında ortak kültür unsurlarını geliştirerek Atatürk ilkeleri yönünde evrensel değerlere ulaşım dünya değerleri ile bütünleşmekten başka seçenekleri olduğunu söylemek zordur.”<sup>129</sup>*

Nitekim milliyetçi kesimlerde de ister BDT isterse de ŞİÖ bağlamında olsun Rusya’nın Avrasya politikalarına karşı ciddi kuşku duyulmaktadır. Ahat Andican’a göre, Rusya’nın eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerindeki nüfuzunu, özellikle de Orta Asya bölgesindeki etkinliğini, Türkiye ile paylaşacağı gibi saf bir hayale kapılınmamalıdır.

*“Türkiye ve Türk Dünyası’nın geleceği, büyük ölçüde Rusya ile yapılacak sosyopolitik ve ekonomik mücadelenin sonuçları tarafından belirlenecektir... Bu*

---

<sup>126</sup> Enerji stratejilerinin bölgesel politikalara etkisi konusunda bakınız, Yaşar Onay, “Hazar Enerji Kaynakları’nın Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri”, **Avrasya Etütleri**, No 23, Yaz-Sonbahar, 2002, ss. 29-67.

<sup>127</sup> Sibel Turan, op. cit., s. 799.

<sup>128</sup> Kuloğlu, op. cit., s. 52.

<sup>129</sup> Orta Asya devletlerinin önündeki jeopolitik seçenekler konusunda bakınız Suat İlhan, “**Türklerin Jeopolitiği...**”, op. cit., s. 180.

*rekabetin gereklerine göre şekillendirilmeyen Türk dış politikası da başarısız olmaya mahkûmdur.*"<sup>130</sup>

Rusya'ya ve Rus Avrasyacılığına aynı kuşkulu bakış Arslan Bulut'un görüşlerinde de ifadesini bulmaktadır. Bulut, Rusyasız ya da Rusya'ya rağmen Türk birliğinin sağlanmasının imkânsızlığını bir çelişki olarak görmektedir. Avrasya Birliği, dolayısıyla Türk birliği önündeki bu çelişkinin etnik temelde sağlanacak olan iki ayrı birliğin – Türk ve Slav birlikleri – gerçekleştirilmesiyle aşılabileceği kanaatindedir.<sup>131</sup>

Genel hatlarıyla yukarıdaki tablo içerisinde Türkçüler, ŞİÖ'nü Rusya ve Çin'in Avrasya stratejilerinin bir uzantısı olarak görmektedirler. Zira, ŞİÖ, Rusya ve Çin'in Orta Asya'yı kendi aralarında nüfuz alanlarına paylaştırdıkları bir projedir. Nitekim Türkçülerin genelde Batı özelde de ABD'ni Avrasya'da denge unsuru görmelerinin nedeni Rusya ve Çin'in bölgedeki yayılcı girişimlerinden edindikleri tehdit algısıdır.

## **2. İDEOLOJİK DEĞİŞKEN: ULUSAL SOL VE AVRASYACILIK**

1990'lı yıllardan itibaren politik yelpazenin solunda yer alan ve kendisini ulusal solcular olarak tanımlayan kesimlerde bir Avrasya düşüncesi geliştirilmiştir. Genel olarak bu yapı içinde bir tarafta Attila İlhan ve onun çizgisinde olan yazarlarla, diğer tarafta Doğu Perinçek'in başını çektiği İşçi Partisi ve çevresinin düşünceleri bulunmaktadır.

Ulusal solculuk savunduğu görüşlerin temellerini, temelini ulusal devrimcilik ve ulus-devlet egemenliği (ve de bağımsızlığı) ilkelerinden alan anti-emperyalizm, anti-kapitalizm ve anti-globalizm şeklinde tanımlanmaktadır.<sup>132</sup> Bu bağlamda, Avrasyacılık sömürgeciliğe karşı ulusal bağımsızlık mücadelesinin sosyalist tonlamada yorumlanmasıdır. Marksist kuramdaki sosyalist devrim ulusal devrim şeklinde, yani milli bağımsızlık hareketleri olarak algılanmaktadır.

Avrasya, ulus-devletlerin mukadderat birliği olarak görülmektedir. Küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeni gibi retorikler emperyalizmin ideolojik meşrulaştırıcı araçları olduğundan, Avrasyacılık kendisini karşıt kutupta konumlandıran ideolojik bir söylemdir. Sömürgecilik başta Avrasya olmak üzere bütün Üçüncü Dünya ülkelerini hedef aldığından Avrasyacılık da emekçi sınıf – mazlum halklar özdeşliğinde kapitalizme, sömürgeciliğe

---

<sup>130</sup> Andican, "Türkiye, Türk Dünyası...", op. cit., s. 29.

<sup>131</sup> Bulut, "Küresel Haçlı Seferi...", op. cit., s. 225.

<sup>132</sup> Mehmet Gürsan Şenalp, "Yeni Dünya Düzeni, Ulusal Sol ve Avrasya", **Ulusal**, Sayı 4, Güz 1997, s. 70.

karşı Üçüncü Dünyanın ortak görüşünü ve tutumunu yansıtan bir doktrin olarak görülmektedir.

## 2.1. İdeolojik Değişkenler:

### 2.1.1. “Avrasya Birlikteliği” Düşüncesi

Ulusal solcu kesimlerde Avrasya düşüncesi, Orta Doğu’da Sosyalist düşüncenin tarihsel seyri ve dinamiklerinden ileri gelen temayüllerinin Soğuk Savaş sonrasının hâkim paradigması olan küreselleşme perspektifinde yeniden ele alınmasıdır. Retrospektif bir tutumla sosyalist düşünce, Avrasya ve Avrasyacılığı kendi ideolojik toplumsallaşmalarının söylemsel aracı olarak işlevsel bulmaktadır.

Her şeyden önce sosyalist düşüncenin Orta Doğu’da alâmetifarıkası Batıya karşı verilen milli kurtuluş hareketleridir. Öğün’ün de belirttiği gibi Orta Doğu’da anti-empyralist bir çizginin dışında telaffuz edilebilecek herhangi bir sosyalist akıma rastlanmaz. Sosyalist düşüncenin Orta Doğu’da kendisini yeniden üretmesinde “*ezilen millet*”, “*ezilen halk*” retorikleri sosyalist akımların vazgeçemedikleri ve sık sık kullandıkları bir söylem olagelmıştır. Bu bağlamda emek-sermaye çelişkisi şeklinde temel Marksist teze oturmayan söylem, milliyetçi saiklerle eklemlenme ihtiyacı hissetmiştir.<sup>133</sup>

Sosyalist düşüncenin bu “Üçüncü Dünyacı” görüntüsü bazı bilim insanlarına göre yapısal sebeplerden kaynaklanmaktadır. Örneğin Carlos Rangel, gelişmiş sanayi ülkelerinde toplumsal sınıflar arasındaki 19. yüzyıldaki (ve günümüzdeki) ilişkilerin her bir ülkenin içe dönük sorunları olduğunu; fakat gelişmiş kapitalist ülkelerle Afrika’nın, Asya’nın ve Batının marjinal (Latin Amerika) ülkelerinin ilişkilerinin ise dışsal ve “yüzeysel sürtünmelere” dayalı olmasından dolayı kolayca milliyetçiliğe indirgenildiğini ve eklemlendiğini söylemektedir.<sup>134</sup> İngiliz Marksist iktisatçı John Atkinson Hobson’un, *Emperyalizm* (1902) başlıklı çalışmasında ilk defa zenginler ve yoksullar arasındaki çelişmeyi tarihsel gidişatın temel dürtüsü olarak görmesi ve devrim kavramına da bu bağlamda yaklaşması, ilerleyen dönemdeki sosyalist düşüncenin Üçüncü Dünyacı

---

<sup>133</sup> Süleyman Seyfi Öğün, *Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye*, Bağlam Yay., İstanbul, 1995, ss.146-147.

<sup>134</sup> Carlos Rangel, *Third World Ideology and Western Reality*, Transaction Publishers, New Brunswick, 1988, p. 38.



yorumlarının da ilham kaynağı olmuştur.<sup>135</sup> Hobson'un etkisiyle klasik Marksizm'de, özellikle R. Hilferding, N. Bukharin ve V. Lenin emperyalizmi, 19. yüzyılın sonlarına doğru gelişmiş kapitalist ülkeler arasında politik, askeri ve ekonomik rekabete götüren kapitalizmin ileri bir aşaması şeklinde kavramsallaştırmışlardır.<sup>136</sup> Bu bağlamda birçok formüleştirmelerde emperyalizmle sömürgecilik birbiriyle ilişkilendirilmiş ve ekonomik istismarın güçlü ile zayıf arasında politik bir hiyerarşiye de yol açtığı ifade edilmiştir. Bu tarz ilişkisellikte Benjamin J.Cohen, üç unsuru (eşitsizliği, hükmetmeyi – otorite sağlamayı ve sadece ekonomik olmayan sebepler çeşitliliğini) ön plana çıkarmaktadır.<sup>137</sup> Görüldüğü gibi, odak noktasına emperyalizm – anti-emperyalizm gibi söylemleri alan 'Birinci' ve 'Üçüncü Dünya' gibi kategorileştirmeler çok kolaylıkla sosyalist düşüncenin yörüngesine oturtulabilmektedir. Marksist kuramdaki 'proleter' ve 'burjuva' arasındaki mücadelenin bir benzeri de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yaşanmaktadır. Marksizm'e göre, emek-sermaye çelişmesine dayanan burjuva-proleter mücadelesi gelişmiş ülkelerde devrimin ve sosyalizmin de yolunu açacak bir anahtar olarak görülür. Örneğin, C. Rangel'e göre Marksist öngörünün gerçekleşmediği yerlerde Üçüncü Dünya ideolojisi, kurtarıcı rolü üstelenebilir. Bu görüşe göre de bu mücadelenin gelişimi 'proleter' ve 'burjuva' ülkeler arasındaki mücadele şeklinde yorumlanarak yeniden saptanabilir.<sup>138</sup>

Ulusal solcuların Avrasya düşüncelerine dönecek olursak, bu görüşün temsilcilerinin yukarıda temel hatları ile çizilen teorik çerçevede kendilerini "Üçüncü Dünyacı" bir perspektifte konumlandıkları görülmektedir. Zira, kendilerini ulusal solcular olarak niteleyen kesimlerin algılamasında Soğuk Savaş sonrasının ekonomi politikası, küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeni gibi olgusal ve normatif bakışlarla ortaya konmaktadır.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek ulusal solcular, ilk önce küreselleşme olgusunun ortaya çıkardığı düzenin çehresini belirleyen ve birbirine zıt olan iki temel kutup belirlerler. Birincisi, küresel ekonomik düzenin destekçileri ve takipçileri olan

---

<sup>135</sup> John Atkinson Hobson, **Imperialism, A Study**, Cosimo, New York, 2005, p. 210.

<sup>136</sup> Brian Clive Smith, **Understanding Third World Politics**, Indiana University Press, Bloomington, 2003, p. 22.

<sup>137</sup> Buradan hareketle Cohen, emperyalizmi, "basit bir şekilde bir ulusun diğeri üzerinde doğrudan veya dolaylı, politik veya ekonomik, etkin otoritesini veya kontrolünü ifade eden herhangi bir ilişkisellik" şeklinde tanımlamıştır. Aktaran, Brian Clive Smith, op. cit., p. 22

<sup>138</sup> Carlos Rangel, op. cit., p. 38.

*Globalleşenler*, diğeri ise birincisinin faaliyetinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıktığını düşündükleri *Globalleştirilenler*'dir.<sup>139</sup> Burada küreselleşme birincilerin hem stratejisi de hem de meşrulaştırıcı söylemidir ve gerek işlevi gerekse de amacı ile bütün dünyada sınırsız bütünleşmeyi savunmaktır. Ulusal solculardan M. G. Şenalp'e göre bu durum ekonomik anlamda Üçüncü Dünya ülkelerinde iç piyasaların çökertilmesini, siyasal anlamda ise ulus devletin yıkılmasını amaçlamaktadır.<sup>140</sup>

Yeni Dünya Düzeni ise yine globalleştirici güçlerin politik programlarının adıdır ve savunulan düzen, eşitsizliklerin, adaletsizliklerin düzenidir.<sup>141</sup> Ulusal solculara göre mahiyetçe eski ancak görüntü olarak yeni olan bu sömürünün yöneldiği coğrafya Avrasya'dır. Bu yeni sömürgecilik doğrultusunda Avrasya'nın mazlum halkları, Türk Dünyası ve ulus-devletler, sömürücüler arasındaki paylaşımın nesnelere konumuna getirilmişlerdir.

Ulusal solcular Avrasya'yı coğrafi bir sınırlamaya tabi tutmazlar. Onların Avrasyacılığı, "yeni emperyalizme" karşı "evrensel mazlumlar dayanışmasıdır".<sup>142</sup> Bu doğrultuda, ulusal solcular Rusya ve Çin'i (Rusya ve Çin emekçileri dışında) mevcut yapılanmaları ile emperyalist safta görürken, çok daha uzakta yer almasına rağmen Küba'yı "mazlumlar dünyasının" doğal bir üyesi olarak kabul ederler.<sup>143</sup>

Üçüncü Dünya sosyalist düşüncelerinde ezilen mazlum halkların vazgeçilmez hamisi olarak görülen bağımsız ulus-devletler<sup>144</sup> günümüzde küreselleşme karşısında bocalamaya başlamıştır. Bunda daha çok sermayenin mekân faktöründen bağımsızlaşması ve uzamda serbest hareket olanaklarına kavuşması etkili olmuştur. Bu yeni kapitalist dinamik, milli devletlere olan bağımlılığın kurtulduğu ölçüde "yayılmacı" ve "evrenselleştirici" nitelikler kazanmıştır. Dolayısıyla, "Üçüncü Dünya" sosyalistlerinin milli kurtuluş hareketlerini simgeleştiren ve varlık nedeni olarak görülen ulus-devlet tehdit

---

<sup>139</sup> Şenalp, "Yeni Dünya Düzeni..." , op. cit., s. 65.

<sup>140</sup> Ibid., s. 68.

<sup>141</sup> Ibid.

<sup>142</sup> Hakan Reyhan, "Avrasya Gündemi", *Ulusal*, Sayı 4, Güz 1997, s. 3.

<sup>143</sup> Ibid.

<sup>144</sup> Ögün, "Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye..." , op. cit., ss.146-147.

edilmektedir. Bu bağlamda Attila İlhan, ulus-devletlerin emperyalizme direndiğini ve bu yüzden de “faşist” olarak görüldüklerini ifade etmektedir.<sup>145</sup>

Hakan Reyhan ise emperyalizmin Avrasya’da en etkili silahının “yerelcilik” olduğuna işaret eder. Ona göre tam da bu yüzden Avrasyacılar ulusalcı olmak zorundadırlar. Bu görüşlerin ışığında Avrasya Birlikteliği, ulus-devletlerin birlikteliği olarak görülmektedir. Reyhan’a göre Avrasya Birlikteliği’nde ne imparatorluk yapılanmalara ne de etnik minyatür devletçiliklere yer vardır. Sağlıklı bir Avrasya yapılanması için en büyük engel “emperyal devletler” (Rusya ve Çin) ile kurulmak istenen “yerel devletlerdir”.<sup>146</sup> Reyhan bu yapılanmaya karşı Avrasya’da ulus-devlet modelinin geliştirilmesi ve sağlanması için önermektedir. Zira, Türkçü Avrasyacılar da gördüğümüz gibi Türkiye’nin kendi ulus-devlet modelini, başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere yakın çevresine yayması gerektiğini düşünmektedir.<sup>147</sup>

Attila İlhan’a göre ise Avrasyacı politikanın tarihsel bir tabanı, bir dayanağı bulunmaktadır. Örneğin, Avrasya projesinin esaslarını, Mustafa Kemal Atatürk’ün 1920’li ve 1930’lu yıllarda dostluğa ve işbirliğine dayanan “bölge eksenli dış politikasında” görebiliriz.<sup>148</sup> İlhan ayrıca o dönemde bir Avrasya projesinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesindeki Atatürk kadar Lenin ve Sovyet yöneticilerinin de rolü olduğunu ifade eder. Çünkü her iki devletin de ortak paydaları anti-emperyalizm olduğundan böyle bir politika izleyebilme olanağı doğmuştur. Lakin önemle vurgulamak gerekmektedir ki İlhan, Avrasya projesi olarak gördüğü Atatürk’ün bölgesel yaklaşımları ile Asya’daki ve SSCB içerisindeki Türk halklarına da kendi rejimleri içerisinde daha bağımsız ve daha özgür olmalarını sağlayacak bir alternatif sunulduğunu düşünmektedir.<sup>149</sup> Bu tespitten de anlaşıldığı üzere İlhan, Atatürk döneminde adı konmamış bir Avrasyacılık yapıldığından

---

<sup>145</sup> Attila İlhan, “Avrasya Kutbu ve Siyaset tarihi Üzerine” (Söyleşi), **Ulusal**, Sayı 4, Güz 1997, ss. 39-40.

<sup>146</sup> Ulus devletlere karşı etnik taleplerde bulunan bölücü hareketler kastedilmektedir.

<sup>147</sup> Reyhan, op. cit., s. 4; Attila İlhan, Anadolu Devrimi’nin önerdiği ‘ulusal model’in temel unsurlarını “rasyonalist (bilimsel) metotla ‘ulusal’ bir ‘sentez’; halk egemenliğine dayalı ‘üniter’ bir devlet; oy çoğunluğuyla değişmesi gereken, demokratik ve laik iktidarlar” şeklinde sıralamaktadır. Bkz, Attila İlhan, **Sultan Galiyef, Avrasya’da Dolaşan Hayalet**, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2005, s. 77.

<sup>148</sup> Atilla İlhan, “**Avrasya Kutbu...**”, op. cit., s. 34; Mustafa Kemal Atatürk’ün “bölge eksenli dış politiği” konusunda ayrıca bkz, Bülent Ecevit, “Bölge-Merkezli Dış Politika”, **Ulusal**, Sayı 4, Güz 1997, ss. 6-12.

<sup>149</sup> Atilla İlhan, “**Avrasya Kutbu...**”, op. cit., s. 34.

emindir. Daha sonraki dönemlerde ise Sovyetlerde Stalin'in, Türkiye'de İ. İnönü'nün izledikleri politikalar sebebi ile Avrasya projesi kesintiye uğramıştır.<sup>150</sup>

Ulusal solcuların bu kanattan olan yazarları günümüzün yeni şartlarında anti-emperyalist ortak bir paydayı esas alacak Avrasya'daki bütünleşme çalışmalarını da çok büyük bir proje olarak görmektedirler. Örneğin, İlhan'a göre bu bütünleşme çalışmalarına Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, İran, Afganistan, Bağımsız Devletler Topluluğu, Türkiye, Kafkasya ve anlaşılırsa Irak ve Suriye de dâhil olabilir. Kanaatine Türkiye anti-emperyalist tavır içerisine girmesi durumunda çevresindeki birçok devletin dostluğunu kazanacaktır. Ona göre Avrasya projesinin temel sorunları Rusya ve Türkiye arasında düğümlenmektedir. Buradaki tarih görüşüne göre Rusya ve Türkiye arasındaki çatışmaların ve anlaşmazlıkların temel nedeni Batının kışkırtmaları ve onları birbirine düşürmeleridir. V. Lenin ve Mustafa Kemal Atatürk bunu görmüş ve anlamışlardır. Günümüzde bu dostluğun yeniden sağlanabilmesi için ise İlhan, iki şart belirtir. Şartlardan birincisi, Rusya'nın varsa Türkiye üzerindeki taleplerinden vazgeçmesi ve ikinci olarak ise Rusya'nın Türk toplulukları üzerindeki egemenliğini bir zulüm, baskı durumundan çıkarıp medeni bir hale sokmasıdır.<sup>151</sup> Dolayısıyla, onun yeni bir Avrasya projesi için olmazsa olmaz koşulu kendi deyimiyile "Rusların kafasındaki "ben dünya imparatoruyum" kompleksinin ortadan kaldırılmasıdır".<sup>152</sup> Diğer taraftan Avrasya'nın iki temel unsuru olan Rusya ve Türkiye'nin laik devletler olmasını ise Avrasya projesi açısından bir avantaj şeklinde değerlendirmektedir.<sup>153</sup> Türk unsurunun bir diğer avantajı ise İran, Afganistan ve diğer çevre ülkelerde önemli derecelerde Türkün yaşamasıdır. Nitekim Rus ve Türk unsurunun Avrasya'da önemli rol oynayabileceklerine kanidir, yapılmaması gereken yanlış strateji ise bir üstünlük iddiasında bulunmak olacaktır.<sup>154</sup>

Aktardığımız görüşlerden de anlaşıldığı üzere ulusal solcu kesimlerde Avrasyacılık bir anti-sömürgecilik, anti-emperyalizm projesi olup Avrasya'daki bütünleşme süreçlerini öne çıkararak "Avrasya Birlikteliği"ni de elzem kılmaktadır. Emperyalizme karşı mücadelede "Avrasya Birlikteliği" ilk olarak emperyalistlerin kullandığı silahları

---

<sup>150</sup> Ibid., s. 35.

<sup>151</sup> Ibid., ss. 35–36.

<sup>152</sup> Ibid., s. 36.

<sup>153</sup> A.İlhan'a göre Rusya laikliğin de ötesinde ateist bir yapıya sahiptir. Bkz, Ibid., s. 45.

<sup>154</sup> Ibid., s. 45.

etkisizleştirmek zorundadır. Bu bağlamda temel olgu olarak yerelciliğe karşı ulusalcıya vurgu yapılmakta yani bölgedeki ulus-devletlerin devamlılığı savunulmaktadır. Bir bakıma “Avrasya Birlikteliği” ulus-devletlerin birliği olarak düşünülmektedir. Böyle olunca Avrasya’da her türlü emperyal özelemler, tutkular ve girişimler önlenmelidir. Burada “emperyal devletler” olarak görülen Rusya ve Çin mevcut politikaları itibariyle “Avrasya Birlikteliği” önünde engel teşkil ettiklerinden, Türkiye’nin temel hedeflerinden birisi de yakın bağları olan ülkelere kendi “ulus-devlet” modelini ihraç etmesi olacaktır. Son olarak “Avrasya Birlikteliği” bir “mazlumlar dayanışması” olduğuna göre oluşacağı çizginin de ulusal sol olması gerekmektedir. Örneğin, M.G. Şenalp “Avrasya Birlikteliği”nin yegâne seçeneğinin ulusal sol olduğunu şöyle ifade etmektedir.

*“Dünyanın temel zıtlığı ezen ve ezilen, küresel ve ulusal arasında olduğundan, yerel olmayan fakat ulusal ve sosyalist ilkeler temel alınarak küresel kapitalist düzenle mücadele edilebilir. Başarılı olmanın ve sömürü damarlarını kesebilmenin yolu “global” düzlemde birlikteliktir... Ulusal sol, dünyanın mazlum ulus ve sınıflarının önündeki en akılcı seçenek ve hatta zorunluluktur.”<sup>155</sup>*

Benzer şekilde “Avrasya Birlikteliği”nde sosyalist yolu Attila İlhan da aşağıda belirtildiği gibi savunmaktadır;

*“Avrasya projesi içerisinde Türk Cumhuriyetleri hızlı kalkınabilmeleri, bir an önce geleceğe ağırlık koyabilmeleri için kesinlikle sosyalist bir çerçevede örgütlenmeleri, sosyalist iktidarlarla birlik aramaları gerekmektedir.”<sup>156</sup>*

Ancak “Avrasya Birlikteliği” hususunda dile getirilen bu temel ilkeler doğrultusunda somut bir birlikteliğin ötesinde romantik bir vizyon ortaya konmaktadır.<sup>157</sup> “Avrasya Birlikteliği”nin hangi aşamalarda nasıl bir müessesleşme sürecinden geçeceği ya da diğer bir ifadeyle bütünleşme stratejisinin ne olduğu belirsizliğini korumaktadır.<sup>158</sup> Bu şekliyle “Avrasya Birlikteliği” ulusal solcuların, anti-emperyalist söylem içerisinde ortak ruh halini yansıtan bir manifesto niteliğindedir.

---

<sup>155</sup> Şenalp, “Yeni Dünya Düzeni...” , op. cit., s. 70.

<sup>156</sup> Atilla İlhan, “Avrasya Kutbu...” , op. cit., s. 42.

<sup>157</sup> Küreselleşme çağında sol politikalar konusunda farklı bir görüş için bakınız, Immanuel Wallerstein, **21. Yüzyılda Siyaset**, çev. Taylan Doğan-Ender Abadoğlu, Aram Yay., İstanbul, 2004, Özellikle, “Bir Geçiş Çağı İçin Sol Bir Siyaset” başlıklı paragraf, ss. 11–20.

<sup>158</sup> Görebildiğimiz kadarıyla bir tek Attila İlhan, “Avrasya Birlikteliği”nin bir taraftan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi, diğer taraftan ise İran, Irak, Afganistan ve Türkiye arasındaki ekonomik işbirliği projesiyle gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Ancak burada bir temayül dile getirilmektedir, gerçekleştirilme yolları oldukça müphem kalmaktadır. Bkz, Attila İlhan, “Avrasya Kutbu...” , op. cit., s. 36

### 2.1.2. “Sultan Galiyev” Sembolleştirmesi

Ulusal solcu kesimlerin tarih görüşünde milliyetçi düşünceye içkin derinlemesine bir tarih kurgusu yapıldığını söyleyemeyiz. Çünkü ezen-ezilen dikatomiği tarihsel bir bakış açısı sunarken ve ulusal perspektifle bağlarını örerken tarihi de belirli bir ilişkisellikte “sınırlı” tutmaktadır. Zira, Marksizm’in evrensellik iddiasındaki diyalektik tarihselliği yerine milli kurtuluş savaşlarının ortaya koyduğu tarihsel örnekler modelleştirilerek ideolojik söylemlere dönüştürülmektedir. Bu bağlamda Atatürk örneği anti-emperyalist bir mücadele olduğu kadar Avrasyacılığa bir örnek olarak verilmektedir. Bir diğer temel başvuru kaynağı ise Sultan Galiyev sembolüdür. Ulusal sol kesimler Sultan Galiyev’i Atatürk’le aynı dönemde yaşayan ve kendi toplumunu Rusya’daki devrim sürecine katabilmek için Müslümanlığı, Türklüğü ve Sosyalizmi anti-sömürgecilik ortak paydasında sentezleyen tarihsel bir şahsiyet olarak görürler.<sup>159</sup> Bu bakış açısıyla Atatürk ve Sultan Galiyev örnekleri Avrasyacılığın bir teori-pratik bütünlüğü olarak kabul görmektedir.

Attila İlhan başta olmak üzere birçok ulusal solcu Avrasya düşüncesini Sultan Galiyev’in sosyalizm yorumu esas alınarak tesis olunabileceğini düşünmektedirler. Onlara göre ister Güney–Kuzey zıtlığında isterse sömüren–sömürülen ilişkisinde mazlum halkların anti-batıcı, anti-emperyalist mücadelesinde Galiyev örneği Avrasyacı bir perspektif sunmaktadır.<sup>160</sup>

Doğal olarak bu kavramsallaştırmalarda Galiyevcilik, Avrasyacılık ve anti-emperyalist mücadelede özdeşleştirilmektedir. Galiyev’in buradaki önemi aynı anda hem anti-emperyalizmi hem de ulusal solculuğu simgelemesidir. Örneğin Erol Cihangir, Galiyevci yaklaşımın ilke olarak ulusal sol sistematikle gerçekleştirilebileceğini ileri sürmektedir. Yazara göre, bu sistematüğün inşası için geleneksel Asya mirası, iyi bir örnek olmasa da değerlendirilerek, dünya ekonomi-politiği derinden tahlil edilerek, günümüz dünyasına geniş açılımlar sunan Galiyev örneği esas alınarak düşünülmelidir.<sup>161</sup>

Bu bağlamda aktarılan düşüncelerde ortaya konan dünya görüşünün esasında bir mücadele fikri yattığı görülmektedir. Bu mücadelenin şekli anti-emperyalizm ve anti-

---

<sup>159</sup> Şenalp, “Yeni Dünya Düzeni...”, op. cit., s. 72.

<sup>160</sup> Erol Cihangir, “Avrasya Jeo-Politiğinin Sistem Arayışlarına Sultan Galiyevci Bir Yaklaşım”, *Ulusal*, Sayı 4, Güz 1997, s. 61.

<sup>161</sup> Cihangir, “Avrasya Jeo-Politiğinin...”, op. cit., s. 61.

sömürgecilik; mücadelenin ideolojisi Avrasyacılık, yöntemi ise Galiyevciliktir. Ulusal solcular, Galiyev – Kemalizm sentezlemesini, emekle sermaye arasında olan çelişkiyi sömürenle sömürülen halklar arasındaki çelişki (ilişkileri) bağlamında değerlendirmektedirler. Onlara göre bu çelişkileri Avrasya bağlamında değerlendirmek onları yok etmek bir tarafa, daha da derinleştirecektir. Avrasya – Galiyev ve anti-empyralizm üçlemesinde kurulan ilişkiselliği anlamamız açısından Sultan Galiyev’in sunduğu sosyalist vizyon üzerinde durmamız yerinde olacaktır.

SSCB’de sosyalizmin inşası sürecine bağlı olarak Galiyevci düşüncenin evrimini üç temel aşamaya ayırabiliriz. Galiyev, Ekim Devrimi ile beraber katıldığı sosyalist harekette 1918-1919 yıllarında “*proleter uluslar*” (proletarskie narodnosty) kavramsallaştırmasını ileri sürmüştür. Bu düşüncesinin kökleri Lenin’in sosyalizmin endüstriyel toplumlarda mı, yoksa köylü toplumlarda mı kurulabileceği yönündeki teorik tartışmalarındaki ikilemde yatmaktadır:

*“Sömürgeleştirilmiş bütün Müslüman ülkelerin hepsi de proleter uluslardır (halklardır). Sömürgecilerce tahakküme maruz kaldıkları ölçüde Müslüman toplumdaki tüm sınıfların “proleter” olarak görülme hakları vardır...”*

*“Müslüman ülkeler proleter uluslardan oluşmaktadır. Ekonomik durumları itibarıyla İngiliz veyahut Fransız işçilerle Afgan veya Fas işçiler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Müslüman ülkelerde ulusal hareketler sosyalist devrim niteliği taşımaktadırlar.”<sup>162</sup>*

Sultan Galiyev, 1919 sonlarından 1921’e kadar süren düşüncelerinin ikinci aşamasında sosyalist devrimin Müslüman dünyada gerçekleşmesi olasılığını çözümlenmeye çalışmıştır. Bu aynı zamanda birinci aşamadaki “*proleter uluslar*” kavramsallaştırmasının sosyalist devrim düşüncesi bağlamında yorumlanarak tezin bir adım daha ileriye götürülmesidir. Burada Lenin’in Karl Marx’ı yorumlamasının etkileri görülmektedir. Lenin’e göre, Avrupa’daki işçi sınıfı burjuvanın sömürgelerde sağladığı menfaatlerden pay aldığı ölçüde konformist bir tutum içerisine girmiştir. Bu yüzden de Batıdaki işçi sınıfından sosyalist devrim gerçekleştirmesini beklememek gerekir. Dolayısıyla Lenin, sınıflar arası mücadeleyi Avrupa sınırlarından periferilere doğru taşımıştır. Galiyev de aynı tespitten yola çıkarak Batı’daki işçi sınıfının kapitalizmden, yani sömürden pay aldığı için

---

<sup>162</sup> Arsharuni & Gabidullin’den iktibas eden Glenn L. Roberts, **Commissar and Mullah, Soviet-Muslim Policy from 1917 to 1924**, Universal Publishers, Boca Raton, 2007, p. 40.

emperyalizmle mücadele edemeyeceğini savunur.<sup>163</sup> Galiyev, toplumsal özellikleri göz önünde bulundurarak kapitalist mücadeleyi, sınıflar arası bir mücadele olarak görmek yerine ezen ve ezilenler arasındaki mücadele şeklinde saptamıştır. Galiyev'in burada Lenin'den farklılaştığı nokta “sınıf” kategorisi yerine “ulus” kategorisini ikame etmesidir. Bu sebeple de burjuvanın sömürüsü altında olan proletaryanın yerini, Batı'nın sömürüsü altında olan Doğulu milletler almıştır. Nitekim sınıf çatışmasını ulusal bir çatışma şeklinde tanımlamakla Galiyev, komünizmin de gerçek ödevinin bütün dünyanın sömürgeleştirilmiş halklarını Avrupa'nın sömürücülerine karşı birleştirmek olduğunu ifade etmiştir.<sup>164</sup> Hem de bu birleşme sadece kapitalist emperyalizmin kurbanlarının değil, aynı zamanda Sovyet “sosyalist emperyalizminin” kurbanlarının ve sömürülen halkların bir ittifakı olarak düşünülmüştür. Galiyev, Sovyetler Birliği'nin “sosyalist emperyalizmi”ni, geleneksel Avrupa emperyalizminin daha etkin ve merhametsiz şekli olarak görmüştür. Bundan dolayı Galiyev, görüşlerinin ileri aşamalarında Müslüman ulusal-komünizminin gerçekleşmesi için Rusya Komünist Parti'si ile mücadeleyi kaçınılmazlığın ötesinde gerekli ve zorunlu olarak görmüştür. Tam da bu doğrultuda Rusya'nın kontrolündeki Komintern'e karşı “Sömürge Enternasyonalı”nin oluşturulması önerisinde bulunmuştur.<sup>165</sup> Sonuç itibariyle Rus sosyalizmi sömürüye ortak olduğundan, Galiyev, Doğu'yu sosyalist devrimin yegâne meşru alanı olarak görmüş<sup>166</sup> ve küresel adaletin, Doğu'nun en çok ezilen ulusları olan Müslüman – Türklerin önderliğinde sömürülen ulusların başkaldırması ile sağlanacağını savunmuştur.<sup>167</sup>

Aktardığımız bilgilerden de anlaşıldığı üzere Galiyev'in sosyalist devrimin sadece Doğu'da gerçekleşebileceği tezini savunmuş ve gerçekleşecek sosyalist devrimi iki aşamalı bir devrim olarak tahayyül etmiştir. Birinci aşama Galiyev'e göre, Doğu toplumlarında komünizm (sosyalist devrim) bir milli kurtuluş mücadelesi şeklinde olmalıdır. İkinci olarak

---

<sup>163</sup> Bulut, “**Küresel Haçlı Seferi...**”, op. cit., s. 193.

<sup>164</sup> Roberts, op. cit., p. 40.

<sup>165</sup> Ibid., p. 47.

<sup>166</sup> Ibid., p. 42.

<sup>167</sup> Yeri gelmişken bir parantez açarak belirtmek gerekirse Attila İlhan, Galiyev'in bu görüşlerine istinaden onu, Türkçülükle Komünistliğin birleştirilmesini sembolize ettiğini ifade etmektedir. “Galiyev ve Vahidof, doğrudan doğruya Türk halklarının kurtuluşu için mücadele etmiş iki Komünisttir. Böyle üçüncü dünyacılığın ve mazlum milletlerin kurtuluşçuluğunun da temelini atmışlardır.” A. İlhan bu tespitten hareketle de Solcularla Türkçülerin aynı davayı savundukları görüşünü ileri sürmektedir. Bundan dolayı da milliyetçi düşünce ile sosyalist düşünce arasındaki sağ – sol ayrımının Türkiye'de karşılığının bulunmadığına işaret etmektedir. Attila İlhan, “**Sultan Galiyef, Avrasya'da...**”, op. cit., ss. 126-127.



ise Doğu'da emperyalist çıkarlarla işbirliği yapan “ruhban-feodal burjuva”nın temsil ettiği feodal düzene karşı mücadele verilmelidir. Galiyev'e göre Doğu toplumlarında komünizmin gerçekleştireceği bu iki devrim birbiri ile yakın bağlantısı olan fakat tamamen bağımsız süreçlerdir. Çünkü, Galiyev'e göre feodal düzene karşı mücadele Doğu toplumlarının ulusal bağımsızlıkları sağlanamadan, başarılı olamayacaktır.<sup>168</sup> Bu bağlamda, Galiyev, Doğu'da ulusal bağımsızlık mücadelelerinin yanı sıra sosyal devrimin zorunluluğuna da vurgu yapmıştır. Bu düşüncesi üzerinde C. Afgani başta olmakla Müslüman intibahı olarak bilinen Ceditçilik harekâtının tesiri görülmektedir. Galiyev aynı modernist çizgide, İslam komünizmi taraftarlığı yapmış ve buna bir düşünsel taban oluşturmaya çalışmıştır. Bu durum onun düşüncelerinin 1921 yılı sonrasındaki son aşamaya ışık tutmaktadır. Bu dönemde Galiyev, bir taraftan Müslümanlar arasında İslam'ın kültürel, sosyal ve tarihsel rolünü savunmuş,<sup>169</sup> diğer taraftan ise Turan Sosyalist Cumhuriyeti'nin oluşturulması arzusunun dile getirmiştir.<sup>170</sup> Turan devletinin neden oluşturulması gerektiği konusunda düşüncelerini ise belli başlı üç temel tez etrafında kuramlaştırmıştır. Birinci savı Rusya'nın herhangi bir devlet gibi, geçmişin de sayısız devletlerinin örneklendirdiği şekilde bağımsız milli devlet organizmalarına ayrılmasının tarihsel kaçınılmazlığıdır.<sup>171</sup> Burada Galiyev, açıkça Sosyalist Rusya'yı, Rus İmparatorluğu'nun devamı olarak görmektedir. Rus Devrimi de emperyalist bir tutkuyla tahakküm aracına dönüştürüldüğüne göre Rusya'daki devrimin çökeceği tespitinde bulunmuştur.

İkinci savı SSCB'nin ve onunla komşu olan ülkelerin (Çin, Türkistan, Afganistan ve İran'ın Türk bölgeleri) Türk halklarının tek bir devlet organizması içinde birleşmesi ve bir araya gelmesinin tarihsel kaçınılmazlığıdır.<sup>172</sup> Birlikteliğin yolu ise sosyalist devrimin gerçekleştirilmesinden geçmektedir. A. Bulut'un ifadesi ile aktarırsak “Galiyev Türklerin birliğini emperyalizme karşı mücadelenin şartı” olarak görmüştür.<sup>173</sup>

---

<sup>168</sup> Roberts, op. cit., p. 43.

<sup>169</sup> Ibid., p. 38-39.

<sup>170</sup> Jacob M. Landau, **Pan-Turkism From Irredentism to Cooperation**, C. Hurst & Co. Publishers, London, 1995, p. 17.

<sup>171</sup> Mirseyit Sultan Galiyev, **Bütün Eserleri**, yayına hazırlayan Özgür Erdem, İleri Yay., İstanbul, 2006, s. 765.

<sup>172</sup> Galiyev, **Bütün Eserleri...**, op. cit., s. 766.

<sup>173</sup> Bulut, “**Küresel Haçlı Seferi...**”, op. cit., s. 194.

Galiyev'in Turan devletine ilişkin son tezi ise çeşitli sömürge ve yarı sömürge ülkelerde (Çin, Hindistan) milli-özgürlükçü devrimci hareketlerin yerini, bu ülkelerde uluslar arası emperyalizmin konumunun görece güçlenmesinin almasıyla birlikte Doğuda ortaya çıkan devrimci durumla ilgili olmuştur.<sup>174</sup>

Bennigsen ve Wimbious'un da vurguladıkları üzere, sözkonusu dönemde Stalin'le Müslüman ulusal komünistleri arasında milletlerin akıbeti hususunda önemli fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Stalin, milliyetçiliklerle ilgili olarak toprak, dil, psikolojik karakter ve iktisat gibi ölçütleri temel alarak Müslümanların meskûn olduğu yerlerde küçük, modern görünümlü çeşitli etnik bölgeler yaratmayı planlamıştır. Bu planlarına uygun olarak da 1924 yılında Orta Asya'da Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan gibi sosyalist “ulus-devletler” oluşturulmuştur. Oysa Galiyev de dâhil olmakla Müslüman ulusal komünistler, Türkistan temelinde Müslüman–Türk dünyasının birleşmesi gerektiğini savunmuşlardır. Onlara göre, Orta Volga'da yer alan Başkurdistan'ın, Tataristan'ın ve Türk Çuvaş Cumhuriyeti'nin, Kuzey Kafkaslardaki Müslüman kesimlerin ve Azerbaycan ile Dağıstan'ın da dâhil olacağı bu büyük Turan Sosyalist Cumhuriyeti'nin, Rusya Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti ile ilişkilerinde bağımsızlığa ve egemenliğe sahip olması gerekmektedir.<sup>175</sup> Ancak, bir Doğu stratejisi olarak Sosyalist Devrimi Asya'nın içerilerine doğru yaygınlaştırması bakımından Turan devletinin oluşturulması düşüncesi Rusya Komünist Partisi tarafından hiçbir destek bulamamıştır. İleri sürdüğü ve savunduğu bu tarz görüşleri nedeniyle Sultan Galiyev 1923'te burjuva milliyetçiliği yaptığı iddiasıyla tutuklanmış ve partiden uzaklaştırılmıştır. Zamanla da Stalin'in merkezi parti örgütünü tamamen kontrolü altına alması ise Müslüman ulusal komünistlerinin tamamen tasfiye olunmalarının yolunu açmıştır.

Türkiye'deki ulusal solcular kendilerinin Avrasyacı görüşlerinde temel köşe taşı yaptıkları Sultan Galiyev sembolünü, onun faaliyetini ve “Turan Federal Sosyalist Cumhuriyeti” düşüncesini yaşadığı dönemde “mazlum ülkelerin emperyalizme karşı başkaldırısında ve milli bağımsızlık savaşlarının gerçekleşmesinde bir moral kaynağı,

---

<sup>174</sup> Galiyev, **Bütün Eserleri...** ”, op. cit., s. 767.

<sup>175</sup> Alexandre A. Bennigsen, S. Enders Wimbush, **Muslim National Communism in the Soviet Union, A Revolutionary Strategy for the Colonial World**, Chicago University Press, Chicago, 1979, p. 67.

lojistik destek”<sup>176</sup> olarak görürlerken; günümüzde de Galiyevciliği ve sosyalist platformu Avrasyacılık için en doğru model olarak algılamaktadırlar.<sup>177</sup>

Galiyev sembolü gördüğümüz kadarıyla Türkiye’de solcu kesimlerde Avrasya tartışmalarında temel referans kaynaklarından biri olmanın ötesinde aynı zamanda ciddi bir polemik konusu da olmuştur. Belki “Galiyevciler” ve “anti-Galiyevciler” şeklindeki rijit bir ayırım çok da geçerli olamayabilir, ama solda Avrasyacılığı savunun iki temel çevrenin – bir tarafta yukarıda görüşlerine yer verdiğimiz kendisini ulusal solcu olarak nitelendiren yazarların diğer tarafta ise İşçi Partisi çevresinin – her birinin kendi “Galiyev” algılaması olduğunu ileri sürebiliriz. Zira, İşçi Partisi çevresinden yöneltilen temel eleştiriler bu partinin Genel Sekreteri olan Mehmet Bedri Gültekin’in *Sultan Galiyev Eleştirisi* (1999) başlıklı kitabında özetlenmektedir.<sup>178</sup> Gültekin’in temel tezlerini birkaç başlıkta aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

Gültekin’e göre Atilla İlhan ve diğer Galiyev yazarları Galiyev’le ilgili iki temel görüş ileri sürmektedirler. Birincisi, ezen-ezilen millet çelişmesini ve ezilen milletlerin ezen milletlere karşı mücadelesini ilk defa Sultan Galiyev’in tahlil ettiğiidir. Bu iddiayı tamamlayan diğer bir görüş ise sosyalizmin sömürgeler ve ezilen milletlere karşı tavrının emperyalizmden farklı olmadığıdır.<sup>179</sup>

Gültekin’in bir diğer eleştirisi de Atatürk ile Sultan Galiyev arasında kurulan paralellikler üzerinedir. Bu konuda Atilla İlhan’ın hem Milli Kurtuluş Savaşı’nı hem de Ekim Devrimi’ni savunarak, Mustafa Kemal ile Sultan Galiyev’in aynı çizgide olduğunu ileri sürmesini doğru bulmamaktadır. Zira, kendisinin ifadesi ile belirtirsek “*Ekim Devrimi’ni yıkmak için çalışmış olan Sultan Galiyev’le, Ekim Devrimi’nin başarısı için çaba göstermiş Atatürk’ü aynı çizgide gösterme gayreti boşuna bir gayrettir ve gerçeklere*

---

<sup>176</sup> Cihangir, “**Avrasya Jeo-Politığının...**”, op. cit., s. 61.

<sup>177</sup> Atilla İlhan, “**Avrasya Kutbu...**”, op. cit., s. 48.

<sup>178</sup> Mehmet Bedri Gültekin, **Sultan Galiyev Eleştirisi**, Kaynak Yay., İstanbul, 1999. passim.

<sup>179</sup> Gültekin, Sultan Galiyev hakkında yazanların, ezen-ezilen millet çelişmesinin, Galiyev tarafından ortaya konduğu ve bunun Galiyev ile Mustafa Kemal arasındaki çok önemli bir ortak yön olduğu iddialarını eleştirmektedir. Ona göre aslında Atatürk de bunu itiraf etmiştir ki kapitalizmi ve emperyalizmi, ezen-ezilen millet şeklindeki bölünmeyi tüm dünyaya Ekim Devrimi göstermiştir. Ona göre Sultan Galiyev de bu konulara dair görüşlerini Ekim Devrimi gerçekleştikten sonra ifade etmeye başlamıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz, Ibid., s. 16 ve 46.

*karşı savaş vermektir.*”<sup>180</sup> Galiyev – Mustafa Kemal paralelliğinde karşı olduğu bir diğer husus da birincinin Turancılığı savunmuş olması, Atatürk’ün ise Turancılığa kesin karşı çıkmasıdır. Bu doğrultuda ona göre, “*Sultan Galiyev, bir çeşit Türk-İslam sentezcisiydi. Hatta Panislamist fikirlerin de etkisi altında olduğu söylenebilir. Türk-İslam sentezi veya Panislamizm gibi fikirler ile M. Kemal’i, bir an için bire yan yana düşünmek mümkün değildir.*”<sup>181</sup>

Bir diğer eleştirisini de Galiyev’in ideolojik formülasyonuna yöneltmektedir. Gültekin’e göre Galiyev ve onunla aynı görüşleri paylaşanlar sosyalizmle hiçbir bağı olmayan burjuva milliyetçileridir. “*Galiyev’ler, Ekim Devrimi’nden önce de sonra da burjuva milliyetçileriydi ama Ekim Devrimi’nden önce antiemperyalisttiler, Ekim Devrimi’nden sonra ise emperyalizmin yanında yer aldılar.*”<sup>182</sup> Gültekin, son olarak da Galiyev’in Turan Cumhuriyeti’nin sosyalist niteliği konusundaki görüşlerini zamanla değiştirerek bu cumhuriyetin devlet kapitalizmi üzerine kurulu, demokratik ve federatif bir halk cumhuriyet olması gerektiği çizgisinde durduğunu ifade etmektedir.<sup>183</sup>

Galiyev sembolleştirmesinde farklı görüşlerin olduğuna yer vermekle birlikte teorik bir tartışmaya girmeyi düşünmüyoruz. Çünkü kanaatimizce Galiyev veya benzeri herhangi bir sembolün Avrasya bağlamında tartışması tarihsel olgulara yaklaşım ve yorum sahibinin bakış açısına göre farklılıklar gösterebilir. Örneğin, Galiyevci düşünceleri, Galiyev’in Ekim Devrimi algısından bağımsız düşünemeyiz. Diğer taraftan herhangi bir yorumcunun Rusya’da gerçekleştirilen devrimi nasıl gördüğü de önemlidir. Ekim Devrimi Marksist kuram doğrultusunda gerçekleştirilmiş sosyalist bir devrim olarak görülebileceği gibi İmparatorlukta geleneksel Rus milliyetçiliğinin şekil değiştirmesi olarak da görülebilir. Bizim buradaki amacımız ise Avrasya’ya dair görüşler üreten ve “sol”da yer alan iki ayrı çevrenin Sultan Galiyev sembolleştirmesi üzerinden görüşlerinin nasıl farklılaştığını ortaya koymaktır.

---

<sup>180</sup> Ibid. s. 36.

<sup>181</sup> Ibid., s. 49.

<sup>182</sup> Ibid., s. 60.

<sup>183</sup> Ibid., s. 72.

## 2.2. İdeolojik Bir Çatışma Alanı Olarak Avrasya

Sosyolog I. Wallerstein ideolojiyi, toplumsal alanda oldukça özel politik sonuçlar çıkarılabilen tutarlı bir strateji şeklinde tanımlamaktadır. Ona göre, ideolojiler toplumsal değişimle ilişkisellikte doğru anlamına ulaşacaktır. Çünkü Fransız Devrimi'nden itibaren ideolojiler değişimle nasıl uğraşılması gerektiği ve bununla uğraşırken en iyi kimin öncülük edeceğine dair uzun dönemli stratejileri olan rakip grupların mevcut olduğunu varsaymaktadır.<sup>184</sup> Yani ideolojiler her zaman bir ayrışmaya işaret etmektedirler. İdeolojilerin farklı kutuplaşmalar varsayımı Avrasya bağlamında da geçerlidir. İşçi Partisi çevresi, kendi Avrasyacılığını bu tarz bir ideolojik kutuplaşma temelinde ideolojik hasmının mevcudiyeti ile ilişkilendirmektedir. Avrasya'nın ve Avrasyacılığın karşı kutupta yer alan Atlantikçilikle ilişkiselliği ise eskatolojik bir ruhla ele alınmaktadır. Her ikisinin de var olmasının sonucu olarak daima süre giden bir mücadele yaşanmaktadır ki sonuçta bir tarafın zafer kazanması da kaçınılmazdır. Ayrıca bu mücadelenin gerçekte de var olup olmadığı ideoloji için bir zorunluluk teşkil etmez. Birinin varlığı pekâlâ diğersinin de varsayımsal olarak kabul görmesine kâfidir.

*“...Atlantik ile Avrasya arasındaki çelişme, aslında çöken bir sistem ile yükselen yeni uygarlık arasındaki çelişmedir. Yükselen yeni uygarlığı özel çıkar ve bireysel kar dürtüsüne dayanmayacağı da gözükmemektedir. Kapitalizm, dünyanın damını delmektedir. Ozon tabakasındaki deliği kapatacak bir holding yoktur.”<sup>185</sup>*

İyi ve kötü arasındaki kadim ahlaki söylem üzerine bina edilen iki karşıt kutuplu dünya tasavvuru çalışmamızın daha önceki bölümlerinde de vurguladığımız gibi Rus Neo-Avrasyacılarının sunduğu Atlantikçilikle-Avrasyacılık arasında olan kutuplaşmanın tıpatıp aynısıdır. Aynı paralellikte Atlantizm karşıtlığında Avrasya'ya özgün olduğu düşünülen toplumculuk, kamu çıkarı, kamu hizmeti gibi kollektivist değerler, ontolojik bir ruhla ele alınmaktadırlar.<sup>186</sup>

İşçi Partisi çevresinin Avrasyacılarına göre başını ABD'nin çektiği Atlantik cepheden Avrasya'yı hedef alan ve temelinde küreselleşme olgusunun durduğu Yeni

---

<sup>184</sup> Immanuel Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi, Bir Giriş**, çev. Ender Abadoğlu - Nuri Ersoy, Aram Yay., İstanbul, 2004, s. 96.

<sup>185</sup> Mehmet Perinçek, op. cit., s. 72.

<sup>186</sup> Mehmet Perinçek'e göre “21. yüzyılın yükselen değerleri, bireycilik değil toplumculuk, özel çıkar değil kamu çıkarı, bireysel kar değil kamu hizmeti olacaktır.” Mehmet Perinçek, op. cit., s. 72.

Dünya Düzeni<sup>187</sup> ve Büyük Ortadoğu Projesi gibi bilinen iki program yürürlüğe konmuştur.<sup>188</sup> Doğu Perinçek, Samir Amin'in 'kaos imparatorluğu' olarak adlandırdığı "yeni kapitalist küreselleşme"ye dair çözümlerinden hareketle<sup>189</sup> Yeni Dünya Düzeni'nin uygulandığı Balkanlardan Pasifik'e kadar olan alanı "Kaos Coğrafyası" şeklinde adlandırmaktadır. Bu tanımlama ile Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu düzeninin ortadan kalkmasıyla kapitalist dünya sistem bağlamında Avrasya coğrafyasına hâkim olan düzensizlik ifade edilmektedir. Bu düzensizlik ise daha açık bir şekilde kendi ifadesini Avrasya coğrafyasının paylaşılmasında göstermektedir. Bu mücadelenin bir tarafında ABD; Almanya merkezli Avrupa ve Japonya yer alırken;<sup>190</sup> diğer tarafında ise bunlara karşı direnen Avrasya'nın yerli halkları yer almaktadırlar.<sup>191</sup>

*"Kaos Coğrafyası'nın bu tablosu içinde, esas saflaşma bellidir: Karşı tarafta parçalayanlar vardır; bu tarafta parçalananlar, ezilenler ve sömürülenler bulunmaktadır. Hiç kuşkusuz sosyalist ülkeler de, ezilenlerle aynı safta yer tutmaktadır."*<sup>192</sup>

Ortaya konan bu tablo çerçevesinde emperyalizmin dünyamızı iki büyük kampa ayırdığı söylenmektedir. Bu bir tarafta ezenlerin diğer taraftan ise ezilenlerin yer aldığı dünyadır. Bir başka ifade ile bu dünya 'Zenginler Kulübü' ile 'Yoksullar Kampı' olarak ikiye ayrılmıştır. Doğu Perinçek'e göre, Lenin, 1910 yıllarından itibaren bu kamplaşmanın tahlilini yapmıştır. Başta Mustafa Kemal olmak üzere *Ezilen Dünya Devrimcileri*, bu çelişmeyi pratiklerinde yaşamışlardır.<sup>193</sup> Avrasya da anlamını aynı çelişmeden, yani ezenle – ezilen arasındaki mücadelede kazanmaktadır. Çünkü Perinçek'e göre, Avrasyacılık ezenlere karşı ezilenlerin izlemesi gereken strateji olarak görülmelidir.

---

<sup>187</sup> Bu görüşe göre Yeni Dünya Düzeni küreselleşmenin politik programının adıdır ve kapitalist piyasalarla sınırsız bütünleşmeyi öngördüğünden dolayı amacı iç piyasaları tamamen yıkmaktır. Zira, ulus-devletlerin ekonomik temelleri de iç piyasalara dayandığından Yeni Dünya Düzeni, ulus devletleri yıkmaya endeksli bir düzendir. Burada ulus-devletler ve iç piyasalar savunulmaktadır. Çünkü ulus-devletler, emperyalizme karşı verilen kurtuluş savaşları ile kurulmuşlardır. Bugün emperyalizm tarafından yıkılmalarına karşı çıkmaktadırlar.

<sup>188</sup> Ibid., ss. 55-60.

<sup>189</sup> Bkz, Samir Amin, **Kaos İmparatorluğu, Yeni Kapitalist Küreselleşme**, çev. Işık Soner, Kaynak Yay., İstanbul, 1993, ss. 16-20.

<sup>190</sup> Doğu Perinçek'e göre "Bu üç süper devlet arasında hem işbirliği, hem rekabet vardır ve Ezilen Dünya'ya karşı işbirliği halindedirler, ancak aslan payını koparmak için birbirleri ile çatışma halindedirler." Doğu Perinçek, "Devrimci Cumhuriyetin Dış Politikası, Avrasya Seçeneği", **Ulusal**, Sayı 1, Güz 1997, s. 28

<sup>191</sup> Doğu Perinçek, "Avrasya İnsanlık Kalesi", **Teori**, Aralık 1996, s. 26.

<sup>192</sup> Ibid., s.27.

<sup>193</sup> Doğu Perinçek, "**Devrimci Cumhuriyetin Dış...**", op. cit., s. 29.

*“İnsanlığın büyük direnme hattının merkezi, Avrasya’dır. Çin’i, Hindistan’ı, Rusya’sı, Arap dünyası, Türkiye’si, Kafkaslar ve Balkanlar’ı ile Avrasya güçleri, bugün insanlık kalesini, emeğin kalesini, devrimin kalesini oluşturuyorlar. 21. yüzyılın yeni sosyalizm dalgası, bu Avrasya kalesinden, Avrasya insanlarıyla başlayacaktır. Afrika ve Latin Amerika ezilenlerinin geleceğini belirleyecek olan da budur. Hatta emperyalizmin metropollerinde emekçi halkların kurtuluş davaları da bu Avrasya direnişine ve ittifakına bağlıdır.”<sup>194</sup>*

Nihai hedefi, ulus-devleti yıkmak olan Atlantik Cephe bu doğrultuda emperyalizm, küreselleşme ve sömürgeleştirme üçgeninde bir strateji kullanmaktadır. Sol kanatın Avrasyacıları, Yeni Dünya Düzeni’nin gerçekleşmesinde emperyalizmin kullandığı milliyetçilik ve mezhepçilik gibi araçlar üzerinde durmaktadırlar.<sup>195</sup> Onlara göre dünya sermayesinin ideolojik merkezlerinde üretilen “uygarlık savaşları” teorisi bu amaca hizmet etmektedir ve emperyalizm yeni “uluslar ve kimlikler” üreterek bir suni çatışma ortamı oluşturmaktadır.<sup>196</sup>

Küreselleşmenin ve Yeni Dünya Düzeni’nin ideolojisi olan neo-liberalizmin modernitenin elde ettiği başarılarla karşı (anti) bir ideolojiye dönüştüğünü düşünmektedirler.

*İnsan düşüncesinin ilerici mirası olan bilimsel sosyalizm ve devrimci demokrasi’ye karşı amansız bir savaş yürütülmekte, insanlık gözü dönmüş bireysel çıkarıcılığın, milletsizleşme ve vatansızlaşmanın, ırkçı şovenizmin, etnik milliyetçiliğin, dinci geriliğin, tarikatçılığın ve hatta falcılık ve büyücülük gibi uygarlık öncesi inançların penceresinden denetim altına alınmaktadır.”<sup>197</sup>*

Atlantikçi güçlerin kurmaya yeltendikleri tek kutuplu dünyaya karşı çok kutupluluğu savunmaktadırlar. Mehmet Perinçek’e göre ‘çok kutupluluk’, Avrasya devletlerinin ve halklarının güvenlik, savunma, ekonomik gelişme ve devrim amaçlı işbirliği ve ittifak ihtiyaçlarına cevap veren bir stratejidir.<sup>198</sup>

‘Çok kutupluluk’ stratejisi, Avrasya’da daha önce başlatılan devrimci politikaların devamlılığının sağlanması gibi diğer bir meseleye de inhisar etmektedir. Bu bakımdan Lenin, Mustafa Kemal ve Mao’nun simgelediği devrimci mirasın günümüz için önemi

---

<sup>194</sup> Ibid., s. 27.

<sup>195</sup> Doğu Perinçek, “Avrasya İnsanlık Kalesi...”, op. cit., s. 27.

<sup>196</sup> Doğu Perinçek, “Devrimci Cumhuriyetin Dış...”, op. cit., ss. 28-29.

<sup>197</sup> Etnik ve mezhepsel kimliğin öne çıkarılması, dinler arası diyalog, Hıristiyanlaştırmak için misyonerlik faaliyetleri, uyuşturucunun yayılması, eşcinsellik propagandası milli kültürü tasfiye uygulamalarından bazılarıdır. Mehmet Perinçek, op. cit., s. 59

<sup>198</sup> Ibid., s. 63.

üzerinde durulmaktadır.<sup>199</sup> Bu çerçevede hem Ekim Devrimi hem diğer Sosyalist Devrimler hem de Türk Milli Kurtuluş Savaşı milli devrimler olarak kabul görmelidir.<sup>200</sup> İnanmaktadırlar ki Avrasya Dünya Devrimi'nin merkezidir, Latin Amerika ve Afrika ise bu devrimci merkezin iki önemli kanadını oluşturmaktadırlar.<sup>201</sup> Bu bağlamda meşruiyetini emperyalizme karşı verilen mücadeleden alan Avrasya Birlikteliği ise devrimci bir birliktelik olarak görülmektedir.<sup>202</sup>

Doğu Perinçek, Avrasya Birlikteliğini kapsayan devrim stratejisinin temel yedi aşamasına işaret etmektedir. Bunlar:

- 1 - Emekçi sınıfları ve yurtsever güçleri, emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı birleştirmek;
- 2 - Parçalanan ülkeleri, parçalayanlara karşı birleştirmek;
- 3 - Kaos coğrafyası ülkeleri ve halkları arasındaki sorunları barışçı yöntemlerle çözmek;
- 4 - Parçalayanlar arasındaki çelişmeleri sonuna kadar değerlendirmek;
- 5 - Esas darbeyi, ABD emperyalizmine ve işbirlikçilerine yöneltmek;
- 6 - Bağımsızlık için mücadeleyi, halk hareketinin görevi olarak saptamak;
- 7 - İşçi sınıfı önderliğinde, işçi köylü ittifakı ekseninde, Bilimsel Sosyalizmin yol göstericiliğinde ve sosyalizm amacında sonuna kadar kararlı olmak.

Mehmet Perinçek'e göre Aleksandr Dugin Avrasyacılığı bir ideoloji olarak kabul ederken, Doğu Perinçek, bir strateji olarak görmektedir. Bu fikirden hareketle Avrasya Birlikteliği düşüncesini aşağıdaki gibi temellendirmektedir;

*“Avrasya İttifakı, ideolojik birlik temelinde kurulmuyor. Amaç, ABD tehdidine karşı Avrasya özelliklerinin ve halklarının dayanışması ve gelişmeleri yönünde işbirliğidir. Ortak program, ABD'nin tek kutuplu dünya planına karşı olmaktır. Dolayısıyla bu ittifakın içerisinde ülkelerinin bağımsızlığını savunan ve ABD*

---

<sup>199</sup> Doğu Perinçek, “**Avrasya İnsanlık Kalesi...**”, op. cit., s. 28.

<sup>200</sup> Mehmet Perinçek, op. cit., s. 56.

<sup>201</sup> “Türkiye, Hitit uygarlığından başlayıp en son Mustafa Kemal önderliğindeki büyük devrimci atımlara uzanan tarihsel birikimiyle insanlığın büyük isyanına, Avrasya Seçeneği'ne önemli katkılarda bulunacaktır.” Doğu Perinçek, “**Avrasya İnsanlık Kalesi...**”, op. cit., s. 29; Doğu Perinçek, “**Devrimci Cumhuriyetin Dış...**”, op. cit., s. 30.

<sup>202</sup> Doğu Perinçek, “**Devrimci Cumhuriyetin Dış...**”, op. cit., ss. 29-30.



*emperyalizmine karşı tavır alan bütün güçler yer alacaktır. Sosyalistler de, milliyetçiler de, muhafazakârlar da... Ülkeler düzleminde baktığımızda da, Çin, Rus, Hint, İran, hatta Alman ve Fransız devletlerinin farklı farklı ideolojilere sahip olduğunu, fakat Avrasya İttifakında buluşabileceğini görürüz.”<sup>203</sup>*

Yukarıdaki paragraftan da anlaşılacağı üzere Avrasya’daki birliğin sağlanması yönündeki çalışmalar kendi zorunluluğunu ABD’nin timsalinde ortak düşman imgesinden almaktadır. Fakat buradaki Avrasyacılık ister entelijensiyanın kendi adlandırması ile strateji olarak görülsün, isterse de Duginci bir çizgide ideoloji şeklinde konumlandırılınsın, kesin olan bunlar arasında ayırım yapmanın olanaksızlığıdır. Bir taraftan Atlantikçilik – Avrasyacılık dikatomiğini dünyamızın temel zıtlığı olarak ideolojik bir söyleme dönüştürmekte, diğer taraftan ise Avrasyacılığı, ulus-devlet yapısını esas alan bölge merkezli dış politikalarla gerçekleşen bir strateji şeklinde temellendirmektedir.

Stratejik boyutu itibariyle bütün ulusal sol kesimlerdeki ortak kanı, Avrasyacılığın Atatürk tarafından bölge merkezli dış politikalarla başarılı bir şekilde uygulanmış olduğudur.<sup>204</sup> Bu görüşe göre günümüzde bile Avrasya’daki birleşme arayışlarının temel noktası ulus-devletlerin uygulayacakları bölgesel politikalar olacaktır ve iki boyutta gerçekleşeceği düşünülmektedir. Mehmet Perinçek’e göre birinci boyutuyla Avrasya birliği, bölgesel ittifakların toplamıdır.<sup>205</sup> Daha somut olarak buradaki birlik Türkiye, İran, Irak ve Suriye arasındaki müttefiklik şeklinde görülmektedir. Avrasya birliğinin ikinci boyutu ise daha kapsamlı bir birlik olarak Doğu Avrupa’dan Pasifik Okyanusu’na kadar uzanan topraklardaki ülkeler ve halkları içerecektir.<sup>206</sup> Atlantik cephenin kendisine hedef olarak Avrasya’yı belirlemesi bu boyuttaki birliğin de temelindeki hareketlendirici saikidir. Buradaki bütünleşmenin somut bir şekle dönüştürülmesi ŞİÖ’nün ön plana çıkarılmasında ifadesini bulmaktadır.<sup>207</sup>

Anlaşılacağı üzere Türkiye’nin ŞİÖ’nün iki temel aktörü olan RF ve Çin ile müttefiklik ilişkileri tesis etmesine yönelik politikalar izlemesi öngörülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’nin önünde iki seçenek olduğu söylenmektedir: ya ABD’nin uydusu olarak Atlantikçi dış politikalar uygulamaya devam edecek ya da Avrasyacı çizgiye

---

<sup>203</sup> Aktaran Mehmet Perinçek, op. cit., s. 74.

<sup>204</sup> Doğu Perinçek, “**Devrimci Cumhuriyetin Dış...**”, op. cit., s. 33.

<sup>205</sup> Mehmet Perinçek, op. cit., s. 65.

<sup>206</sup> Ibid., s. 66.

<sup>207</sup> Ibid., s. 67.

yönelecektir. Bu görüşü savunanlara göre ikinci seçenek, Cumhuriyet Devrimi'nin tamamlanması, bağımsızlık ve demokrasi anlamına da gelecektir.<sup>208</sup>

Avrasya seçeneğinde RF'nu ezen-ezilen zıtlığında özel bir konuma sahip ülke olarak görmekteyiz. “Rusya, özellikle iki büyük askeri güçten biri olarak süper bir devlettir ve paylaşım kavgasına katılmaktadır. Ancak Rusya, parçalanmanın esas hedeflerinden biri olarak, aynı zamanda, parçalanmalarla, paylaşım konularıyla kader birliği içindedir.”<sup>209</sup> Bu sebeple Rusya, geniş olanakları ve devrimci geleneğiyle Avrasya'nın büyük çıkışına belirleyici katkılarda bulunacaktır. Nitekim bugünün dünyasında paylaşılan ülke olmaları nedeniyle Türkiye ve RF iyi ilişkiler içinde olma durumundadırlar. Çünkü her iki ülkenin etnik ayrılıkçılık hareketleri ile ilgili sorunları bulunmaktadır ve birbirlerine bu konularda hak eşitliği çerçevesinde barışçı yollarla sorunların çözülmesinde yardımcı olabilirler.<sup>210</sup> Bu politik meselelerin yanında Rus ve Türk yakınlaşması Türkiye'nin ve diğer Türk devletlerinin ekonomik çıkarları açısından da önem ifade etmektedir.

*“Ülkemizin Rusya ile çok geniş ekonomik işbirliği olanakları var. Orta Asya Türk devletleri de, bu işbirliğinden yararlanacaklardır. Boru hatlarının güzergâhı, iki ülkeyi karşı karşıya getirerek değil, işbirliğine yöneltecek bir anlayışla, ortak çıkarlara göre çözülebilir.”<sup>211</sup>*

ŞİÖ'nün ve Avrasya'nın diğer bir büyük gücü Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Bu cenahtan olan Avrasyacılar, Çin'in Asya'da büyük etkiye sahip olmasını ve hızla gelişen ekonomisi ile emperyalizme karşı mücadeledeki rolüne büyük bir değer atfetmektedirler. Çin'le beraber Hindistan da büyük nüfus ve dış müdahalelere karşı direnme potansiyeliyle Avrasya seçeneğinin önemli bir halkası olarak görülmektedir. Orta Asya Türk devletleri ise Türkiye, RF, İran ve Çin'i birbirine bağlayan bir köprü rolü oynayabilirler.<sup>212</sup> Sonuç olarak Avrasyacılık, Atlantikçiliğin karşıt ideolojik formülasyonudur ve Avrasya'da da bu temel de bir birlik öngörmektedir.

---

<sup>208</sup> Doğu Perinçek, “Devrimci Cumhuriyetin Dış...”, op. cit., s.31.

<sup>209</sup> Doğu Perinçek, “Avrasya İnsanlık Kalesi...”, op. cit., s. 27.

<sup>210</sup> Doğu Perinçek, “Devrimci Cumhuriyetin Dış...”, op. cit., s. 32.

<sup>211</sup> Ibid., s. 32.

<sup>212</sup> Ibid.

## SONUÇ:

Tez çalışmamızda Rusya’da ve Türkiye’de Avrasyacı düşünceler arasında metinsel karşılıkların tespit olunması ve dönemseller gelişmelerin ışığında düşüncenin evrimine etki gösteren olgusal-süreçsel meselelerin irdelenmesi, temel sorunsallar olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda Rus ve Türk aydınlarının Avrasyacı çizgide geliştirmiş oldukları görüşler, farklı amaçlar doğrultusunda biçimlendirilmiştir. Her şeyden önce Rus Avrasyacıları, kendilerini meşgul eden meselelere bilimsel temelde yaklaşmışlardır. Ona göre de verdikleri yapıtların teorik olarak daha derinlikli ve geniş bir yelpazede incelendiği görülmektedir.

Epistemik düzlemde Rus Avrasyacılığının ana uğraşı tarihsel olayların sekteye uğrattığı devletle topluluk arasındaki bağın (*Rusya’da bu Ekim Devrimi ve SSCB’nin çözülüşü ile iki defa yaşanmıştır*) sağlam teorik zeminlere oturtulması olmuştur. Burada devlet ve toplum arasındaki diyalektiğin modern Batı düşüncesine ve değerlerine uygun bir şekilde çözümlenmesine karşı çıkılmaktadır. Gördüğümüz gibi en genel şekliyle Rus Avrasyacılığı, modernite olgusu ile doğrudan bir hesaplaşma içerisinde olan bir düşünce akımıdır. Bu hususta, Avrasyacı entelektüeller Rus Batılılaşmasını sorgulayan muhafazakâr ve düşünsel geleneği devam ettirmişlerdir.

Bu kapsamda modernliğe özgü olgular olarak ulus-devlet düşüncesi ve bununla bağlantılı bir şekilde onun milliyetçiliği reddedilmektedir. Karşı tezde ise geleneksel Rus İmparatorluğu topraklarının mekânsal bütünlüğü savunulmaktadır. Bu manada Rus Avrasyacılığı dolaysız bir şekilde ‘*imparatorluk*’ olgusu ile bağlantılı bir düşüncedir. Bu düşünce sistematığı içinde Rusya’nın imparatorluk kültürünün bilimsel araçlarla ifadesi, emperyal bekanın devamı açısından işlevsel görülmekte ve Rusya’nın kendine özgü emperyal yapısına ontolojik olarak bir aşkınlık atfedilmektedir.

Emperyal yapılara karşı bir tehdit olarak algılanan etnik milliyetçiliklerin ayrılıkçılığı muhafazakâr pan-milliyetçiliğinin kapsayıcılığı ile aşılmaya çalışılmıştır. Ancak bunun için Büyük Rus milliyetçiliğinin geleneksel görünümüleri olan Slavofil ve Panslavist milliyetçilikler uygun görülmemektedir. Seçici bir şekilde bu düşüncelerden tevarüs olunan unsurlar, farklı bir dünyagörüş ve milliyetçilik oluşturacak şekilde yeniden tasarlanmışlardır. Özellikle tarih ve coğrafya arasındaki bağlantıyı ‘*Avrasya ulusuna*’ yol açacak ortak bir Avrasya kültürünün temel değişkenleri olarak görmüşlerdir. Buradaki

amaç, geleneksel ulus kavramsallaştırmasına farklı bir bakış getirme ve ona yeni bir anlam yüklemeye çalışmaktır. Diğer bir ifade ile Rus Avrasyacılarının tasavvurundaki ‘*Avrasya ulusu*’ ortak bir orijinden yoksun olarak tahayyül edilmiştir. Rus Avrasyacılarına göre, bu ‘ulus’ tarihin *telos*’udur ve tek bir devlette vücut bulması da alinyazısıdır. Nitekim Rus Avrasyacıları, etnisite ve dil gibi unsurları ikinci planda görürken asıl önemli olanın ortak bir mukadderat ve kader birliği olduğunu ifade etmişlerdir.

Türk Avrasyacılığı, tarihsel olarak Rus Avrasyacılığından daha ileri bir aşamada İsmail Gaspıralı’nın fikriyatında temellendirilmiştir. Başlangıcından itibaren Türk aydınlarının Avrasyacı görüşler üretmelerindeki temel motivasyonları jeopolitik endişeler olmuştur. Gaspıralı ve onun çizgisindeki aydınlar için Avrasya, hiçbir zaman ortak bir kimlik olarak düşünülmemiştir. Buna mukabil, Avrasya, her biri kendi özgün tarihine ve kültürüne sahip olan Rus ve Türk unsurlarının bir arada yaşadıkları mekân olarak görülmüştür. Dolayısıyla Türk Avrasyacılarının tasavvurunda Avrasyacılık, Rus-Türk işbirliğini esas alan ve coğrafyaya dayalı olan bir siyasettir, bir kimlik inşası süreci değildir. Bu manada Türk tarafında mekânsal ve tarihsel dinamikler doğrultusunda şekillenen, Rus Avrasyacılığındaki anlamıyla ‘*simbiyotik*’ bir birliktelik görüşü kabul görmemektedir.

Gaspıralı’nın başlattığı kültürel aydınlanma çalışmaları ve bu doğrultuda Rus-Türk birlikteliğine dair olan inancı, Rusya’da yaşanan 1905 İhtilali ve akabinde vuku bulan 1. Dünya Savaşı’nın etkisiyle milliyetçi algılamalarda farklı beklentilerin oluşmasına yol açmıştır. Bu durumun en güzel örneği Yusuf Akçura’nın, Gaspıralı’nın jeopolitik görüşlerini, dönemin Türkoloji araştırmalarının da etkisiyle farklı bir tarih perspektifinden ele almasıdır. Sonuç itibarıyla Gaspıralı’da Türkçü ve Avrasyacı görüşler arasında gördüğümüz içiçelik, Akçura’da tamamen Türkçü bir çizgide değerlendirilmiştir.

Hem Rusya’da hem de Türkiye’de yaşanan devrimler Avrasyacı düşünce üzerinde büyük etkiye sahip olmuştur. Türkiye’de Misak-ı Milli sınırları kapsamında Kemalizm, Anadolu ile sınırlı bir proje olarak görülürken, her türlü Pantürkçü görüş de tamamen tasfiye olunmuştur. Rusya’da ise Avrasyacı entelektüeller Ekim Devrimi’nin gerçekleşmesiyle Avrupa’ya göç etmek zorunda kalmışlardır. 1920’lerdeki verimli entelektüel tartışmalar, öncelikle hareketin iç bütünlüğünü kaybetmesiyle yerini “sağ”-“sol” kamplaşmasına bırakmıştır. 2. Dünya Savaşı’na doğru Avrupa siyasi hayatındaki

gelişmeler sonucu yaşanan zorluklar nedeniyle ise Avrasyacılık etkinliğini tamamen kaybetmiştir.

SSCB'nin çökmesi ile 1990'ların başlarından itibaren "Avrasyacılık" teorik tartışmalarda yeniden gündeme gelmiş ve deyim yerindeyse "Avrasya" kavramının kullanımında bir patlama yaşanmıştır. Bu dönemde Gumilev'in Sovyet döneminde sansüre ve baskılara maruz kalan yapıtları sık sık yayımlanarak geniş okur kitlesine ulaştırılmıştır. Gumilev'in karizmatik kişiliğinin de etkisiyle Avrasyacı görüşler, Rusya'nın akademik ve politik çevrelerinde süratli bir şekilde yaygınlaşmıştır. Gumilev'in kendisi ise yapıtları itibariyle bir taraftan klasik Avrasyacılığın tarih görüşünü daha da zenginleştirmiş, diğer taraftan ise neo-Avrasyacı tartışmalara terminolojik katkıda bulunmuştur.

Rus neo-Avrasyacılığında klasik Avrasyacı tezin Batı (modernite) eleştirisi bu kez postmodernite üzerinden temellendirilmektedir. Diğer bir temel klasik Avrasyacı tez olan Rus-Türk birlikteliği '*medeniyetler çatışması*'nin mantığına atıfta bulunularak Ortodoks ve Müslüman dünyalar arasındaki birliktelik şeklinde yeni bir bağlamda yorumlanmaktadır. Özellikle Panarin'de kendi ifadesini bulan bu görüşler, klasiklerin kültürel çizgisi ve temel meseleleri felsefi-sosyolojik bir bakış açısıyla ele alan yaklaşımlarının sürekliliği içerisinde anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan neo-Avrasyacı düşünür Dugin, teorik düzlemde eklektik bir tutum içerisinde. Dugin'in "*Atlantikçilik – Avrasyacılık*" zıtlığını temel beşeri çelişki olarak görmesi bir bakıma gerçekliğin jeopolitiğe dayandırılarak varoluşçu bir tutumla teleolojik inşasıdır. Avrasyacılığın Duginci varyasyonunda jeopolitik teleoloji, disiplinler arası bir konuma sahiptir ve burada temel jeopolitik çelişki farklı disiplinlere başvurularak meşrulaştırılmaktadır. Rene Guenon başta olmak üzere gelenekçi felsefenin, "*muhafazakâr devrim*" ve "*mistik düşünce*" unsurları gibi farklı öğretilerinin Avrasyacılığa uyarlanması epistemolojik dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Ayrıca Duginci metinlerde milliyetçilik vurgusunun klasik metinlerle nazaran açık bir şekilde radikalleştiğini ifade etmek de yerinde olacaktır.

Türkiye'de ise 1990'lı yılların başlarında Orta Asya'ya yönelik romantik tonlaması yoğun olan bir söylem karşımıza çıkmaktadır. Fakat zamanla jeo-stratejik faktörler dikkate alınarak "*Avrasya*" vurgusu öne çıkarılan pragmatik düşünceler öncelik kazanmıştır. Bu manada Türk neo-Avrasyacılığının odak noktası etnik unsurların kültürel-tarihsel

meselerinden daha ziyade devletler arası meselelerdir. Türk entelektüeller Avrasyacılığı bir denge stratejisi olarak görmektedirler. Uluslararası sistemin güç ilişkilerine dayalı değişken ve dinamik yapısı Türkiye’deki neo-Avrasyacı görüşleri de konjonktürel zemine oturtmaktadır. Görüldüğü kadarıyla görüşlerinde sabit ve asıl önemli olan ise Türkiye’nin ulus-devlet yapısının ve buna dayalı Türk kimliğinin hızla küreselleşen dünyada iç ve dış tehditlerden korunmasıdır. Buradaki algılama global kaynaklı tehditler karşısında Türkiye’nin kendisini, *status quo*’cu bir tutumla uluslararası rekabetten soyutlayarak koruma altına alamayacağıdır. Onun için de Atatürkçülüğe dayalı ulus-devlet milliyetçiliğinin Anadolu coğrafyasının sınırları haricine çıkarılmasıyla Türkiye’nin etkinlik alanının genişletilmesi ve bu sayede çevresinde güvenli bir kuşağın oluşması Türk Avrasyacılığının temel görüşü niteliğindedir.

Rus ve Türk neo-Avrasyacılıkları arasında “ulus-devlet – imparatorluk dilemması” olarak nitelendirilebilecek önemli bir çelişki söz konusudur. Rus Avrasyacılığı coğrafi faktörlere dayanarak mekânsal bütünlük vurgusuyla imparatorluğun organik yapısını meşrulaştırma gayreti içerisindedir. Türk Avrasyacılığı ise Avrasya stratejisini, Avrasya’daki işbirliği ve ulus-devletler arasında ortak politikaların izlenmesi olarak görmektedir.

Rusya’yı dışlayacak herhangi bir Türk Avrasyacılığının Rus Avrasyacılarca, Türk Birliği’nin sağlanmasını amaçlayan Pantürkçülük olarak algılandığını ifade etmek doğru olacaktır. Çünkü onların Avrasya projesinde Rusya kesinlikle merkezde yer almaktadır. Türk Avrasyacıları ise bir taraftan “Rusya ile beraber” diğer taraftan ise “Rusya’ya rağmen” Avrasya projesinin gerçekleştirilmesi hususunda jeopolitik anlamda ikircikli bir tutum sergilemektedirler.

Ancak Avrasya’daki genel ruh halini yansıtan ve ortak tutumlara yön verebilecek önemli bir noktanın da altının çizilmesi gerekmektedir. Özellikle Çarlık Rusya’sı dönemlerinden başlayan ve SSCB zamanında da devam eden tarihsel süreçte Rus kültürünün yayılması ortak duyguları besleyebilecek kendiliğinden doğal bir ortam oluşturmuştur. Bu bağlamda tarihsel gidişatın sonucu oluşan kültürel örüntüler Trubetskoy’un kültür (dil) zihniyet ilişkisine dayalı etno-psikolojik çözümlerini de doğrular niteliktedir. Eğer günümüzde Rusya’da akademik ve politik çevrelerde

Avrasyacılık tutarlı bir strateji olarak görülüyorsa bunun pratik temellerinin başında bu bahsettiğimiz kültürel yakınlıklar gelmektedir.

Sonuç itibariyle Avrasyacılık teorik düzlemde zengin ve farklı fikirler üretebilme kapasitesine sahip bir düşünce akımıdır. Çeşitli çevrelerden entelektüellerin teşebbüsü ile canlandırılan Avrasyacı tez gitgide iktidar ilişkilerinin avangart nosyonu olarak politik açılımlarıyla politikacıları da cezp etmeye başlamıştır. Ancak ne var ki Avrasyacılık günlük politikalara eklenildikçe orijinal doktrininden uzaklaşmakta, değişik konjonktürlere uygun yorumlanabilme esnekliği kazandığı kadarıyla da muğlâklaşmaktadır.

## KAYNAKÇA:

### Kitaplar:

- AGNEW John A., Stuart CORBRIDGE, **Mastering Space, Hegemony, Territory, and International Political Economy**, Routledge, London, 1995.
- AGNEW John, **Geopolitics, Re-visioning World Politics**, Taylor & Francis, London, 2003.
- AHO James A., **The Thing's of the World, A Social Phenomenology**, Preager, Westport, 1998.
- AKÇURA Yusuf, **Peterburgta Dört Kün (7–10 May)**, Kazan Müxbire, 17–22 Mayıs 1906.
- AKÇURA Yusuf, **20 Fevral Manifestı**, Kazan Müxbire, 27 Şubat 1906.
- AKÇURA Yusuf, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1976.
- AKÇURA Yusuf, **Türkçülük**, 2. Baskı, Toker Yay., İstanbul, 2006.
- AKGÜL Fatih, **Rusya ve Türkiye'de Avrasyacılık**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2009.
- ALLENSWORTH Wayne, **The Russian Question, Nationalism, Modernisation and the Post-Communist Russia**, Lanham, Rowman & Littlefield, 1998.
- AMİN Samir, **Kaos İmparatorluğu, Yeni Kapitalist Küreselleşme**, çev. Işık Soner, Kaynak Yay., İstanbul, 1993.
- ANDERSON Benedict, **Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, çev. İskender Savaşır, Metis, İstanbul, 2004.
- ARNASON Johann P., **Civilizations in Dispute, Historical Questions and Theoretical Traditions**, Brill, Leiden, 2003.
- BASSIN Mark, **Imperial Visions, Nationalist Imagination and Geographical Expansion in the Russian Far East, 1840–1865**, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- BAUMAN Zygmunt, **Modernlik ve Müphemlik**, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2003.
- BAUMAN Zygmunt, **Liquid Modernity**, Polity Press, Cambridge, 2004.
- BAUMAN Zygmunt, **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, 2. Basım, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2006.
- BECK Ulrich, **What is Globazation?** Polity, Cambridge, 2003.
- BECK Ulrich, **Siyasallığın İcadı**, çev. Nihat Ülner, İstanbul, 2005.



- BENNIGSEN Alexandre A., S. Enders WIMBUSH, **Muslim National Communism in the Soviet Union, A Revolutionary Strategy for the Colonial World**, Chicago University Press, Chicago, 1979.
- BENNIGSEN Alexandre, **Ismail Gasprinski (Gaspraly) and the Origins of the Jadid Movement in Russia**, Society for Central Asian Studies, Oxford, 1985.
- BERLİN Isaiah, **Romantikliğin Kökleri**, çev. Mete Tuncay, İstanbul, YKY, 2004.
- BLAUT James Morris, **The Colonizer's Model of the World, Geographical Diffusionism and Eurocentric History**, Guilford Press, New York, 2000.
- BRZEZINSKI Zbigniew, **The Geostrategic Triad, Living With China, Europe and Russia**, Center for Strategic and International Strategies, Washington, 2001.
- BULUT Arslan, **Küresel Haçlı Seferi “Bugün Türkiye, Başını ABD, İngiltere ve İsrail’in Çektiği Hırsto (Protestan) – Yahudi İttifakının Tehdidi Altındadır”**, 2. Baskı, Bilgi Yay., Ankara, 2005.
- BURKE Peter, **Tarih ve Toplumsal Kuram**, çev. Mete Tuncay, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2005.
- CANETTI Elias, **Kitle ve İktidar**, çev. Gülşat Aygen, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1998.
- CHAILAND Gérard, **Nomadic Empires, From Mongolia to Danube**, Transaction, New Jersey, 2004.
- CHINYAEVA Elena, **Russians Outside Russia, the Emigre Community in Czechoslovakia, 1918-1938**, Oldenbourg, München, 2001.
- CHOMSKY Naom, **11 Eylül ve Sonrası, Dünya Nereye Gidiyor**, çev. Taylan Doğan, Nuri Ersoy, Mehmet Kara, Ali Kerem, Aram Yay., İstanbul, 2002.
- CHUDO Alicia, **And Quiet Flows the Vodka or When Pushkin Comes to Shove, The Curmudgeon's Guide to Russian Literature with the Devil's Dictionary of Received Ideas**, University Pres, Northwestern, 2000.
- COLLINGWOOD Robin G., **Tarih Tasarımı**, çev. Kurtuluş Dinçer, Doğu Batı, Ankara, 2007.
- COPELSTON Frederick Charles, **Philosophy in Russia**, Search Press, Notre Dame, 1986.
- COPELSTON Frederick Charles, **A History of Philosophy, 19th and 20th Century French Philosophy**, 9. Cilt, Continuum, New York, 2003.
- COX Robert W., **Civilizations and Twenty-First Century**, ed., Mehdi Mozaffari, **Globalization and Civilizations**, Routledge, London, 2002.
- CREWS Robert D., **For Prophet and Tsar, Islam and Empire in Russia and Central Asia**, University Press, Harvard, 2006.

- ÇKEİDZE Konstantin A., **İz Oblasti Russkoy Geopolitiki**, Tridçatiye Godi, Paris, da Navarre, 1931.
- DANİLEVSKİ Nikolay Ya., **Rossia i Evropa**, 6. Baskı, St. Petersburg, İzdatelstvo Gogola i St. Peterburgskogo Universiteta, 1995.
- DaVANZO Julie, Clifford GRAMMICH, **Dire Demographics, Population Trends In The Russian Federation**, RAND, Pittsburgh, 2001.
- DOKUÇAEV Vasili V., **Uçenie o Zonakh Prirody**, Geografiz, Moskova, 1948.
- DOSTOYEVSKİ Fyodr M., **Dnevnik Pisatelya za 1877 god**, 3. Cilt. Zaharov, Moskova, 2005.
- DUGİN Aleksandr, **Konservativnaya Revolyuçiya**, Arktogea, Moskova, 1994.
- DUGİN Aleksandr, **Çeli i Zadaçi Naşey Revolyuçii**, Moskova, 1995.
- DUGİN Aleksandr, **Tamplieri Proletariata, Naçional–Bolşevizm İniçiaçiya**, Arktogea, Moskova, 1997.
- DUGİN Aleksandr, **Osnovi Geopolitiki, Geopoliticheskoe Buduşee Rossii – Mislit Prostranstvom**, Arktogea, Moskova, 2000.
- DUGİN Aleksandr, **Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım**, çev. Vügar İmanov, İstanbul, Küre Yay., 5. Baskı, 2005.
- DUGİN Aleksandr, **Nursultan Nazarbayev’in Avrasya Misyonu**, çev. Lazzat Urakova, Nehriban Gençkal, Yeni Avrasya Yay., Ankara, 2006.
- DUGİN Aleksandr, **Moskova-Ankara Eksenini “Avrasyacı Hareket”in Temel Görüşleri**, çev. Leonid Bahrevski, Kaynak Yay., İstanbul, 2007.
- DUNCAN Peter J. P., **Russian Messianism, Third Rome, Holy Revolution, Communism and After**, Routledge, London, 2000.
- EDLING Susanna Rabow-, **Slavophile Thought and the Politics of Cultural Nationalism**, SUNY, New York, 2006.
- ELLUL Jacques, **Teknoloji Toplumu**, çev. Musa Ceylan Bakış Yay., İstanbul, 2003.
- FINDLEY Carter V., **The Turks in World History**, Oxford University Press, New York, 2005.
- FLOROVSKİ Georgiy, **O Patriotizme Pravednom i Grexovnom**, Na Putyax, II. Kitap, Gelikon, Berlin, 1922.
- FOX Michael David-, Peter HOLQUİST, Alexander MARTİN, **Orientalism and empire in Russia**, Kritika Historical Studies – 3, Bloomington, Slavica, 2006.
- FRAZIER Melisa, **Romantic Encounters**, 2nd Edition, University Pres, Stanford, 2007.

- FULLER Graham E., **The New Turkish Republic, Turkey as pivotal state in the Muslim World**, US Institute of Peace Press, Washington, 2008.
- GALİYEV Sultan, **Bütün Eserleri**, yayına hazırlayan Özgür Erdem, İleri Yay., İstanbul, 2006.
- GELLNER Ernest, **Nations and Nationalism**, 2nd edition, Blackwell, London, 2005.
- GELLNER Ernest, **Uluslar ve Ulusçuluk**, çev. Büsra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Hil yayınları, Adıyaman, 2008.
- GEORGEON Gregoire François, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876–1935)**, 3. baskı, çev. Alev Er, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999.
- GIDDENS Anthony, **Modernliğin Sonuçları**, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2004.
- GUÉNON René, **Modern Dünyanın Bunalımı**, çev. Nabi Avcı, Yeryüzü Yay., İstanbul, 1979.
- GUÉNON René, **Doğu ve Batı**, çev. Fahrettin Arslan, Yeryüzü Yay., İstanbul, 1980.
- GUÉNON René, **Geleneksel Formlar ve Kozmik Devirler**, çev. Lütü Fevzi Topaçoğlu, İnsan Yay., İstanbul, 1997.
- GUMİLEV Lev, **Etnogenez i Biosfera Zemli**, İzdatelstvo Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1989.
- GUMİLEV Lev, **Ritmi Evrazii, epokhi i çivilizaçii**, Ekopros, Moskova, 1993.
- GUMİLEV Lev, **Tisyachaletie Vokrug Kaspiya**, Mişel i K, Mosova, 1993.
- GUMİLEV Lev, **Ot Rusi do Rossii**, ACT, Moskova, 2002.
- GUMİLEV Lev, **Eski Türkler**, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul, 2004.
- GUMİLEV Lev, **Etnogenez Halkların Şekillenışı Yükseliş ve Düşüşleri**, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul, 2004.
- GUMİLEV Lev, **Avrasyadan makaleler – 1**, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul, 2006.
- GÜLTEKİN Mehmet Bedri, **Sultan Galiyev Eleştirisi**, Kaynak Yay., İstanbul, 1999.
- HALL A., JARVIE Ian Charles, **The Social Philosophy of Ernest Gellner**, Rodopi, Amsterdam, 1996.
- HAMBURG Gary M., POOLE Randall A., **A History of Russian Philosophy 1830-1930, Faith, Reason and the Defense of Human Dignity**, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.

- HARLE Vilho, **The Enemy with Thousand Faces, The Tradition of the Other in Western Political Thought and History**, Praeger, Westport, 2000.
- HINGLEY Ronald, **The Russian Mind**, London, The Bodley Head, 1977.
- HIRST Paul, THOMPSON Grahame, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Dost Yay., Ankara, 2003.
- HOBSON John Atkinson, **Imperialism, A Study**, Cosimo, New York, 2005.
- HOBSON John M., **The Eastern Origins of Western Civilisation**, University Press, Cambridge, 2004.
- HOMİYAKOV Aleksey, **İzbrannie Statyi i Pisma**, Gorodeç-Izdat, Moskova, 2004.
- HUNTER James M., **Perspective on Ratzel's Political Geography**, Lanham, University Press of America, MD, 1983.
- HUNTINGTON Samuel, "Stolknovenie Çivilizaçii", **Polis**, No.1, 1994.
- HUNTINGTON Samuel P., "Medeniyetler Çatışması mı?", **Medeniyetler Çatışması**, ed. Murat Yılmaz, Vadi Yay., Ankara, 2005.
- HUNTINGTON Samuel P., **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, çev. Cem Soydemir, Mehmet Turhan, Okuyan Us Yayın, İstanbul, 2008.
- İLHAN Attila, "Avrasya Kutbu ve Siyaset tarihi Üzerine" (Söyleşi), **Ulusal**, Sayı 4, Güz 1997.
- İLHAN Attila, **Sultan Galiyef, Avrasya'da Dolaşan Hayalet**, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2005.
- İLHAN Suat, **Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık**, Bilgi Yay., Ankara, 2005.
- İMANOV Vügar, **Avrasyacılık, Rusya'nın Kimlik Arayışı**, Küre Yay., İstanbul, 2008.
- İŞYAR Ömer Göksel, **Avrasya ve Avrasyacılık**, Dora Yay., Bursa, 2010.
- JASPERS Karl, **The Origin and Goal of History**, Yale University Press, New Haven, 1965.
- KARAMZİN N. M., **İstoria Gosudarstva Rossiiskogo**, V. Cilt, 4. Baskı, Smardin, Sankt Petersburg, 1834.
- KARLUK Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasi Kuruluşlar**, 5. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, 2002.
- KARSAVİN L.P. **Fenomenologiya Revolyuçii**, Evraziyskiy Vremennik, 5. Kitap, 1927.

- KLYUÇEVSKİY V. O., **Kurs Russkoy İstorii**, II. Cilt, Moskova, Gosudarstvennoe soşialno-ekonomicheskoe izdatelstvo, 1906.
- KOHN Hans, **The Mind of Modern Russia, Historical and Political Thought of Russia's Great Age**, Harper & Brothers, New York, 1962.
- KOHN Hans, **Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., Ankara, 1991.
- KOYRÉ Alexandre, **19. Yüzyıl Başlarında Rusya'da Batıcılık Ulusçuluk ve Felsefe**, çev. İzzet Tanju, Belge Yay., Ankara, 1994.
- KÖNİ Hasan, **Son Küresel Kart Amerikan Turan'ı**, Hayykitap Yay., İstanbul, 2007.
- KREJČÍ Oskar, **Geopolitics of the Central European Region, The View From Prague and Bratislava**, The Institute of Political Sciences, Bratislava, 2005.
- KULCHİK Yuriy, Andrey FADİN, Victor SERGEEV, **Central Asia After the Empire**, Pluto Press, Chicago, 1996.
- LACOSTE Yves, **Coğrafya Savaşmak İçindir**, çev. Aylin Ertan Doruk Yay., Ankara, 2004.
- LANDAU Jacob M., **Exploring Ottoman and Turkish History**, C. Hurst & Co. Publishers, London.
- LANDAU Jacob M., **Pan-Turkism From Irredentism to Cooperation**, C. Hurst & Co. Publishers, London, 1995.
- LARUELLE Marlene, **Russian Eurasianism, An Ideology of Empire**, Woodrow Wilson Center Press, Washington, 2008.
- LEONTYEV Konstantin, **Vostok, Rossia i Slavyanstvo**, Oko, Moskova, 2007.
- LÉVI-STRAUSS Claude, **İrk, Tarih ve Kültür**, 4. Baskı, çev. Arzu Oyacıoğlu ve diğerleri, Metis Yay., İstanbul, 2007.
- LIVINGSTONE David N., **The Geographical Tradition, Episodes in the History of a Contested Enterprise**, Blackwell Publishing, London, 1993.
- LO Bobo, **Axis of Convenience, Moscow, Beijing, and the New Geopolitics**, Brookings Institution Press, Baltimore, 2008.
- MEINECKE Friedrich, **Historism, the rise of a new historical outlook**, Routledge, New York, 1972.
- MILLER Alexei, **The Romanov Empire and Nationalism, Essays in the Methodology of Historical Research**, CEU Pres, Budapest, 2008.

- MÜTERCİMLER Erol, **21. Yüzyılın Eşiğinde Uluslararası Sistem ve Türkiye Türk Cumhuriyetleri İlişkileri Modeli**, Anahtar Yayınları, İstanbul, 2003.
- NEMÇEV İ. A., **Slavyanofilstvo v İstorii Rossiyskovo Konservatizma XVIII – Naçala XX vv.**, 1998.
- NORTON Robert Edward, **Herder's Aesthetics and the European Enlightenment**, Cornell University, New York, 1991.
- Ó TUATHAIL Gearóid, **Critical Geopolitics, The Politics of Writing Global Space**, Routledge, London, 1996.
- ÖĞÜN Süleyman Seyfi, **Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye**, Bağlam Yay., İstanbul, 1995.
- ÖĞÜN Süleyman Seyfi, **Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik**, Alfa Yay., İstanbul-Bursa, 2000.
- ÖNEN Nizam, **İki Turan, Macaristan ve Türkiye'de Turancılık**, İletişim Yay., İstanbul, 2005.
- ÖZDAĞ Muzaffer, **Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği**, Avrasya Bir Vakfı Yay., Ankara, 2003.
- ÖZDAĞ Ümit, "Türkiye'nin Türk Dünyası Politikasının Teorik Çerçevesi", **Asya Avrupa**, Sayı 1, Aralık 2004.
- ÖZDAĞ Ümit, **Gelecek 1000 Yılda da Buradayız**, 2.Baskı, Bilgeoğuz Yay., İstanbul, 2006.
- PANARİN Aleksandr, **Rossiya i Vostok, Problemi Vzaimodeystviya**, İVRAN, Moskova, 1993.
- PANARİN A.P., B. B. İLYİN, **Rossiya, Opit Naçionalno-Gosudarstvennogo İdeologii**, MGU, Moskova, 1994.
- PANARİN Aleksandr, **Rossiya v Çivilizaçionnem Proçesse**, İFRAN, Moskova, 1995.
- PANARİN Aleksandr, **Rossiya i Vostok, Geopolitika i Çivilizaçionnie Otnoşeniya**, RAN, Moskova, 1996.
- PANARİN Aleksandr, **Filosofiya Politiki**, Novoya şkola, Moskova, 1996.
- PANARİN Aleksandr, İLYİN V V., AKHİEZER A.P., **Reformı i Kontrreformı v Rossii**, MGU, Moskova, 1996.
- PANARİN Aleksandr, **Revanş İstorii, Rossiyskaya Strategicheskaya İniçiativa v XXI veke**, Logos, Moskova, 1998.
- PANARİN Aleksandr, **Rossiya v Çiklakh Mirovoy İstorii**, MGU, Moskova, 1999.

- PANARİN Aleksandr, **Globalnoe Politicheskoe Prognozirovaniye v Usloviakh Strategicheskoy Nestabilnosti**, URSS, Moskova 1999.
- PANARİN Aleksandr, **Rossia v Çiklakh Mirovoy İstorii**, MGU, Moskova, 1999.
- PANARİN Aleksandr, **Pravoslavnaya Çivilizaciya v Globalnom Mire**, Algoritm, Moskova, 2002.
- PANARİN Aleksandr, **Pravoslavnaya Tsivilizatsia v Globalnom Mire**, Algoritm, Moskova, 2002.
- PARKER Geoffrey, **Western Geopolitical Thought in the Twentieth Century**, Croom Helm, Sydney, 1985.
- PARLAND Thomas, **The Extreme Nationalist Threat in Russia, The Groving Influence of Western Rightist Ideas**, Routledge, New York, 2005.
- PERİNÇEK Mehmet, **Avrasyacılık, Türkiye'deki Teori ve Pratiği**, Bilgi Yay., Ankara, 2006.
- POPPER Karl, **Tarihsiciliğin Sefaleti**, Plato Film Yay., İstanbul, 2008.
- RANGEL Carlos, **Third World Ideology and Western Reality**, Transaction Publishers, New Brunswick, 1988.
- ROBERTS Glenn L., **Commissar and Mullah, Soviet-Muslim Policy from 1917 to 1924**, Universal Publishers, Boca Raton, 2007.
- ROKİNA G. V., **Teoriya i Praktika Slavyanskoy Vzaimnosti v İstorii Slovaçko-Russkix Svyazey XIX Vek**, Kazanskiy Universitet, Kazan, 2005.
- ROSHWALD Aviel, **Ethnic Nationalism and the Fall of Empires, Central Europe, Russia, and the Middle East, 1914–1923**, Routledge, London, 2001.
- ROSSMAN Vadim, **Russian Intellectual Antisemitism in the Post-Communist Era**, The Vidal Sassoon International Center, Jerusalem, 2002.
- ROUX Jean-Paul, **Türklerin Tarihi**, çev. Lale Arslan Özcan, Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yay., İstanbul, 2007.
- ROY Olivier, **The New Central Asia, Geopolitics and the Birth of Nations**, I.B. Tauris, New York, 2007, p. 200.
- SAID Edward W., **Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları**, çev. Berna Ünler, Metis Yay., İstanbul, 2003.
- SAKWA Richard, **Russia Politics and Society**, Routledge, New York, 2008.
- SARIBAY Ali Yaşar, **Global Toplumda Din ve Türkiye**, Everest Yay., İstanbul, 2004.

- SARIBAY Ali Yaşar, **Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme**, Everest Yay., İstanbul, 2004.
- SAVİTSKİ P. N., “Po Povodu broşury N. P. Trubetskogo Evropa i Çelovechestvo”, **Russkaya Misl**, No. 1–2, 1921.
- SAVİTSKİ P. N., **Geografiçeskie Osobennosti Rossii**, Prag, Evraziyskoe knigoizdatelstvo, 1927.
- SAVİTSKİ P. N., **Kontinent Evrazii**, Agraf, Moskova 1997.
- SEDGWICK Mark, **Against the Modern World, Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century**, Oxford University Press, New York, 2004.
- SENNETT Richard, **Otorite**, 2.basım, çev. Kamil Durand, Ayrıntı Yay, İstanbul, 2005.
- SHENFIELD Stephen D., **Russian Fascism, Traditions, Tendencies, Movements**, M.E. Sharpe, New York, 2001.
- SHLAPENTOKH Dmitry V., **Russia Between East and West, Scholarly Debates on Eurasianism**, Leiden, Brill, 2007.
- SMITH Anthony D., **Küresel Çağda Milletler ve Milliyetçilik**, çev. Derya Kömürcü, Everest Yay., İstanbul, 2002.
- SMITH Anthony D., **Chosen Peoples, sacred sources of national identity**, Oxford University Press, Oxford, 2003.
- SMITH Anthony D., **Milli Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yay., İstanbul, 1994.
- SMITH Anthony D., **Myths and Memories of the Nation**, University Press, Oxford, 1999.
- SMITH Anthony D., **Ulusların Etnik Kökeni**, Dost Yay., Ankara, 2002.
- SMITH Brian Clive, **Understanding Third World Politics**, Indiana University Press, Bloomington, 2003.
- SNYDER Louis L., **The New Nationalism**, Transaction, New Brunswick, 2003.
- SOLJENİTSİN Aleksandr, **Rusya Nasıl Kurtulur?** Remzi Yay., İstanbul, 1992.
- SOLOVJEV Aleksandar V., **Holy Russia, The History of a Religious-social Idea**, The Hague, Mouton, 1959.
- SOLOVYEV P. M., **İstoria Rossii s Drevneişikh Vremen**, I. Cilt, İzdatelstvo soçialno-ekonomiçeskoy literaturi, Moskova, 1962.
- SPENGLER Oswald, **The Decline of the West**, Oxford University Press, New York, 1991.



- THOMPSON Edward A., **The Huns**, Blackwell, Oxford, 2002, pp. 9–11; Otto Maenchen-Helfen, **The World of the Huns, Studies In Their History And Culture**, California University Press, Los Angeles, 1973.
- TODD Emmanuel, **İmparatorluktan Sonra, Amerikan Sisteminin Çöküşü**, çev. Gülser Çetin, Dost Yay., Ankara, 2004.
- TOYNBEE Arnold, **Çivilizaçiya Pered Sudom İstorii**, Ayris Press, Moskova, 1995.
- TRENIN Dmitry, **The End of Eurasia, Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization**, Carnegie, Endowment, 2002.
- TRUBETSKOY N. P., **Russkaya Problema**, Na Putyax, Gelikon, Berlin, 1922.
- TRUBETSKOY N. P., Trubetskoy'un P. N. Savitski'ye mektubu. 30 Aralık 1923. **BNF. DdM.** Katalog dışıdır.
- TRUBETSKOY N.P., **Evropa i Çeloveçestvo**, RBK., Sofya, 1920.
- TRUBETSKOY N.P., Trubetskoy'dan P.P Suvçinski'ye, 7 Nisan, 1924. **N.P. Trubetskoy's Letters and Notes**, der, Roman Jakobson, The Hague, Mouton, 1975.
- TUATHAIL Gearóid Ó, **Critical Geopolitics, The Politics of Writing Global Space**, Routledge, New York, 1996.
- TUNAYA Tarık Z., **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, Yedigün, İstanbul, 1960.
- TURCHIN Peter, **Historical Dynamics, Why States Rise and Fall**, Princeton University Press, Princeton, 2003.
- UTECHIN Sergej, **Russian Political Thought, A Concise History**, Praeger, Santa Barbara, 1964.
- VERNADSKİ G. V., **Naçertanie Russkoy İstorii**, I. Bölüm, Prag, Evraziiskoe knigoizdatelstvo, 1927.
- VERNADSKY George, **Ruslar ve Moğollar**, Selenge Yay., İstanbul, 2007.
- WALICKI Andrzej, **Rus Siyasi Düşünce Tarihi 1760-1900, Aydınlanma'dan Marksizme**, çev. Alâeddin Şenel, V Yayınları, Ankara, 1987.
- WALLERSTEIN Immanuel, **Geopolitics and Geoculture, Essays On The Changing World-System**, Cambridge University Press, New York, 1997.
- WALLERSTEIN Immanuel, **Jeopolitik ve Jeokültür**, çev. Mustafa Özel,, İz Yay., İstanbul, 1998.

WALLERSTEIN Immanuel, **21. Yüzyılda Siyaset**, çev. Taylan Doğan-Ender Abadoğlu, Aram Yay., İstanbul, 2004.

WALLERSTEIN Immanuel, **Dünya Sistemleri Analizi, Bir Giriş**, çev. Ender Abadoğlu - Nuri Ersoy, Aram Yay., İstanbul, 2004.

WATSON Hugh Seton-, **The Russian Empire, 1801-1917**, Oxford University Press, Oxford, 2004.

WOLF Martin, **Why Globalization Works?**, Yale University Prepp, New Haven, 2005.

YENİÇERİ Özcan, “Çatışan ve Örtüşen Stratejiler Odağında Avrasyacılık ve Türkiye”, **Asya Avrupa**, Sayı 1, Aralık 2004..

ZENKOVSKII Vasili V., **Russian Thinkers and Europe**, 2. Baskı, Xerox University, Microfilms, 1975.

### **Sürelı Yayınlar:**

AKÇURA Yusuf, “Türkler ve İslavlar”, **Sırat-ı Müstakim**, Yıl. 1910, 4. C., Sayı, 104.

ANDİCAN Ahat, “Türkiye, Türk Dünyası ve Rusya Üzerine Düşünceler”, **Ulusal**, Sayı 1, 1996.

AVDEEVA L. R., “Danilevskiy Nikolay Yakovleviç”, **Russkaya Filolojiya**, Moskova, 1999.

BAL İdris, “The Turkish Model and the Turkic Republics”, **New Trends in Turkish Foreign Affairs, Bridges and Boundaries**, der., Salomon Ruysdael, Writers Club Press, Lincoln, 2002.

BASSIN Mark, “Imperialism and the Nation State in Friedrich Ratzel's Political Geography”, **Progress in Human Geography**, Vol. 11, No. 4, 1987.

BASSIN Mark, “Russia between Europe and Asia, The Ideological Construction of Geographical Spaces”, **Slavic Review**, No. 50 1991.

BASSIN Mark, “Lev Gumilev and Russian National Identity During and After the Soviet Era”, **Nationalism and Ethnosymbolism, History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations**, ed. Athena P. Leoussi, Steven Grosby, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007.

BECK Ulrich, “The Sociological Anatomy of Enemy Images”, **Enemy Images in American History**, ed. Ragnhild Fiebig-von Hase, Ursula Lehmkuhl, Berghahn, Providence, 1997.

BECKER Samuel, “Russia Between East and West, the Intelligentsia, Russian National Identity and the Asian Borderlands”, **Central Asian**, Survey 10, No. 4, 1991.

- BEHAR B. Erşanlı, “Türkçülük, Türkiye’de ve Azerbaycan’da (1990’lı yıllar)”, **Avrasya Etüdleri**, Cilt 3, Sayı 3, Sonbahar 1996.
- BERDYAEV Nikolay, “Evraziçi”, **Put**, No. 1, 1925.
- BORA Tanıl, “Rusya’da Radikal Sağ ve Avrasyacılık”, der., Murat Yılmaz, Erol Göka, **Uygurlığın Yeni Yolu Avrasya**, Belge Yay., İstanbul, 1998.
- BRZEZINSKI Zbigniew, “A Geostrategy for Eurasia”, **Foreign Affairs**, 76, No. 5, 1997.
- CHERVONNAYA M. Svetlana, “İsmail Gasprinskiy – vidayushiysya Krımsko-Tatarskiy prosvetitel i gumanist”, **Etnografiçeskoe Obozrenie**, No,1, 1992.
- CHRISTIAN David, “The Kaghanate of the Rus’, Non-Slavic Sources of Russian Statehood”, ed., **Challenging Traditional Views of Russian History**, Stephen G. Wheatcroft, Palgrave Macmillan, New York, 2002.
- CIBULKA Frank, “Nationalism and Globalization in the Russian Federation at the Millennium”, ed., **Nationalism And Globalization, East And West**, Leo Suryadinata, Institute of Southeast Aian Studies, Pasir Panyang, 2000.
- ÇİHANGİR Erol, “Avrasya Jeo-Politiğinin Sistem Arayışlarına Sultan Galiyevci Bir Yaklaşım”, **Ulusal**, Sayı 4, Güz 1997.
- ÇEÇEN Anıl, “Atatürk ve Avrasya”, **Ulusal**, Sayı, 1996.
- ÇEÇEN Anıl, “Avrasya Süreci”, **Ulusal**, Sayı 1, Güz 1997.
- ÇEÇEN Anıl, “Ön Asya’da Türk Egemenliği”, **Asya Avrupa**, Sayı 1, Aralık 2004.
- DUGİN Aleksandr, “Velikaya Metafiziçeskaya Problema i Tradiçiya”, **Miliy Angel**, No, 1, 1991.
- DUGİN Aleksandr, “Geopoliticheskie problemi blijnego zarubejia”, **Elementi**, No. 3, 1993.
- DUGİN Aleksandr, “Organic Democracy Prescribed for Russia”, **The Current Digest of the Post-Soviet Press**, Vol. XLV, No.4, 24 Şubat 1994.
- DUGİN Aleksandr, “Apologiya Naçionalizma”, **Konservativnaya Revolyuçiya**, Arktogea, Moskova, 1994.
- DUGİN Aleksandr, “Organiçeskaya Demokratiya”, **Konservativnaya Revolyuçia**, Arktogea, Moskova, 1994.
- DUGİN Aleksandr, “West Against the Rest”, **Elementi**, No, 7, 1996.
- DUGİN Aleksandr, “Zaveşanie’ Ayatollu Khomeini”, **Elementi**, No. 4, 1993, p. 63; Shireen T. Hunter, **İslam in Russia, The Politcs of İdentity and Security**, M.E. Sharpe, New York, 2004.

- ECEVİT Bülent, “Bölge-Merkezli Dış Politika”, **Ulusal**, Sayı 4, Güz 1997.
- ERHAN Çağrı, “Türkiye ve Bölgesel Örgütler”, **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, der., Çağrı Erhan, Mustafa Aydın, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2006.
- EROL Mehmet S., “Türkiye İle Bağımsız Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Entegrasyona Doğru Başlıca Engeller ve Çözüm Önerileri”, **Avrasya Etüdleri**, No 18, Sonbahar – Kış, 2000.
- FULLER Graham E., “Central Asia and American national Interests”, **Central Asia, its Strategic Importance and Future Prospects**, ed., Hafeez Malik, St. Martin’s Press, New York, 1993.
- GASPIRALI İsmail, “Bahçesaray Mektupları”, İsmail Gaspıralı, **Seçilmiş Eserleri – 2 Fikri Eserleri**, Ötüken Yay., İstanbul, 2005.
- GASPIRALI İsmail, “Rus – Doğu Anlaşması”, İsmail Gaspıralı, **Seçilmiş Eserleri – 2 Fikri Eserleri**, Ötüken Yay., İstanbul, 2005.
- GASPIRALI İsmail, “Rusya Müslümanları”, İsmail Gaspıralı, **Seçilmiş Eserleri – 2 Fikri Eserleri**, Ötüken Yay., İstanbul, 2005.
- GASPIRALI İsmail, “Şark-ı Ekber Meselesi”, İsmail Gaspıralı, **Seçilmiş Eserleri – 2 Fikri Eserleri**, Ötüken Yay., İstanbul, 2005.
- GLEBOV Sergey, “A Life with Imperial Dreams, Petr Nikolaevich Savitsky, Eurasianism, and the Invention of “Structuralist” Geography”, **Ab Imperio**, No: 3, 2005.
- GROYS Boris, “Poisk Russkoy Naçionalnoy İdentiçnosti”, **Voprosi Filosofii**, No. 9, 1992.
- GUMİLEV L. N., İVANOV K. P., “Etnicheskie Proçessi, dva Podkhoda k Izucheniyu”, **Soçiologicalheskie İssledovaniya**, No. 1, 1992.
- GUMİLEV Lev, “Etnogenez i Etnosfera”, **Priroda**, No. 1, 1970.
- GUMİLEV Lev, “Etnogenez, Prirodniy Proçess”, **Priroda**, No. 2, 1971.
- GUMİLEV Lev, “Menya Nazivayut Evraziyçem”, **Naş SoVremennik**, No. 1, 1991.
- GUMİLEV Lev, “Etno-Landşaftniye Regioni Evrazii Za İstoricheskie Period”, Ritmi Evrazii, **Epokhi i Çivilizaçii**, Ekopros, Moskova, 1993.
- GUMİLEV Lev, ““Ya, russkiy chelovek, vsyu jizn’ zaşışayuşayu tatar ot kleveti”, Chernaya Legenda, **Druzya i nedruzya Velikoy stepi**, Ekopros, Moskova, 1994.
- GUMİLEV Lev, “İstoriko-filosofskie trudi kniyaza N. P. Trubetskogo (zametki poslednogo evraziıça)”, N. P. Trubetskoy, **İstoriya, Kultura, Yazık**, Progress, Moskova, 1995.

- GÜR Mustafa, “Avrasya Gerçeği ve Türkiye”, **Ulusal**, Sayı 1, Güz 1997.
- HELLIE Richard, “The Structure of Modern Russian History, Toward a Dynamic Model”, **Russian History**, No. 4, 1977.
- HERWIG Holger H., “Geopolitik, Haushofer, Hitler and Lebensraum”, **Geopolitics, Geography And Strategy**, ed., Colin P. Gray, Geoffrey R. Sloan, Oxon, Frank Cass, 1999.
- HORUJY Sergey, “Slavophiles, Westernizers and the Birth of Russian Philosophical Humanism”, **A History of Russian Philosophy 1830-1930, Faith, Reason and the Defense of Human Dignity**, ed., Gary M.Hamburg, Randall A. Poole, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- HU Richard W. X., “China’s Central Asia Policy, Making Sense of the Shanghai Cooperation Organization”, **Central Asia at the End of the Transition**, ed., Boris Z. Rumer, M.E. Sharpe, 2005, New York.
- KLAŞTORNİY Sergey, “Rossia i tyurkskie narodi, evraziyskaya perspektiva”, **Tatarskiy Mir**, No, 5, 2005.
- KORENYAKO Vladimir, “Etnoçasionalizm, kvaziistoriografiya i akademicheskaya nauka”, **Realnost Etnicheskix Mifov**, ed., M.B. Olcott, A. Malaşenko, Gendalf, Moskova, 2000.
- KULOĞLU Armağan, “Geleceğin Güç Odağı Çin ve Bu Ülkenin Türkiye İle Olan İlişkileri”, **Global Strateji**, Sayı 11, Güz 2007.
- KURU Ahmet T., “Uluslararası Ortam ve Bölgesel Entegrasyon Teorileri Işığında Türk Birliği Meselesi”, **Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri**, der., Mim Kemal Öke, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999.
- LARUELLE Marlène, “The Two Faces of Contemporary Eurasianism, an Imperial Version of Russian Nationalism”, **Nationalities Papers**, Vol. 32, No. 1, 2004.
- LYUKS Leonid, “Zametki o “Revolyuçionno-Tradiçionalistskoy” Kulturnoy Modeli ‘Evraziyçev’”, **Voprosi Filosofii**, No. 7, 2003.
- MOLCHANOV Mikhail A., “Globalization and Russia”, ed. **Globalization and Political Ethics**, Richard D. Day, Joseph Masciulli, Brill, Leiden, 2007.
- MOLCHANOV Mikhail A., “Regionalism in Eurasia”, 2. Cilt, **Globalization and Security, An Encyclopedia**, ed., G. Honor Fagan, Ronaldo Munck, Greenwood, Santa Barbara, 2009.
- MUNRO Ross H., “Central Asia and China”, **Central Asia and the World**, ed., Michael Mandelbaum, CFRP, New York, 1994.

- NEOCLEOUS Mark, “Revolution? Reaction? Revolutionary Reaction?”, ed. Mark Cowling, **The Communist Manifesto**, Edinburgh University Press, New Interpretations, Edinburgh, 1998.
- ONAY Yaşar, “Hazar Enerji Kaynakları’nın Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri”, **Avrasya Etütleri**, No 23, Yaz-Sonbahar, 2002.
- PANARİN Aleksandr, “Rossiya v Evrazii, Vizovi i Otveti”, **Rossiya i Musulmanskiy Mir**, No, 2, 1995.
- PANARİN Aleksandr, “Rossiya na perepute, raskoli zapadnichestva i sintezi evraziystvo”, **Russkiy i Musulmanskiy Mir**, No, 8, 1995.
- PANARİN Aleksandr, “Raskoli i Sintezi, Konkurs Çivilizaçionnix Proektov v Evrazii”, “Vtoroya Evropa” ili “Tretiy Rim”? **İzbrannaya Soçialno-Filosofskaya Publicistika**, RAN, Moskova, 1996.
- PANARİN Aleksandr, “Slavyano-tyurkskoe Edinstvo. Nesuşchaia Konstrukçiya Rossiyskoy Gosudarstvennosti”, **Rossiya i Musulmanskiy Mir**, No, 1, 1996.
- PANARİN Aleksandr, “Rossiya na Rubeje Tisiyacheletii”, **Rossiya i Musulmanskiy Mir**, No,4, 1997.
- PANARİN Aleksandr, “Paradoksi Evropeizma v Sovremennoy Rossii”, **Rossiya i Musulmanskiy Mir**, No,2, 1997.
- PANARİN Aleksandr, “Perspektivi vozrojdenia ‘Tretego Rima’”, **NGS**, No. 4, 1999.
- PANARİN Aleksandr, “Postmodernizm i Globalizaçiya, proekt osvobojdenia sobstvennikov ot soçialnix i naçionalnix obyazatelstv”, **Voprosi Filosofii**, No. 3, 2003.
- PANARİN Aleksandr, “Zabludivşchiesya Zapadniki i Probudivşchiesya Evraziyçi”, **Çivilizaçii i Kulturi**, ed. Boris Erasov, Cilt 1, Moskova.
- PERİNÇEK Doğu, “Avrasya İnsanlık Kalesi”, **Teori**, Aralık 1996.
- PERİNÇEK Doğu, “Devrimci Cumhuriyetin Dış Politikası, Avrasya Seçeneği”, **Ulusal**, Sayı 1, Güz 1997.
- PRESNİYAKOV A. E., “Mesto ‘Kievskogo perioda’ v obshchey sisteme ‘Russkoy istorii’”, A. E. Presniyakov, **Lekçii po Russkoy İstorii**, I. Cilt (Kievskiy Rus), Moskova, Gosudarstvennoe soçialno-ekonomicheskoe izdatelstvo, 1938.
- REYHAN Hakan, “Avrasya Gündemi”, **Ulusal**, Sayı 4, Güz 1997.
- RITZER George, Todd STILLMAN, “Assessing McDonaldization, Americanization and Globalization”, ed. Ulrich Beck, Natan Sznajder, Rainer Winter, **Global America? The Cultural Consequences of Globalization**, Liverpool University Press, Liverpool, 2003.

- RIASANOVSKY Nicholas V., "The Emergence of Eurasia", **California Slavic Studies**, No. 4, 1967.
- SAKWA Richard, "Nation and Nationalism in Russia", Gerard Delanty, Krishan Kumar (der), **The SAGE Handbook of Nations and Nationalism**, SAGE, London, içerisinde, 2006.
- SAVITSKI P.N., "Kontinent-Okean, Rossiia i Mirovoy Rinok", **İskhod k Vostoku**, ed., Sofya, RBK, 1921.
- SAVITSKI P.N., "Step i Osedlost", **Na putyax, Utverjedenie Evraziycev**, Gelikon, Berlin, 1922.
- SAVITSKI P.N., "Russkie Sredi Narodov Evrazii", **Russkii uzul evraziizstva, Vostok v Russkoy mysli**, Belovodye, Moskova, 1997.
- SAVITSKI P. N., "Geografiçeskie i Geopolitiçeskoe Osnovi Evraziystva", **Osnovi Evraziystva**, ed., Aleksandr G. Dugin, Arktogeya Çentr, Moskova, 2002.
- SHLAPENTOKH Dmitry V., Eurasianism, Past and Present, **Communist and Post-Communist Studies**, Vol. 30, No. 2, 1997.
- SMOLANSKY Oles M., "Turkish and Iranian Policies in Central Asia", **Central Asia, its Strategic İmportance and Future Prospects**, ed., Hafeez Malik, St. Martin's Press, New York, 1993.
- SUMIDA Jon, "Alfred Thayer Mahan – Geopolitician", **Geopolitics, Geography, and Strategy**, ed., New Colin P. Gray, Geoffrey R. Sloan, Routledge, York, 1999.
- ŞENALP Mehmet Gürsan, "Yeni Dünya Düzeni, Ulusal Sol ve Avrasya", **Ulusal**, Sayı 4, Güz 1997.
- TARAS Ray, "The Nationalities Question and Soviet Collapse, Weakness in State Socialism or Path-Dependent Breakdown?", **The Legacy of State Socialism and the Future of Transformation**, ed. David Lane, Rowman & Littlefield, Lanham, 2002.
- THADEN Edward C., Marianna F. Thaden, "Russification in Tsarist Russia", **Interpreting History, Collective Essays on Russia's Relations with Europe**, içerisinde, Boulder, New York, 1990.
- TRUBETSKOY N.P., "Ob İstinnom i Lojnom Naçionalizme", ed., **İskhod k Vostoku**, Sofya, RBK, 1921.
- TRUBETSKOY N.P., "Verkhi i Nizi Russkoy Kulturi, Etniçeskoya Osnova Russkoy Kultury", **İskhod k Vostoku**, ed., Sofya, RBK, 1921.
- TRUBETSKOY N.P., "Mi i Drugie", **Evraziyskiy Vremennik**, IV. Kitap, Berlin, 1925.

- TRUBETSKOY N.P., “O Turanskom Elemente v Russkoy Kulture”, **K probleme Russkogo samo Poznaniia**, ed., Paris, de Navarre, 1927.
- TRUBETSKOY N.P., “Obşeevraziyskiy Naçionalizm”, **Evraziyskoya Kronika**, 9. kitap, 1927.
- TRUBETSKOY N. P., “The Legacy of Genghis Khan, Anatoly Liberman”, **The Legacy of Genghis Khan and Other Essays on Russia's Identity**, ed., Ann Arbor, Slavic Publications, Michigan, 1991.
- TRUBETSKOY N.P., “Nasledie Chingiz-Hana. Vzglyad na Russkuyu İstoriyu ne s Zapada a s Vostoka”, **İstoriya. Kultura. Yazık**, ed., N.P. Trubetskoy, Progress, Moskova, 1995.
- TRUBETSKOY N.P., “Mi i Drugie”, **Osnovi Evraziysvta**, ed., Aleksandr Dugin Arktogeya-Çentr, Moskova, 2002.
- TRUBETSKOY N.P., ed., **N.P. Trubetskoy's Letters and Notes**, R.O. Jakobson, Mouton, The Hague - Paris.
- TSYMBURSKII Vadim, “Two Eurasias, Homonymy as a key to early Eurasianism”, **Eurasia, People and Myths**, ed., Sergey Panarin, Natalis, Moskova, 2003.
- TURAN Sibel, “Türkiye’de Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine İlişkin Öngörüler Üzerine Bir İnceleme”, **SSCB sonrası Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Sosyal, Siyasal Ve Ekonomik Değişim Uluslararası Kongresi**, Kongre Kitabı, Cilt I, Kocaeli Üniversitesi, 2007.
- VERNADSKİ G. V., “Dva Podviga sv. Aleksandra Nevskogo”, **Evraziyskiy Vremennik**, IV. Kitap, Izdanie Evraziyçev, Prag, 1925.
- VERNADSKİ G. V., “Mongolskoe İgo v Russkoi İstorii”, **Ezraziyskiy Vremennik**, V. Kitap, Paris, 1927.
- VINCENT Andrew, “Popper and Nationalism”, **Karl Popper, a century assessment, Popper's life and times metaphysics and epistemology**, ed., Ian Jarvie, Ashgate Publishing, Farnham, 2006.
- WEHRSCHUTZ Christian F., “Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık”, **Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya**, der., Murat Yılmaz, Erol Göka, Der. Yay., İstanbul, 1998.
- YAMAN Ertuğrul, “Geçmişten Geleceğe Türk Dünyası”, **Avrasya Etüdleri**, No 23, Yaz – Sonbahar, 2002.

#### **Diğer Kaynaklar:**

- “**Avrasyacılık Konferansı**” materyalleri, 11.03.2005, [http://www.kora.metu.edu.tr/proceedings/avrasyacilik\\_konferansi.pdf](http://www.kora.metu.edu.tr/proceedings/avrasyacilik_konferansi.pdf) (e.t. 23.12.2009).



“Tatarskiy Vopros” v Rossii, Tyurkskoe edinstvo [Rusya’da “Tatar Sorunu”, Türk Birliği”]  
başlıklı bilimsel seminerin materyalleri, **Tatarskiy Mir**, No,3, 2003,  
<http://www.tatmir.ru/article.shtml?article=246&section=0&heading=0> (e.t.  
15.10.2008)

ANDİCAN Ahad, “**Avrasyacılık Konferansı**”, 11.03.2005,  
[http://www.kora.metu.edu.tr/proceedings/avrasyacilik\\_konferansi.pdf](http://www.kora.metu.edu.tr/proceedings/avrasyacilik_konferansi.pdf); (e.t.  
23.12.2009);

**İskhod k Vostoku**, Sofya, RBK, 1921.

N.P. Trubetskoy’un P.N. Savitski’ye mektubu, 30 Aralık 1923. BNF. DdM. Kataloga dâhil  
edilmemiştir.

Timur Koziryev’le “Türk Birliği Üzerine Konuşulacak Çok Önemli Söyleşi”, 10 Ekim  
2007, <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=1069&kat1=8> (e.t. 15.02.2010)

ZEYBEK Namık Kemal, “Hangi Türkçülük?”, **H. O. Tercüman**, 13 Ocak 2006. alıntı  
[http://www.turkcebilgi.com/kose\\_yazisi\\_13275\\_namik-kemal-zeybek-hangi-turkculuk.html](http://www.turkcebilgi.com/kose_yazisi_13275_namik-kemal-zeybek-hangi-turkculuk.html); (e.t. 23.12.209).

ZEYBEK Namık Kemal, “Kim Türk?”, **H.O. Tercüman**, 26.10.2007, alıntı,  
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=236868> (e.t. 23.12.209).

ZEYBEK Namık Kemal, Hangi Dış Siyaset?, **H.O. Tercüman**, 17 Mart 2006, alıntı  
[http://www.turkcebilgi.com/kose\\_yazisi\\_13230\\_namik-kemal-zeybek-hangi-dis-siyaset.html](http://www.turkcebilgi.com/kose_yazisi_13230_namik-kemal-zeybek-hangi-dis-siyaset.html) (e.t. 23.12.209).

## ÖZGEÇMİŞ

<b>Adı, Soyadı</b>	Meşdi	İsmayılov
<b>Doğum Yeri ve Yılı</b>	Azərbaycan	1980
<b>Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi</b>	Rusça İyi	İngilizce İyi
<b>Eğitim Durumu</b>	<b>Başlama - Bitirme Yılı</b>	<b>Kurum Adı</b>
<b>Lise</b>	1994 - 1998	Nahçıvan Türk Lisesi
<b>Lisans</b>	1998 - 2002	Bakü Devlet Üniversitesi
<b>Yüksek Lisans</b>	2002 - 2004	Bakü Devlet Üniversitesi
<b>Doktora</b>	2005 - -	Uludağ Üniversitesi
<b>Çalıştığı Kurum (lar)</b>	<b>Başlama - Ayrılma Yılı</b>	<b>Çalışılan Kurumun Adı</b>
<b>Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Haydar Aliyev Vakfı,</li><li>• ASAİF,</li><li>• Diaspora Merkezi Bakü,</li></ul>	
<b>Katıldığı Proje ve Toplantılar</b>		
<b>Yayımlar:</b>	<ol style="list-style-type: none"><li>1. “Erməni Diasporu: Mədəni-Tarixi Strategiya və Azərbaycanca Qarşı Psixoloji Mühərribə”, <b>Palitra</b>, 18-28 May 2004.</li><li>2. “Lobbçilik Siyasətində Erməni Lobbisi Problemi: Türk və Azərbaycan Diasporları Arasında Strateji Əməkdaşlıq”, <b>Diaspora</b>, N 2(7) 2006, Bakü.</li><li>3. “Rus Dış Politikasında Dugin’in Avrasyacı Düşüncesinin Etkisi”, <b>Orta Doğu</b>, Cilt 4, Sayı 36. (yayım aşamasındadır.)</li></ol>	
<b>Diğer:</b>		
<b>İletişim (e-posta):</b>	m14ismayilov@gmail.com	
	<b>Tarih</b>	27 Mayıs 2011
	<b>İmza</b>	
	<b>Adı Soyadı</b>	Meşdi İsmayılov